

วิเคราะห์คุณธรรมจากนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ

อนุชิต จิตนุกูล

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
มหาวิทยาลัยทักษิณ

2550

ใบรับรองวิทยานิพนธ์
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
มหาวิทยาลัยทักษิณ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : วิเคราะห์คุณธรรมจากนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ
ชื่อ – ชื่อสกุลผู้ทำวิทยานิพนธ์ : นายอนุชิต จิตนุกูล
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

..... ประธานที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์นิดา มีสุข)

..... กรรมการที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์จำเริญ แสงดวงแข)

มหาวิทยาลัยทักษิณอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยทักษิณ

(รองศาสตราจารย์ประดิษฐ์ มีสุข)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำเร็จการศึกษา เมื่อวันที่ ..... เดือนมีนาคม พ.ศ. 2550

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยทักษิณ

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์คุณธรรมจากนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ ใน 2 ประเด็น คือ คุณธรรมสำหรับตนเองและคุณธรรมที่สัมพันธ์กับผู้อื่น โดยเสนอผลการวิเคราะห์แบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

คุณธรรมสำหรับตนเอง หมายถึง คุณธรรมที่บุคคลกระทำได้โดยตนเอง ปรากฏ 8 ประการ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ คือ ความรอบคอบ ปรากฏ 4 ลักษณะ คือ ความรอบคอบในการเตรียมตัว ความรอบคอบในการระวังอันตรายที่จะเกิดขึ้น ความรอบคอบในการแก้ปัญหาและความรอบคอบในการป้องกันปัญหา ความสุขุม ปรากฏ 3 ลักษณะ คือ ความสุขุมในการคิดอย่างมีเหตุผล ความสุขุมในการเตรียมตัวรับเหตุการณ์ และความสุขุมในการแก้ปัญหา ความกล้าหาญ ปรากฏ 2 ลักษณะ คือ ความกล้าหาญในการช่วยเหลือผู้อื่นและความกล้าหาญในการเผชิญหน้ากับอันตราย ความเพียร ปรากฏ ลักษณะเดียว คือ ความเพียรพยายามที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้สำเร็จโดยไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก ความซื่อสัตย์ ปรากฏ 3 ลักษณะ คือ ความซื่อสัตย์ต่อเพื่อน ความซื่อสัตย์ต่อผู้มีพระคุณและความซื่อสัตย์ต่องานที่ทำ ความละเอียดรอบาป ปรากฏ 2 ลักษณะ คือ การละเอียดต่อการที่ได้ทำผิดต่อผู้อื่นและการละเอียดต่อการทำความชั่ว ความอดกลั้น ปรากฏ 2 ลักษณะ คือ ความอดกลั้นต่อความตลกขบขันและความอดกลั้นในการรอคอยและความอดทน ปรากฏลักษณะเดียว คือ ความอดทนต่อทุกขเวทนา

คุณธรรมที่สัมพันธ์กับผู้อื่น หมายถึง คุณธรรมที่กระทำแล้วมีผลต่อผู้อื่น ปรากฏ 8 ประการ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ คือ ความเมตตา ปรากฏ 2 ลักษณะ คือ ต้องการให้ผู้อื่นเป็นสุขและความปรารถนาดีต้องการช่วยเหลือให้ผู้อื่นเจริญก้าวหน้า ความกรุณา ปรากฏลักษณะเดียว คือ การช่วยเหลือให้พ้นทุกข์ ความเอื้อเฟื้อ ปรากฏ 2 ลักษณะ คือ การแสดงความมีน้ำใจและการให้ความช่วยเหลือผู้อื่น ความสามัคคี ปรากฏ 2 ลักษณะ คือ การแสดงความพร้อมเพรียง พร้อมใจกันในหมู่คณะและการร่วมแรงร่วมใจกันในดำเนินการต่าง ๆ ความเสียสละ ปรากฏ 3 ลักษณะ คือ การเสียสละชีวิต การเสียสละความสุขส่วนตัวและการเสียสละประโยชน์ที่ควรได้รับ ความจงรักภักดี ปรากฏ 2 ลักษณะ คือ ความจงรักภักดีของลูกน้องที่มีต่อเจ้านายและความจงรักภักดีของภรรยาที่มีต่อสามี ความกตัญญู ปรากฏ ลักษณะเดียว คือ การสำนึกในบุญคุณของผู้มีพระคุณและความกตเวทิตี ปรากฏลักษณะเดียว คือ การกตเวทิต่อพ่อแม่ผู้ให้กำเนิด

ABSTRACT

The objective of this thesis was to analyze the virtues in the *Jataka* tales of the version of the Department of Educational Technology and Innovation with reference to two topics: virtues for self and virtues in relation to others. The findings of the analysis were presented in the form of descriptive analysis, as summed up below.

The virtues for self referred to those performed by individuals themselves. Eight were found as follows, in order of prevalence: circumspection of four types: making oneself ready, being watchful of danger, careful problem solving, and prevention of problems; prudence of three types: thinking with reason, readiness to cope with any event, and prudent problem solving; courage of two types: courage to help others and courage in facing danger; perseverance of only one type in making a success of something without being deterred by hardship; faithfulness of three types: faithfulness to friends, faithfulness to benefactors, and faithfulness in work performance; compunction of two types: compunction for wrongdoings against others and compunction against committing bad deeds; self-control of two types: self-control in fright and self-control when faced with a need to wait; and endurance of only one type: endurance of sufferings.

The virtues in relation to others referred to those affecting others when committed. Eight were found as follows, in order of prevalence: compassion of two types: desire for others to be happy and wishing well by wanting to help others attain prosperity; kindness of only one type: delivering others from sufferings; generosity of two types: showing good heart and assisting others; unity of two types: showing esprit de corps and joining forces and hearts; sacrifice of three types: sacrifice of life, sacrifice of personal happiness, and sacrifice of benefit due; loyalty of two types: loyalty of subordinates to superiors and loyalty from wife to husband; gratitude of only one type: a sense of gratitude to benefactor; and requital of one type: requital to parents, donors of life.

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความสำเร็จอย่างสูงยิ่งจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์นิดา มีสุข ประธานที่ปรึกษา และผู้ช่วยศาสตราจารย์จำเริญ แสงดวงแข กรรมการที่ปรึกษา ที่กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำแนวทางอันเป็นประโยชน์ ตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ตลอดจนให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยเสมอมา ส่งผลให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและสำนึกในพระคุณเป็นอย่างยิ่ง จึงขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณอาจารย์ ดร.ฉันทัส ทองช่วย และผู้ช่วยศาสตราจารย์นิพนธ์ ทัพย์ศรีนิมิต ที่กรุณาร่วมเป็นกรรมการสอบปากเปล่า พร้อมทั้งให้คำแนะนำ ตรวจสอบเพื่อประโยชน์ในการแก้ไข จนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันตกทุกท่านที่อบรมถ่ายทอดวิชาการต่าง ๆ ทำให้ผู้วิจัยมีประสบการณ์ ความรู้ และแนวคิดซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาค้นคว้าวิทยานิพนธ์ได้เป็นอย่างดี

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยทักษิณที่กรุณาจัดสรรทุนอุดหนุนการทำวิทยานิพนธ์ ประจำปีงบประมาณ 2550 แก่ผู้วิจัยทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ขอขอบพระคุณครู อาจารย์ทุกท่านที่อบรมสั่งสอนผู้วิจัยตั้งแต่เยาว์วัย

ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อเนื่อง และคุณแม่ละออง จิตนุกูล ผู้ให้ความรัก ความห่วงใยและเป็นกำลังใจที่สำคัญยิ่ง ส่งผลให้ผู้วิจัยมีความมานะพยายาม จนสามารถดำรงตนและบรรลุความสำเร็จในด้านการศึกษา ตลอดจนหน้าที่การงานได้อย่างเต็มภาคภูมิ

ขอขอบพระคุณอาจารย์ภณิดา จิตนุกูล ผู้เป็นที่รักซึ่งคอยให้กำลังใจ ช่วยตรวจทานและแก้ไขข้อผิดพลาดต่าง ๆ ให้ถูกต้อง อีกทั้งยังเป็นกำลังใจในยามที่ผู้วิจัยเกิดความท้อแท้

ขอขอบคุณเพื่อนนิสิตปริญญาโทหลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย รุ่นปีการศึกษา 2545 ทุกท่านที่เป็นกำลังใจด้วยดีเสมอมา

คุณค่าและประโยชน์อันพึงมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นกตัญญู กตเวทิตาคุณ แต่ผู้มีพระคุณทุกท่านคงได้กล่าวแล้ว

อนุชิต จิตนุกูล

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย	5
ขอบเขตของการวิจัย	5
นิยามศัพท์เฉพาะ	7
ข้อตกลงเบื้องต้น	7
วิธีดำเนินการวิจัย	7
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับคุณธรรม	9
เอกสารเกี่ยวกับคุณธรรม	9
งานวิจัยเกี่ยวกับคุณธรรม	15
เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับนิทานชาดก	18
เอกสารเกี่ยวกับนิทานชาดก	18
งานวิจัยเกี่ยวกับนิทานชาดก	31
3 วิเคราะห์คุณธรรมจากนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ	33
คุณธรรมสำหรับตนเอง	33
ความอดกลั้น	33
ความอดทน	36
ความเพียร	39
ความกล้าหาญ	42
ความรอบคอบ	48
ความสุชุม	54
ความซื่อสัตย์	59
ความละเอียดรอบคอบ	64

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
คุณธรรมที่สัมพันธ์กับผู้อื่น	70
ความเสียสละ	70
ความเมตตา	74
ความกรุณา	78
ความกตัญญู	80
ความกตเวทิตา	82
ความเอื้อเฟื้อ	83
ความสามัคคี	86
ความจงรักภักดี	88
4 บทย่อ สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	92
บทย่อ	92
สรุปผล	93
อภิปรายผล	96
ข้อเสนอแนะ	102
บรรณานุกรม	103
ภาคผนวก	111
ภาคผนวก ก สรุปคุณธรรมจากนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ	112
ภาคผนวก ข นิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ เล่ม 1-3	115
นิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ เล่ม 1	116
นิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ เล่ม 2	141
นิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ เล่ม 3	163
ประวัติย่อผู้วิจัย	186

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

สังคมไทยกำลังเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเนื่องจากความเจริญทางด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยี สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ได้เข้ามามีบทบาท มีอิทธิพลในการดำเนินชีวิตของมนุษย์มากขึ้น มนุษย์ในสังคมปัจจุบันส่วนใหญ่ให้ความสำคัญที่วัตถุ วัสดุภัณฑ์ภายนอก เช่น เครื่องประดับ การแต่งกาย ฐานะทางเศรษฐกิจมากกว่าจิตใจ ความดี หรือการมีคุณธรรม การไม่ให้ความสำคัญในประเด็นดังกล่าวส่งผลให้เกิดปัญหาด้านจริยธรรม ศีลธรรมและนับวันจะทวีความรุนแรงขึ้น เช่น ปัญหาการเมืองการปกครอง การคอร์รัปชัน ปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติด ตลอดจนปัญหาความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ การขาดศรัทธาในศาสนา การละเลยด้านคุณธรรมส่งผลให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาอีกมาก จะเห็นได้จากการเสนอข่าวทั้งทางสถานีวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์รายวัน หรือในบทวิเคราะห์ต่าง ๆ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาทั้งต่อตนเอง ต่อสังคมและประเทศชาติด้วย สอดคล้องกับที่ ชม ภูมิภาค กล่าวไว้ว่า “คนในบ้านเมืองเราปัจจุบันนี้เป็นคนที่ขาดคุณธรรมอยู่เป็นอันมาก การที่คนขาดคุณธรรมย่อมก่อให้เกิดปัญหาสังคมมากมาย เป็นสิ่งที่กีดขวาง ความเจริญก้าวหน้าของชาติ ปัญหาที่เกิดขึ้นในบ้านเมืองเราทุกวันนี้ล้วนเป็นเครื่องแสดงว่าคนขาดคุณธรรมทั้งสิ้น”¹ การพัฒนาคุณธรรมเป็นเรื่องเร่งด่วนที่จะต้องกระทำโดยเริ่มจากการศึกษา เพราะเด็กในวันนี้จะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชาติในอนาคต ดังที่ คณะกรรมการจัดทำหนังสือประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับการศึกษาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ซึ่งพระราชทานแก่คณะครูและนักเรียนที่ได้รับพระราชทานรางวัลฯ วันจันทร์ที่ 27 กรกฎาคม 2524 ความว่า

การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างและพัฒนาความรู้ ความคิด
ความประพฤติ และคุณธรรมของบุคคล สังคมและบ้านเมืองใดให้การศึกษาที่ดี
แก่เยาวชนได้อย่างครบถ้วน ล้วนพอเหมาะกันทุก ๆ ด้าน สังคมและบ้านเมืองนั้น

---

¹ชม ภูมิภาค. การศึกษาเพื่อคุณธรรม. 2525. หน้า 1.

ก็จะมีพลเมืองที่มีคุณภาพ ซึ่งสามารถธำรงรักษาความเจริญมั่นคงของประเทศชาติไว้ และพัฒนาให้ก้าวหน้าต่อไปได้ตลอด¹

คุณธรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับการดำเนินชีวิต หากบุคคลคนใดไม่มีคุณธรรม เป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจแล้วก็ยากที่จะประสบความสำเร็จในชีวิตได้ นอกจากนี้การขาดคุณธรรม อาจมีผลร้ายต่อตนเองและสังคม เนื่องจากคุณธรรมช่วยให้เกิดการพัฒนา ช่วยลดละกิเลส คือ โลภะ โทสะและโมหะ ให้น้อยลง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องเสริมสร้างคุณธรรมให้เกิดขึ้นกับประชาชน ในชาติ โดยเริ่มปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับเยาวชน นักเรียน นักศึกษา ก่อน เพื่อจะได้เป็นรากฐาน ในการดำรงชีวิต ซึ่งคุณธรรมจะเกิดขึ้นได้จากการฝึกอบรม การสนับสนุน ส่งเสริมอย่างจริงจัง สม่ำเสมอ เพื่อให้เยาวชนของสังคมเป็นบุคคลที่มีจิตใจดี มีคุณธรรม ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว ไม่คิดแก่งแย่งและเบียดเบียนกัน เพราะเมื่อบุคคลในสังคมมีคุณธรรม จิตใจก็จะสูงส่ง ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น เป็นบุคคลที่มีค่า สร้างสรรค์สิ่งที่ดีและมีประโยชน์ ทำให้สังคมมีความสุขและเจริญก้าวหน้า

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจวบจัน² กล่าวถึงการปลูกฝังคุณธรรมไว้ สรุปได้ว่า การปลูกฝังและให้ความรู้ด้านจริยธรรมควรเริ่มตั้งแต่ช่วงแรกของเด็กจึงจะได้ผลดีและไม่ควรเกิน 10 ปี เนื่องจากเด็กในวัยนี้เริ่มเรียนรู้กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคม ดังที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช พระราชทานพระบรมราโชวาทเพื่ออัญเชิญลงพิมพ์ใน หนังสือวันเด็ก ประจำปี 2520 ความว่า

เด็กมีสมองแจ่มใส เชื้อและจำสิ่งต่าง ๆ ได้ง่าย ทั้งมีความอยากรู้อยากเห็น มากด้วย เพราะฉะนั้นจึงควรอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการศึกษาฝึกฝนแต่เยาว์วัย เพื่อให้มีความรู้ ความสามารถและคุณธรรมที่จะสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้า และความวัฒนาผาสุกให้แก่ตนเองและส่วนรวมในกาลข้างหน้า³

¹คณะกรรมการจัดทำหนังสือประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับการศึกษา. พระทีปแห่งการศึกษา : พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับการศึกษา. 2540. หน้า 17.

²ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจวบจัน. จริยธรรมของเยาวชนไทย. 2520. หน้า 8.

³แหล่งเดิม. หน้า 121.

การปลูกฝังคุณธรรมควรเริ่มปูพื้นฐานตั้งแต่เยาว์วัยโดยอาศัยการศึกษาเป็นแกนนำเพื่อเตรียมคนเข้าสู่สภาพการดำรงชีวิตที่ดีงาม ซึ่งหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 มุ่งพัฒนาให้คนไทยเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุขและมีความเป็นไทย นอกจากนี้ยังได้กำหนดจุดหมาย หรือมาตรฐานการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์หลายประการ ที่สำคัญ คือ ให้เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โดยได้กำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ต่าง ๆ ไว้ในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้

กลุ่มสาระการเรียนรู้ที่สำคัญกลุ่มหนึ่งคือ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ประกอบด้วย สาระต่าง ๆ 5 สาระ คือ การอ่าน การเขียน การฟัง การดูและการพูด หลักการใช้ภาษา และวรรณคดีและวรรณกรรม ซึ่งกำหนดให้เรียนในทุกช่วงชั้น โดยเฉพาะช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 เป็นช่วงแรกของการศึกษา “หลักสูตรมุ่งเน้นให้ผู้เรียนพัฒนาคุณภาพชีวิต กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม ทักษะพื้นฐานด้านการอ่าน การเขียน การคิดคำนวณ การคิดวิเคราะห์ การติดต่อสื่อสาร และพื้นฐานความเป็นมนุษย์ เน้นการบูรณาการอย่างสมดุลทั้งในด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคมและวัฒนธรรม”¹ เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนภาษาไทย ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 มีความเอกภาพ สอดคล้องกับ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 รวมทั้งเพื่ออนุรักษ์วรรณคดีไทย อันเป็นสมบัติทางวัฒนธรรมของชาติ กระทรวงศึกษาธิการจึงได้กำหนดรายชื่อวรรณคดีที่กำหนดให้เรียน และวรรณคดีที่เสนอให้เลือกเรียน เพื่อเป็นแนวทางในการเรียนการสอน ซึ่ง คณะอนุกรรมการพัฒนาคุณภาพวิชาการ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย² ได้กำหนดไว้ใน ประกาศกระทรวงศึกษาธิการสรุปได้ว่า ในการจัดการเรียนการสอนภาษาไทย ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้เสนอวรรณคดีให้เลือกเรียนไว้ในช่วงชั้นที่ 1 จำนวน 2 เรื่อง คือ บทสัควา และนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ

¹กระทรวงศึกษาธิการ. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. 2544. หน้า 9.

²คณะอนุกรรมการพัฒนาคุณภาพวิชาการ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย. การจัดสาระการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. 2546. หน้า 346-352.

นิทานชาดกส่วนมากมีเนื้อหาเป็นตัวอย่างของความประพฤติที่ดีให้แก่เด็ก ๆ และสิ่งที่ผู้อ่านจะได้ นอกจากความสนุกสนานอย่างมีสาระแล้ว ยังได้รับธรรมต่าง ๆ คำศัพท์ สำนวนภาษา และคำราชาศัพท์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในเนื้อเรื่อง ที่สำคัญยังได้รับคติธรรมในการดำเนินชีวิตทุกรูปแบบ ได้เห็นความเรื่องปัญญาของบรรพบุรุษที่สั่งสอนธรรมโดยสอดแทรกมาในกลอุบายหรือปัญหาต่าง ๆ ให้ผู้อ่านได้ขบคิด นับว่าเป็นประโยชน์และน่าศึกษาเป็นอย่างมาก ดังที่ จักร์สดวงธิสาร¹ ได้นำคำกล่าวของอธิบดีกรมวิชาการซึ่งกล่าวถึง นิทานชาดกไว้สรุปได้ว่า เนื้อหาในนิทานชาดกให้แนวทางในการประพฤติปฏิบัติธรรมและเหมาะสมกับวัยของนักเรียน ควรให้นักเรียนได้ศึกษาหาความรู้ จะได้ประพฤติปฏิบัติให้เป็นพลเมืองที่ดีของชาติ นิทานชาดกให้ทั้งความเพลิดเพลินและคติธรรม นักเรียนจะได้ประโยชน์จากการอ่านอย่างคุ้มค่า

ภิกษุญน เจนเจริญวงศ์² ได้กล่าวถึงนิทานชาดกไว้สรุปได้ว่า นิทานชาดกมีตัวละครที่น่าสนใจและเป็นตัวละครที่ประกอบคุณงามความดี เป็นที่น่าชื่นชมและประพฤติปฏิบัติตามเหมาะที่จะนำมาเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับเยาวชน ส่วน พระเผด็จ ทตฺตชีโว³ กล่าวถึงนิทานชาดกไว้สรุปได้ว่า นิทานชาดกเป็นนิทานทางพุทธศาสนาที่เหมาะสมจะเป็นแม่แบบในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม คำสอนและความคิด รวมทั้งข้อปฏิบัติต่าง ๆ ซึ่งสอดแทรกอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทย

วิจิตรา เกิดวิศิษย์⁴ กล่าวถึงความสำคัญของนิทานชาดกไว้สรุปได้ว่า การศึกษานิทานชาดกมีประโยชน์มาก นอกจากจะได้รับความซาบซึ้งในคติธรรมแล้ว ยังช่วยให้ผู้อ่านทราบรูปแบบของการปกครอง ชีวิตความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจและสังคม ความเป็นมาของอินเดียในสมัยโบราณ เนื่องจากนิทานบางเรื่องเป็นเรื่องที่แท้จริง แต่นิทานเหล่านี้มีความจริงแฝงอยู่เสมอคล้ายกับที่ พระเผด็จ ทตฺตชีโว กล่าวไว้ว่า “การศึกษานิทานชาดกนอกจากจะได้ทราบเหตุการณ์ต่าง ๆ แล้ว เรายังได้ทราบอุปนิสัยใจคอของบุคคลในแง่มุมที่เราอาจนึกไม่ถึงว่าจะมีหรือเป็นไปได้อีกด้วย”⁵

¹จักร์สดวงธิสาร (เรียบเรียง). นิทานชาดก เล่ม 1. 2545. หน้าคำนำ.

²ภิกษุญน เจนเจริญวงศ์. การเปรียบเทียบพัฒนาการจริยธรรมด้านความเมตตาภรณ์ของนักเรียนจากการอ่านหนังสือที่มีการนำเสนอพฤติกรรมของตัวละครเอกในทางบวกและลบ. 2530. หน้า 40.

³พระเผด็จ ทตฺตชีโว. นิทานชาดก เล่ม 1. 2531. หน้า 1.

⁴วิจิตรา เกิดวิศิษย์. ศาสนาและปรัชญาในคัมภีร์ชาดก. 2516. หน้า 28-29.

⁵พระเผด็จ ทตฺตชีโว. เล่มเดิม. หน้า 5.

จากความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะวิเคราะห์คุณธรรมจากนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ เพื่อเป็นแนวทางแก่ครูในการนำไปใช้ปลูกฝัง พัฒนาและส่งเสริมคุณธรรม ให้กับนักเรียนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์คุณธรรมจากนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ ตามประเด็นต่อไปนี้

1. คุณธรรมสำหรับตนเอง
2. คุณธรรมที่สัมพันธ์กับผู้อื่น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

การวิจัยเรื่องวิเคราะห์คุณธรรมจากนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ มีประโยชน์ดังนี้

1. ได้องค์ความรู้ที่เป็นระบบซึ่งเป็นการจัดหมวดหมู่คุณธรรมที่ปรากฏในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร
2. เป็นแนวทางให้แก่ครูนำไปใช้ในการปลูกฝัง พัฒนาและส่งเสริมคุณธรรมของ นักเรียน โดยเฉพาะในช่วงชั้นที่ 1
3. เป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติตนของนักเรียน

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่องวิเคราะห์คุณธรรมจากนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ ผู้วิจัยกำหนด ขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้

1. **ขอบเขตด้านข้อมูล** ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตด้านข้อมูลในการวิเคราะห์คุณธรรม จากนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ จากหนังสือนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ จำนวน 3 เล่ม รวมทั้งสิ้น 23 เรื่อง ดังนี้

1.1 นิทานชาดก เล่ม 1 ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ.2545 จำนวน 8 เรื่อง ดังนี้

1.1.1 กวางป่าสามพี่น้อง

1.1.2 โจรเรียกค่าไถ่

1.1.3 นกกระจาบสองฝูง

1.1.4 เกี่ยววกับนกมดไถ

1.1.5 ทำใจดีสู้เสือ

1.1.6 กระจ่ายตื่นตูม

1.1.7 สุนัขแสนรู้

1.1.8 ลูกไม้หล่นไกลต้น

1.2 นิทานชาดก เล่ม 2 ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ.2545 จำนวน 7 เรื่อง ดังนี้

1.2.1 สองลูกนกแขกเต้า

1.2.2 ชาวเขาเผ่ากินนร

1.2.3 หมู่บ้านคนอายุยืน

1.2.4 ผู้ปรารถนาดีด้วยความโง่

1.2.5 โลกนั้นมักเสียผล

1.2.6 ให้อภัยภัยโคลนป่ายสี

1.2.7 นากกับสุนัขจิ้งจอก

1.3 นิทานชาดกเล่ม 3 ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ.2545 จำนวน 8 เรื่อง ดังนี้

1.3.1 กาละโมบ

1.3.2 ม้าเดินกะเผลก

1.3.3 พ่อค้าเร่

1.3.4 ดึงกับจระเข้

1.3.5 ฆ่าสัตว์ทำบุญ

1.3.6 มนต์เสกมะม่วง

1.3.7 ใจป่าใจอารี

1.3.8 คนแจวเรือจ้าง

2. **ขอบเขตด้านเนื้อหา** การวิเคราะห์คุณธรรมจากนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ
ผู้วิจัยกำหนดประเด็นการศึกษา ดังนี้

2.1 คุณธรรมสำหรับตนเอง

2.1.1 ความอดกลั้น

2.1.2 ความอดทน

2.1.3 ความเพียร

2.1.4 ความกล้าหาญ

2.1.5 ความรอบคอบ

2.1.6 ความสุขุม

2.1.7 ความซื่อสัตย์

2.1.8 ความละเอียดรอบาป

2.2 คุณธรรมที่สัมพันธ์กับผู้อื่น

2.2.1 ความเสียสละ

2.2.2 ความเมตตา

2.2.3 ความกรุณา

2.2.4 ความกตัญญู

2.2.5 ความกตเวทิตะ

2.2.6 ความเอื้อเฟื้อ

2.2.7 ความสามัคคี

2.2.8 ความจงรักภักดี

นิยามศัพท์เฉพาะ

คุณธรรม หมายถึง ลักษณะคุณงามความดี ความมีศีลธรรม เกิดจากจิตใจที่มีพื้นฐานทางธรรมที่ดีและเข้มแข็ง แล้วแสดงออกมาให้เห็นโดยการประพฤติปฏิบัติและเป็นที่ยอมรับของสังคมว่าเป็นสิ่งที่ดี มีประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น

ข้อตกลงเบื้องต้น

การนำข้อความในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ มาอ้างอิงในงานวิจัยนั้น จะแสดงเล่มที่และเลขหน้าที่ข้อความนั้นปรากฏไว้ในวงเล็บ

ตัวอย่าง

หัวหน้าใจ “เพราะเข้าใจอ่อน เห็นใจผู้หญิงอย่างแม่เจ้า ห่วงลูกรักลูก ตายแล้วยังไม่ยอมไปผูกไปเกิดที่อื่น แต่มาเกิดเป็นผีในร่างของสุนัขจึงจอกเพื่อบอกลูก เจ้ารีบเดินทางต่อไปเถอะ ข้าไม่ทำอะไรเจ้าหรอก”

(เล่ม 3 หน้า 75)

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอนของการวิจัย ดังนี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล

- 1.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมและนิทานชาดก
- 1.2 ศึกษานิทานชาดกทุกเรื่องในหนังสือนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ
- 1.3 รวบรวมลักษณะคุณธรรมที่ปรากฏในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ

- 1.4 จำแนกลักษณะคุณธรรมเป็นหมวดหมู่กำหนดเป็นขอบเขตของการวิจัย
2. ชั้นวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล
  - 2.1 วิเคราะห์คุณธรรมตามที่กำหนดไว้ในขอบเขตของการวิจัย
  - 2.2 นำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าและการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์
3. ชั้นสรุป อภิปรายผลและเสนอแนะ
  - 3.1 สรุปผลการศึกษาค้นคว้า
  - 3.2 อภิปรายผลและเสนอข้อเสนอนแนะ

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาคุณธรรมจากนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นความรู้พื้นฐานและเป็นแนวทางในการวิจัย ดังนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับคุณธรรม
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับนิทานชาดก

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับคุณธรรม

1. เอกสารที่เกี่ยวกับคุณธรรม

1.1 ความหมายของคุณธรรม

คุณธรรมเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน มีความหมายที่ลึกซึ้งและกว้างขวาง อยู่ในขอบเขตของพื้นฐานทางจิตใจของมนุษย์ หากมนุษย์มีความเข้มแข็งและมีศีลธรรมเป็นเครื่องกล่อมเกลาและยึดเหนี่ยวจิตใจ หรือมีพื้นฐานที่ดีแล้วย่อมส่งผลให้การแสดงออกโดยการประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี มีศีลธรรมตามไปด้วย ดังที่นักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิได้อธิบายความหมายของคุณธรรมไว้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน อธิบายความหมายของคุณธรรมว่า “คุณธรรม [คุณนะ-] น. สภาพคุณงามความดี”¹

ยนต์ ชุ่มจิต ให้ความหมายของคุณธรรมว่า “คุณธรรม หมายถึง คุณลักษณะที่เป็นความดี ความงามที่อยู่ในจิตใจของแต่ละบุคคล โดยได้ยึดถือปฏิบัติจนเป็นนิสัยและเป็นที่ยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงามของบุคคลทั่วไป”²

พิฑูร มลิวัดย์³ ให้ความหมายของคุณธรรมไว้สรุปได้ว่า ในทางศาสนา คุณธรรมแปลว่า ธรรมที่เป็นคุณ เป็นสิ่งที่ควบคุมกาย วาจา และจิตใจ ซึ่งตามความหมายที่ใช้กันทุกวันนี้คุณธรรมก็คือศีลธรรมหรือสิ่งที่ควบคุมจิตใจ

¹ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. 2546.

หน้า 253.

²ยนต์ ชุ่มจิต. ปรัชญาและคุณธรรมสำหรับครู. 2525. หน้า 25.

³พิฑูร มลิวัดย์. ศาสนากับคุณธรรม. 2528. หน้า 9.

รัฐสภาไทย กล่าวถึงความหมายของคุณธรรม ไว้ว่า

คุณธรรม หมายถึง ความสำเร็จที่สมบูรณ์ของผู้มีความรู้ มีความดี มีความเข้าใจ ว่ากำลังทำอะไร เพื่ออะไร การสร้างสมคุณธรรม จึงเริ่มจากความคิดที่ดีในจิตใจ และอาศัยการพิจารณาไตร่ตรองของสติปัญญาอย่างลึกซึ้ง ที่จะเข้าใจเหตุและผลของแต่ละการกระทำก่อนที่จะตัดสินใจทำอะไรให้เกิดผลดี มีคุณประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น¹

ประเวศ วะสี กล่าวถึงความหมายของคุณธรรม-จริยธรรม ไว้ว่า

คุณธรรม - จริยธรรม คือ คุณสมบัติของความเป็นมนุษย์ อันเป็นไปเพื่อความสุขของตนเองและการอยู่ร่วมกัน หรือศีลธรรม คุณธรรม - จริยธรรม คือ การเป็นผู้มีจิตใจสูงไม่เห็นแก่ตัวฝ่ายเดียว แสดงออกโดยการไม่เบียดเบียน มีความเมตตากรุณา มุ่งช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์²

ทฤษฎี (นามแฝง) กล่าวถึง “คุณธรรม” ในศาสนาอื่น ๆ ไว้ที่น่าสนใจว่า “คัมภีร์อัล-กุรอาน ให้ความหมายของ คุณธรรมว่า เป็นสภาพแห่งความดีงาม ความสุขุม และสันติสุข ส่วนคำกล่าวในศาสนาคริสต์ ก็มีว่า เราจะบรรลुकุณธรรมได้ก็ต่อเมื่อเราบริจาคสิ่งที่เรารัก”³

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) อธิบายความหมายของคุณธรรมไว้ว่า “คุณธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นคุณ, ความดีงาม, สภาพที่เกื้อกูล”⁴

¹รัฐสภาไทย. “ข่าวสารบ้านเมือง : ‘คุณธรรม’ เครื่องประดับชีวิตที่สูงค่า,” สืบค้นเมื่อ 25 กันยายน 2549, จาก http://www.parliament.go.th/news/news_detail.php?Prid=8450. หน้า 1.

²ประเวศ วะสี. “โครงการรวมพลังสื่อสร้างกระแสคุณธรรม,” ใน ระเบียบวาระแห่งชาติเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม. สืบค้นเมื่อ 18 ตุลาคม 2549, จาก <http://www.hsro.or.th>. หน้า 3.

³ทฤษฎี (นามแฝง). หมายเหตุทางความคิด : สิ่งที่ “ประชาสังคม” ไม่ควรมองข้าม. สืบค้นเมื่อ 18 ตุลาคม 2549, จาก <http://www.thaitopic.com/mag/suc/civilnotsee.htm>. หน้า 4.

⁴พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์: ฉบับประมวลศัพท์. 2543. หน้า 34.

วิมล แซ่อึ้ง ให้ความหมายของคุณธรรม ไว้ดังนี้

คุณธรรม หมายถึง คุณงามความดี ความถูกต้อง ความที่ควรกระทำที่เกิดขึ้น ในความรู้สึกรู้สึกนึกคิดทางจิตใจ และเป็นแรงผลักดันให้มีการประพฤติปฏิบัติไปในทางที่ ถูกต้องดีงาม เป็นที่ยอมรับของสังคมและบุคคลทั่วไป ทั้งยังเป็นสิ่งที่ทำความเจริญ ให้กับตนเองและผู้อื่น ส่งผลให้เกิดความสงบสุขในการอยู่ร่วมกัน¹

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา ให้ความหมายของคุณธรรมว่า “คุณธรรม หมายถึง สิ่งที่คุณคนส่วนใหญ่ยอมรับว่าดีงาม ซึ่งส่งผลให้เกิดการกระทำที่เป็นประโยชน์และ ความดีงามที่ดีที่แท้จริงต่อสังคม”²

จากความหมายของคุณธรรมที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึง ลักษณะ คุณงามความดี ความมีศีลธรรม ที่เกิดจากจิตใจที่มีพื้นฐานทางธรรมที่ดีและเข้มแข็ง แล้วแสดง ออกมาให้เห็นโดยการประพฤติปฏิบัติ และเป็นที่ยอมรับของสังคมว่าเป็นสิ่งที่ดี มีประโยชน์ ต่อตนเองและผู้อื่น

1.2 ความสำคัญของคุณธรรม

ปัจจุบันสังคมไทยกำลังประสบปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาการเมือง การปกครอง ปัญหาเศรษฐกิจและสังคม ดังได้ทราบจากการเสนอข่าวของสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ สาเหตุ ของปัญหาเหล่านี้สืบเนื่องมาจากค่านิยมซึ่งถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้มนุษย์มีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของสังคม ไม่มีคุณธรรมในการดำรงชีวิต ก่อให้เกิดปัญหา ซึ่งส่งผลเสียต่อสังคมและประเทศชาติ จึงควรร่วมมือกันปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรมให้เกิดขึ้น ในจิตใจของทุกคน เพื่อความสงบสุขของสังคมและประเทศชาติ ดังที่ ผู้ทรงคุณวุฒิได้กล่าวถึง ความสำคัญของคุณธรรมไว้ดังนี้

¹วิมล แซ่อึ้ง. วิเคราะห์คุณธรรมของตัวละครเด็กและเยาวชนในนวนิยายของโบตัน พ.ศ.2522-พ.ศ.2530. 2533. หน้า 9.

²สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. การประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. 2548. หน้า 2.

ม.ล.สุปรีชา กมลาศน์ กล่าวถึงความสำคัญของคุณธรรมไว้ดังนี้

ถึงสูงศักดิ์ อัครฐาน สักปานใด
ถึงวิไล เลิศฟ้า สง่าศรี
ถึงฉลาด กาจกล้า ปัญญาดี
ถ้าไม่มี คุณธรรม ก็ต่ำคน¹

คุณธรรมเปรียบเช่นอัญมณีล้ำค่า หลากสีหลายรูปทรง เป็นเครื่องประดับตกแต่งชีวิตให้สูงส่งงดงาม ซึ่งสามารถแสดงออกทางการกระทำ คำพูด และการแต่งกาย แม้ว่าบุคคลบางคนอาจจะไม่มีทรัพย์สินสมบัติภายนอก แต่หากมีคุณธรรมที่เต็มเปี่ยมอยู่ภายใน ก็ถือว่าบุคคลนั้นเป็นผู้ที่มีความมั่งคั่งที่แท้จริงได้

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันพุธที่ 9 กรกฎาคม 2540 ว่า “ถ้าคนเรา คิดดี คิดถูกต้อง ทั้งตามหลักวิชาการและคุณธรรม คำพูดและการกระทำก็เป็นไปในทางที่ดีที่เจริญ แต่ถ้าคิดไม่ดีไม่ถูกต้อง คำพูดและการกระทำก็อาจก่อให้เกิดความเสื่อมเสียหาย ทั้งแก่ตัวเองและส่วนรวมได้”²

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ³ กล่าวถึงความสำคัญของคุณธรรมสรุปได้ว่า การพัฒนาประเทศต้องให้ประชาชนมีการดำเนินชีวิตตามหลักคุณธรรม โดยอาศัยเรื่องค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ คือ การพึ่งตนเอง ชยันหมั่นเพียรและมีความรับผิดชอบ การประหยัดและอดออม การมีระเบียบวินัยและเคารพกฎหมาย การปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา ความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์

จากพระบรมราโชวาทและทรรศนะของนักวิชาการดังกล่าวสรุปได้ว่า คุณธรรมมีความสำคัญต่อสังคมและประเทศชาติเป็นอย่างมาก คุณธรรมเป็นสิ่งที่ช่วยให้ประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้า ช่วยให้สังคมมีความสุข ประชาชนมีการดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพ

¹ม.ล.สุปรีชา กมลาศน์. “คุณธรรม จริยธรรมและจรรยาบรรณทหารอาชีพ,” สืบค้นเมื่อ 3 มกราคม 2550, จาก <http://zipqun.rtafa.ac.th/~military/filesrule.php> หน้า 2.

²พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช. คำพ่อสอน : ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสุขในการดำเนินชีวิต. 2549. หน้า 202.

³สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. วิทยากรกับการปลูกฝังและสร้างเสริมค่านิยม. 2530. หน้า 14-22.

1.3 ประเภทของคุณธรรม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราโชวาทเรื่อง คุณธรรม

4 ประการ แก่ประชาชนชาวไทยในพระราชพิธีบวงสรวงสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า วันจันทร์ที่ 5 เมษายน พุทธศักราช 2525 เพื่อให้ประชาชนได้ยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ และการดำเนินชีวิต ซึ่งคณะกรรมการจัดทำหนังสือประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส เกี่ยวกับการศึกษา ได้นำมากล่าวไว้ดังนี้

คุณธรรมที่ทุกคนจะศึกษาและน้อมนำมาปฏิบัติมีอยู่สี่ประการ ประการแรก คือ การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตัวเอง ที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม ประการที่สอง คือ การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติ อยู่ในความสัตย์ความดีนั้น ประการที่สาม คือ การอดทน อดกลั้น และอดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัตย์สุจริต ไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด ประการที่สี่ คือ การรู้จัก ละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

คุณธรรม 4 ประการนี้ ถ้าแต่ละคนพยายาม ปลูกฝังและบำรุงให้เจริญงอกงามขึ้น โดยทั่วหน้ากันแล้ว จะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุข ความร่มเย็นและมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์

สำนักราชเลขาธิการมหาเถรสมาคม ได้กล่าวถึงที่มาแห่งคุณธรรม 4 ประการ ไว้ว่า

คุณธรรม 4 ประการนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ทรงนำเอา คำแปลศาสนธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า “ฆราวาสธรรม กับอธิษฐานธรรม” ในหนังสือนวโกวาท ตอนธรรมวิภาคหมวด 4 และคำแปลพระศาสนธรรมที่ แสดงลักษณะสังฆธรรมฝ่ายกุศลมารวมเป็นพระบรมราโชวาท เพื่อเป็นหลักที่ประชาชน คนไทยทุกคนควรจะศึกษาและน้อมนำมาปฏิบัติปลูกฝังและบำรุงให้เจริญงอกงามขึ้น ในจิตใจของตนโดยทั่วกัน พระศาสนธรรมดังกล่าวนี้ มีข้อความดังต่อไปนี้ คือ :-

---

¹คณะกรรมการจัดทำหนังสือประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับการศึกษา. ประทีปแห่งการศึกษา : พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสด้านการศึกษา. 2540. หน้า 97.

ธรรมของฆราวาส 4 ประการ

1. สัจจะ สัตย์ซื่อต่อกัน
2. ทมะ รู้จักข่มจิตของตน
3. ชันติ อุดทน
4. จาคะ สละให้ปันสิ่งของ ๆ ตนแก่คนที่ควรให้ปันฯ

อธิษฐานธรรม คือ ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ 4 อย่าง

1. ปัญญา รอบรู้สิ่งที่ควรรู้
2. สัจจะ ความจริงใจ คือ ประพฤติสิ่งใดก็ให้ได้จริง
3. จาคะ สละสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความจริงใจ
4. อุปสมะ สงบใจจากสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความสงบ ฯ¹

พระธรรมโกศาจารย์² กล่าวถึงประเภทของคุณธรรมสรุปได้ดังนี้ คุณธรรม 4 ประการ มีเนื้อความสอดคล้องกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา คือ ฆราวาสธรรม หรือธรรมสำหรับผู้ครองเรือนประกอบด้วย สัจจะ การรักษาความสัตย์ ทมะ การรู้จักข่มใจ ชันติ ความอดทน และจาคะ การบริจาคทาน

พระธรรมปิฎก³ กล่าวถึงคุณธรรมไว้สรุปได้ว่า คุณธรรมที่เสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม เช่น เมตตา คือ ความรัก ความปรารถนาดี เป็นมิตร อยากให้ผู้อื่นมีความสุข กรุณา คือ ความสงสาร อยากช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มุทิตา คือ ความพลอยยินดี พร้อมทั้งจะส่งเสริมสนับสนุนผู้ที่ประสบความสำเร็จให้มีความสุข หรือก้าวหน้าในการทำสิ่งที่ดีงาม อุเบกขา คือ ความวางตัววางใจเป็นกลางเพื่อรักษาธรรมตามเหตุและผล จาคะ คือ ความมีน้ำใจเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไม่เห็นแก่ตัว กตัญญูกตเวทิตา คือ ความรู้คุณค่าแห่งการกระทำของผู้อื่น และแสดงออกให้เห็นถึงการรู้คุณค่านั้น หิริ คือ ความอายบาป ละอายใจต่อการทำความชั่ว โอตตัปปะ คือ ความกลัวบาป เกรงกลัวต่อความชั่ว คารวะ คือ ความเคารพ ความใส่ใจ รู้จักให้ความสำคัญ

¹สำนักราชเลขาธิการมหาเถรสมาคม. แนะแนวการปฏิบัติตามคุณธรรม 4 ประการ และการปฏิบัติตามค่านิยมพื้นฐาน 4 ประการ. 2526. หน้า 4-6.

²พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินฺทปญฺโญ). ธรรมโฆษณอรรถาณุกรม เล่ม 1. 2533. หน้า 553-554.

³พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม. 2540. หน้า 13-15.

แก่สิ่งนั้น ผู้ที่นั้นอย่างถูกต้องเหมาะสม มีทวะ คือ ความอ่อนโยน สุภาพ นุ่มนวล

จากประเภทของคุณธรรมดังกล่าว เมื่อประมวลแล้วผู้วิจัยจำแนกคุณธรรมได้เป็น..

2 กลุ่มใหญ่ ๆ ซึ่งเป็นกรอบความคิดในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ดังนี้

1. คุณธรรมสำหรับตน ได้แก่ ความอดกลั้น ความอดทน ความเพียร ความกล้าหาญ ความรอบคอบ ความสุขุม ความซื่อสัตย์ ความละเอียดรอบาป
2. คุณธรรมที่สัมพันธ์กับผู้อื่น ได้แก่ ความเสียสละ ความเมตตา ความกรุณา ความกตัญญู ความกตเวที ความเอื้อเฟื้อ ความสามัคคี ความจงรักภักดี

2. งานวิจัยที่เกี่ยวกับคุณธรรม

วิจิตรา สุภากร¹ วิเคราะห์หนังสืออ่านสำหรับเด็กในด้านคุณธรรมเฉพาะที่พิมพ์เป็นภาษาไทย ระหว่างปี พ.ศ.2520-พ.ศ.2522 ผลการวิเคราะห์พบว่า

1. คุณธรรมที่ปรากฏในหนังสืออ่านสำหรับเด็กประเภทนิทานชาวบ้าน มากที่สุดคือ มารยาทและนิสัยส่วนบุคคล รองลงมาคือ การไม่พูดปด ไม่บิดเบือน ไม่อำพรางความจริง น้อยที่สุดคือ ความละเอียดและความเกรงกลัวต่อการกระทำชั่ว ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

2. คุณธรรมที่ปรากฏในหนังสืออ่านสำหรับเด็กประเภทวรรณกรรมปัจจุบัน มากที่สุดคือ ความเมตตา กรุณา รองลงมาคือ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความเสียสละ มารยาทและนิสัยส่วนบุคคล การไม่ประทุษร้ายชีวิตและร่างกาย หลักธรรมในการอยู่ร่วมกัน น้อยที่สุดคือ การมีสัจจะและความจริงใจ

3. คุณธรรมที่ปรากฏในหนังสืออ่านสำหรับเด็กประเภทวรรณกรรมร้อยกรอง มากที่สุดคือ มารยาทและนิสัยส่วนบุคคล รองลงมาคือ หลักธรรมในการอยู่ร่วมกัน ความเมตตา กรุณา คุณธรรมที่ไม่ปรากฏคือ การไม่หลงและเสพสิ่งเสพติดให้โทษ ความประณีตและละเอียดถี่ถ้วน ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

สุทิน กัลยพฤกษ์² วิเคราะห์ความคิดด้านคุณธรรมที่ปรากฏในนวนิยาย 11 เรื่องของ ศรีบูรพา ผลการวิเคราะห์ความคิดด้านคุณธรรมที่ปรากฏ คือ ความเมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเอง ความซื่อสัตย์ ความจงรักภักดี ความขยันหมั่นเพียรในหน้าที่ ความกตัญญูกตเวที ความอดกลั้น ความรู้สึกยั้งยั้งซึ่งใจ

¹วิจิตรา สุภากร. วิเคราะห์หนังสืออ่านสำหรับเด็กในด้านคุณธรรมเฉพาะที่พิมพ์เป็นภาษาไทย ระหว่างปี พ.ศ.2520 -พ.ศ.2522. 2523. หน้า 88-89.

²สุทิน กัลยพฤกษ์. ศรีบูรพาในฐานะนักมนุษยธรรม. 2524. หน้าบทคัดย่อ.

การให้อภัย การเสียสละ ความสุภาพอ่อนน้อม การรักษาและให้ความยุติธรรม
ความมีระเบียบวินัย และการเห็นแก่ประโยชน์ต่อส่วนรวม

กรรณิกา ศรีเจริญ¹ วิเคราะห์คุณธรรมในหนังสือการ์ตูนเล่มละบาท โดยแบ่งหนังสือการ์ตูนเป็น 3 ลักษณะคือ หนังสือการ์ตูนเล่มละบาท หนังสือการ์ตูนไทยเล่มละ 3-10 บาท หนังสือการ์ตูนที่มีเค้าโครงจากต่างประเทศเล่มละ 3-10 บาท และแบ่งหนังสือการ์ตูนเป็น 3 ประเภทได้แก่ ประเภทเรื่องผจญภัย เรื่องอิงประวัติศาสตร์ และเรื่องสงคราม ประเภทเรื่องอาชญากรรมและเรื่องผี และประเภทเรื่องเกี่ยวกับชีวิตและความรัก ผลการวิเคราะห์พบว่า ด้านส่งเสริมคุณธรรม คุณธรรมที่มีมากเรียงตามลำดับคือ ความเมตตา กรุณา การให้ความรัก ความห่วงใย และความสุภาพอ่อนน้อม ด้านทำลายคุณธรรม คุณธรรมที่มีมากเรียงตามลำดับคือ การไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกาย ความซื่อสัตย์สุจริต ความมีน้ำใจเป็นนักกีฬา ทั้งยังพบว่าปริมาณพฤติกรรมของตัวละครด้านทำลายคุณธรรมสูงกว่าปริมาณพฤติกรรมด้านส่งเสริมคุณธรรม

จินตนา เกษรบัวขาว² วิเคราะห์คุณธรรมในหนังสือสำหรับเด็กวัยรุ่น ผลการวิเคราะห์พบว่า คุณธรรมหลักของเรื่องที่ปรากฏมากที่สุดเรียงตามลำดับคือ การให้ ความเมตตา กรุณา การคบคนดีเป็นมิตร ไม่คบคนชั่ว และความขยันหมั่นเพียร คุณธรรมหลักของบทปรากฏมากที่สุดเรียงตามลำดับคือ การให้ ความเมตตา กรุณา ความอดทน และคุณธรรมรองที่ปรากฏมากที่สุดเรียงตามลำดับคือ ความสุภาพอ่อนน้อม การให้ ความขยันหมั่นเพียร

ประทุม ไม้พวง³ วิเคราะห์คุณธรรมที่ปรากฏในหนังสือส่งเสริมการอ่าน ระดับประถมศึกษา ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ที่จัดพิมพ์ พ.ศ.2521-2528 ผลการวิเคราะห์พบว่า คุณธรรมที่ปรากฏมากที่สุดเรียงตามลำดับคือ ความเมตตา กรุณา มารยาทในการแสดงความเคารพ ความเป็นผู้มีวิถึคุณธรรมและปฏิบัติตามประเพณีนิยม ความกตัญญูตเวที และหลักธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกัน

¹กรรณิกา ศรีเจริญ. วิเคราะห์คุณธรรมในหนังสือการ์ตูนเล่มละบาท. 2525. หน้า 88-99.

²จินตนา เกษรบัวขาว. การวิเคราะห์คุณธรรมในหนังสือสำหรับเด็กวัยรุ่น. 2528. หน้าบทคัดย่อ.

³ประทุม ไม้พวง. การวิเคราะห์คุณธรรมที่ปรากฏในหนังสือส่งเสริมการอ่าน ระดับประถมศึกษา ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ที่จัดพิมพ์ พ.ศ.2521-2528. 2533. หน้าบทคัดย่อ.

วิมล แซ่อึ้ง¹ วิเคราะห์คุณธรรมของตัวละครเด็กและเยาวชนในนวนิยายของโบตัน พ.ศ.2522-พ.ศ.2530 ผลการวิเคราะห์พบว่า คุณธรรมที่พบมากที่สุดคือ การไม่ประทุษร้าย ต่อชีวิตและร่างกาย และความเมตตากรุณา คุณธรรมที่พบน้อยที่สุด คือ ความมีศรัทธา ต่อศาสนา

ศิริเพ็ญ แสงเดช² วิเคราะห์คุณธรรมของตัวละครเอกในบทละครพุดรัยแก้ว พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผลการวิเคราะห์พบว่า คุณธรรม ที่จัดเป็นคุณธรรมพระราชนิยมมี 6 ประการเรียงตามลำดับคือ คุณธรรมด้านเมตตากรุณา รองลงมาได้แก่ คุณธรรมด้านความมีสัจจะและความจริงใจ ความซื่อสัตย์สุจริต ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละ ความมีสัมมาคารวะ และความกล้าหาญ

สยมพร คล้ายประเสริฐ³ วิเคราะห์คุณธรรม 4 ประการในนิทานพื้นบ้านเขตการศึกษา 7 ตามแนวพระราชดำริสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ผลการวิเคราะห์ พบว่า คุณธรรมที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านฯ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ การรักษา ความสัตย์ ประพฤติปฏิบัติสิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม การอดทน อดกลั้น อดออม สุจริต การสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

พรจิต แท้สูงเนิน⁴ ศึกษาผลของการใช้นิทานอิงปรัชญาจากหนังสืออ่านสำหรับเด็กที่มี ต่อมนทัศนทางคุณธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการศึกษาพบว่า หนังสือนิทาน สำหรับเด็กที่มีเนื้อหากเกี่ยวกับคุณธรรมการอยู่ร่วมกัน และความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม พบมากที่สุด รองลงมาคือ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความประหยัด ความตรงต่อเวลา ความมีน้ำใจ เป็นนักกีฬา ความกล้าหาญ คุณธรรมที่พบน้อยที่สุดคือ ความเชื่อมั่นในตนเอง

¹วิมล แซ่อึ้ง. วิเคราะห์คุณธรรมของตัวละครเด็กและเยาวชนในนวนิยายของโบตัน พ.ศ.2522-พ.ศ.2530. 2533. หน้า 316.

²ศิริเพ็ญ แสงเดช. วิเคราะห์คุณธรรมของตัวละครพุดรัยแก้วพระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. 2538. หน้าบทคัดย่อ.

³สยมพร คล้ายประเสริฐ. วิเคราะห์คุณธรรม 4 ประการในนิทานพื้นบ้านเขตการศึกษา 7 ตามแนวพระราชดำริสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ. 2540. หน้าบทคัดย่อ

⁴พรจิต แท้สูงเนิน. ศึกษาผลของการใช้นิทานอิงปรัชญาจากหนังสืออ่านสำหรับเด็กที่มี ต่อมนทัศนทางคุณธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. 2542. หน้าบทคัดย่อ

สุมนา เตชะนิยม¹ ศึกษาคุณธรรมจากชีวประวัติและผลงานของ สุชาติ รัตนปราการ พบว่า สุชาติ รัตนปราการ เป็นนักธุรกิจที่มีความสำเร็จในการประกอบอาชีพ สมบูรณ์ด้วยความรู้ และมีคุณธรรม คุณธรรมที่พบแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ สรุปได้ดังนี้

1. คุณธรรมที่เกิดขึ้นเฉพาะตนซึ่งเป็นแนวประพฤติปฏิบัติที่สังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม โดยผู้ยึดถือสามารถปฏิบัติได้ โดยเกิดขึ้นจากความรู้สึกนึกคิดในจิตใจและยึดถือสำหรับตนเอง มี 6 ด้าน คือ ความอดทน ความขยันหมั่นเพียร ใฝ่ศึกษา ความสุขุมรอบคอบ ความรอบรู้ และความรักท้องถิ่น

2. คุณธรรมที่เกิดโดยสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติที่สังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม โดยผู้ยึดถือปฏิบัติสำหรับตนเอง มีผลทำให้การสัมพันธ์กับผู้อื่นเป็นไปด้วยดี มีความสุข มี 5 ด้าน คือ ความกล้าหาญ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเมตตากรุณา ความเสียสละ และความเป็นผู้นำ

ผลจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมดังกล่าว ผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นประโยชน์ในการจัดหมวดหมู่คุณธรรม และกำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาเพื่อเป็นแนวทางสำหรับการวิจัยเรื่อง วิเคราะห์คุณธรรมจากนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ ต่อไป

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับนิทานชาดก

1. เอกสารที่เกี่ยวกับนิทานชาดก

1.1 ความหมายของนิทานชาดก

ราชบัณฑิตยสถาน อธิบายความหมายของนิทานว่า “นิทาน น. เรื่องที่เล่ากันมา เช่น นิทานชาดก นิทานอีสป; เช่น โรคนิทาน; เรื่องเดิม เช่น วัตถุนิทาน. (ป.)”²

พระເຜີ້ຈ ທຕຸຕຸຊີໄວ ກ່າວເຖິງຄວາມໝາຍຂອງນິທານໄວ້ວ່າ “ນິທານ ແປວ່າ ເຫຼືອເປັນເຄື່ອງມອບໃຫ້ຜູ້ຜູ້, ມູນເຮົາ, ເຮືອນເຮົາ, ສມຸກສູນ”³ ສ່ວນຄຳວ່າ “ຊາດກ” ມີຜູ້ໃຫ້ຄວາມໝາຍໄວ້ຄ້າຍຄືກັນດັ່ງນີ້

¹สุมนา เตชะนิยม. ศึกษาคุณธรรมจากชีวประวัติของ สุชาติ รัตนปราการ. 2543. หน้า 65-68.

²ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. 2546. หน้า 588.

³พระເຜີ້ຈ ທຕຸຕຸຊີໄວ. ນິທານຊາດກ ເລ່ມ 1. 2531. ຫນ້າ 4.

ราชบัณฑิตยสถาน ได้อธิบายความหมายของ “ชาดก” ไว้ว่า “ชาดก [ชา-ดก] น. เรื่องพระพุทธเจ้าที่มีมาในชาติก่อน ๆ ตามที่ได้กล่าวไว้ในคัมภีร์เรื่องนี้, ชื่อคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา ส่วน 1 ใน 9 ส่วนที่เรียกว่า นวังคส์ตฤศาสน์ (ป.ชาดก)”¹

สารานุกรม อธิบายความหมายของชาดกไว้ว่า “ชาดก (ชาดก) หมายถึง เรื่องที่เกิดขึ้นแล้วในอดีต โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าองค์ที่นิพพานไปแล้วสองพันกว่าปี ในครั้งที่พระองค์ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ ก่อนจะอุบัติมาเป็นเจ้าชายสิทธัตถะและบรรลุสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าในชาตินี้”²

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี อธิบายความหมายของชาดกไว้ว่า “ชาดก มาจากศัพท์ “ชาดก” ในภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ซึ่ง หนังสือปทานุกรม บาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ อธิบายว่า

ชาดกั ชาดก (ผ) ; [โบราณว่า วัตถุอันเป็นที่กล่าวซึ่งจาริตอันบังเกิดแล้ว].

สั. ชาดก

Jātakam birth, nativity ; a birth or existence in the Buddhist sense ;

Jātaka or story of One of the former births of Lord Buddha. Skt. Jātaka.³

และได้สรุปความหมายของชาดกไว้ว่า “ชาดก คือ เรื่องราวในอดีตชาติของพระโพธิสัตว์ หมายถึง สัตว์หรือบุคคลที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในชาติอนาคต ชาดกเป็นวิธีสอนข้อธรรมอย่างหนึ่ง”⁴

พระເເຕີຈ ทตฺตชีโว ได้อธิบายความหมายของชาดกไว้ว่า “ชาดก” แปลว่า “ประวัติ การทำความดีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่มีมาในชาติก่อน ๆ”⁵ และอธิบายเพิ่มเติมว่า นิทาน

¹ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. 2546. หน้า 359.

²อุดม รุ่งเรืองศรี. “ชาดก,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม 4. 2542. หน้า 1815.

³คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี. ชาดกและพุทธประวัติจากตู้ลายรดน้ำ. 2549. หน้า 37.

⁴แหล่งเดิม. หน้า 38.

⁵พระເເຕີຈ ทตฺตชีโว. นิทานชาดก เล่ม 1. 2531. หน้า 4.

ชาดก คือ “เรื่องในอดีตชาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่พระองค์ทรงแสดงแก่พระภิกษุในโอกาสต่าง ๆ บางครั้งก็เพื่อแสดงภูมิหลังของผู้ที่พระองค์ต้องการแสดงธรรมให้ฟัง บางครั้งก็เพื่ออธิบายเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น”¹

พัฒน์ เพ็งผลา² อธิบายความหมายของชาดกไว้สรุปได้ว่า ชาดกมีความหมาย

3 อย่าง ดังนี้

1. ชาดก หมายถึง เรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธเจ้าในชาติต่าง ๆ ที่ทรงบำเพ็ญตนเป็นพระโพธิสัตว์และบำเพ็ญบารมีธรรมต่าง ๆ

2. ชาดก หมายถึง คำสอนหนึ่งในจำนวนเก้าอย่างของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า “นวังคสัตตสุตตสนัน”

3. ชาดก หมายถึง คัมภีร์เล่มหนึ่งในจำนวน 15 เล่มของคัมภีร์ขุททกนิกายในพระสุตตันตปิฎก

วินัย ภูระหงษ์ กล่าวถึงชาดกว่า “ชาดก หมายถึง เรื่องที่เล่าถึงเรื่องราวของบุคคลที่เชื่อว่าเกิดแล้วในอดีต คือ พระโพธิสัตว์ที่เสวยพระชาติเป็นเทวดาบ้าง มนุษย์บ้าง และสัตว์บ้าง โดยแต่ละชาติมีบทบาทแตกต่างกันไป ทั้งนี้เชื่อว่าพระโพธิสัตว์คือ อดีตชาติของ พระพุทธเจ้า”³ และอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องชาดก ว่า

เรื่องชาดกมีปรากฏในคัมภีร์ชาดก อันเป็นคัมภีร์ 1 ในจำนวน 15 คัมภีร์ของขุททกนิกายในพระสุตตันตปิฎก เป็นเรื่องรวมทั้งสิ้น 547 เรื่อง กล่าวกันว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงเล่าเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นชาดกเหล่านี้

ที่ว่า ชาดก เป็นเรื่องเล่าถึงบุคคลที่เกิดแล้วคือพระโพธิสัตว์ ที่เสวยพระชาติเป็นบุคคลต่าง ๆ ในอดีตชาติ ... เป็นสิ่งที่เข้าใจกันตามรูปลักษณะของชาดกที่เราเห็นกันในปัจจุบันนี้ แท้จริงแล้วนิทานชาดกมิใช่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าที่เกิดขึ้นจริงในอดีตชาติ แต่เป็นนิทานโบราณที่มีมาก่อนครั้งพุทธกาลและเล่าสืบต่อกันมาด้วยมุขปาฐะ⁴

¹พระเมตต์จ ทตุตชีโว. นิทานชาดก เล่ม 1. 2531. หน้า 5.

²พัฒน์ เพ็งผลา. ชาดกกับวรรณกรรมไทย. 2530. หน้า 1-3.

³วินัย ภูระหงษ์. “วรรณคดีศาสนา,” ใน เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 4 : วรรณคดีไทย หน่วย 1-7. 2526. หน้า 356.

⁴แหล่งเดิม.

สี่บพงศ์ ธรรมชาติ อธิบายว่า “ชาตก หมายถึง เรื่องราวของพระพุทธรูปเจ้าในอดีต ซึ่งเสวยพระชาติในสภาพต่าง ๆ ทั้งที่เป็นมนุษย์และสัตว์”¹

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) อธิบายความหมายของชาตก ไว้ดังนี้

ชาตก คือ เรื่องราวหรือชีวประวัติในชาติก่อนของพระพุทธรูปเจ้า คือสมัยที่พระองค์ เป็นพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีเพื่อตรัสรู้อยู่ พระองค์ทรงนำมาเล่าให้พระสงฆ์ฟังใน โอกาสต่าง ๆ เรียกเรื่องในอดีตของพระองค์นี้ว่า ชาตก

ชาตก เป็นเรื่องเล่าคล้ายนิทาน บางครั้งจึงเรียกว่า นิทานชาตก แต่มีความหมาย แตกต่างจากนิทานที่เล่ากันทั่วไป คือ ชาตกเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริง แต่นิทานเป็นเรื่อง ที่แต่งขึ้น

ชาตกที่ทรงเล่านั้นมีนับพันเรื่อง หมายถึงพระองค์ได้เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ นับพันชาติ โดยทรงเกิดเป็นมนุษย์บ้าง เป็นสัตว์บ้าง ... แต่ที่รู้จักกันโดยทั่วไปคือ 10 ชาติสุดท้ายที่เรียกว่า ทศชาติ และชาติสุดท้ายที่สุดที่ทรงเกิดเป็นพระเวสสันดร จึงเรียก เรื่องพระเวสสันดรนี้ว่า เวสสันดรชาตก²

วินฤทัย สัจจพันธุ์ อธิบายความหมายของ ชาตก ว่า

ชาตก คือ เรื่องราวในอดีตชาติของพระโพธิสัตว์ก่อนจะเสวยพระชาติเป็นเจ้าชาย สิทธัตถะและตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเทวดาบ้าง มนุษย์บ้าง สัตว์เดรัจฉานบ้าง รวม 547 ชาติ ชาตกเป็นนิทานที่รวบรวมมาจากที่ต่าง ๆ และเล่าสืบต่อกันมาตั้งแต่ก่อนครั้งพุทธกาล มิใช่เป็นพุทธวจนะทั้งหมด³

¹สี่บพงศ์ ธรรมชาติ. วรรณคดีชาตก (Jataka Literature). 2542. หน้า 1.

²พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด. สืบค้นเมื่อ 31 ตุลาคม 2549, จาก <http://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%8A%E0%B8%B2%E0%B8%94%E0%B8%81>. หน้า 1.

³วินฤทัย สัจจพันธุ์. นิทานชาตก : ฉบับเปรียบเทียบ ในคัมภีร์มหาเวสสันดรและ อรรถกถาชาตก. 2548. หน้าคำนำผู้เขียน.

พระมหาสุทร สุนทรธมฺโม (เสนาชูย) กล่าวถึงความหมายของนิทานชาดกไว้ดังนี้

นิทานชาดกหรือชาดก เป็นเรื่องเกี่ยวกับการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ แสดงถึงความเป็นมาในพระชาติต่าง ๆ ที่ได้เกิดมาสร้างบารมีเอาไว้ เพื่อการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เราเรียกว่าพระเจ้า 500 ชาติ ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก เล่มที่ 27, 28 มีทั้งหมด 547 เรื่อง อาจมีทั้งเรื่องที่ซ้ำกันบ้าง แต่คาถาจะต่างกัน หรือ บางเรื่องที่ยกมาเพียงคาถาเดียวจากเรื่องที่มีหลาย ๆ คาถา

นิทานชาดกนั้นมีคัมภีร์หลักอยู่ 2 ส่วน คือ คัมภีร์พระสุตตันตปิฎก และคัมภีร์อรรถกถา ขยายความเรื่องอีก 10 เล่ม นอกนั้นอาจปรากฏในพระวินัยปิฎกและพระสุตตร ส่วนอื่น ๆ หรือมีปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทบ้าง¹

สุชีพ ปุณฺณานุภาพ กล่าวถึงความหมายของนิทานชาดกไว้ดังนี้

คำว่า ชาดก หรือ ชาตก แปลว่า ผู้เกิด คือเล่าถึงการกระทำที่พระพุทธเจ้า ทรงเวียนว่ายตายเกิด ถือเอากำเนิดในชาติต่าง ๆ ได้พบปะผจญกับเหตุการณ์ดีบ้าง ชั่วบ้าง แต่ก็ได้พยายามทำความดีติดต่อกันมากบ้างน้อยบ้างตลอดมา จนเป็นพระพุทธเจ้าในชาติสุดท้าย

กล่าวอีกอย่างหนึ่ง จะถือว่า เรื่องชาดกเป็นวิวัฒนาการแห่งการบำเพ็ญคุณงามความดี ของพระพุทธเจ้า ตั้งแต่ยังเป็นพระโพธิสัตว์อยู่ก็ได้

ในอรรถกถาแสดงด้วยว่า ผู้ที่นั้นผู้นี้ก็กลับมาเกิดเป็นใครในสมัยพระพุทธเจ้า แต่ในบาลีพระไตรปิฎกกล่าวถึงเพียงบางเรื่อง เพราะฉะนั้นสาระสำคัญจึงอยู่ที่คุณงามความดี และอยู่ที่คติธรรมในนิทานนั้น ๆ²

พระภควานาวิริยคุณ อธิบายคำว่า นิทาน และ ชาดก ไว้ดังนี้

นิทาน แปลว่า เหตุเป็นเครื่องมอบให้ซึ่งผล, มูลเค้า, เรื่องเดิม, สมุฏฐาน ชาดก แปลว่า ประวัติการทำความดีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่มีมาในชาติก่อน ๆ

¹พระมหาสุทร สุนทรธมฺโม (เสนาชูย). ที่มาของชาดก. สืบค้นเมื่อ 31 ตุลาคม 2549, จาก <http://www.dhammathi.org/chadok/chadok.php>. หน้า 1.

²สุชีพ ปุณฺณานุภาพ. “ชาดก คือ ?” ใน พระไตรปิฎกฉบับประชาชน. สืบค้นเมื่อ 1 ธันวาคม 2549, จาก <http://www.dhammathi.org/chadok/chadok> 10.php. หน้า 1.

ที่พระองค์ทรงแสดงแก่พระภิกษุในโอกาสต่าง ๆ บางครั้งก็เพื่อแสดงภูมิหลังของผู้ที่พระองค์ต้องการแสดงธรรมให้ฟัง บางครั้งก็เพื่ออธิบายเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ผู้ที่อ่านหรือฟังนิทานชาดกจึงควรอ่านหรือฟังด้วยความพิจารณา และนำหลักธรรมที่ได้ไปใช้เป็นคุณประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น ส่วนความสนุกสนานเพลิดเพลินนั้น ให้ถือว่าเป็นเพียงผลพลอยได้เท่านั้น จึงจะนับว่าได้ประโยชน์จากนิทานชาดก ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ให้แล้วอย่างแท้จริง¹

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า นิทานชาดก คือ เรื่องราวในอดีตชาติของพระโพธิสัตว์ก่อนเสวยพระชาติสุดท้ายและตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

1.2 ที่มาของนิทานชาดก

ผู้ทรงคุณวุฒิและนักวิชาการได้กล่าวถึงที่มาของชาดกไว้ดังนี้
อุดม รุ่งเรืองศรี กล่าวถึงที่มาของชาดกไว้ว่า

ชาดกเป็นส่วนหนึ่งของพระไตรปิฎก ซึ่งมีอยู่ 3 ส่วน คือพระสูตร พระวินัยและพระอภิธรรม ชาดกเป็นคัมภีร์อันดับที่ 10 ของขุททกนิกาย ซึ่งเป็นนิกายที่ 5 และจัดเป็นองค์ที่ 7 ใน 9 องค์ ที่เรียกว่า “นวังคสัตตสุตตาสัน” (คือ สุตตะ เคยยะ เวชยการณะ คาคา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัปภูตพธัมม เวทัสสะ)²

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี กล่าวถึงที่มาของนิทานชาดกไว้ว่า

ตามหลักทางพระพุทธศาสนาแบ่งคำสอนของพระพุทธเจ้าออกเป็น 9 อย่าง เรียกว่า “นวังคสัตตสุตตาสัน” ซึ่งประกอบด้วย

1. สุตตะ (พระสูตรทั้งหลายรวมทั้งพระไตรปิฎกและนิสเทส)
2. เคยยะ (ความที่มีร้อยแก้วและร้อยกรองผสมกัน ได้แก่ พระสูตรที่มีคาคาทั้งหมด)

¹พระภวนาวินัยคุณ. นิทานชาดก. สืบค้นเมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2550, จาก <http://www.Kalyanamitra.org/chadok/mixchadok/mixchadok.html>. หน้า 1.

²อุดม รุ่งเรืองศรี. “ชาดก,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม 4. 2542. หน้า 1815.

3. เวชยาภรณ์ (เวชยาภรณ์ คือความร้อยแก้วล้วน ได้แก่ พระอภิธรรมปิฎกทั้งหมดและพระสูตรที่ไม่มีคาถา เป็นต้น)
4. คาถา (ความร้อยกรองล้วน เช่น พระธรรมบท เถรคาถา เถรีคาถา เป็นต้น)
5. อุทาน (ได้แก่ พระคาถาพุทธอุทาน 82 สูตร)
6. อิติวุตตกะ (พระสูตรที่เรียกว่า อิติวุตตกะ 110 สูตร)
7. ชาตกะ (ชาตก 550 เรื่อง)
8. อัมภุตธรรม (เรื่องอัครจรรย์ คือพระสูตรที่กล่าวถึงข้ออัครจรรย์ต่าง ๆ)
9. เวทลละ (พระสูตรแบบถามตอบที่ให้เกิดความรู้และความพอใจแล้วชักถามยิ่ง ๆ ขึ้นไป¹)

สีปพงค์ ธรรมชาติ² กล่าวถึงกำเนิดของชาตกไว้สรุปได้ว่า ชาตกมีจำนวนมากมิใช่มีในคัมภีร์ชาตก พระสูตรต้นตอปฏิภาณเท่านั้น ชาตกบางเรื่องต่างออกไปจากชาตกในคัมภีร์ การที่เกิดชาตกขึ้นมาทำให้พุทธศาสนิกชนได้รับรู้เรื่องชาตกหลากหลาย ซึ่งชาตกเหล่านี้กำเนิดขึ้นได้ 4 ทาง ดังนี้

1. พระพุทธเจ้าทรงระลึกได้
2. พระพุทธเจ้าทรงนำนิทานเก่ามาดัดแปลงสั่งสอนพุทธศาสนิกชน
3. ผู้รู้ทางพระพุทธศาสนาเค้าเรื่องเดิมจากแหล่งต่าง ๆ มาแต่งใหม่
4. ผู้รู้ทางพระพุทธศาสนาผูกเรื่องแต่งชาตกขึ้นมาเองโดยไม่อาศัยเค้าโครงเรื่อง

จากที่อื่น

วินัย ภูระหงษ์³ ได้ประมวลที่มาของนิทานชาตกสรุปได้ว่ามีที่มา 4 ทาง ดังนี้

1. จากเรื่องที่มีเล่ากันทั่วไปและมีมาก่อนการรวบรวมคัมภีร์ชาตกที่สมบูรณ์
2. จากนิทานชาวบ้านหรือนิทานต่างประเทศที่แพร่เข้ามา
3. จากเรื่องราวในประวัติศาสตร์หรือพงศาวดารบ้านเมืองก่อนยุคพุทธกาล
4. โดยการผูกเรื่องขึ้นเพื่อใช้เปรียบเทียบ

¹ คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี. ชาตกและพุทธประวัติจากตู้ลายรดน้ำ. 2549. หน้า 38.

² สีปพงค์ ธรรมชาติ. วรรณคดีชาตก (Jataka Literature). 2542. หน้า 1.

³ วินัย ภูระหงษ์. "วรรณคดีศาสนา," ใน เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 4 : วรรณคดีไทย หน่วย 1-7. 2526. หน้า 357.

เฉลิม มากนวล¹ ได้ประมวลที่มาของนิทานชาดกไว้อย่างกว้าง ๆ สรุปได้ดังนี้

1. นิทานชาดกมาจากคัมภีร์ที่เก่าแก่
2. นิทานชาดกมาจากนิทานชาวบ้านที่พระอรหันตศาสดาจารย์ยกมาเป็นตัวอย่างในการเทศนาสั่งสอนประชาชน
3. นิทานชาดกมาจากเรื่องราวในประวัติศาสตร์หรือพงศาวดารของบ้านเมืองยุคโบราณก่อนพุทธกาล
4. นิทานเปรียบเทียบเชิงสั่งสอนซึ่งพระบรมศาสดาหรือสาวกได้ผูกเรื่องขึ้นเพื่อสั่งสอนธรรมโดยตรง

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า นิทานชาดกมีที่มาจากเรื่องที่มีเล่ากันทั่วไปและมีมาก่อนการรวบรวมคัมภีร์ชาดกที่สมบูรณ มาจากนิทานชาวบ้านหรือนิทานต่างประเทศ มาจากเรื่องราวในประวัติศาสตร์ หรือพงศาวดารบ้านเมืองก่อนยุคพุทธกาลและมาจากการผูกเรื่องขึ้นเพื่อสั่งสอน

1.3 ความมุ่งหมายของชาดก

เฉลิม มากนวล² กล่าวถึงความมุ่งหมายของชาดกไว้สรุปได้ว่า นิทานชาดกมีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้สอนธรรมะ และเพื่อแก้ปัญหาแก่ประชาชน

พัฒน์ เพ็งผลา³ กล่าวถึงความมุ่งหมายของชาดกไว้สรุปได้ว่า เมื่อเราอ่านชาดกด้วยความพิถีพิถันมากก็จะเข้าใจความมุ่งหมายของการแต่งชาดกได้ ดังนี้

1. เพื่อใช้สอนธรรมะ พระพุทธเจ้าทรงคิดหาวิธีการสอนธรรมะให้เข้าใจได้ง่าย จึงใช้นิทานเป็นตัวนำ เป็นสื่อกลาง เป็นอุปกรรมและเป็นอุทาหรณ์จึงทรงแสดงธรรมะด้วยชาดก
2. เพื่อศึกษาธรรมะด้วยความสนุกสนานเพลิดเพลิน เนื่องจากธรรมะเป็นเรื่องลึกซึ้งยากที่จะเข้าใจ การศึกษาธรรมะย่อมมีความยาก ทำให้เกิดความเบื่อหน่ายไม่อยากศึกษา การสอนธรรมะโดยยกนิทานมาเล่าเป็นอุทาหรณ์ เป็นกลวิธีการสอนธรรมะที่ทำให้ผู้ศึกษาเกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน และเข้าใจธรรมะได้ถูกต้อง
3. เพื่อแก้ความสงสัยของพุทธศาสนิกชน นิทานชาดกบางเรื่อง เริ่มต้นด้วยพระสาวกมีความสงสัย หรือมีคำถาม พระพุทธเจ้าทรงแก้ความสงสัยโดยเล่านิทานเปรียบเทียบปัญหา ทำให้หมดความสงสัยในธรรมะ

¹เฉลิม มากนวล. การวิเคราะห์และเปรียบเทียบนิทานชาดกกับนิทานอีสป. 2517. หน้า 21.

²แหล่งเดิม. หน้า 18-19.

³พัฒน์ เพ็งผลา. ชาดกกับวรรณกรรมไทย. 2530. หน้า 16-18.

จากทฤษฎีของนักวิชาการสรุปได้ว่านิทานชาดกมีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้สอนธรรม ช่วยให้ผู้ศึกษาเกิดความสุขสนทนานเพลิดเพลิน และเข้าใจธรรมได้ถูกต้อง

1.4 องค์ประกอบของนิทานชาดก

พัฒน์ เพ็งผลา กล่าวว่า นิทานชาดกทุกเรื่องในคัมภีร์อรรถกถาชาดก มีองค์ประกอบ 5 ส่วน ดังนี้

1. ปัจจุบันวัตถุ (The stories of the present) กล่าวถึงเรื่องปัจจุบันเป็นการปรารภในทำนองว่าพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ไหน ทรงปรารภเรื่องอะไร จึงได้ตรัสชาดกนี้
2. อดีตวัตถุ (The stories of the past) กล่าวถึงเรื่องในอดีตและกล่าวถึงพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมี ในตอนนั้นจึงมีคำว่า อดีตเต (ในอดีตกาล) ภูตปุพฺพ (เรื่องเคยมีมาแล้ว) อยู่ด้วย
3. คาถา (Verses) นิทานชาดกทุกเรื่องต้องมีคาถาซึ่งคาถานี้อาจจะมีหนึ่งคาถาหรือมากกว่านั้น ที่พระพุทธเจ้าในปัจจุบัน หรือพระโพธิสัตว์ในเรื่องเป็นผู้ตรัส
4. เวยยาकरणะ (Commentary) คือ การอธิบายความในคาถานิบาตชาดกที่ยกมาแทรกไว้แต่ละตอน คำหรือวลีใดในคาถาที่ยาก ๆ ในการเข้าใจ ผู้แต่งก็นำคำหรือวลีนั้นมาอธิบายให้เข้าใจง่ายขึ้น
5. สโมธานหรือประชุมชาดกหรือสรุป (Conclusion) หมายถึง สรุปเรื่องราวบุคคลหรือสัตว์หรือตัวละครในเรื่องชาดกกลับชาติมาเกิดเป็นใครในสมัยพระพุทธเจ้า รวมทั้งผู้ฟังชาดกได้บรรลุธรรมผลได้อย่างไรด้วย¹

พระมหาสุทร สุนทรธมฺโม (เสนาชูย) กล่าวว่า นิทานชาดกมีองค์ประกอบ 5 ส่วน ดังนี้

1. ปัจจุบันนิทาน กล่าวถึงเรื่องที่เกิดขึ้นในสมัยพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ประทับอยู่ที่ไหน ทรงปรารภใคร
2. อดีตนิทาน เป็นเรื่องชาดกโดยตรง เรื่องที่เคยมีมาในอดีต บางเรื่องเป็นเรื่องทางประวัติศาสตร์ของชนชาติต่าง ๆ ในชมพูทวีป บางเรื่องเป็นนิทานท้องถิ่น บางเรื่องเป็นนิทานเทียบสุภาษิต เช่น คนพูดกับสัตว์ สัตว์พูดกับสัตว์ เป็นต้น

¹พัฒน์ เพ็งผลา. ชาดกกับวรรณกรรมไทย. 2530. หน้า 32-33.

3. คาคา เป็นพุทธพจน์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก บางเรื่องเป็นพุทธพจน์โดยตรง บางเรื่องเป็นกวีนิพนธ์ บางเรื่องเป็นทเวดาภาษิต แต่ถือเป็นพุทธพจน์เพราะเป็นคำที่นำมาตรัสเล่าใหม่

4. เวชยการณภาษิต เป็นการอธิบายธรรมที่ปรากฏในชาดกนั้น ๆ เพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น

5. สโมธาน เป็นการสรุปชาดกให้เห็นว่าผู้ปรากฏในชาดกนั้น ๆ เป็นใครเคยทำอะไรไว้ แต่ในที่นี้ได้กำหนดโครงสร้างนิทานชาดกไว้เพียง 4 ตอน คือ

ตอนที่หนึ่ง เป็นบทนำเรื่องทำให้ทราบว่าพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ใด ปรารภกับใครถึงได้ตรัสนิทานเรื่องนี้

ตอนที่สอง เป็นอดีตนิทานชาดกที่พระพุทธองค์ทรงนำมาสาธก

ตอนที่สาม เป็นคาคาประจำเรื่องนั้น ๆ ซึ่งมีทั้งเป็นคาคาของพระพุทธเจ้า ทเวดา บัณทิต พระโพธิสัตว์ และสัตว์ในเรื่อง

ตอนที่สี่ ตอนสุดท้าย เป็นคติประจำใจที่ไม่มีในอรรถกถาที่ผู้เขียนได้จัดทำขึ้นใหม่ เพื่อให้ครบองค์ของนิทาน ... เนื้อเรื่องได้คัดเอาแต่เรื่องที่น่าสนใจเท่านั้นมานำเสนอ ... แต่ละเล่มจะให้มีประมาณ 50 เรื่อง ... บอกที่มาไว้ทุกเรื่อง เนื้อเรื่องได้สรุปมาพอเป็นที่เข้าใจ ... เพราะมีเจตนาที่จะทำนิทานชาดกให้เป็นเรื่องง่ายและน่าสนใจยิ่งขึ้น ... ยังคงสำนวนเดิมเอาไว้มากพอสมควร เนื่องจากเป็นพุทธพจน์ ... ปรับเปลี่ยนสำนวนให้เป็นภาษาชาวบ้านมากยิ่งขึ้นเพื่อคนทั่วไปรวมถึงเด็ก ๆ ที่ชอบอ่านนิทานจะได้อ่านง่าย¹

สีบพงษ์ ธรรมชาติ² กล่าวถึงองค์ประกอบของนิทานชาดกว่ามีองค์ประกอบที่สำคัญ 5 ประการ สรุปได้ดังนี้

1. ปัจจุบันวัตถุ เป็นส่วนต้นกล่าวถึงเหตุการณ์ปัจจุบันในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์อยู่และเหตุการณ์อื่น ๆ เป็นเหตุการณ์ให้พระองค์ต้องทรงเทศนาเรื่องในอดีตชาติ คือชาดก เพื่ออธิบายว่าเหตุการณ์ดังกล่าวได้เกิดขึ้นแล้วในอดีตชาติ มิใช่มีเฉพาะปัจจุบันเท่านั้น

¹พระมหาสุทร สุนทรธมโม (เสนาชูย). ที่มาของชาดก. สืบค้นเมื่อ 31 ตุลาคม 2549, จาก <http://www.dhammathi.org/chadok/chadok.php>. หน้า 1-2.

²สีบพงษ์ ธรรมชาติ. วรรณคดีชาดก (Jataka Literature). 2542. หน้า 5-15.

2. อติตวัตถุ เป็นการกล่าวถึงเรื่องราวของพระพุทธเจ้าในชาติก่อนซึ่งเรียกว่า พระโพธิสัตว์ เป็นส่วนที่ต่อจากปัจจุบันวัตถุ พระพุทธเจ้าตรัสเล่าด้วยพระราชประสงค์ จะแก้ข้อสงสัยของภิกษุสาวกในเหตุการณ์ที่ปรากฏในปัจจุบันวัตถุ

3. คาถา คือข้อความของเรื่องชาดกแต่ละเรื่อง เดิมข้อความในนิบาตชาดก เป็นบาลีทั้งหมดแต่งด้วยร้อยกรอง ต่อมาแปลเป็นภาษาไทยโดยยกข้อความหรือคาถามาแปลเป็นคาถา ๆ ไปและมีเลขคาถากำกับ

4. ไวยากรณ์ หมายถึงการอธิบายศัพท์ในชาดก ซึ่งมีในอรรถกถาชาดก ปัญญาสาธก และชาดกมาลา แต่ไม่มีในนิบาตชาดก

5. ประชุมชาดก หรือสโมธาน หรือประชุมชาติ เป็นส่วนประกอบสุดท้ายในชาดก บอกว่าตัวละครในอดีตวัตถุ กลับชาติเป็นใครในปัจจุบัน

ไศรดา ไพบูลย์ภิญโญกุล กล่าวว่า ชาดกทุกเรื่องจะมีองค์ประกอบ 3 ส่วน ดังนี้

1. ปรรวณเรื่อง คือ บทสนทนานำเรื่อง อุบัติเหตุ จะกล่าวถึงมูลเหตุหรือที่มาของชาดกเรื่องนั้น เช่น มหาเวสสันดรชาดก

2. อติตนิทาน หรือชาดก หมายถึง เรื่องราวนิทานที่พระพุทธองค์ตรัสเล่า

3. ประชุมชาดก ประมวลชาดก เป็นเนื้อความสุดท้ายของชาดกกล่าวถึงบุคคลในชาดก คือผู้ใดกลับชาติเป็นใครบ้างในปัจจุบัน¹

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่านิทานชาดกทุกเรื่องมีองค์ประกอบ คือ ปรรวณเรื่อง อติตนิทาน และประชุมชาดก

1.5 ประเภทของชาดก

ชาดกเป็นเรื่องที่มีมาก่อนพุทธกาล เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระโพธิสัตว์ ดังที่อุดม รุ่งเรืองศรี อธิบายถึงประเภทของชาดก ไว้ว่า

ชาดกมี 2 ประเภท คือนิบาตชาดกและพาหิรชาดก สำหรับนิบาตชาดกนั้น ถือว่าเป็นชาดกที่เป็นส่วนหนึ่งในพระไตรปิฎก มีทั้งหมด 547 เรื่อง แต่ละเรื่องเล่าถึงประวัติความเป็นมาในอดีตของพระพุทธเจ้าผู้ทรงอุบัติในสภาวะต่าง ๆ กัน ทั้งเป็นสัตว์

---

¹ไศรดา ไพบูลย์ภิญโญกุล. องค์ประกอบของชาดก. สืบค้นเมื่อ 31 ตุลาคม 2549, จาก <http://www.thaigoodview.com/library/studentshow/st2545/5-6/no39/favorite.html>. ไม่ปรากฏเลขหน้า.

และมนุษย์ ชาดกแบ่งเป็นนิบาตได้ 22 นิบาต การจัดเป็นหมวดหมู่หรือนิบาตนี้กำหนดตามจำนวนคาถาในเรื่องเป็นสำคัญ เช่น ชาดกที่มี 1 คาถา ก็จัดอยู่ในหมวดนิบาตที่มี 2 คาถาก็อยู่ในหมวดทุกนิบาต โดยเฉพาะนิบาตที่ 22 เรียกว่า “มหานิบาตชาดก” ชาวไทยว่าทศชาติ หรือเรียกทั่วไปว่า “พระเจ้าสิบชาติ”¹

ไตรดา ไพบูลย์ภักดี อธิบายถึงประเภทของชาดก ไว้ว่าชาดกมี 2 ประเภท ดังนี้

1. นิบาตชาดก เป็นชาดกในพระไตรปิฎกมี 500 เรื่อง แบ่งออกเป็นหมวด ๆ ตามจำนวนคาถา นับตั้งแต่ 1 คาถาถึง 80 คาถา ชาดกที่มี 1 คาถาเรียกว่า เอกนิบาตชาดก 2 คาถาเรียกว่า ทุกนิบาตชาดก 3 คาถาเรียกว่า ตักนิบาตชาดก 4 คาถาเรียกว่า จตุคตินิบาตชาดก 5 คาถาเรียกว่า ปัญจคตินิบาตชาดก ชาดกที่มีเกิน 80 คาถาขึ้นไปเรียกว่า มหานิบาตชาดก ซึ่งมี 10 เรื่อง เรียกทศชาติ หรือพระเจ้าสิบชาติ

2. ปัญญาสชาดก เป็นชาดกที่แต่งขึ้นจากนิทานพื้นเมือง ไม่มีในพระไตรปิฎก หรือเรียกว่า ชาดกนอกนิบาต มี 50 เรื่อง พระภิกษุชาวเชียงใหม่แต่งขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ.2000-2200 เป็นภาษามคธ โดยเลียนแบบนิบาตชาดก ครั้นเมื่อ พ.ศ.2443 2448 พระบรมวงศ์เธอกรมพระสมมตอมรพันธ์ ดำรงตำแหน่งองค์สภานายกหอพระสมุดสำหรับพระนคร ได้ทรงแปลเป็นภาษาไทย เรื่องปัญญาสชาดกจึงแพร่หลาย²

สี่ปพงศ์ ธรรมชาติ³ แบ่งนิทานชาดกออกเป็น 2 ประเภทสรุปได้ดังนี้

1. นิบาตชาดก หมายถึงชาดกจำนวน 547 เรื่องที่มีอยู่ในนิบาตชาดกขุททกนิกายพระสุตตันตปิฎก เรื่องที่คนไทยรู้จักคือ ทศชาติ (ทสชาดก) และหนึ่งในสิบเรื่องนี้ “เวสสันดรชาดก” เป็นเรื่องที่นิยมมากที่สุด

2. ชาดกนอกนิบาตหรือพาหิรชาดก เป็นชาดกที่มีเนื้อเรื่องไม่ตรงกับนิบาตชาดก เป็นเรื่องของผู้แต่งสร้างสรรค์ขึ้นเอง หรือเกิดจากแนวคิดและประสบการณ์ของผู้แต่ง

¹อุดม รุ่งเรืองศรี. “ชาดก,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม 4. 2542. หน้า 1815.

²ไตรดา ไพบูลย์ภักดี. ประเภทของชาดก. สืบค้นเมื่อ 31 ตุลาคม 2549, จาก <http://www.thaigoodview.com/library/studentshow/st2545/5-6/no39/favorite.html>. ไม่ปรากฏเลขหน้า.

³สี่ปพงศ์ ธรรมชาติ. วรรณคดีชาดก (Jataka Literature). 2542. หน้า 4-5.

พัฒน์ เพ็งผลา¹ กล่าวว่าชาดกในพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 3 ประเภท สรุปได้ดังนี้

1. นิบาตชาดก (ชาดกในนิบาต)ประกอบด้วยชาดกในพระไตรปิฎก (พระสุตตันตปิฎก) เล่มที่ 27 และ 28 รวมถึงอรรถกถาชาดก และฎีกาชาดก นิบาตชาดกมี 547 เรื่อง ส่วนมากแต่งเป็นคาถา ที่เรียกว่านิบาตชาดก เพราะจัดเป็นหมวดหมู่ตามคาถา คำว่านิบาต แปลว่า หมวด หมู่ หรือรวม

2. ปัญญาสาชาดก (ชาดกนอกนิบาต) หมายถึงชาดก 50 เรื่อง ที่พระภิกษุชาวเชียงใหม่เป็นผู้แต่ง ได้นำเอานิทานพื้นบ้านไทยมาแต่งโดยเลียนแบบคัมภีร์อรรถกถาชาดก แต่งเป็นภาษาบาลีแบบร้อยแก้ว ประกอบด้วยคาถาโดยแต่งขึ้นเอง

3. ชาดกมालา ของ มหายาน แปลว่า ดอกไม้แห่งชาดก อาจให้ความหมายได้ 2 ประการคือ 1) ผู้แต่งแต่งเรื่องชาดกเพื่อเป็นเหมือนดอกไม้บูชาพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ 2) วิธีการและลีลาการประพันธ์ ชาดกนี้มีระเบียบทางภาษางดงามประณีตประหนึ่งพวงดอกไม้ที่เขาร้อยไว้ดีแล้ว ชาดกมालาเป็นวรรณคดีพระพุทธศาสนานิกายมหายาน แต่งเป็นภาษาสันสกฤตร้อยกรอง (กาพย์)

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี ได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับที่มาของนิทานชาดกไว้ว่า

เรื่องชาดกที่มีอยู่ในประเทศไทยแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ นิบาตชาดก และชาดกนอกนิบาต

นิบาตชาดก เป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก มีทั้งหมด 547 เรื่อง แบ่งเป็นหมวด ๆ ตามจำนวนคาถาที่มีในแต่ละเรื่อง การจัดลำดับหมวดเรียงจากจำนวนคาถาน้อยไปหามาก เช่น ชาดกที่มีคาถาบทเดียว จัดอยู่ในหมวด “เอกนิบาต” มีคาถา 2 บทเรียกว่า “ทุกขนิบาต” มีจำนวนคาถาในเรื่อง 80 บท เรียกว่า “อัสตินิบาต” ชาดกเรื่องที่มีจำนวนคาถาเกินกว่า 80 บทขึ้นไป เรียกว่า “มหานิบาต” หรือ “มหานิบาตชาดก”²

¹พัฒน์ เพ็งผลา. ชาดกกับวรรณกรรมไทย. 2530. หน้า 27.

²คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี. ชาดกและพุทธประวัติจากตู้ลายรดน้ำ. 2549. หน้า 38.

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่าชาดกมี 2 ประเภท คือ นิบาตชาดก (ชาดกในระไตรปิฎก หรือชาดกในนิบาต) และปัญญาชาดก (ชาดกนอกนิบาต) ส่วนชาดกมาลา เป็นชาดกของ มหายาน

2. งานวิจัยที่เกี่ยวกับนิทานชาดก

เฉลิม มากนวล¹ ได้วิเคราะห์และเปรียบเทียบนิทานชาดกกับนิทานอีสป เพื่อศึกษาคุณค่าของนิทานทั้งสองประเภทที่มีผลต่อการสอนจริยธรรมแก่นักเรียน ผลการวิเคราะห์พบว่า นิทานทั้งสองประเภทมีคุณค่าโดยตรงในการสอนจริยธรรมและมีคุณค่าด้านอื่น ๆ เช่น ด้านการศึกษาจิตวิทยาและสภาพสังคม และสอนคุณธรรมต่าง ๆ เช่น ความกตัญญูหรือโทษของการขาดความกตัญญู การขาดความรอบคอบ การรักและการช่วยเหลือเพื่อน การไม่มีสติหรือดีใจจนขาดสติ ความอดทน โทษของการโกงและขโมย

วารีย์ นิยมธรรม² ศึกษาผลการใช้เทคนิคแม่แบบจาก “นิทานชาดก” เพื่อพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมในนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอน โดยใช้แม่แบบนิทานชาดกมีพัฒนาการทางพฤติกรรมเชิงจริยธรรม ด้านความเมตตา กรุณา มากขึ้น

มานิตา ลีโทชวลิต³ ได้วิเคราะห์นิทานชาดกที่ส่งเสริมสันติธรรมสำหรับเด็กปฐมวัย ผลการวิเคราะห์พบว่า มีนิทานชาดกที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับสันติธรรมสำหรับเด็กปฐมวัย โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) นิทานชาดกที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับสันติธรรม ด้านการละเว้น ความชั่วและด้านการทำความดี 2) นิทานชาดกสามารถนำไปใช้ในการส่งเสริมสันติธรรมสำหรับเด็กปฐมวัยได้ แต่ต้องปรับใช้ภาษาให้สอดคล้องกับพัฒนาการทางด้านภาษาและวิธีการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

¹เฉลิม มากนวล. การวิเคราะห์และเปรียบเทียบนิทานชาดกกับนิทานอีสป. 2517. หน้า 211-212.

²วารีย์ นิยมธรรม. ผลการใช้เทคนิคแม่แบบจาก “นิทานชาดก” เพื่อพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมในนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2. 2536. หน้าบทคัดย่อ.

³มานิตา ลีโทชวลิต. การวิเคราะห์นิทานชาดกที่ส่งเสริมสันติธรรมสำหรับเด็กปฐมวัย. 2544. หน้าบทคัดย่อ.

สายสุณีย์ วิวรรณวรงค์¹ ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสนใจในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โดยการใช้นิทานชาดก ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนที่ได้รับการสอนโดยนิทานชาดกสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้นิทานทั่วไป ความสนใจในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้นิทานชาดกสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนโดยนิทานทั่วไป

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวนิทานชาดก ทำให้ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับความหมาย ที่มา ความมุ่งหมาย องค์ประกอบและประเภทของนิทานชาดก ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์คุณธรรมจากนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการต่อไป

---

¹สายสุณีย์ วิวรรณวรงค์. การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสนใจในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โดยการใช้นิทานชาดก. 2540. หน้าบทคัดย่อ.

บทที่ 3

วิเคราะห์คุณธรรมจากนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ

นิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ ที่ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์คุณธรรมนั้น เป็นเรื่องที่กรมวิชาการพิจารณาคัดเลือกและนำมาเรียบเรียงใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน โดยจัดทำเป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติมสำหรับระดับประถมศึกษา จำนวน 3 เล่ม มีนิทานทั้งสิ้น 23 เรื่อง เกณฑ์ในการวิเคราะห์จะพิจารณาจากเรื่องราวในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ ซึ่งผู้วิจัยได้นำนิทานชาดกดังกล่าวมาวิเคราะห์คุณธรรมที่ปรากฏ ว่ามีคุณธรรมใดบ้าง คุณธรรมบางประการต้องใช้การตีความประกอบ การวิเคราะห์คุณธรรมแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

1. คุณธรรมสำหรับตนเอง
2. คุณธรรมที่สัมพันธ์กับผู้อื่น

1. คุณธรรมสำหรับตนเอง

คุณธรรมสำหรับตนเอง เป็นคุณธรรมที่บุคคลสามารถกระทำได้โดยตนเอง มีคุณลักษณะที่เป็นความดีงาม ความถูกต้อง ซึ่งอยู่ในจิตใจของแต่ละบุคคล ช่วยให้คุณที่ยึดถือและประพฤติปฏิบัติมีการดำเนินชีวิตเป็นไปโดยปกติ มีความปลอดภัยและเจริญก้าวหน้า บุคคลที่มีคุณธรรมจะเป็นที่ยกย่องของคนในสังคม ดัง พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชนานแคะคณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย 4 ธันวาคม 2518 ว่า “ถ้าเราคิดดี ทำดีไม่ใช่แต่ปากนะ ทำอย่างจริงจัง ๆ คือ การสร้างสมสิ่งที่ดี ด้วยการปฏิบัติในสิ่งที่เรียกว่าดี หมายความว่า ไม่เบียดเบียนผู้อื่น สร้างสรรค์ทำให้มีความเจริญทั้งวัตถุทั้งจิตใจ แล้วไม่ต้องกลัว, ไม่ต้องกลัว เพราะผู้ที่ทำในสิ่งที่บริสุทธิ์แม้จะตายก็ตายดี”¹ จากการศึกษานิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ พบว่า มีคุณธรรมสำหรับตนเอง จำนวน 8 ประการ คือ ความอดกลั้น ความอดทน ความเพียร ความกล้าหาญ ความรอบคอบ ความสุขุม ความซื่อสัตย์และความละเอียดรอบคอบ ดังนี้

1.1 ความอดกลั้น

ความอดกลั้น เป็นคุณธรรมของความเป็นปกติ เป็นที่รักและเป็นที่ยอมรับของ คนทั้งหลาย ดังที่ ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านได้กล่าวถึงความอดกลั้น ไว้ดังนี้

---

¹กรมประชาสัมพันธ์. พระบรมราชโองการพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. 2547.

ราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายความอดกลั้นไว้ว่า “อดกลั้น ก. ระวังอารมณ์”¹
 สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ได้กล่าวถึงความอดทนและอดกลั้นไว้ว่า
 “อดทน ... เป็นเรื่องของร่างกาย อดกลั้นเป็นเรื่องของจิตใจ ใครก็ตามไม่เป็นคนอดทนและ
 อดกลั้นจะกลายเป็นคนเปราะบาง”²

พระประสาธน์सारคุณ (พินิจ วราจาโร ป.ธ.5) ได้กล่าวถึงความอดกลั้นไว้ว่า
 “ขันติ ที่แปลว่าความข่มใจนั้น คือข่มใจจากความอ่อนแอท้อแท้ ความกลัวต่อความยากลำบาก
 กลัวต่อความตรากตรำ ข่มความกลัวลงยาก ข่มความกลัวต่อความตรากตรำนั้นลงได้ก็ยอมกล้า
 ผจญความยากลำบาก ความตรากตรำนั้นได้”³

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ความอดกลั้น หมายถึง การรู้จักระวังอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ
 ที่มากระทบ ทั้งที่พึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนา คุณธรรมนี้ปรากฏในนิทานชาดก
 ฉบับกรมวิชาการ จำนวน 2 เรื่อง คือ กวางป่าสามพี่น้องและสุนัขแสนรู้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้
 เรื่องกวางป่าสามพี่น้อง

กวางหัวหน้าฝูงรู้ตัวว่าติดบ่วงนายพรานแล้ว ก็สามารถระวังความตระหนกตกใจไว้ได้
 ไม่แสดงอาการผิดปกติให้บรรดากวางลูกน้องเห็น รอจนลูกน้องกินน้ำอ่อมและขึ้นจากสระหมด
 ทุกตัวแล้วจึงเริ่มดิ้นรนเพื่อให้พ้นจากบ่วงนายพราน ดังข้อความว่า

กวางหัวหน้าฝูงทราบว่ตนติดบ่วงที่นายพรานดักเสียแล้ว ก็ระวังความ
 ตระหนกตกใจไว้ได้ ไม่แสดงอาการผิดปกติให้บรรดากวางลูกน้องเห็น ด้วยเกรงว่าบรรดา
 ลูกน้องซึ่งกำลังกระหายน้ำจะตกใจวิ่งกระเจิดกระเจิงโดยไม่ทันได้กินน้ำ
 เมื่อกวางลูกน้องทั้งหมดกินน้ำอ่อม และทยอยขึ้นจากสระในป่าไปกันหมดแล้ว
 กวางหัวหน้าฝูงจึงใช้ขากระชากบ่วงอย่างแรง

(เล่ม 1 หน้า 9-10)

¹ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. 2546.
 หน้า 1322.

²สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. การรณรงค์ส่งเสริมและเผยแพร่คุณธรรมและ
 จริยธรรม. สืบค้นเมื่อ 6 ธันวาคม 2549, จาก <http://www.E:\Okid\moral\mr1-12.doc>.
 หน้า 1.

³พระประสาธน์सारคุณ (พินิจ วราจาโร ป.ธ.5). “พระธรรมเทศนา : ขันติเมตตากถา,”
 ใน พระธรรมเทศนา เล่ม 1. 2543. หน้า 275.

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความอดกลั้น ซึ่งเป็นความอดกลั้นของกวาง หวังหน้าผู้ซึ่งรู้ว่าตนติดบ่วงดักของนายพรานแล้ว แต่ไม่แสดงอาการผิดปกติใด ๆ รอให้กวางลูกน้อง กินน้ำจมน้ำอิมและขึ้นจากสระหมดทุกตัว จึงตื่นรนเพื่อให้หลุดพ้นจากบ่วงนายพราน

อีกตอนหนึ่ง กล่าวถึงนายพรานหนุ่มซึ่งซ่อนอยู่ในพุ่มไม้ เพื่อดูพฤติกรรมของกวาง หวังหน้าผู้และบรรดากวางลูกน้อง หลังจากกวางหวังหน้าผู้ติดบ่วงแล้ว ดั่งข้อความว่า

นายพรานหนุ่มยังคงไม่แสดงตน ยังคงซ่อนอยู่ที่พุ่มไม้ ทั้งนี้ด้วยความอยากดูความ เคลื่อนไหวของกวางชนสีทอง

(เล่ม 1 หน้า 13)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความอดกลั้น ซึ่งเป็นความอดกลั้นของนายพราน ที่รู้ว่ากวางชนสีทองติดบ่วงที่ตนดักไว้แล้ว แต่ไม่รีบออกไปจับด้วยอยากดูพฤติกรรมของกวาง ชนสีทองกับบรรดากวางลูกน้องและมั่นใจในบ่วงเชือกหนังของตน

เรื่องสุนัขแสนรู้

ชายชาวเมืองเดียวกับเจ้าของเดิมของสุนัขเห็นสุนัขกำลังมีความทุกข์คิดถึงเจ้าของเดิม จึงบอกให้สุนัขกัด และเคี้ยวเชือกหนังที่ผูกคอมันอยู่ สุนัขรอให้เจ้าของใหม่หลับก่อนแล้วจึงเริ่ม เคี้ยวเชือกหนัง ดั่งข้อความว่า

ข้าพเจ้าจดจำค่านายสน

ไม่นั่งนอนด้วยเข้าใจแจ่มแล้ว

รอมันหลับกรนครอกเป็นจอกแจว

มุ่งแนบแน่วบ้านเก่าของเราเคย

สักพักหนึ่ง เจ้าของใหม่ของสุนัขนั้นเสี่ยงกรนครอก สุนัขก็เคี้ยวเชือกหนัง

(เล่ม 1 หน้า 106-107)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความอดกลั้น ซึ่งเป็นความอดกลั้นของสุนัขที่รอให้ เจ้าของใหม่หลับก่อนทั้ง ๆ ที่มันอยากกลับไปหาเจ้าของเดิม เมื่อเจ้าของใหม่หลับแล้วมันจึง ลงมือกัดเคี้ยวเชือกหนังที่ผูกคอมันอยู่ให้ขาด

คุณธรรมความอดกลั้น ปรากฏในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ จำนวน 2 เรื่อง คือ กวางป่าสามพี่น้องและสุนัขแสนรู้ ซึ่งปรากฏ 2 ลักษณะ ดังนี้

1. อดกลั้นต่อความตกใจกลัว ดังที่ กวางหวังหน้าผู้มีความอดกลั้นไม่แสดงอาการใด ๆ ให้กวางลูกน้องเห็นทั้ง ๆ ที่รู้ว่าตนติดบ่วงดักของนายพรานแล้ว ในเรื่องกวางป่าสามพี่น้อง

2. ออกถ้อยคำในการรอคอย ดังที่ กวางหัวหน้าผู้ที่ออกถ้อยคำให้กวางลูกน้องกินน้ำ จนอิมทุกตัวจึงตื่นนอนเอาตัวรอดและนายพรานที่ออกถ้อยคำในการรอคอย เพื่อดูการกระทำของ กวางชนสีทองและกวางลูกน้องหลังจากที่ติดบ่วง ในเรื่องกวางป่าสามพี่น้องและสุนัขที่ออกถ้อยคำ รอคอยให้เจ้าของใหม่หลับก่อน แล้วจึงเริ่มกัดเชือกหนังที่ผูกคอมันอยู่ ในเรื่องสุนัขแสนรู้

1.2 ความอดทน

ความอดทน คุณธรรมของการประสบความสำเร็จ ดังที่ ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านได้ กล่าวถึงความอดทนและวิเคราะห์พฤติกรรมความอดทน ไว้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายความอดทนไว้ว่า “อดทน ก. บึกบึน, ยอมรับสภาพความยากลำบาก”¹

พระมหาเววัตร (อาวุทธปญโญ ป.ธ.7) กล่าวถึงความอดทนไว้ว่า

คำว่าขันติ แปลว่า ความอดทน คุณธรรมข้อนี้เป็นสมบัติของบุคคลผู้มีใจมั่นคง แน่วแน่ ไม่ทำถอยพ่ายแพ้แก่อุปสรรค เช่น อดทนต่อความยากลำบาก อันได้แก่ อดทน ต่อความหนาวร้อน หิวกระหาย อดทนต่อทุกขเวทนาอันเกิดจากโรคภัย อดทน ต่อความเจ็บใจในเมื่อกระทบกับอนิฏฐารมณ์อันไม่น่าปรารถนามีคำบริภาษ และผลสุวาจา เป็นต้น เมื่อจะกล่าวโดยนัยหนึ่งนั้น คงได้อดทนเป็น 3 สถาน คือ อดทนต่อทุกข์อันเกิดจากการอยากได้ อดทนต่อทุกข์อันเกิดจากความคิดร้ายและอดทน ต่อทุกข์อันเกิดจากความหลง²

พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต) กล่าวถึงความอดทนไว้ว่า “อดทน คือ มุ่งหน้า ทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็งอดทน ไม่หวั่นไหว มั่นใจในจุดหมาย ไม่ย่อท้อ”³

¹ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. 2546. หน้า 1322.

²พระมหาเววัตร (อาวุทธปญโญ ป.ธ.7). “พระธรรมเทศนา : ชันติกถา,” ใน พระธรรมเทศนา เล่ม 1. 2543. หน้า 225.

³พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต). ธรรมานุชิวติ. 2535. หน้า 43.

ฟิวส์ (นามแฝง) อธิบายความหมายของความอดทนไว้ว่า “ความอดทน มาจากคำว่า ชั้นติ หมายถึง การรักษาปกติภาวะของตนไว้ได้ ไม่ว่าจะถูกรบกวนกระทบกระทั่งด้วยสิ่งอันเป็นที่พึงปรารถนา หรือไม่พึงปรารถนาก็ตาม”¹

พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต) กล่าวถึงความอดทนไว้ว่า “ชั้นติ หมายถึง ความอดทน, อดได้ ทนเพื่อบรรลุความดีงามและความมุ่งหมายอันชอบ”²

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) กล่าวถึงความอดทนไว้ว่า “ความอดทน คือ ทนลำบาก ทนตรากตรำ ทนเจ็บใจ, ความหนักเอาเบาสู้เพื่อบรรลุจุดหมายที่ดีงาม”³

พระสมชาย สุานวุฑโฒ กล่าวถึงความอดทนไว้ว่า “ความอดทน มาจากคำว่า ชั้นติ หมายถึง การรักษาภาวะปกติของตนไว้ได้ ไม่ว่าจะถูกรบกวนกระทบกระทั่งด้วยสิ่งอันเป็นที่พึงปรารถนา หรือไม่พึงปรารถนาก็ตาม”⁴ นอกจากนี้ยังได้แบ่งประเภทของความอดทน ตามเหตุที่มากระทบไว้เป็น 4 ประเภท คือ

1. ความอดทนต่อความลำบากตรากตรำ เป็นการอดทนต่อสภาพธรรมชาติ ดินฟ้าอากาศ ความหนาว ความร้อน ฝนตก แดดออก ฯลฯ
2. อดทนต่อทุกข์เวทนา เป็นการอดทนต่อการเจ็บไข้ได้ป่วย ความไม่สบายกายของเราเอง
3. อดทนต่อความเจ็บใจ เป็นการอดทนต่อความโกรธ ความไม่พอใจ ความขัดใจ
4. อดทนต่ออำนาจกิเลส เป็นการอดทนต่ออารมณ์อันน่าใคร่ที่น่าเพลิดเพลินใจ อดทนต่อสิ่งที่เราอยากทำแต่ไม่ควรทำ⁵

¹ฟิวส์ (นามแฝง). ความอดทน คือ อะไร. สืบค้นเมื่อ 6 ธันวาคม 2549, จาก [http:// www.ifew.exteen.com/20050920/entry](http://www.ifew.exteen.com/20050920/entry). หน้า 2.

²พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์: ฉบับประมวลธรรม. 2528. หน้า 75.

³พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์: ฉบับประมวลศัพท์. 2543. หน้า 34.

⁴พระสมชาย สุานวุฑโฒ. มงคลชีวิต : ฉบับธรรมทายาท. 2541. หน้า 242.

⁵แหล่งเดิม. หน้า 244-245.

จํารอง เงินดี อธิบายถึงความอดทนไว้ว่า

ความอดทน หมายถึง กริยาอดทนต่อโลกะ คือ ความอยากได้ โทสะ คือ ความโกรธเคืองจนพยาบาทมุ่งร้าย โมหะ คือ ความหลงมกมายเพราะได้ประสบอารมณ์ที่ยั่วให้โกรธ ยั่วให้เกิดอยากได้ อยากล้างผลาญ อยากเบียดเบียนก็อดทนได้ ไม่ยอมแสดงอาการอันชั่วร้ายทางกาย วาจา ออกไปตามอำนาจแห่งโลกะ โทสะ โมหะ และอดทนต่อทุกขเวทนา อดทนต่องานที่ตรากตรำ ถึงจะลำบากเหนื่อยหน่ายเพียงไรก็ไม่ท้อถอย ถึงจะถูกหยันด้วยถ้อยคำเสียดสี ถากถางอย่างใดก็ไม่หมดกำลังใจ¹

กรมวิชากร ได้สรุปความอดทนว่าสามารถวิเคราะห์หรือออกมาเป็นพฤติกรรมต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. ใช้สติปัญญาควบคุมการกระทำของตนเองให้อยู่ในอำนาจของเหตุผลได้
2. ไม่แสดงอาการทุรนทุราย หรือร้องครวญครางเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย
3. ไม่แสดงอาการหิวโหย เมื่อร่างกายต้องการอาหาร
4. ไม่กล่าวคำหยาบคายเมื่อถูกผู้อื่นยั่ววญอารมณ์
5. ไม่ทำร้ายผู้อื่นที่ทำให้เกิดความโกรธ
6. ควบคุมกิริยาอาการให้เป็นปกติได้เมื่อเจ็บแค้นใจ
7. เมื่อผิดหวังไม่แสดงอาการเสียใจ
8. เมื่อมีอุปสรรคในการเรียน การทำงาน ก็ไม่ท้อถอย
9. พยายามทำงานที่ยากให้สำเร็จตามเป้าหมาย
10. ยอมรับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในชีวิต²

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ความอดทน หมายถึง ความเข้มแข็งอดทน ไม่ท้อถอย ยอมรับสภาพความยากลำบากได้ คุณธรรมนี้ปรากฏในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชากร จำนวน 1 เรื่อง คือ กวางป่าสามพี่น้อง ดังตัวอย่าง

¹จํารอง เงินดี. ความสัมพันธ์ระหว่างความวิตกกังวลกับคุณธรรมด้าน ทาน บริจาค ความอ่อนโยน การไม่โกรธและความอดทนของนิสิตมหาวิทยาลัย. 2519. หน้า 5.

²กรมวิชากร. เอกสารเสริมความรู้สำหรับครู กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย จริยศึกษา. 2525. หน้า 146.

เรื่องกวางป่าสามพี่น้อง

เมื่อเห็นว่ากวางลูกน้องกินน้ำอ่อมและขึ้นจากสระหมดทุกตัวแล้วกวางหัวหน้าฝูงจึงเริ่มดิ้นรนเพื่อให้พ้นจากบ่วงของนายพรานโดยใช้ขากระชากบ่วงอย่างแรงแต่บ่วงรัดแน่นยิ่งขึ้นจนถูกเชือกหนังบาดเป็นแผลลึกและกระชากซ้ำอีกจนถึงกับเอ็นที่ขาขาด ดังข้อความว่า

เมื่อกวางลูกน้องทั้งหมดกินน้ำอ่อม และทยอยขึ้นจากสระในป่าไปกันหมดแล้ว กวางหัวหน้าฝูงจึงใช้ขากระชากบ่วงอย่างแรง แต่ยิ่งกระชากบ่วงยิ่งรัด และเหนียวแน่นยิ่งขึ้น หนังขาของหัวหน้ากวางขยี้ทองถูกเชือกหนังรัดจนบาดเป็นแผลลึก หัวหน้ากวางกระชากอย่างแรงอีก คราวนี้ถึงกับเอ็นที่ขาขาด

(เล่ม 1 หน้า 10)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความอดทน ซึ่งเป็นความอดทนของกวางหัวหน้าฝูงที่ดิ้นรนเพื่อให้หลุดพ้นจากบ่วงของนายพราน แต่ถูกเชือกหนังบาดเป็นแผลลึกต้องอดทนต่อความเจ็บปวดที่ได้รับ แล้วยังกระชากซ้ำอีกจนถึงกับเอ็นที่ขาขาด

คุณธรรมความอดทน ปรากฏในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ เพียงเรื่องเดียวคือ กวางป่าสามพี่น้อง ซึ่งปรากฏในลักษณะของความอดทนต่อทุกขเวทนา เป็นความอดทนต่อความเจ็บปวดที่ได้รับของกวางหัวหน้าฝูงที่ถูกเชือกหนังบาดจนเป็นแผลลึกและเส้นเอ็นที่ขาขาดจากการดิ้นรนให้หลุดพ้นจากบ่วงของนายพราน

1.3 ความเพียร

ความเพียร คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ ดังคำกล่าวที่ว่า ความเพียรพยายามอยู่ที่ไหน ความสำเร็จอยู่ที่นั่น ดังพระบรมราโชวาทและผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านได้กล่าวถึงความเพียร ไว้ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานพระบรมราโชวาทแก่คณะครูฝึกตำรวจตระเวนชายแดน ณ ศาลาเริง พระราชวังไกลกังวล วันพุธที่ 21 พฤษภาคม 2518 ไว้ว่า "ความเพียรนั้น คือ ไม่ทำถอยในการฝึกตนเอง ไม่ทำถอยในการแผ่ความรู้ ไม่ทำถอยในการช่วยผู้อื่น"¹

¹พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช. คำพ่อสอน: ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสุขในการดำเนินชีวิต. 2549. หน้า 184.

ราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายคำว่าเพียรไว้ว่า “เพียร น. ความบากบั่น, ความกล้าแข็ง ก. พยายามจนกว่าจะสำเร็จ, บากบั่น (ส.วิริย ; ป. วิริย)”¹

หลวงปู่สมชาย ฐิตวิริโย กล่าวถึงความเพียรไว้ว่า “ความเพียรนี้ หมายถึง ความพยายามอดทนให้กิจที่ตนเองประกอบให้สำเร็จไปจึงเรียกว่าความเพียร”²

จากพระบรมราโชวาทและความหมายที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ความเพียร หมายถึง ความบากบั่น ไม่ย่อท้อ พยายามเพื่อให้งานนั้นสำเร็จ คุณธรรมนี้ปรากฏในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ จำนวน 4 เรื่อง คือ กวางป่าสามพี่น้อง หมู่บ้านคนอายุยืน ให้ร้ายป้ายโคลนป้ายสีและมนต์เสกมะม่วง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เรื่องกวางป่าสามพี่น้อง

เมื่อพรานหนุ่มรับอาสาไปจับกวางขนสีทองกับท่านเจ้าเมืองแล้ว จึงออกเดินทางตามหาฝูงกวางและติดตามกวางฝูงนี้ไปตลอด จนทราบความเคลื่อนไหวทั้งหมด จึงสามารถดักกวางหัวหน้าฝูงได้ในวันหนึ่ง ดังข้อความว่า

พรานหนุ่มคุมเดินเข้าป่าไปจนถึงสถานที่อยู่ของกวางขนสีทอง พบฝูงกวาง ซึ่งมีจำนวนมาก กวางตัวหัวหน้านั้นเพศผู้ ขนสีทอง

พรานหนุ่มติดตามความเคลื่อนไหวของกวางฝูงนี้ไปตลอด จึงทราบว่ากวางฝูงนี้ลงกินน้ำที่ไหน หัวหน้ากวางลงด้านใดของสระน้ำและกวางบริวารลูกน้องลงด้านใด ก็ทราบหมด จึงดักบ่วงเชือกหนึ่งไว้ตรงทางที่กวางขนสีทองตัวหัวหน้าลงกินน้ำ จนกวางหัวหน้าฝูงติดบ่วงเข้าในวันหนึ่ง

(เล่ม 1 หน้า 8-9)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความเพียร ซึ่งเป็นความเพียรของพรานหนุ่มที่เดินทางไปจับกวางขนสีทองตามที่ได้รับอาสาไว้กับท่านเจ้าเมือง ซึ่งต้องบากบั่น เดินทางไปในป่าเพื่อตามหาฝูงกวางและเพียรติดตามความเคลื่อนไหวของฝูงกวางจึงจะสามารถดักกวางหัวหน้าฝูงได้

¹ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. 2546. หน้า 802.

²หลวงปู่สมชาย ฐิตวิริโย. ความเพียร. สืบค้นเมื่อ 6 ธันวาคม 2549, จาก <http://www.khaosukim.org/dharma/kwamprean.html>. หน้า 1.

เรื่องหมู่บ้านคนอายุยืน

อาจารย์ใหญ่ศึกษาปาโมกข์ไม่เชื่อคำพูดของลูกศิษย์ที่ชื่อธรรมดาที่ประกาศในงานศพ
ลูกชายของตนว่าผู้คนในหมู่บ้านธรรมดาไม่มีใครตายตั้งแต่ยังหนุ่มสาว จึงพาคนรับใช้
เดินทางไปพิสูจน์ ดังข้อความว่า

อาจารย์ใหญ่ศึกษาปาโมกข์ใครจะพิสูจน์ความจริงก็พาคนรับใช้ของตนเดินทางไปยัง
หมู่บ้านธรรมดา โดยมีได้บอกให้ใครทราบ
ครั้นเดินทางรอนแรมไปถึงหมู่บ้านนั้น ก็สอบถามถึงบ้านเรือนของหัวหน้าหมู่บ้าน
ผู้เป็นบิดาของนักศึกษาที่ชื่อธรรมดา

(เล่ม 2 หน้า 29)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความเพียร ซึ่งเป็นความเพียรของอาจารย์ใหญ่
ศึกษาปาโมกข์ที่เดินทางรอนแรมสอบถามหาบ้านหัวหน้าหมู่บ้านบิดาของธรรมดา เพราะ
ความอยากรู้ว่าที่ธรรมดาประกาศว่าคนในหมู่บ้านของตนล้วนตายเมื่อแก่เป็นความจริงหรือไม่
เรื่องให้ร้ายป้ายโคลนป้ายสี

หมู่บ้านอาศัยอยู่ในถ้ำที่ผนังถ้ำมีความแพรวพราวสะท้อนภาพสัตว์ที่เดินผ่านไปมาได้
เหมือนกระจกเงาจึงลงไปเกลือกโคลนในลำห้วยมาป้ายให้ผนังถ้ำหมองมัวจะได้ไม่เห็นเงาราชสีห์
ที่เดินผ่านไปออกป้อจับเหยื่อกินทุกวัน เป็นเวลา 7 ปี แต่ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจาก
ความบริสุทธิ์ ดังข้อความว่า

ตั้งแต่วันนั้นเป็นต้นมา บรรดาหมู่บ้านจึงลงลำห้วยแล้วนอนเกลือกโคลนให้
เลอะเทอะทั้งตัวแล้วเดินขึ้นมาใช้ร่างที่เปื้อนเปรอะโคลนนั้นเสียดสีด้วยสีข้างที่ผนังถ้ำ

(เล่ม 2 หน้า 61)

อีกตอนหนึ่งกล่าวว่า

พวกผมสามสิบหมื่นอยู่ที่นี้
ไม่สำเร็จสมหวังตั้งใจปอง
ว่าเหตุใดหลวงพ่อบุญญา
ได้โปรดเกิดหลวงตาปริชาโว

ครบเจ็ดปีป้ายมณีให้เศร้ายม
จึงจำต้องทวนถามถึงความนัย
ยิ่งป้ายแก้วมณียิ่งสดีไส
โปรดขานไขให้แจ้งแกลงเคย

(เล่ม 1 หน้า 62-63)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความเพียร ซึ่งเป็นความเพียรพยายามของ ผุ้หญิงป่าที่จะทำให้ผนังถ้ำหมองมัวเพื่อจะได้ไม่สะท้อนภาพเห็นเงาของราชสีห์ที่เดินผ่านทุกวัน เรื่องมนต์เสกมะม่วง

หนุ่มนักศึกษาเพียรพยายามปรนนิบัติรับใช้ชายจันทาลกับภรรยาเพื่อขอเรียนวิชามนต์เสกมะม่วงจากชายจันทาล จนภรรยาของชายจันทาลใจอ่อนขอให้สามีสอนวิชาให้กับหนุ่มนักศึกษา ดังข้อความว่า

แต่เมื่อเวลาเนิ่นนานเข้าชายจันทาลก็ต้องจำใจถ่ายทอดวิชาทำให้มะม่วงออกผลนอกฤดูฤดูกาลแก่หนุ่มนักศึกษาผู้นั้นเพราะหนุ่มนักศึกษาเป็นจอมตื้อไม่ยอมไปไหน คอยเอาอกเอาใจชายจันทาล ปรนนิบัติรับใช้ เช่น ล้างเท้าให้ชายจันทาลโดยไม่รังเกียจวรรณะต่ำต้อย เวลาภรรยาชายจันทาลครบกำหนดคลอดลูก หนุ่มนักศึกษาก็ช่วยตักน้ำหาพื้นและต้มน้ำให้

(เล่ม 3 หน้า 60)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความเพียร ซึ่งเป็นความเพียรของหนุ่มนักศึกษาที่คอยปรนนิบัติรับใช้ชายจันทาลกับภรรยาอย่างไม่รังเกียจวรรณะต่ำต้อย เพื่อให้ชายจันทาลสอนวิชามนต์เสกมะม่วงให้ ในที่สุดด้วยความเพียรพยายาม เขาจึงได้เรียนวิชามนต์เสกมะม่วงจากชายจันทาล

คุณธรรมความเพียรปรากฏในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ จำนวน 4 เรื่อง คือ กวางป่าสามพี่น้อง หมู่บ้านคนอายุยืน ให้ร้ายป้ายโคลนป้ายสีและมนต์เสกมะม่วง ปรากฏลักษณะเดียวคือ ความเพียรพยายามที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้สำเร็จโดยไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก ดังที่ นายพรานหนุ่มมีความเพียรพยายามตามหาฝูงกวางที่มีกวางชนสีทองเป็นหัวหน้าฝูงแล้วติดตามความเคลื่อนไหวของฝูงกวางเพื่อดักจับกวางหัวหน้าฝูง ในเรื่องกวางป่าสามพี่น้อง อาจารย์ที่ศิปาโมกข์มีความเพียรพยายามในการหาบ้านหัวหน้าหมู่บ้านบิดาของธรรมดา ในเรื่องหมู่บ้านคนอายุยืน บรรดาหมู่ป่ามีความเพียรพยายามในการทำให้ผนังถ้ำหมองมัวไม่สะท้อนภาพราชสีห์ ในเรื่องให้ร้ายป้ายโคลนป้ายสีและหนุ่มนักศึกษาที่มีความเพียรพยายามรับใช้ชายจันทาลและภรรยา เพื่อขอเรียนวิชามนต์เสกมะม่วง ในเรื่องมนต์เสกมะม่วง

1.4 ความกล้าหาญ

ความกล้าหาญ คุณธรรมของการเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น ดังที่ ผู้ทรงคุณวุฒิได้กล่าวถึง ความกล้าหาญ ไว้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของคำว่า กล้า ไว้ว่า “กล้า [กล้า] ก. ไม่กลัว, ไม่ครั่นคร้าม. ว. เข็ง เช่น เหล็กกล้า, แรง เช่น เวหนากล้า. กล้าได้กล้าเสีย ว. ใจป้ำ, ใจเป็นนักเลง, ไม่กลัวขาดทุน. กล้านักมักบิ่น (สำ) ว. กล้าเกินไปจะเป็นอันตราย”¹ ส่วนคำว่า หาญ ให้ความหมายว่า “หาญ ว. กล้า, เก่ง, เช่น ทหารหาญ; บังอาจ เช่น หาญสู้, บางที่ใช้ เข้าคู่กับคำอื่น เช่น กล้าหาญ หักหาญ เขี้ยมหาญ ฮึกหาญ”²

วิมล แซ่เอ็ง กล่าวถึงความกล้าหาญไว้ในหลักเกณฑ์การวิเคราะห์คุณธรรมว่า

ความกล้าหาญ คือ ความอาจหาญแก่กล้าในการทำความดี โดยไม่พรั่นพรึง ต่อศัตรู หรืออุปสรรคใด ๆ และกล่าวถึงพฤติกรรมความกล้าหาญ ไว้ดังนี้

1. มีความเชื่อมั่นในตนเอง กล้าคิด กล้าทำ กล้าพูดในสิ่งที่มีเหตุผล หรือเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใด หรือสถานที่ใด
2. กล้าเผชิญหน้ากับอันตรายโดยปราศจากความขลาดกลัว
3. แก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าได้อย่างเหมาะสมฉับพลัน³

สรุปได้ว่า ความกล้าหาญ หมายถึง ความไม่เกรงกลัว ไม่ครั่นคร้าม ต่ออุปสรรคใด ๆ มั่นใจในความสามารถของตนว่าจะกระทำการต่าง ๆ ได้สำเร็จ คุณธรรมนี้ปรากฏในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ จำนวน 5 เรื่อง คือ กวางป่าสามพี่น้อง เกี่ยวพันกับนกมูลไถ ทำใจดีสู้เสือ กระต่ายตื่นตูมและลิงกับจระเข้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เรื่องกวางป่าสามพี่น้อง

พระเทวทัตต้องการปกครองสงฆ์แทนพระพุทธเจ้าจึงวางแผนปลงพระชนม์พระพุทธเจ้า โดยให้พนักงานเลี้ยงช้างหลวงของพระเจ้าอชาตศัตรูให้ช้างชื่อ นาฬาคีรีที่กำลังตกมันกินเหล้าเมามัน แล้วเปิดโรงช้างปล่อยให้ช้างวิ่งเข้าไปใส่พระพุทธเจ้าที่กำลังเสด็จบิณฑบาตพร้อมด้วยพระสงฆ์สาวก แต่พระอานนท้ออกยื่นขวางไว้ ดังข้อความว่า

¹ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. 2546. หน้า 79.

²แหล่งเดิม. หน้า 1291.

³วิมล แซ่เอ็ง. วิเคราะห์คุณธรรมของตัวละครเด็กและเยาวชนในนวนิยายของไต้ฝุ่น พ.ศ.2522-พ.ศ.2530. 2533. หน้า 303.

เรื่องพระอานนท์แสดงวิกรรรมให้ปรากฏนั้น เกิดจากพระเทวทัต ผู้มักใหญ่ใฝ่สูง ต้องการให้ตัวเองได้เป็นผู้ปกครองสงฆ์แทนพระพุทธเจ้า จึงวางแผนปลงพระชนม์ พระพุทธเจ้าหลายครั้ง ครั้งหนึ่งพระเทวทัตวางแผนให้ฝ่ายพนักงานเลี้ยงช้างหลวง ในโรงช้างหลวงของพระเจ้าอชาตศัตรู พระราชาแคว้นมคธ ซึ่งมีกรุงราชคฤห์ เป็นเมืองหลวง ให้ช้างซึ่งกำลังตม้นกินเหล้าเมามัน แล้วเปิดโรงช้างปล่อยช้างเข้าใส่ พระพุทธเจ้าที่กำลังเสด็จออกบิณฑบาต พร้อมด้วยพระสงฆ์สาวก ซึ่งมีพระอานนท์ ตามเสด็จในเช้าวันนั้น ณ เมืองราชคฤห์ พระสงฆ์ทั้งปวงแตกฮือ เหลือแต่พระอานนท์ ออกไปยืนขวางอยู่ทางเบื้องพระพักตร์พระพุทธเจ้าไว้

(เล่ม 1 หน้า 2)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความกล้าหาญ ซึ่งเป็นความกล้าหาญของ พระอานนท์ที่กล้าออกยืนขวางหน้าช้างนาฬาคีรี ซึ่งกำลังตม้นและเมาเหล้าที่วิ่งเข้าใส่ พระพุทธเจ้าเพื่อป้องกันไม่ทำให้ร้ายพระพุทธเจ้า

อีกตอนหนึ่ง กล่าวถึงความกล้าหาญของกวางหัวหน้าฝูงที่ทราบว่าตนติดบ่วงดักของ นายพรานแล้ว ยังระงับความตระหนกตกใจไว้ได้ ไม่แสดงอาการผิดปกติให้บรรดากวางลูกน้อง เห็น ด้วยเกรงว่าบรรดากวางลูกน้องซึ่งกำลังหิวน้ำจะตกใจวิ่งหนีกระเจิดกระเจิงโดยไม่ทันได้ กินน้ำ ดังข้อความว่า

กวางหัวหน้าฝูงทราบว่าตนติดบ่วงที่นายพรานดักเสียแล้วก็ระงับความตระหนก ตกใจไว้ได้ ไม่แสดงอาการผิดปกติให้บรรดากวางลูกน้องเห็น ด้วยเกรงว่าบรรดากวางลูกน้อง ซึ่งกำลังกระหายน้ำจะตกใจวิ่งหนีกระเจิดกระเจิงโดยไม่ทันได้กินน้ำ

(เล่ม 1 หน้า 9)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความกล้าหาญ ซึ่งเป็นความกล้าหาญของกวาง หัวหน้าฝูง ที่ไม่ตกใจกลัวทั้งที่รู้ว่าตนติดบ่วงนายพรานแล้วยังมีสติระงับความกลัวได้ ไม่แสดง อาการผิดปกติใด ๆ

เรื่องเกี่ยวกับนกมูลไถ

นกมูลไถตกอยู่ในอันตรายจากกรงเล็บของเหยี่ยว เมื่อเห็นว่าไม่มีทางรอดนกมูลไถ จึงพูดว่าที่ตนเองเสียทีเพราะไม่ใช่ถิ่นของตนและทำทนายเหยี่ยวให้สู้กันในถิ่นของตน ดังข้อความว่า

นกมูลไถ “ฉันว่าถ้าฉันอยู่ในถิ่นของฉัน ท่านจะทำอะไรฉันไม่ได้เลย”

เหยี่ยว “ถิ่นของเจ้าอยู่ที่ไหน”

นกมูลไถ “อยู่โน้น ทู่งนาดารดาษด้วยก้อนไถโน้นนั่นะ”

เหยี่ยว “ถ้าเจ้าอยู่ที่นั่นแปลว่า เจ้าจะรอดจากกรงเล็บของข้าได้กระนั้นหรือ”

นกมูลไถ “ได้แน่นอน”

เหยี่ยว “หน้อยนั่นะ เจ้านกน้อย เจ้าตัวเล็กนิดเดียว เจ้าจะสู้พญาเหยี่ยวอย่างข้าได้อย่างไร”

นกมูลไถ “ฉันสู้ท่านได้แน่นอน ที่ฉันแพ้ท่านวันนี้เพราะฉันพลัดเข้ามาอยู่ในเขตแดนของท่าน”

เหยี่ยว “เจ้านกน้อย เจ้าไม่รู้ดอกหรือว่าในแผ่นดินใต้ฟ้ากว้างแห่งนี้ไม่เคยมีสัตว์ตัวกระจ้อยร่อยเช่นเจ้าจะหลุดรอดจากกรงเล็บของข้าไปได้เลย แม้แต่ตัวเดียวเมื่อข้าต้องการ”

นกมูลไถ “แต่ฉันรับรองว่าถ้าฉันอยู่ในเขตแดนของฉัน ฉันสู้ท่านได้แน่”

เหยี่ยว “ลองดูไหมล่ะ”

นกมูลไถ “สาธุ” (สาธุหมายถึงตกลง)

(เล่ม 1 หน้า 66)

จากตัวอย่าง นกมูลไถมีความกล้าหาญ ไม่หวาดกลัวจนขาดสติ จึงสามารถทำเหยี่ยวให้ต่อสู้ในสถานที่ที่ตนรู้วิธีเอาตัวรอดและกำจัดเหยี่ยวได้สมดังแผนการที่วางไว้ ซึ่งในการต่อสู้ นกมูลไถก็มีความกล้าหาญ ดังข้อความว่า

เหยี่ยวอารมณ์ขุ่นเคืองที่ถูกนกร่างกระจ้อยร่อยเช่นนกมูลไถร้องทำสู้ มันจึงหุบปีก ลูไปตามลำตัวและปีกหัวดิ่งลงเหมือนอย่างที่มีนกระทำทุกครั้ง เมื่อมองเห็นเหยื่ออยู่ข้างล่าง มันดิ่งปีกหัวลงไปที่ก้อนไถซึ่งนกมูลไถยืนเกาะทำทนายอยู่... ได้ยินเสียงเหมือนเสียงของหนัก ๆ ตกลงมาจากที่สูงถึงพื้นดินดังพลັก ฝุ่นตลบดินจากก้อนไถกระจาย

เหยี่ยวพลาดร่างนกมูลไถ เมื่อพลาดก็ยั้งตัวกลับไม่ทัน ร่างของมันจึงปักลงกระแทกก้อนไถอย่างแรงจนปีกทั้งสองหัก ออกมันกระแทกกับพื้นดินมันดิ่งบัด ๆ แล้วก็สิ้นใจตายอยู่ตรงนั้น

(เล่ม 1 หน้า 68-69)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความกล้าหาญ ซึ่งเป็นความกล้าหาญของ นกมูไลต์ที่สามารถข่มความกลัว ทำสู้กับเหยี่ยวซึ่งเป็นสัตว์ที่มีกำลังและอำนาจเหนือกว่าตน จนทำให้เหยี่ยวโกรธจนขาดสติ จึงสามารถเอาชนะเหยี่ยวได้

เรื่องทำใจดีสู้เสือ

แม่แพะตกอยู่ในสภาวะอันตรายที่ต้องเผชิญหน้ากับเสือซึ่งหมายปองชีวิตของตน ตามลำพัง จึงรวบรวมความกล้าหาญกระโจนเข้าใส่เสือโดยที่เสือไม่ทันตั้งตัวและไม่คิดว่าแม่แพะ จะวิ่งมาทางที่ตนอยู่ แล้วแฉลบรอดกรงเล็บเสือเข้ารวมกับฝูงได้สำเร็จ ดังข้อความว่า

แม่แพะเห็นว่าวิสัยพาลอย่างเสือตัวนี้ไม่มีทางที่จะใช้คำพูดดี ๆ เอาชนะได้จึง รวบรวมสติปัญญาที่มีอยู่มองหาทางที่พอจะเอาชีวิตรอดไปได้และเห็นว่าถ้ากลับหลัง วิ่งหนีก็ตี วิ่งออกทางซ้ายหรือขวาก็ดี ไม่มีทางรอดจากกรงเล็บของเสือพาลได้แถมมีอยู่ ทางเดียวที่ควรลองเสี่ยงดูนั่นคือวิ่งสวนเข้าใส่เสือโดยแฉลบเฉียดออกทางข้าง ๆ ...

ฉับพลัน แม่แพะก็รวบรวมกำลังกระโจนใส่เสือ เสือพาลไม่ทันนึกว่าแม่แพะจะวิ่ง มาทางที่ตนคอยที่อยู่ คอยดูแต่ด้านอื่นจึงทำให้แม่แพะแฉลบรอดเงื้อมกรงเล็บเสือพาล เข้าไปในฝูงแพะที่เจ้าของนอนเฝ้าอยู่

(เล่ม 1 หน้า 79-80)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความกล้าหาญ ซึ่งเป็นความกล้าหาญของ แม่แพะที่กล้ากระโจนใส่เสือ ก่อนที่จะแฉลบออกทางด้านข้างเพราะมั่นใจในความสามารถของตน ว่าสามารถหลบกรงเล็บเสือเอาตัวรอดจากอันตรายได้

เรื่องกระต่ายตื่นตูม

เมื่อสัตว์ทั้งหลายต่างวิ่งหนีแผ่นดินถล่มมาพบราชสีห์ ที่ไม่ตื่นตกใจตามคำร้องบอกของ กระต่ายและมีความกล้าหาญพาบรรดาสัตว์ไปดูสถานที่ที่เกิดเสียงเหมือนแผ่นดินถล่มตาม ความเข้าใจของกระต่าย ดังข้อความว่า

กระต่ายตัวนั้นร่างสันตะทานด้วยความหวาดกลัว แต่กลัวอำนาจราชสีห์มากกว่า จึงพาพญาราชสีห์เดินย้อนกลับมายังสถานที่ที่เกิดเสียงเหมือนแผ่นดินถล่ม บรรดาสัตว์ ป่าทั้งหลายที่ตื่นตระหนกวิ่งหนีกันป่าราบตามกระต่ายด้วยความตระหนกตกใจกลัวก็เดิน เป็นขบวนตามหลังราชสีห์มาด้วย

(เล่ม 1 หน้า 93)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความกล้าหาญ ซึ่งเป็นความกล้าหาญของราชสีห์ที่ไม่ตกใจกลัว เหมือนอย่างสัตว์อื่น ๆ ทั้งยังกล้าหาญนำบรรดาสัตว์ทั้งหลายกลับไปดูสถานที่ที่เกิดเสียงเหมือนแผ่นดินถล่มตามคำบอกของกระต่าย

เรื่องลิงกับจระเข้

เมื่อลิงป่าหาผลไม้กินอิ่มแล้วต้องข้ามห้วยกลับไปอีกฝั่งหนึ่ง เพื่อกลับไปที่อยู่ของตน แต่มีจระเข้ขวางอยู่ ลิงป่ารู้ว่าถ้าจระเข้อำปากจนสุดแล้ว ตาของจระเข้ก็จะปิดสนิทไม่สามารถมองเห็นอะไรได้ จึงออกอุบายให้จระเข้อำปากรอ ตนเองจะกระโดดลงไปหา ลิงป่าจึงกระโดดเหยียบหัวจระเข้ข้ามไปอีกฝั่งของลำห้วยได้อย่างปลอดภัย ดังข้อความว่า

ลิงก็กระโดดแผล้วจากฝั่งเหยียบหัวจระเข้แล้วกระโดดจากหัวจระเข้ขึ้นฝั่งอย่างรวดเร็ว ชาดกบรรยายความตอนนี้ว่า “เรือดั่งสายฟ้าแลบ” จระเข้หุบปากลง ก็เห็นลิงป่ายื่นปรออยู่บนริมฝั่งห้วย แม้จะพลาดหวังและเสียเชิงชาญฉลาดของลิงป่า แต่จระเข้ก็อดสรรเสริญลิงป่าไม่ได้

(เล่ม 3 หน้า 43)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความกล้าหาญ ซึ่งเป็นความกล้าหาญของลิงป่าที่กล้ากระโดดลงไปหาจระเข้ แล้วเหยียบหัวจระเข้เพื่อข้ามไปอีกฝั่งหนึ่งของลำห้วยได้อย่างปลอดภัย ทั้งที่รู้ว่าการกระทำนั้นเสี่ยงต่ออันตราย

คุณธรรมความกล้าหาญปรากฏในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ จำนวน 5 เรื่อง คือ กวางป่าสามพี่น้อง เหยี่ยวกับนกมุลไก ทำใจดีสู้เสือ กระต่ายตื่นตูมและลิงกับจระเข้ ซึ่งปรากฏ 2 ลักษณะ ดังนี้

1. ความกล้าหาญในการช่วยเหลือผู้อื่น ดังที่ พระอนันท์มีความกล้าหาญเสียสละชีวิตช่วยเหลือพระพุทธเจ้า และกวางหัวหน้าฝูงที่มีความกล้าหาญไม่แสดงความผิดปกติกวักกวนองเห็น ในเรื่องกวางป่าสามพี่น้องและราชสีห์มีความกล้าหาญช่วยให้กระต่ายและบรรดาสัตว์ป่าหายจากความกลัวแผ่นดินถล่ม ในเรื่องกระต่ายตื่นตูม

2. ความกล้าหาญในการเผชิญหน้ากับอันตราย ดังที่ นกมุลไกมีความกล้าหาญทำสู้กับเหยี่ยว ในเรื่องเหยี่ยวกับนกมุลไก นางแพะมีความกล้าหาญในการตัดสินใจวิ่งเข้าใส่ศัตรู ในเรื่องทำใจดีสู้เสือและลิงป่ามีความกล้าหาญกระโดดเหยียบหัวจระเข้เพื่อข้ามไปอีกฝั่งหนึ่งของลำห้วย ในเรื่องลิงกับจระเข้

1.5 ความรอบคอบ

ความรอบคอบ เป็นคุณธรรมของความไม่ผิดพลาด ดังที่ ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน ได้กล่าวถึงความรอบคอบ ไว้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อธิบายถึงความรอบคอบไว้ว่า “ความรอบคอบ คือ ความสามารถที่จะนำความรู้และหลักวิชาต่าง ๆ เหล่านี้มาจัดพิจารณาให้เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน (Connectivity of all acquired knowledge) ประกอบการวางแผนก่อนจะนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติทุกชั้นตอน”¹

ราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของคำว่ารอบคอบไว้ว่า “รอบคอบ ว. ทั่ว, ถ้วนถี่, เช่น พิจารณาอย่างรอบคอบ, ระวังเหตุการณ์ข้างหน้าข้างหลังเสมอ, ไม่เผอเรอ, เช่น ดูแลให้รอบคอบ”²

สรุปได้ว่า ความรอบคอบ หมายถึง การคิดพิจารณาอย่างรอบคอบ ถ้วนถี่ ความรู้จักคิดป้องกันผลเสียที่จะเกิดขึ้นทุกด้าน ไม่เผอเรอ ไม่ดูว่าม คุณธรรมนี้ปรากฏในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ จำนวน 10 เรื่อง คือ กวางป่าสามพี่น้อง โจรเรียกค่าไถ่ กระจายตื่นตูม ลูกไม้หล่นไกลต้น โลกนักรมมักเสียผล นากับสุนัขจิ้งจอก กาละโมบ ม้าเดินกะเผลก พ่อค้าเร่ และลิงกับจระเข้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เรื่องกวางป่าสามพี่น้อง

พรานหนุ่มได้รู้เรื่องราวของกวางชนสี่ทองมาจากพ่อซึ่งเป็นพรานป่า เขาจึงรับอาสาไปจับกวางชนสี่ทองกับท่านเจ้าเมือง ดังข้อความว่า

พรานหนุ่มรับอาสา เตรียมตัวเดินทางเข้าป่าตามทิศทางที่พ่อของตนเคยบอกไว้ เขาเตรียมเชือกหนังสำหรับดักไปด้วย

¹สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ “กรอบแนวคิดทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง,” ใน วรรณกรรมปริทัศน์: ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. สืบค้นเมื่อ 23 ธันวาคม 2549, จาก <http://www.Sufficiencyeconomy.org/mfiles/1072237516/2Literature%20Review.pdf>. หน้า 12.

²ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. 2546. หน้า 930.

เชือกหนังคือเชือกซึ่งพันเป็นเกลียวด้วยหนังสัตว์แห้ง เหนียวมาก ใช้สำหรับผูกหรือ
ดักสัตว์ใหญ่ ๆ

(เล่ม 1 หน้า 7-8)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความรอบคอบ ซึ่งเป็นความรอบคอบของ
นายพรานหนุ่มที่เตรียมเชือกหนังซึ่งใช้ดักสัตว์ใหญ่ไปใช้ในการดักจับวางขนสัตว์ของ
เรื่องโจรเรียกค่าไถ่

ชายผู้เป็นนาย ถูกโจรป่าดักปล้นทรัพย์จับตัวไว้เป็นตัวประกัน แล้วให้ลูกน้องเดินทาง
กลับไปหาเงินมาไถ่ตัวผู้เป็นนาย ก่อนไปลูกน้องจึงกระซิบเตือนนาย ดังข้อความว่า

ก่อนลูกน้องจะแยกจากผู้เป็นนายซึ่งโจรจับตัวไว้ ลูกน้องได้กระซิบบอกผู้เป็นนาย
ว่า “นายครับ นายอย่าได้รัยมนตวิเศษเสกเรียกเงินทองเสียวนาครับ”

(เล่ม 1 หน้า 27)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความรอบคอบ ซึ่งเป็นความรอบคอบของลูกน้อง
ที่พิจารณาแล้วเห็นว่าหากนายรัยมนตวิเศษเรียกเงินทองให้โจรเห็นก็จะเป็นภัยกับตัวของนายเอง
เรื่องกระทายตื่นตูม

บรรดาสัตว์ป่าต่างตกใจกลัวแผ่นดินถล่มตามเสียงร้องของกระทายจึงพากันวิ่งหนี
ซึ่งต่างกับราชสีห์ที่มีรอบคอบ ที่ต้องพิจารณาอย่างถ่วงถ่วงก่อนที่จะตัดสินใจเชื่อ หรือทำตาม
จึงสอบถามถึงสาเหตุว่าเกิดอะไรขึ้น ดังข้อความว่า

พญาราชสีห์ ... ได้ยินเสียงอีกทีก็วิ่งออกมาดักหน้า และร้องห้ามสัตว์ป่าทั้งหลาย
ให้หยุดวิ่ง แล้วสอบถามถึงสาเหตุของการแตกตื่นวิ่งกันจนป่าราบ สัตว์ป่าก็ตอบเป็นเสียง
เดียวกันว่า “วิ่งหนีแผ่นดินถล่ม”

(เล่ม 1 หน้า 91)

จากตัวอย่าง พญาราชสีห์ใช้ความรอบคอบในการหาสาเหตุของการเกิดเสียงดังเหมือน
แผ่นดินถล่ม โดยสอบถามถึงสถานที่ที่เกิดเสียงและพาบรรดาสัตว์ป่าไปดูที่นั่น ดังข้อความว่า

พญาราชสีห์เดินย้อนกลับมายังสถานที่ที่เกิดเสียงเหมือนแผ่นดินถล่ม ... ไม่ไกล
จากกอหน้ำนั่นมีมะตูมลูกหนึ่งซึ่งสุกแล้วเพิ่งหล่นลงจากต้นของมันหมาด ๆ พญาราชสีห์

จึงร้องประกาศแก่บรรดาสัตว์ป่าทั้งหลายให้ทราบความจริงทั่วกันว่าเสียงที่กระต่าย
เข้าใจผิดขณะม่อยหลับว่าเป็นเสียงแผ่นดินถล่มนั้นคือเสียงลูกมะตูมสุกร่วงหล่นจากต้น
ลงดินนี่เอง

(เล่ม 1 หน้า 93-95)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความรอบคอบ ซึ่งเป็นความรอบคอบของ
พญาราชสีห์ที่ไม่ด่วนตัดสินใจเชื่อ หรือทำตามบรรดาสัตว์ป่าทั้งหลายแต่ใช้ความรอบคอบ
ในการพิจารณาอย่างถี่ถ้วนถึงอันตรายสาเหตุของการเกิดเสียงดังและช่วยให้บรรดาสัตว์ป่าหายจาก
ความกลัวได้

เรื่องลูกไม้หล่นไกลต้น

นายพรานแอบขึ้นไปขีดห้างอยู่บนต้นกระบอกเพื่อการล่าสัตว์ เมื่อสัตว์เข้ามากิน
ลูกกระบอกที่สุกหล่นจากต้นก็จะใช้หอกขัดฟุ้งแทง กวางตัวหนึ่งเดินเข้ามาใกล้ต้นกระบอก
ด้วยความใจร้อนนายพรานอยากให้กวางเข้ามาได้ต้นกระบอกเร็วขึ้น จึงปลิดลูกกระบอกที่สุกคาต้น
โยนไปข้างหน้ากวางเพื่อให้กวางเข้ามากิน แต่กวางนึกเฉลียวใจในลักษณะการหล่นของลูกกระบอก
จึงไม่เข้าไปกินลูกกระบอกนั้น ดังข้อความว่า

นายพรานแอบนั่งอยู่บนห้าง ได้ยินเสียงของสิ่งมีชีวิตเหยียบกิ่งไม้ เขามองเห็นมัน
เพียงเงาตะคุ่ม ๆ อยู่ข้างพุ่มไม้ สัตว์ป่าตัวนั้นไม่ผลัดลามเข้ามาที่ใต้ต้นกระบอก มันเดิน
วนไปมาโดยรอบ ปายหน้าเข้ามาใกล้แล้วถอยออกไป

นายพรานกระหยิ่มด้วยความโลภ อยากให้มันเข้าใกล้ต้นกระบอกโดยเร็วจึงค่อย ๆ
ปลิดลูกกระบอกสุกคาต้นแล้วโยนไปข้างหน้ามัน มันชะงักและถอยหลัง ไม่กล้าเข้าไปกิน
ลูกกระบอก ... กวางตัวนั้นนึกเฉลียวใจว่าทำไมลูกกระบอกจึงผิดธรรมดาหรือธรรมชาติของ
ต้นไม้ ด้วยธรรมดาของต้นไม้เวลาลูกหล่นจะหล่นลงตรง ๆ ที่บริเวณใต้ต้นของตน
แต่กระบอกต้นนี้ลูกหล่นผิดธรรมดา เพราะหล่นออกมาไกลต้นมาก

(เล่ม 1 หน้า 118-119)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความรอบคอบ ซึ่งเป็นความรอบคอบของกวาง
ที่ไม่เข้าไปกินลูกกระบอกเพราะเห็นว่าลูกกระบอกหล่นไกลจากต้นมากผิดปกติ

เรื่องโลกนักรักเสียผล

หมาจิ้งจอกใช้อุบายหลอกนางแพะเพื่อหวังจะกินนางแพะ แต่นางแพะระวังตัวอยู่ก่อน แล้วทำให้รู้อุบายของหมาจิ้งจอกจึงสามารถหนีกลับไปที่อยู่ของตนอย่างปลอดภัย ดังข้อความว่า

นางแพะตายใจ เดินตามนางหมาจิ้งจอกมาจนถึงสถานที่ที่หมาจิ้งจอกแก้งนอนตายอยู่ หมาจิ้งจอกได้ยื่นเสียงนางหมาจิ้งจอกเมียของตนและนางแพะเดินสบสวามาในระยะใกล้ ด้วยความโลภก็ผงกหัวขึ้นมองคู่สัตว์ทั้งสอง

เท่านั้นเอง นางแพะซึ่งคอยระวังตัวอยู่แล้วก็ทราบกลอุบายลง จึงวิ่งแจ้นกลับไปอยู่ของตน

(เล่ม 2 หน้า 49)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความรอบคอบ ซึ่งเป็นความรอบคอบของนางแพะที่ระมัดระวังภัยที่จะเกิดขึ้นกับตนตลอดเวลา จึงทำให้ทราบถึงกลฉวยของหมาจิ้งจอกก่อนที่จะเสียที่ตกเป็นอาหารของมัน

เรื่องนากับสุนัขจิ้งจอก

นากสองตัวช่วยกันจับปลาในลำน้ำ ได้ตกลงกันถึงวิธีป้องกันความผิดพลาด ล้มเหลวในการจับปลา โดยตัวหนึ่งลงหาปลาในน้ำลึกและอีกตัวหนึ่งหาปลาในน้ำตื้นเลียบชายฝั่ง เพราะบางครั้งปลาชุมในน้ำลึก บางครั้งปลาชุมในน้ำตื้น ดังข้อความว่า

ก่อนลงน้ำหาปลา นากทั้งสองตกลงกันว่า ตัวหนึ่งให้ลงน้ำลึก อีกตัวหนึ่งให้เลียบและหาปลาตามชายหาดริมฝั่งน้ำตื้น ทั้งนี้เพราะว่าบางครั้งปลาชุมในน้ำลึก น้ำตื้นไม่ใคร่มีปลา และบางที่น้ำตื้นปลาชุม น้ำลึกไม่มีปลาจะได้ไม่พลาด

(เล่ม 2 หน้า 70)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความรอบคอบ ซึ่งเป็นความรอบคอบของนากทั้งสองที่ป้องกันความผิดพลาด ล้มเหลวในการหาปลา โดยแบ่งหน้าที่กันในการหาปลาทั้งน้ำลึกและน้ำตื้น เพราะถ้าปลาอยู่ในน้ำตื้นนากตัวที่หาปลาเลียบริมฝั่งก็จะได้ปลาและถ้าปลาอยู่ในน้ำลึกนากตัวที่ลงน้ำลึกก็จะได้ปลา

เรื่องกาละโมบ

กาละโมบจ้องรอให้คนทำครัวเผลอ พอได้โอกาสก็เข้าไปขโมยกินปลาและเนื้อที่ใส่จานไว้ในครัว แต่คนทำครัวมีความรอบคอบจึงสามารถจับกามาลงโทษได้ ดังข้อความว่า

คนทำครัวได้ยินเสียงจางดังกรูกรักจึงหันไปมอง ก็เห็นกากำลังจัดการกับปลา และเนื้อซึ่งตนเตรียมไว้ทำอาหารอย่างตะกตะกลาม เขาจึงรีบปิดประตูโรงครัวแล้ว ไล่จับกาจนจับได้เพราะกาไม่มีทางออก

(เล่ม 3 หน้า 7)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความรอบคอบ ซึ่งเป็นความรอบคอบของ คนทำครัวที่รีบปิดประตูโรงครัวก่อนแล้วจึงไล่จับกาที่ขโมยกินปลาและเนื้อได้ เพราะกาไม่มี ทางออก

เรื่องม้าเดินกะเผลก

ท่านเจ้าเมืองหาสาเหตุที่ม้าเดินกะเผลกไม่พบแม้จะให้สัตวแพทย์ตรวจอย่างละเอียด แล้วก็ตาม จึงปรึกษาปุโรหิตให้ลองตรวจอาการของม้าดูว่าเกิดจากเหตุใด ดังข้อความว่า

ท่านเจ้าเมืองเรียกปุโรหิตมาพบ แล้วเล่าเรื่องให้ฟังและตั้งคำถามว่า “อาจารย์ ลองตรวจอาการของเจ้าขาวดูบ้างว่า เพราะอะไรอยู่ ๆ มันถึงเดินกะเผลก ๆ”

ปุโรหิตไปที่คอกม้า บอกให้เจ้าหน้าที่เลี้ยงม้าที่ชื่อคิริทตุงม้าออกจากคอกให้มัน เดินให้ดู ก็เห็นม้าขาวเดินกะเผลก ๆ สอบถามรายละเอียดจากคนเลี้ยงม้าแล้วก็คาดคะเน ถึงสาเหตุม้าเดินกะเผลก ๆ ได้

(เล่ม 3 หน้า 19)

จากตัวอย่าง ปุโรหิตเป็นคนรอบคอบสังเกตเห็นม้าเดินกะเผลกเหมือนคิริทตุงซึ่งเป็น คนเลี้ยงก็คาดคะเนสาเหตุได้จึงแนะนำให้เปลี่ยนคนเลี้ยงม้าใหม่เป็นคนที่มีความดี ดังข้อความว่า

ที่เจ้าขาวก้าวกะเผลกกะเผลก	เพราะติดโรคคิริทตุงเดินนำหน้า
เดินให้ม้ามันเห็นจนเจตา	ทุกทีวาม้าจึงย่างเอาอย่างเอย
หากเปลี่ยนคนเลี้ยงม้าชาติใหม่	แต่งกายให้งามทั้งดูผึ่งผาย
เดินจูงม้ารอบสนามงามกริดกราย	ม้าคงหายเขยยกกะเผลกเอย

ท่านเจ้าเมืองได้ทำตามคำปุโรหิตแนะนำ ด้วยการเปลี่ยนเจ้าหน้าที่เลี้ยงม้าใหม่ ซึ่งมีรูปร่างสมบูรณ์ด้วยอวัยวะครบทุกอย่าง บุคลิกดีและแต่งกายดี คนเลี้ยงม้าคนใหม่ เข้าทำหน้าที่เลี้ยงม้าขาวไม่นานนัก ม้าขาวก็เดินเป็นปกติเหมือนเก่าก่อนเคยมา

(เล่ม 3 หน้า 21-22)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความรอบคอบ ซึ่งเป็นความรอบคอบของปุโรหิตที่สังเกตเห็นม้ากับคนเลี้ยงมีท่าทางการเดินที่เหมือนกัน จึงคาดคะเนได้ว่าม้าเดินเลียนแบบคนเลี้ยง และแนะนำให้เปลี่ยนคนเลี้ยงม้าเป็นคนที่มีความซื่อสัตย์ เจ้าชาวจึงกลับมาเดินปกติ

เรื่องพ่อค้าเร่

พ่อค้าขายอัญมณีสองคนเดินทางเร่ขายอัญมณีไปยังหมู่บ้านต่าง ๆ ด้วยกัน ทั้งสองตกลงกันว่าจะเข้าไปขายของในหมู่บ้านคนละทาง เมื่อขายเสร็จแล้วจึงค่อยพบกันภายหลัง ดังข้อความว่า

พ่อค้าเร่ขายเครื่องอัญมณีเป็นเพื่อนกันในทางอาชีพ ออกเร่ขายของไปยังหมู่บ้านต่างเมืองด้วยกัน ทั้งสองสละพยายามหรืออุ้งใส่เครื่องอัญมณีเดินเท้าเปล่าเข้าไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ

ครั้นถึงหมู่บ้านใด ก่อนจะไปเข้าหมู่บ้านนั้น ทั้งสองตกลงกันว่าจะไม่เข้าไปทางเดียวกันแต่จะแยกเข้าคนละทาง คนหนึ่งเข้าทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน อีกคนหนึ่งเข้าทางทิศตะวันตก ขายเสร็จแล้วจึงค่อยพบกันภายหลัง

(เล่ม 3 หน้า 26)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความรอบคอบ ซึ่งเป็นความรอบคอบของพ่อค้าขายอัญมณีที่คิดป้องกันปัญหาการแย่งกันขายสินค้าในหมู่บ้านจึงแยกเข้าคนละทาง

เรื่องลิงกับจระเข้

ลิงป่าข้ามลำห้วยไปหาผลไม้กินอีกฝั่งหนึ่งโดยกระโดดเกาะก้อนหินไป กลับทุกวันนี้หนึ่งลิงป่าสังเกตเห็นก้อนหินโผล่สูงพ้นน้ำผิดปกติ จึงแก้มองเสียงเรียกและพูดกับก้อนหิน ทำให้รู้ว่าเป็นจระเข้ ดังข้อความว่า

เวลาบ่ายวันหนึ่ง ลิงป่ากลับจากหากิน กำลังข้ามลำห้วยก็เห็นก้อนหินก้อนหนึ่งโผล่พ้นน้ำสูงผิดปกติที่เป็นมา ลิงป่าช่างสังเกตเห็นก็คิดว่าวันนี้ในลำห้วยก็ไม่ได้เอ่อขึ้นและไม่ได้ลดลง แต่ทำไมก้อนหินก้อนหนึ่งจึงค่อนข้างโผล่สูงจากน้ำจนผิดปกติ ลิงป่าจึงส่งเสียงเรียก

(เล่ม 3 หน้า 38-39)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความรอบคอบ ซึ่งเป็นความรอบคอบของลิงป่าที่สังเกตเห็นความผิดปกติของก้อนหินที่ตนกระโดดเกาะข้ามลำห้วยไปกลับทุกวัน ว่าไหลสูงขึ้นทั้ง ๆ ที่ระดับน้ำยังคงที่ จึงเรียกดูทำให้รู้ว่าเป็นจระเข้

คุณธรรมความรอบคอบปรากฏในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ จำนวน 10 เรื่อง คือ กวางป่าสามพี่น้อง โจรเรียกค่าไถ่ กระจ่ายตื่นตูม ลูกไม้หล่นไกลต้น โลกนักรักเสียผล นากกับสุนัขจิ้งจอก กาละโมบ ม้าเดินกะเผลก พ่อค้าเร่และลิงกับจระเข้ ซึ่งปรากฏ 4 ลักษณะ ดังนี้

1. ความรอบคอบในการเตรียมตัว ดังที่ นายพรานหนุ่มมีความรอบคอบในการเตรียม เชือกหนังไปดักกวางป่าขนสีทอง ในเรื่องกวางป่าสามพี่น้อง

2. ความรอบคอบในการระวังอันตรายที่จะเกิดขึ้น ดังที่ ลูกน้องมีความรอบคอบ กระชิบเตือนนายไม่ให้รำยมนต์เรียกเงินทองให้โจรเห็น ในเรื่องโจรเรียกค่าไถ่ กวางมีความรอบคอบสังเกตเห็นลูกกระบอกหล่นไกลต้นจึงไม่เข้าไปกิน ในเรื่องลูกไม้หล่นไกลต้น นางแพะที่มีความรอบคอบคอยระวังตัวอยู่ตลอดเวลา จึงทำให้ทราบอุบายของหมาจิ้งจอก ในเรื่อง โลกนักรักเสียผลและลิงป่ามีความรอบคอบสังเกตเห็นความผิดปกติของก้อนหิน ในเรื่อง ลิงกับจระเข้

3. ความรอบคอบในการแก้ปัญหา ดังที่ ราชสีห์ใช้ความรอบคอบในการช่วยให้บรรดาสัตว์ป่าหายจากความตื่นกลัวแผ่นดินถล่ม ในเรื่องกระจ่ายตื่นตูมและบุโรหิต มีความรอบคอบสังเกตเห็นม้าเดินกะเผลกซึ่งเกิดจากการเดินเลียนแบบคนเลี้ยง ในเรื่อง ม้าเดินกะเผลก

4. ความรอบคอบในการป้องกันปัญหา ดังที่ นากทั้งสองคิดป้องกันความผิดพลาด ในการหาปลา ในเรื่องนากกับสุนัขจิ้งจอก พ่อครัวรีบปิดประตูโรงครัวเพื่อไม่ให้กาที่เข้าไปขโมย กินปลาและเนื้อบินหนี ในเรื่องกาละโมบและพ่อค้าขายอัญมณีมีความรอบคอบคิดป้องกันการแย่งกันขายสินค้า จึงตกลงกันเดินทางเข้าไปขายของในหมู่บ้านคนละทาง ในเรื่องพ่อค้าเร่

1.6 ความสุขุม

ความสุขุม เป็นคุณธรรมที่ใช้ในการแก้ปัญหา ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิได้กล่าวถึงความสุขุมไว้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของคำว่าสุขุมไว้ว่า “สุขุม ว. ประณีต, ลึกซึ้ง, รอบคอบ, ไม่วู่วาม, เช่น เขาจะไม่ด่วนตัดสินใจ ก่อนที่จะพิจารณาอย่างสุขุมทั้งทางได้และ

ทางเสีย เขามีปัญญาสุขุม, บางครั้งใช้คู่กับคำอื่น เช่น สุขุมคัมภีรภาพ สุขุมรอบคอบ สุขุมลึกซึ้ง (ป.;ส. สุขุม)”¹

พจนานุกรมไทย อังกฤษ และพุทธศาสตร์ กล่าวถึงความสุขุมไว้ว่า “ความสุขุม [n] ความละเอียดอ่อน, ความนิ่มนวล ความประณีต [Sample] คนสมัยก่อนต้องใช้เวลาและสมาธิ ในการอ่านหนังสือด้วยความสุขุมเพื่อที่จะเสพรสประณีตของตัวหนังสือ”²

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ความสุขุม หมายถึง ความประณีต ลึกซึ้ง ไม่ด่วนตัดสินใจ ก่อนจะพิจารณาอย่างสุขุมรอบคอบ ไม่ดูวาม เป็นความคิดที่ไตร่ตรองดีแล้วถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้น ได้ตลอด คุณธรรมนี้ปรากฏในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ จำนวน 6 เรื่อง คือ นกกระจาบ สองฝูง เหยี่ยวกับนกมุลไก ทำใจดีสู้เสือ โลกนักรักเสียผล กาละโอบและมนต์เสกมะม่วง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เรื่องนกกระจาบสองฝูง

นกกระจาบนายฝูงเห็นว่าลูกน้องถูกนายพรานดักจับไปขายและฆ่ากินทุกวันจึงหาทาง แก้ปัญหาโดยเรียกประชุมเพื่อชี้แจงวิธีการเอาตัวรอดจากตาข่ายของนายพราน ดังข้อความว่า

เมื่อลูกน้องมาประชุมพร้อมเพรียงกันแล้ว นกกระจาบนายฝูงจึงปราศรัยชี้แจงวิธีที่จะ ทำให้รอดพ้นจากตาข่ายดักของนายพรานใจบาปว่า

“พี่น้องที่รักทั้งหลาย นับตั้งบัดนี้เป็นต้นไป เมื่อพวกเราถูกตาข่ายดักของ นายพรานป่า ขอให้พวกเราจงรวมพลังสามัคคี ใช้หัวลอดออกจากตาข่ายแล้วกระพือปีก ขึ้นพร้อม ๆ กัน ยกเอาตาข่ายขึ้นทั้งผืนไปวางคร่อมไว้บนยอดไม้ หลังจากนั้นพวกเรา แต่ละตัวจึงถอดหัวออกจากตาข่ายแล้วบินหนีออกไปทางเบื้องล่าง”

(เล่ม 1 หน้า 48-50)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความสุขุม ซึ่งเป็นความสุขุมของนกกระจาบ นายฝูงที่คิดหาวิธีในการเอาตัวรอดจากตาข่ายของนายพราน จึงทำให้นกกระจาบบริวารของตน สามารถหนีออกจากตาข่ายได้

¹ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. 2546. หน้า 1202.

²พจนานุกรมไทย อังกฤษและพุทธศาสตร์. สืบค้นเมื่อ 23 ธันวาคม 2549, จาก <http://www.palungjit.com/dict/index>. ไม่ปรากฏเลขหน้า.

เรื่องเกี่ยวกับนกมูลไถ

นกมูลไถถูกเหยี่ยวจับตัวได้ จึงคิดหาวิธีเอาตัวรอดโดยแก้งร้องครวญครางว่าตนถูกจับได้เพราะไม่เชื่อคำพ่อแม่เข้ามาอยู่ในถิ่นของเหยี่ยว จึงทำให้เหยี่ยวจับตัวได้ ดังข้อความว่า

นกมูลไถร้องครวญครางว่า “ฉันเคราะห์ร้ายเสียแล้ว ฉันเคราะห์ร้ายเสียแล้ว”
แล้วก็รำพันต่อไปว่า “ไม่ควรเลย ไม่ควรเลย” ไม่ควรฝ่าฝืนคำสั่งสอนของพ่อแม่
ไม่ควรรันทาที่ตาย ไม่ควรทิ้งถิ่นหากิน ถ้าฉันอยู่ในถิ่นของฉัน คือ ทุ่งนาโล่งแจ้ง
ที่ที่พ่อแม่ และญาติพี่น้องของฉันอาศัยอยู่ และหากินฉันไม่เคราะห์ร้ายอย่างนี้

(เล่ม 1 หน้า 66)

จากตัวอย่าง นกมูลไถใช้ความซุกซมคิดอุบาย เพื่อให้รอดพ้นจากกรงเล็บของเหยี่ยว และเป็นไปตามอุบายของนกมูลไถที่วางไว้ เหยี่ยวหลงกลพานกมูลไถกลับไปส่งยังถิ่นเดิมที่ นกมูลไถอาศัยอยู่ และได้ใช้ความซุกซมในการต่อสู้อันได้ชัยชนะ ดังข้อความว่า

เหยี่ยวบินออกจากต้นไม้หวนกลับ มุ่งออกทุ่งนาพร้อมกับร่างของนกมูลไถ มันพานกมูลไถลงไปยังปล่อยไว้ยังก้อนไถในนาที่ชาวนาไถตะทิ้งไว้แล้วบินกลับขึ้นสู่อากาศ มันส่งเสียงประกาศลงมาว่า “พร้อมหรือยังเจ้านกน้อย” ...

นกมูลไถเตรียมตัวรับเหตุการณ์อยู่พร้อมแล้ว เมื่อเห็นร่างของเหยี่ยวพุ่งตัวลงมาใส่ มันอย่างรวดเร็ว พอจวนใกล้ตัวมัน มันก็กระโดดลงจากก้อนไถ ก้อนที่ยืนจับอยู่อย่างว่องไวหลบแผ่ลิบเข้าไปซ่อนอยู่ใต้หลังของก้อนไถอีกก้อนหนึ่ง ...

เหยี่ยวพลาดร่างนกมูลไถ ... กลับตัวไม่ทัน ร่างของมันจึงปักลงกระแทกก้อนไถอย่างแรง

(เล่ม 1 หน้า 67-68)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความซุกซม ซึ่งเป็นความซุกซมของนกมูลไถ ในการเอาตัวรอดและหาวิธีต่อสู้กับเหยี่ยวในพื้นที่ที่ตัวเองมีความชำนาญ จึงสามารถเอาชนะเหยี่ยวซึ่งเป็นผู้มีกำลังเหนือกว่าได้

เรื่องทำใจดีสู้เสือ

แม่แพะต้องเผชิญหน้ากับเสือซึ่งมุ่งร้ายหมายชีวิต จึงพยายามหาทางเลี่ยงเอาตัวรอดจากกรงเล็บเสือด้วยการวิ่งไปทางที่เสือยืนอยู่แล้วแฉลบออกทางด้านข้าง ดังข้อความว่า

แม่แพะ ... มองหาทางที่พอจะเอาชีวิตรอดได้ และเห็นว่าถ้ากลับหลังวิ่งหนีก็ดี
วิ่งออกทางซ้ายหรือทางขวาก็ดี ไม่มีทางรอดจากกรงเล็บของเสือพาลได้แน่ มีอยู่ทาง
เดียวที่ควรจะต้องเสี่ยงดู นั่นคือวิ่งสวนเข้าไปใส่เสือโดยแฉลบเฉียดออกทางข้าง ๆ เสือตัวนี้

(เล่ม 1 หน้า 79)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความสุขุม ซึ่งเป็นความสุขุมของแม่แพะที่คิด
ไตร่ตรองหาวิธีเอาตัวรอดจากการตกเป็นอาหารของเสือและสามารถเข้าไปรวมกับฝูงได้อย่าง
ปลอดภัย

เรื่องโลภนักรักเสียผล

นางหมาจิ้งจอกวางแผนเชิญนางแพะไปกินเลี้ยงที่ถ้ำของตน เพื่อหวังจะกินนางแพะแต่
นางแพะใช้อุบายบอกว่าตนมีบริวารมากถ้าอาหารไม่พอนางหมาป่าจะเดือดร้อน ดั่งข้อความว่า

นางแพะจึงว่า “ฉันยินดีรับเชิญ แต่พวกฉันเยอะนะ ฉันมีแพะเป็นบริวารหลายร้อย
... มีหมาป่าอีก 4 ฝูง แต่ละฝูงมีบริวารเป็นร้อย ๆ ถ้าอาหารไม่พอกินจะทำอย่างไร”

เมื่อเห็นนางหมาจิ้งจอกอ้ออึ้ง นางแพะก็ได้ที่ซึ่งแพะโลภว่า “หมาป่าแต่ละตัวล้วน
ดุร้ายและกินจุ ถ้ากินไม่อิ่มก็จะโมโหดุร้าย ก็จรรุมฉีกกินเนื้อเธอและผิวหนังของเธอ แล้วเธอ
จะทำอย่างไร ถึงเวลานั้นฉันช่วยอะไรไม่ได้นะเธอ เดียวจะว่าไม่บอก”

นางหมาจิ้งจอกได้ฟังดังนั้นก็ตาเหลือกกลัวถูกฉีกเนื้อเป็นชิ้นกินเป็นอาหาร
จึงตะลีตะลันวิ่งแจ้นกลับไปรายงานผิวหนังของตนด้วยความผิดหวังที่แผนล้มเหลว

(เล่ม 2 หน้า 50-51)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความสุขุม ซึ่งเป็นความสุขุมของนางแพะที่ใช้วิธี
เกลี้ยจุ่มเกลี้ย แก้ปัญหา ทำให้รอดพ้นจากการปองร้ายของหมาจิ้งจอก

เรื่องกาลละโมภ

กามาตีสนิทกับนกพิราบเพื่อจะได้อยู่อาศัยที่ข้างโรงครัวกับนกพิราบด้วย แต่นกพิราบ
มีความสุขุม คิดไปถึงการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน ดั่งข้อความว่า

นกพิราบ “กาเอ๊ย! แกกับข้ากินอาหารต่างกัน ข้ากินเมล็ดพืช แกกินเนื้อ จะไป
ด้วยกันได้อย่างไร”

(เล่ม 3 หน้า 5)

จากตัวอย่าง นักพิราบเป็นสัตว์ที่มีความสุขุมรอบคอบ จึงคิดได้ว่าตนกับกามีวิถีการดำรงชีวิตที่แตกต่างกันจะอยู่ด้วยกันได้อย่างไร และสามารถรู้เท่าทันแผนการของกาที่วางแผนจะขโมยกินปลาและเนื้อในครีว ดังข้อความว่า

กา “เราปวดท้อง ท้องอืด เข้าใจว่าอาหารไม่ย่อย วันนี้ใครพักสักวันนายไปคนเดียวเถอะ”

นักพิราบ “เพื่อนเอ๋ย สัตว์ปีกเช่นพวกเรา ไม่เคยเป็นโรคท้องอืดอาหารไม่ย่อย เพราะแม้แต่ได้ตะเกียงที่กินเข้าไปไฟธาตุของเราจะย่อยละลายได้ ข้าพอรู้น่าว่าเพราะแกเห็นปลาและเนื้อในจานนั้นใช่ใหม่มะ”

(เล่ม 3 หน้า 6)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความสุขุม ซึ่งเป็นความสุขุมของนักพิราบที่คิดอย่างสุขุมรอบคอบทำให้รู้เท่าทันแผนการของกาที่คิดจะขโมยปลาและเนื้อในครีวของเจ้าของบ้าน เรื่องมนต์เสกมะม่วง

หนุ่มนักศึกษาเห็นชายจันทาลหามมะม่วงสุกนอกฤดูกลางมาเร่งขายก็รู้ว่าชายจันทาลผู้นี้ต้องมีมนต์ หรือความรู้ที่ทำให้มะม่วงออกนอกฤดูกลางได้ ดังข้อความว่า

ชายจันทาลจะหามตะกร้าออกไปยังป่ามะม่วง ... เก็บใส่ตะกร้าหามไปขายบ้าง เอาไว้กินกับลูกเมียของตนบ้าง

นักศึกษาผู้เพิ่งสำเร็จมหาวิทยาลัยตกคิลาได้เห็นชายจันทาลหามมะม่วงสุกนอกฤดูกลางมาเร่งขายเช่นนั้น ก็แน่ใจว่าชายจันทาลผู้นี้ต้องมีมนต์ หรือความรู้เรื่อง ทำให้มะม่วงออกนอกฤดูกลางได้ จึงติดตามชายจันทาลจนไปถึงบ้านของเขา

(เล่ม 3 หน้า 58)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความสุขุม ซึ่งเป็นความสุขุมของหนุ่มนักศึกษาที่สามารถใช้ความคิดไตร่ตรอง จนคาดคะเนรู้ว่าชายจันทาลที่เขาเห็นหามมะม่วงเร่งขายนอกฤดูกลางนั้นต้องมีมนต์ หรือความรู้ที่ทำให้มะม่วงออกนอกฤดูกลางได้ จึงติดตามไปเพื่อขอเรียนวิชาจากชายจันทาล

อีกตอนหนึ่งกล่าวถึง ชายจันทาลที่สนทนากับภรรยาถึงหนุ่มนักศึกษาที่ตามตนมานว่า นักศึกษาผู้นี้ประสงค์จะเรียนวิชาจากตน ดังข้อความว่า

ชายจันทาล “คนที่มาบ้านเรา เจ้าหนุ่มนั้นคงมาเพราะอยากเรียนวิชากับพี่”
ภรรยาของเขา “พี่จะสอนวิชาให้เขาไหมคะ”

ชายจันทาล “ไม่ละ มองดูหน้าก็รู้ได้ว่าเป็นคนไม่ดี”

(เล่ม 3 หน้า 60)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความสุขุม ซึ่งเป็นความสุขุมของชายจันทาลที่คิดอย่างมีเหตุผลโดยสังเกตจากลักษณะของหนุ่มนักศึกษา จึงไม่สอนวิชาให้

คุณธรรมความสุขุมปรากฏในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ จำนวน 6 เรื่อง คือนกกระจาบสองฝูง เกี่ยวพันกับนกมูไล ไท ทำใจดีสู้เสือ กระต่ายตื่นตูม โลกนักรักเสียผล และมนต์เสกมะม่วง ซึ่งปรากฏ 3 ลักษณะ ดังนี้

1. ความสุขุมในการคิดอย่างมีเหตุผล ดังที่ นกพิราบคิดอย่างสุขุมรอบคอบ และมีเหตุผล ทำให้รู้เท่าทันแผนการของกาที่คิดจะขโมยปลาและเนื้อในครีวของเจ้าของบ้าน ในเรื่องกาละโมบ หนุ่มนักศึกษาใช้เหตุผลคาดคะเนว่าชายจันทาลน่าจะมีมนต์วิเศษและการที่ชายจันทาลคิดอย่างมีเหตุผลในการสังเกตลักษณะของหนุ่มนักศึกษา ในเรื่องมนต์เสกมะม่วง

2. ความสุขุมในการเตรียมตัวรับเหตุการณ์ ดังที่ นกกระจาบนายฝูงประชุมลูกน้องชี้แจงวิธีการเอาตัวรอดจากตาข่ายของนายพราน ในเรื่องนกกระจาบสองฝูงและการเตรียมตัวต่อสู้กับเหยี่ยวในพื้นที่ที่ตัวเองถนัดของนกมูไล ไท ในเรื่องเหยี่ยวกับนกมูไล ไท

3. ความสุขุมในการแก้ปัญหา ดังวิธีการเอาตัวรอดจากการตกเป็นอาหารของเสือของแม่แพะ ในเรื่องทำใจดีสู้เสือและการแก้ปัญหาแบบเกลือกจิ้มเกลือกของนางแพะ ช่วยให้ปลอดภัยจากการปองร้ายของหมาจิ้งจอก ในเรื่องโลกนักรักเสียผล

1.7 ความซื่อสัตย์

ความซื่อสัตย์ คุณธรรมของการเป็นที่เชื่อถือของคนทั่วไป ดังที่ ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านได้กล่าวถึงความซื่อสัตย์ ไว้ดังนี้

ผกา สัตยธรรม กล่าวถึงสัตย์จะไว้ว่า “สัตย์จะเป็นภาษาบาลี ถ้าเขียน สัตย์ เป็นสันสกฤต มีความหมายเหมือนกันคือ แปลว่า ความจริงก็ได้ ความซื่อสัตย์ก็ได้ ที่แปลว่าความจริงก็หมายความว่าให้ตั้งอยู่ในความจริงเที่ยงตรง แน่นอน ให้เป็นสิ่งที่เชื่อได้ของเขาเป็นคนตรงไปตรงมา”¹

¹ผกา สัตยธรรม. คุณธรรมของครู. 2544. หน้า 139.

พระราชวรมุนี (ประยูรท์ ปยุตฺโต) กล่าวถึงสัจจะไว้ว่า “สัจจะ ความจริง คือ ดำรงมั่นในความจริงที่รู้ชัดด้วยปัญญาเริ่มแต่จริงวาจาจนถึงปรมาตสัจจะ”¹

ราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของคำว่าชื่อสัตย์ไว้ว่า “ชื่อสัตย์ ก. ประพฤติตรง และจริงใจ, ไม่คิดคดทรยศ, ไม่คดโกงและไม่หลอกลวง”² ส่วนคำว่า สัจจะ ให้ความหมายว่า “สัจ, สัจ-, สัจจะ [สัต, สัตจะ-] น. ความจริง, ความจริงใจ, เช่น ทำงานร่วมกันต้องมีสัจจะ ต่อกัน. (ป. สจจะ ; ส. สตุย)”³

พระเทพเวที (ประยูรท์ ปยุตฺโต) กล่าวถึงสัจจะไว้ว่า “สัจจะ รักษาสัจจะ คือ สงวนรักษาดำรงตนมั่นในความจริงที่รู้ชัดเห็นชัดด้วยปัญญา เริ่มตั้งแต่จริงวาจา จริงในหลักการ จริงในการปฏิบัติ จนถึงจริงปรมาต”⁴ และอธิบายเพิ่มเติมว่า “สัจจะ ความจริง คือ ดำรงมั่น ในสัจจะ ชื่อตรง ชื่อสัตย์ จริงใจ พุดจริง ทำจริง จะทำอะไรก็ให้เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจได้”⁵

วิมล แซ่อึ้ง กล่าวถึงความชื่อสัตย์ไว้ในหลักเกณฑ์การวิเคราะห์คุณธรรมว่า “ความชื่อสัตย์ คือ ความจริงแท้แน่นอน เป็นลักษณะในตัวบุคคลซึ่งแสดงออกเป็นอัธยาศัย และความประพฤติ”⁶

โชติ เพชรชื่น อธิบายความชื่อสัตย์ไว้ว่า

ความชื่อสัตย์ หมายถึง คุณลักษณะด้านความรู้สึกรู้สึกนึกคิด หรือระดับจิตใจของ บุคคลหนึ่งที่มีต่อบุคคลอื่น ต่อวัตถุสิ่งของ เมื่อบุคคลนั้นพบปะหรือสัมผัสระดับจิตใจมี ความมั่นคงมิได้ผันแปรไปตามความต้องการของตนหรือของผู้อื่นและบุคคลนั้นจะไม่ยึด เอาวัตถุสิ่งของที่ไม่ใช่ของตนเองมาเป็นของตนเอง ทำตามสัญญาและระเบียบ

¹พระราชวรมุนี (ประยูรท์ ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์: ฉบับประมวลธรรม. 2528. หน้า 174.

²ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. 2546. หน้า 382.

³แหล่งเดิม. หน้า 1161.

⁴พระเทพเวที (ประยูรท์ ปยุตฺโต). ธรรมบัญญัติ. 2535. หน้า 25.

⁵แหล่งเดิม. หน้า 42.

⁶วิมล แซ่อึ้ง. วิเคราะห์คุณธรรมของตัวละครเด็กและเยาวชนในนวนิยายของไต้ฝุ่น พ.ศ.2522 - พ.ศ.2530. 2533. หน้า 304.

ถือกฎเกณฑ์ของกลุ่ม จะพูดตามสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้น จะต่อต้านหรือขัดขวาง
ผู้อื่นที่ปฏิบัตินอกเหนือกฎเกณฑ์

กรมการศาสนา ได้กล่าวถึงความซื่อสัตย์ไว้ว่า หมายถึง “ให้เป็นคนตรง ประพฤติ
อะไรด้วยน้ำใสใจจริง”²

ทวี บุญยเกตุ ได้อธิบายความซื่อสัตย์ไว้ว่า “ความซื่อสัตย์ หมายถึง ความภักดี
ความซื่อตรง การประพฤติตรง คือมีความตรงไม่คดโกง ไม่หลอกลวง”³ และทวี บุญยเกตุ⁴
อธิบายเพิ่มเติมสรุปได้ว่า โดยมากผู้ซื่อสัตย์สุจริตจะเป็นผู้มีกำลังใจเข้มแข็ง มีใจบริสุทธิ์
เป็นคนหนักแน่นอดทน รักเกียรติยศชื่อเสียง ไม่เห็นแก่ตัว ซึ่งความซื่อสัตย์จำแนกออกเป็น
3 อย่าง ดังนี้

1. ซื่อสัตย์ต่อตนเอง หมายถึง การมีหิริโอตตปปะ รู้จักละอายตนเองไม่กล้ากระทำ
ในสิ่งไม่สุจริตแม้ว่าจะไม่มีใครรู้เห็น เป็นการทำตามคำพูดโดยไม่เหลวไหล
2. ซื่อสัตย์ต่องานที่ทำ หมายถึง การมีความซื่อตรงเที่ยงธรรมไม่เอาวัดเอาเปรียบผู้อื่น
หรือแสวงหาผลประโยชน์ในทางไม่ชอบ
3. ซื่อสัตย์ต่อเพื่อน หมายถึง คุณสมบัติของเพื่อนที่ดีผู้ที่มีความซื่อตรงต่อเพื่อนจะมี
ความปรารถนาดีต่อกัน ไม่คดโกง หรือคิดทรยศหักหลังเพื่อน

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง ความจริง พูดจริง ทำจริง ซื่อตรง
จริงใจ ไม่คิดคดทรยศ ไม่คดโกง ไม่หลอกลวง คุณธรรมนี้ปรากฏในนิทานชาดก
ฉบับกรมวิชาการ จำนวน 4 เรื่อง คือ โจรเรียกค่าไถ่ สุนัขแสนรู้ พอค้ำเผลอและลิงกับจระเข้
ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เรื่องโจรเรียกค่าไถ่

โจรเรียกค่าไถ่หามเงินทองเดินทางมาพบกับโจรอีกใหม่ ทั้งสองฝ่ายต่อสู้กันเพื่อแย่งชิง
เงินทองกัน โจรเรียกค่าไถ่เป็นฝ่ายแพ้จึงบอกความจริงเรื่องเงินทองที่ได้มาแก่โจรอีกใหม่แต่มี
ข้อแลกเปลี่ยนโดยขอให้ปล่อยพวกตนไป ดังข้อความว่า

¹โชติ เพชรชื่น. “การสร้างเครื่องมือวัดด้านจริยธรรม,” ใน การวัดผลการศึกษา. 2524.
หน้า 3.

²กรมการศาสนา. ศีลธรรมและวัฒนธรรม. 2521. หน้า 8.

³ทวี บุญยเกตุ. พอสอนลูก. 2516. หน้า 49-50.

⁴แหล่งเดิม. หน้า 55-59.

พวกโจรที่เป็นฝ่ายพ่ายแพ้ได้บอกพวกโจรที่จับมัดว่ามีความจริงที่อยากจะเปิดเผยให้ทราบ แต่มีเงื่อนไขว่าถ้าบอกแล้วจะต้องปล่อยพวกตนให้เป็นอิสระ ... โจรเรียกค่าไถ่ก็เปิดเผยว่าเงินทองของมีค่าทั้งหมดนี้พวกตนไม่ได้ปล้นใครมาแต่ได้จากชายที่จับเอามาเป็นตัวประกัน ชายคนนี้มีมนต์วิเศษเสกเรียกเงินทองของมีค่าได้ ... โจรก็ใจใหม่จึงปล่อยโจรเรียกค่าไถ่พร้อมกับคืนเงินทองของมีค่าให้

ธรรมเนียมโจรในสมัยนั้นมักรักษาเคร่งครัดสังข์จะยิงนก เมื่อให้สัญญาอย่างใดไว้ก็ทำอย่างนั้น

(เล่ม 1 หน้า 33)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความซื่อสัตย์ เป็นความซื่อสัตย์ของก๊กใหม่ที่รักษาสังข์จะปล่อยตัวโจรเรียกค่าไถ่ พร้อมกับคืนเงินทองของมีค่าให้ตามที่ได้รับปากไว้ เมื่อรู้ว่าโจรเรียกค่าไถ่บอกเรื่องที่เป็นความจริงแก่พวกตน

เรื่องสุนัขแสนรู้

สุนัขได้รับการเลี้ยงดูจากเจ้าของ ต่อมาถูกเจ้าของใหม่ซื้อและผูกคอกงูไป มันเดินตามเจ้าของใหม่ไปด้วยดี ทำให้เจ้าของใหม่เข้าใจว่ามันลืมนเจ้าของเดิมแล้วจึงแก้เชือก สุนัขได้โอกาสดูแลก็วิ่งกลับไปหาเจ้าของเดิม ดังข้อความว่า

เจ้าสุนัขนั้นวิ่งแจ้นมาจนถึงอาสนศาลาหรือหอฉันที่พระเชตุพนาราม ซึ่งมันเคยอยู่อาศัยกับคนตักน้ำถวายพระสงฆ์

(เล่ม 1 หน้า 100)

จากตัวอย่าง สุนัขมีความซื่อสัตย์ต่อเจ้าของ เมื่อได้รับการปลดปล่อยมันจึงวิ่งกลับไปหาเจ้าของที่เคยเลี้ยงดูมันมา

อีกตอนหนึ่งกล่าวถึง สุนัขที่คิดถึงเจ้าของและรอให้เจ้าของใหม่ปลดปล่อยแล้วจึงกัดเชือกที่ผูกคอกอยู่จนขาดแล้ววิ่งกลับไปหาเจ้าของเดิม ดังข้อความว่า

สักพักหนึ่ง เจ้าของใหม่ของสุนัขนั้นส่งเสียงกรนครอก สุนัขก็เคี้ยวเชือกหนึ่งเคี้ยวด้วยกลิ่นกินลงท้องด้วยความเอร็ดอร่อยด้วย พอเชือกหนึ่งขาดมันก็วิ่งแจ้นกลับบ้านเดิมของมัน

(เล่ม 1 หน้า 107)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความซื่อสัตย์ ซึ่งเป็นความซื่อสัตย์ของสุนัขที่
หาทางกลับไปหาเจ้าของเดิมที่เลี้ยงดูมันมา

เรื่องพ่อค้าเร่

คุณยายอยากแลกเปลี่ยนเครื่องประดับให้หลานสาว พ่อค้าคนแรกบอกว่าราคาของคุณยาย
ไม่มีราคาและแกล้งไปบ้านอื่นก่อน พ่อค้าคนที่สองมาถึงคุณยายจึงนำเอามาให้ดู เขาบอกว่า
ราคาของคุณยายเป็นราคาทองคำ มีราคามากกว่าเครื่องประดับทั้งหมดของเขา ดังข้อความว่า

พ่อค้าเร่ “คุณยายครับ เอาไปนี้เป็นทองคำ ไม่ใช่เอาทองเหลืองธรรมดา ...
เครื่องประดับทั้งหมดของผมในถุงย่ามนี้ราคา 500 เหรียญ แม้จะยกให้คุณยายหมด
ก็ไม่เท่าราคาของทองคำซึ่งมีมูลค่า 1,000 เหรียญ”

(เล่ม 3 หน้า 29)

จากตัวอย่าง พ่อค้าคนที่สองเป็นคนซื่อสัตย์ เขาบอกความจริงเรื่องราคาทองคำและ
ราคาทองคำของคุณยาย ทั้งยังแลกเปลี่ยนกับราคาทองคำของคุณยายอย่างยุติธรรม โดย
ยกอัญมณีทั้งหมดให้คุณยายและแถมเงินให้อีก ดังข้อความว่า

พ่อค้าเร่จึงยกอัญมณีทั้งหมดให้คุณยาย แล้วแถมเงินให้อีก 500 เหรียญ
แลกเปลี่ยนทองคำนั้น แล้วก็อำลาคุณยายจากไปพร้อมคำให้ศีลให้พรของคุณยาย
ตามหลังเขา

(เล่ม 3 หน้า 30)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความซื่อสัตย์ ซึ่งเป็นความซื่อสัตย์ของพ่อค้าเร่
คนที่สองที่ไม่คดโกงและไม่หลอกลวง บอกความจริงกับคุณยายว่าราคาของคุณยายเป็น
ราคาทองคำและแลกเปลี่ยนสินค้าไปในราคาที่เป็นธรรม

เรื่องลิงกับจระเข้

จระเข้ต้องการหัวใจของลิงป่าไปให้เมียซึ่งแพ้ท้องกินจึงรอลิงป่าอยู่ลำห้วย เมื่อลิงป่า
รู้ความต้องการของจระเข้ก็บอกให้จระเข้อำปากรอไว้ตนจะกระโดดลงไปหาเอง ดังข้อความว่า

ลิงป่า “ให้เพื่อนเตรียมอำปากไว้ เราเตรียมตัวพร้อมแล้ว อำให้สุดปากนะ เราจะ
กระโดดเข้าไปหาเจ้าเอง พร้อมหรือยังล่ะ”

จระเข้ “พร้อมแล้ว”

ว่าแล้วจะเข้ก็อ้าปากกว้างออกมาโดยเร็ว
 ธรรมชาติจะเข้ขึ้นเมื่ออ้าปากกว้างหนึ่งตาทั้ง 2 ข้างจะปิดสนิทลงมองไม่เห็น
 อะไรเลย

ถึงก็กระโดดแผ่ลิ้นจากฝั่งเหยียบหัวจะเข้แล้วกระโดดจากหัวจะเข้ขึ้นขึ้นฝั่งอย่าง
 รวดเร็ว ... จะเข้หุบปากลงก็เห็นลิงปายืนปรืออยู่บนริมฝั่งห้วย

(เล่ม 3 หน้า 40-43)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความซื่อสัตย์ ซึ่งเป็นการรักษาสัจจะของ
 ลิงป่าที่บอกว่าจะกระโดดลงไปหาจะเข้ก็กระโดดไปหาจริง ๆ อย่างที่พูดไว้

คุณธรรมความซื่อสัตย์ปรากฏในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ จำนวน 4 เรื่อง คือ
 โจรเรียกค่าไถ่ สุนัขแสนรู้ พ่อค้าเร่และลิงกับจะเข้ ซึ่งปรากฏ 3 ลักษณะ ดังนี้

1. ความซื่อสัตย์ต่อเพื่อน ดังที่ โจรก็ใหม่มีความซื่อสัตย์รักษาสัจจะ
 ปลอຍโจรเรียกค่าไถ่ไป ในเรื่องโจรเรียกค่าไถ่และลิงป่ามีความซื่อสัตย์รักษาสัจจะกระโดดไปหา
 จะเข้ตามที่พูดไว้ ในเรื่องลิงกับจะเข้

2. ความซื่อสัตย์ต่อผู้มีพระคุณ ดังที่ สุนัขมีความซื่อสัตย์ต่อเจ้าของที่เคยเลี้ยงดูมา
 เมื่อได้รับการปลดปล่อยจึงวิ่งกลับไปหาเจ้าของ ในเรื่องสุนัขแสนรู้

3. ความซื่อสัตย์ต่องานที่ทำ ดังที่ พ่อค้าเร่มีความซื่อสัตย์ไม่คดโกง หลอกหลวง
 คุณยายเศรษฐีตักยาก ทั้ง ๆ ที่มีโอกาสจะทำได้ ในเรื่องพ่อค้าเร่

1.8 ความละเอียดต่อบาป

ความละเอียดต่อบาป เป็นคุณธรรมที่จัดเป็นคุณสมบัติของเทพ หรือเรียกว่า เทวธรรม
 ดังที่ ผู้ทรงคุณวุฒิได้กล่าวถึงความละเอียดต่อบาป ไว้ดังนี้

พระปฎิวทวิศิษฏ์ (สมใจ จิตตโสภโณ ป.ธ.5) ได้กล่าวถึงเทวธรรมไว้ว่า “เทวธรรม
 2 ประการ ได้แก่ หิริ คือ ความละเอียดต่อบาป และโอตตปปะ คือความเกรงกลัวบาป ใครที่มี
 ความละเอียดใจและมีความเกรงกลัวบาปกรรมความชั่วทั้งหลาย ก็จะไม่ทำผิด ด้วยเหตุนี้จึงไม่
 ตกไปในความเสื่อม ความทุกข์ ความเดือดร้อน”¹

¹พระปฎิวทวิศิษฏ์ (สมใจ จิตตโสภโณ ป.ธ.5). “พระธรรมเทศนา : กตัญญูตักทาย,”
 ใน พระธรรมเทศนา เล่ม 2. 2543. หน้า 611.

พระสมชาย ฐานวุฑโฒ¹ ได้กล่าวถึงบาปและสิ่งที่ทำแล้วเป็นบาปไว้สรุปได้ว่า บาป คือ ความเสียของจิต เช่น จิตเศร้าหมอง จิตเหลวไหล ต่ำทราม จิตใจขุ่นมัว ไม่ว่าจะเสียในแง่ ไหนก็เรียกว่าบาป และให้ความหมายหิริโอตตปปะ ไว้ว่า

หิริ คือความละอายบาป ถึงไม่มีใครรู้แต่นึกแล้วกินแหนงแคลงใจ ไม่สบายใจ เป็นความรู้สึกรังเกียจ ไม่อยากทำบาป เห็นบาปเป็นของสกปรก จะทำให้หัวใจของเรา เศร้าหมอง จึงไม่ยอมทำบาป

โอตตปปะ คือความเกรงกลัวบาป เป็นความรู้สึกกลัว กลัวว่าเมื่อทำไปแล้วบาป จะส่งผลเป็นความทุกข์ทรมานแก่เรา จึงไม่ยอมทำบาป²

พระอุตรคุณารักษ์ (ทองใบ ปุณฺณภาโส) กล่าวถึง หิริ และโอตตปปะ ไว้ว่า

หิริ แปลว่า ความละอายต่อบาป หมายถึงความไม่สะดวกแก่ใจในการที่จะ กระทำ จะพูด จะคิด ในสิ่งที่ไม่เหมาะสม ... โอตตปปะ แปลว่า ความเกรงกลัว ต่อสิ่งที่ไม่ดีไม่งาม คือ ความหวั่นไหวอยู่เสมอว่า สิ่งที่ไม่ดีต่าง ๆ ที่ตนเองได้รู้ได้เห็น มานั้น เกิดขึ้นเพราะการกระทำของตนเองบ้าง จากการพูดจาของตนเองบ้าง เป็นไปใน อกุศลกรรมทั้งสิ้น³

วิมล แซ่อึ้ง กล่าวถึงความละอายและเกรงกลัวต่อการกระทำชั่วไว้ในหลักเกณฑ์ การวิเคราะห์คุณธรรมว่า

ความละอายและเกรงกลัวต่อการกระทำชั่ว คือ ความรู้สึกละอายแก่ใจตัวเอง ไม่กล้ากระทำความชั่ว ความผิดทั้งในที่ลับและที่แจ้ง มองเห็นความชั่วความผิดเป็นสิ่ง

¹พระสมชาย ฐานวุฑโฒ. มงคลชีวิต : ฉบับธรรมทายาท. 2541. หน้า 164-168.

²แหล่งเดิม. หน้า 169.

³พระอุตรคุณารักษ์ (ทองใบ ปุณฺณภาโส). “พระธรรมเทศนา : สัทธาติกถา,” ใน พระธรรมเทศนา เล่ม 2. 2543. หน้า 780.

น่ารังเกียจและกลัวผลร้ายต่อความชั่ว พยายามหลีกเลี่ยงให้ไกลที่สุด เกรงกลัวต่อความเสียหาย ความเดือดร้อนอันเกิดจากการกระทำนั้น ๆ¹

สรุปได้ว่า ความละเอียดต่อบาป หมายถึง ความไม่สบายใจในการที่จะทำ คิด และพูดในสิ่งที่ไม่เหมาะสม คุณธรรมนี้ปรากฏในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ จำนวน 4 เรื่อง คือ กวางป่าสามพี่น้อง หมู่บ้านคนอายุยืน กาละโอบและมนต์เสกมะม่วง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เรื่องกวางป่าสามพี่น้อง

ช้างนาฟ้าศิริเมาเหล้าไม่มีสติจนเกือบจะทำร้ายพระพุทธรเจ้า ดังข้อความว่า

ช้างเมามันตัวนั้นชื่อ นาฟ้าศิริ ได้สติหายเมามัน สงบคุกเข่าลง เสียใจส่งเสียง

(เล่ม 1 หน้า 2)

จากตัวอย่าง ช้างนาฟ้าศิริมีความสำนึกผิดในการกระทำที่ไม่มีสติของตนจึงคุกเข่าและส่งเสียงร้องด้วยความเสียใจ

อีกตอนหนึ่งกล่าวถึง นายพรานหนุ่มเห็นความรักกันของกวางสามพี่น้องที่ไม่ทอดทิ้งกันเมื่อมีภัยจึงเกิดความสงสารและรู้สึกผิดในการกระทำของตนเอง ดังข้อความว่า

เขายกมือลูบหลังเบา ๆ แล้วกล่าวคำปลอบด้วยเสียงสุภาพอ่อนโยน เขาแกะเชือกหนังออกจากขากวางชนสีทอง มือลูบบาดแผลที่ขาเบา ๆ ดึงหนังที่ขากวางซึ่งเป็นแผลขาดออกจากกันให้ติดกัน ลูบหลังทำนองขอโทษหรือขอให้อภัยกรรมกวางสีทอง

(เล่ม 1 หน้า 18)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความละเอียดต่อบาป ซึ่งเป็นความละเอียดต่อบาปของนายพรานที่รู้สึกผิดในการที่ตนเองได้กระทำกับกวางชนสีทอง

---

¹วิมล แซ่อึ้ง. วิเคราะห์คุณธรรมของตัวละครเด็กและเยาวชนในนวนิยายของโบตัน พ.ศ.2522 - พ.ศ.2530. 2533. หน้า 301.

เรื่องหมู่บ้านคนอายุยืน

อาจารย์ทีศปาโมกข์เดินทางไปพบหัวหน้าหมู่บ้านธรรมपालคาม เพื่อแจ้งข่าวการตายของธรรมบาล พร้อมกับนำห่อกระดูกมายืนยันว่าเป็นกระดูกของธรรมบาล ดังข้อความว่า

อาจารย์ทีศปาโมกข์ก็แสดงสีหน้าสลดแล้วแถลงข่าวแก่หัวหน้าหมู่บ้าน “ข้าพเจ้าเสียใจที่จะแจ้งข่าวร้ายให้ท่านทราบ ... ธรรมบาล ลูกชายของท่านตายเสียแล้ว ... นี่ไงกระดูกของเขา”

หัวหน้าหมู่บ้าน “ดูแล้วข้าพเจ้าเชื่อว่าคงจะเป็นกระดูกแพะ หรือไม่อย่างนั้นขอประทานโทษเถอะขอรับอาจารย์ นี่กระดูกหมากระมัง”

(เล่ม 2 หน้า 29-31)

จากตัวอย่าง หัวหน้าหมู่บ้านไม่เชื่อคำพูดของอาจารย์ทีศปาโมกข์ที่บอกว่าธรรมบาลตายและอธิบายถึงสาเหตุที่ทำให้คนในหมู่บ้านไม่มีใครตายในวัยหนุ่มสาว ดังข้อความว่า

เพราะพวกข้าพเจ้าในหมู่บ้านนี้ประพฤติธรรม ไม่พูดจามุสวาท ไม่สร้างบาปกรรมทำชั่ว สิ่งใดไม่ดี พวกเราดเว้น ... พวกเราไม่นิยมเรื่องของคนไม่ดี ชอบเรื่องของคนดี เราหลีกเลี่ยงให้ห่างไกลจากคนไม่ดี เข้าใกล้ใฝ่หาคนดี ยินดีช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ... พวกเราดเว้นฆ่า เว้นลัก เว้นพูดปด เว้นดื่มของมึนเมา ... ธรรมที่พวกเราประพฤติดีแล้วจึงนำความสุขมาสู่หมู่บ้านนี้ ธรรมปกปักรักษา ... พวกเราและหมู่บ้านของเราไว้ ... ลูกชายของเราก็เหมือนกัน ... เราเชื่อมั่นว่าลูกชายของเรายังอยู่สุขสบายดี ยังไม่ตายแน่นอน

(เล่ม 2 หน้า 33)

จากตัวอย่าง คนในหมู่บ้านธรรมपालคามประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลในธรรม จึงทำให้อาจารย์ทีศปาโมกข์ละอายใจที่พูดโกหก ดังข้อความว่า

อาจารย์ทีศปาโมกข์ ... กล่าวขอโทษหัวหน้าหมู่บ้านที่นำกระดูกแพะมาทดลองดูว่าจริงอย่างนักศึกษาลูกศิษย์ธรรมบาลบอกไว้หรือไม่

(เล่ม 2 หน้า 33)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความละเอียดรอบคอบ ซึ่งเป็นความละเอียดรอบคอบของอาจารย์ที่ศึษาปาโมกข์ที่ละเอียดที่ตนพูดโกหก หลอกหลวงหัวหน้าหมู่บ้านว่าธรมบาลตายแล้ว จึงกล่าวขอโทษ

เรื่องกาลละโมบ

กาถูกคนทำครัวจับถอนขนจนลอนจ๋อนแล้วโยนเข้าไปในกระเช้าที่ทำแขวนไว้ให้นอน กาสำนึกผิดที่ไม่เชื่อคำเตือนของนกพิราบและละเอียดในการกระทำของตน ดังข้อความว่า

เราไม่ใช่กระยางเพื่อนว่า
ไม่เชื่อเพื่อนเตือนด้วยใจไมตรี

หากคือกาทำบาปหยาบหมองศรี
ขนมากมีถูกถอนลอนจ๋อนเอย

(เล่ม 3 หน้า 10)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความละเอียดรอบคอบ ซึ่งเป็นความละเอียดรอบคอบของกาที่ละเอียดใจสำนึกในการทำความผิดของตน

อีกตอนหนึ่งกล่าวถึง นกพิราบกลับจากหากินเห็นสภาพของกาถูกถอนขนจนลอนจ๋อนนอนระทระทวยอยู่ในกระเช้าก็รู้สึกละเอียดและรู้สึกที่ตนเองควรมีส่วนรับผิดชอบต่อการกระทำของกาเพราะให้กามาอาศัยอยู่ด้วยจึงหนีไปอยู่ที่อื่น ดังข้อความว่า

นกพิราบฟังแล้วสรวลวิสัยจะช่วยเพื่อนกาได้ จึงได้แต่กล่าวว่า
เพื่อนกำลังได้รับความทุกข์หนัก เพราะเพื่อนมักลักลอบกินของเขา
อาหารคนควรละโลกอย่าโฉบเอา นกอย่างเราไม่น่าหากินเอย
เมื่อนกพิราบกล่าวเช่นนั้น ก็บอกกาเป็นคำสุดท้ายว่า “เราอยู่ที่นี้อีกต่อไปไม่ได้แล้ว”
ว่าแล้วก็บินออกจากกระเช้าแขวนหนีไปอยู่แห่งอื่น

(เล่ม 3 หน้า 11)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความละเอียดรอบคอบ ซึ่งเป็นความละเอียดรอบคอบของนกพิราบที่ละเอียดใจรู้สึกมีส่วนรับผิดชอบในการกระทำของกาจึงจากไปหาที่อยู่ใหม่

เรื่องมนต์เสกมะม่วง

หนุ่มนักศึกษาไม่ปฏิบัติตามคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้กับอาจารย์ผู้เป็นจันฑาล คือถ้าใครถามว่าเรียนวิชานี้มาจากไหนก็ให้บอกตามจริง จึงทำให้มนต์ที่เรียนมาเสื่อม ดังข้อความว่า

หนุ่มนักศึกษาจึงกลับไปที่บ้านชายฉันทาลอาจารย์ผู้ถ่ายทอดวิชาเสกมะม่วงให้ และยื่นร้องให้อยู่ข้างหน้าอาจารย์ พลางรำพันว่า

“อาจารย์ขอรับ เวลานี้กระผมเหมือนคนตาบอด ธรรมดาคนตาบอดย่อมเดินพลาดตกหลุมได้ เดินเหยียบบุงก็ได้ เหยียบไฟก็ได้ ผมพลาดแล้วขอรับ” แล้วรำพันถึงสาเหตุที่มันต์เสื่อม พร้อมทั้งขอร้องให้อาจารย์สอนมนต์ให้อีก

(เล่ม 3 หน้า 65)

จากตัวอย่าง หนุ่มนักศึกษาลำบากผิดที่ตนพูดโกหก ไม่ยอมรับความจริงว่าเรียนวิชามนต์เสกมะม่วงมาจากอาจารย์ผู้เป็นฉันทาล และขอร้องให้อาจารย์สอนให้ใหม่ แต่ถูกปฏิเสธจากอาจารย์เพราะหนุ่มนักศึกษาทำผิดทั้งที่อาจารย์ได้เตือนไว้แล้ว ทั้งยังถูกไล่ออกจากบ้าน ดังข้อความว่า

คนอย่างเจ้าสันดานใจไปปิด ข้าของตสอนเจ้าตามคำขาน
เจ้าลบลูไม่รู้ครูอาจารย์ ออกจากบ้านข้าเที่ยวเดี๋ยวนี้เอ๋ย
หนุ่มนักศึกษานั้นได้ฟังเช่นนั้นก็เสียใจและละอายใจยิ่งนัก จึงออกจากบ้านของอาจารย์ชายฉันทาล บ่ายหน้าเข้าป่า ภายหน้ามีผู้พบศพเขาอยู่ในป่านั้น

(เล่ม 3 หน้า 65)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความละอายต่อบาป ซึ่งเป็นความละอายใจของหนุ่มนักศึกษาที่พูดโกหกไม่ยอมรับอาจารย์ผู้เป็นฉันทาลว่าเป็นอาจารย์ของตน ซึ่งเป็นการลบลู่และไม่รู้คุณอาจารย์ เมื่อถูกอาจารย์ดุคำจึงเข้าป่าไป

คุณธรรมความละอายต่อบาป ปรากฏในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ จำนวน 4 เรื่อง คือ กวางป่าสามพี่น้อง หมู่บ้านคนอายุยืน กาละโอบและมนต์เสกมะม่วง ซึ่งปรากฏ 2 ลักษณะ ดังนี้

1. การละอายต่อการที่ได้ทำผิดต่อผู้อื่น ดังที่ ช้างนาฟ้าศิริรู้สึกสำนึกผิดในการไม่มีสติจนเกือบจะทำร้ายพระพุทธรูปเจ้าและนายพรานหนุ่มรู้สึกสำนึกผิดที่ทำให้กวางชนสีทองได้รับบาดเจ็บจากการดักบ่วงของตน ในเรื่องกวางป่าสามพี่น้อง การที่หนุ่มนักศึกษาลำบากผิดไม่กล้ารับว่าชายฉันทาลเป็นอาจารย์ ในเรื่องมนต์เสกมะม่วง กาที่มีความละอายต่อกพิราบที่โกหกไม่เชื่อคำเตือนของนกพิราบและนกพิราบที่รู้สึกมีส่วนรับผิดชอบในการกระทำของกา จึงไปหาที่อยู่ใหม่ ในเรื่องกาละโอบ

2. การละอายต่อการทำความชั่ว ดังที่ อาจารย์ใหญ่ทิตาปาโมกข์มีความละอายใจ รู้สึกผิดที่พูดจาโกหก หลอกหลวงหัวหน้าหมู่บ้านว่าธรรมาบาลตายแล้ว ในเรื่องหมู่บ้านคนอายุยืน และกาซึ่งจะอายต่อการทำชั่วจากการขโมยกินปลาและเนื้อในครัว ในเรื่องกาลละโมภ

จากการศึกษานิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ พบว่ามีคุณธรรมสำหรับตนเอง

8 ประการ คุณธรรมที่ปรากฏมากที่สุดคือ ความรอบคอบ รองลงมาคือ ความสุขุม ความกล้าหาญ ความอดกลั้น ความเพียร ความซื่อสัตย์ ความละอายต่อบาปและความอดทน ตามลำดับ

2. คุณธรรมที่สัมพันธ์กับผู้อื่น

คุณธรรมที่สัมพันธ์กับผู้อื่น หมายถึง คุณธรรมที่กระทำแล้วต้องมีผลต่อผู้อื่น จากการศึกษานิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ ปรากฏว่ามีคุณธรรมที่สัมพันธ์กับผู้อื่นทั้งสิ้น

8 ประการ คือ ความเสียสละ ความเมตตา ความกรุณา ความกตัญญู ความกตเวทิตะ ความเอื้อเฟื้อ ความสามัคคีและความจงรักภักดี ดังนี้

2.1 ความเสียสละ

ความเสียสละ เป็นคุณธรรมที่ทำให้เป็นที่ยกย่องนับถือของคนทั่วไป ดังที่ ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านได้กล่าวถึงความเสียสละ ไว้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของความเสียสละไว้ว่า “เสียสละ ก. ให้โดยยินยอม, ให้ด้วยความเต็มใจ, เช่น ทหารเสียสละชีวิตเพื่อปกป้องเอกราชของชาติ พ่อแม่เสียสละทุกสิ่งทุกอย่างได้เพื่อลูก”¹

รุจิร ภูสาระ อธิบายความเสียสละไว้ว่า “ความเสียสละ หมายถึง การบริจาค การละความเห็นแก่ตัว การแบ่งปันสิ่งต่าง ๆ ให้แก่ผู้อื่น”²

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) กล่าวถึงความเสียสละไว้ว่า “เสียสละ คือ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อ ซอบช่วยเหลือเกื้อกูล บำเพ็ญประโยชน์ สละโลกะทิฐิได้ ร่วมงานกับคนอื่นได้ไม่ใจแคบเห็นแก่ตัว หรือเอาแต่ใจตน”³

¹ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. 2546. หน้า 1223.

²รุจิร ภูสาระ. แบบเรียนแนวหน้าชุดพัฒนากระบวนการสร้างเสริมลักษณะนิสัย. 2541. หน้า 18.

³พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). ธรรมอนุชีวิต. 2535. หน้า 43.

พระญาณเวที (ชัยทวี คุตตจิตฺโต ป.ธ.3) กล่าวถึงความเสียสละไว้ว่า “จาคะ ได้แก่ ความเสียสละ มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า ทาน บางที่ท่านก็ใช้แทนกัน แต่คำ 2 คำนี้ มีความหมายลึกซึ้งไม่เท่ากัน จาคะมีความหมายลึกซึ้งกว่าทาน ใช้ได้ทั้งวัตถุและนามธรรม จาคะนั้นแบ่งเป็น 2 อย่าง คือ 1. สละภายใน 2. สละภายนอก”¹

กรมการศาสนา ได้ให้ความหมายของความเสียสละไว้ว่า

ความเสียสละ หมายถึง การรู้จักยอมสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวม หรือ บริจาควัตถุสิ่งของเงินทองให้ผู้อื่นที่ควรได้รับรวมทั้งเพื่อส่วนรวม เพื่อสาธารณกุศล มีการบำรุงการศึกษา โรงพยาบาล ทำถนน สร้างสะพาน หรือบริจาคทรัพย์ช่วยเหลือ ผู้ประสบทุกข์ภัยต่าง ๆ เป็นต้น²

วิมล แซ่อึ้ง กล่าวถึงความเสียสละไว้ในหลักเกณฑ์การวิเคราะห์คุณธรรมว่า “ความเสียสละ คือ การยอมสละสิ่งที่เราควรได้รับหรือมีอยู่ ให้แก่ผู้อื่นเพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่น หรือส่วนรวม”³

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ความเสียสละ หมายถึง การยอมสละสิ่งที่เราควรได้รับหรือ ประโยชน์ส่วนตัวให้แก่ผู้อื่น หรือส่วนรวม คุณธรรมนี้ปรากฏในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ จำนวน 2 เรื่อง คือ กวางป่าสามพี่น้องและโจรป่าใจอารี ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เรื่องกวางป่าสามพี่น้อง

พระอานนทยอมเสียสละชีวิตเพื่อปกป้องพระพุทธเจ้าให้รอดพ้นจากการลอบ ปลงพระชนม์พระพุทธเจ้า ของพระเทวทัต ดังข้อความว่า

พระเทวทัต ... วางแผนปลงพระชนม์พระพุทธเจ้า ... ให้ฝ่ายพนักงานเลี้ยงช้างหลวง ในโรงช้างหลวงของพระเจ้าอชาตศัตรู ... ให้ช้างซึ่งกำลังตกมันกินเหล้าเมามัน

¹พระญาณเวที (ชัยทวี คุตตจิตฺโต ป.ธ.3). “พระธรรมเทศนา : วัฑฒนิธรรมกถา,” ใน พระธรรมเทศนา เล่ม 1. 2543. หน้า 331.

²กรมการศาสนา. ศีลธรรมและวัฒนธรรม. 2521. หน้า 28.

³วิมล แซ่อึ้ง. วิเคราะห์คุณธรรมของตัวละครเด็กและเยาวชนในนวนิยายของโบตัน พ.ศ.2522 - พ.ศ.2530. 2533. หน้า 296.

แล้วเปิดโรงช้างปล่อยช้างเข้าใส่พระพุทธรูปที่กำลังเสด็จออกบิณฑบาต ... พระสงฆ์
ทั้งปวงแตกฮือ เหลือแต่พระอรหันต์ออกไปยืนขวางอยู่ทางเบื้องพระพักตร์พระพุทธรูปไว้

(เล่ม 1 หน้า 2)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความเสียสละของพระอรหันต์ ที่ยอมสละชีวิตเพื่อ
ป้องกันอันตรายที่จะเกิดกับพระพุทธรูป

อีกตอนหนึ่งกล่าวถึง กวางหัวหน้าฝูงซึ่งรู้ว่าไม่สามารถหลุดรอดจากบ่วงของ
นายพราน จึงบอกให้กวางน้องชายพากวางน้องสาวหนีไปและมอบหมายให้ทำหน้าที่หัวหน้าฝูง
แทนตน แต่กวางน้องชายขอร่วมตายกับพี่ ดังข้อความว่า

กวางพี่ชายใหญ่ซึ่งชนสีทองบอกกวางน้องชายให้พาน้องสาวรีบหนีกลับไป
และทำหน้าที่เป็นหัวหน้าฝูงแทนตนเอง ...

ขอน้องอย่าอาลัยในตัวพี่	ให้รีบพาน้องหนีอย่างรวดเร็ว
หากพวกญาติขาดเจ้าเข้านำพา	เผ่าพงศ์กวางเราสูญแน่เอย
กวางน้องชายตอบคำพี่ชายว่า	
ถึงใครใจชั่วปาดหัวใจน้อง	ก็ไม่ปองปล่อยพี่หนีห่างหาย
น้องขออยู่ร่วมเรียงเคียงกาย	ร่วมความตายด้วยพี่ดีกว่าเอย

(เล่ม 1 หน้า 13-14)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความเสียสละ ซึ่งเป็นความเสียสละของ
กวางชนสีทองที่ยอมรับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเพียงผู้เดียว เพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวมและ
ความเสียสละของกวางน้องชายและกวางน้องสาวที่ยอมสละชีวิตยอมตายพร้อมกับพี่

อีกตอนหนึ่งกล่าวถึง นายพรานหนุ่มสามารถจับกวางชนสีทองได้แล้ว แต่เห็นความรัก
กันของกวางสามพี่น้องทำให้เกิดความสงสาร จึงยอมปล่อยกวางสามพี่น้องไป ดังข้อความว่า

นายพรานหนุ่มเดินลงไปในสระจนถึงตัวกวางชนสีทอง เขายกมือลูบหลังเบา ๆ
แล้วกล่าวคำปลอบด้วยเสียงสุภาพอ่อนโยน เขาแก้เชือกหนึ่งออกจากขากวางชนสีทอง
มือลูบเบาแผลที่ขาเบา ๆ ดึงหนังที่ขากวางซึ่งเป็นบาดแผลขาดออกจากกันให้ติดกัน
ลูบหลังทำนองขอโทษหรือขออโหสิกรรมกวางชนสีทอง ทำให้ชนสีทองได้หลุดติดมือเขา
หลายเส้น แล้วปล่อยกวางสามพี่น้องขึ้นจากสระเข้าป่าไป

(เล่ม 1 หน้า 18)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความเสียสละ ซึ่งเป็นความเสียสละของ นายพรานหนุ่มที่เกิดความสงสารกวางสามพี่น้อง จึงปล่อยกวางสามพี่น้องไป

เรื่องโจรป่าใจอารี

เด็กหนุ่มเดินทางไปทวงเงินที่เพื่อนของพ่อยืมไป ชากลับถูกโจรปล้นทรัพย์คนเดินทาง ดักปล้น แต่โจรยอมปล่อยไปเพราะเห็นแก่แม่ของเด็กหนุ่มที่ตายแล้วแต่ยังเป็นห่วงลูกยอมเกิด เป็นผีในร่างสุนัข ดั่งข้อความว่า

หัวหน้าโจร ... เผยความในใจให้ฟังว่า “อันที่จริงเจ้าคือเหยื่อของพวกเขา ข้า เวลานี้ เจ้าเหมือนลูกนกในกำมือข้า แต่ข้าไม่ทำอะไรเจ้าหรอก เพราะอะไรรู้ไหม”

เด็กหนุ่ม “ไม่ทราบขอรับ ขอขอบคุณท่านมากขอรับ”

หัวหน้าโจร “เพราะข้าใจอ่อน เห็นใจผู้หญิงอย่างแม่เจ้า ห่วงลูกรักลูกตายแล้ว ยังไม่ยอมไปผูกไปเกิดที่อื่น แต่มาเกิดเป็นผีในร่างของสุนัขจึงจอกเพื่อบอกลูก เจ้ารีบเดินทางต่อไปเถอะข้าไม่ทำอะไรเจ้าหรอก”

(เล่ม 3 หน้า 74-75)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความเสียสละ ซึ่งเป็นความเสียสละของแม่ที่รัก และห่วงลูก แม้ตายไปแล้วก็ไม่ยอมไปผูกไปเกิด ยอมเกิดเป็นผีในร่างสุนัขจิ้งจอกเพื่อคอยปกป้อง คุ้มครองและเตือนภัยที่จะเกิดกับลูกและความเสียสละของโจรที่ยอมปล่อยเด็กหนุ่มไปทั้งที่ สามารถปล้นเอาทรัพย์สินได้เพราะเห็นใจแม่ของเด็กหนุ่ม

คุณธรรมความเสียสละปรากฏในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ จำนวน 2 เรื่อง คือ กวางป่าสามพี่น้องและโจรป่าใจอารี ซึ่งปรากฏ 3 ลักษณะ ดังนี้

1. การเสียสละชีวิต ดังที่ พระอานนทยอมเสียสละชีวิตเพื่อปกป้องพระพุทธเจ้าและ กวางชนสีทองยอมรับชะตากรรมแต่เพียงผู้เดียว แต่กวางน้องชายและกวางน้องสาวก็ยินดีที่จะ สละชีวิตอยู่ร่วมเป็นร่วมตายกับพี่ ในเรื่องกวางป่าสามพี่น้อง

2. การเสียสละความสุขส่วนตัว ดังที่ แม่ซึ่งเสียสละความสุขส่วนตัวยอมเกิดเป็นผี ในร่างสุนัขจิ้งจอกเพื่อคอยดูแลปกป้องลูก ในเรื่องโจรป่าใจอารี

3. การเสียสละประโยชน์ที่ควรได้รับ ดังที่ นายพรานหนุ่มยอมเสียสละรับรางวัล โดยปล่อยกวางชนสีทองไป ในเรื่องกวางป่าสามพี่น้องและหัวหน้าโจรที่ปล่อยเด็กหนุ่มไปทั้งที่ สามารถปล้นเอาทรัพย์สินได้ ในเรื่องโจรป่าใจอารี

2.2 ความเมตตา

ความเมตตา เป็นคุณธรรมที่ก่อให้เกิดความสงบสุข ดังคำกล่าวที่ว่า เมตตาธรรม ค้ำจุนโลก ดังที่ ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านได้กล่าวถึงความเมตตา ไว้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของคำว่า เมตตา ไว้ว่า “เมตตา น. ความรักและเอ็นดู, ความปรารถนาจะให้ผู้อื่นได้สุข, เป็นข้อ 1 ในพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา (ป.)”¹

พระเมธีรัตนดิลก (จรรยา ชินวโร ป.ธ.9) อธิบายพรหมวิหาร 4 ไว้ว่า “พรหมวิหาร 4 ประการ คือ 1. เมตตา ความรัก ความหวังดี 2. กรุณา ความสงสาร ต้องการช่วยเหลือผู้อื่น ให้พ้นจากความทุกข์ยากลำบากกายใจ 3. มุทิตา ความยินดีที่เห็นผู้อื่นประสบความสำเร็จ 4. อุเบกขา ความวางตนเป็นกลางและวางใจตรงตามหลักการ”²

พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต) กล่าวถึงความเมตตาไว้ว่า “เมตตา ความรัก คือ ความปรารถนาดีมีไมตรี ต้องการช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์ และความสุข”³

พระราชปฏิญาณโกศล (สุชิน อคฺคชิโน ป.ธ.1-2) อธิบายถึงความเมตตาไว้ว่า “เมตตา แปลว่า ความรัก ความปรารถนาดี และความเอื้ออาทร สนับสนุนด้วยความรักใคร่ดูจิตตามารดา รักบุตรธิดา เป็นพรหมวิหารธรรมข้อต้น”⁴

พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต) ได้ให้ความหมายของความเมตตาไว้ว่า “เมตตา คือ ความรักใคร่ ปรารถนาจะให้เป็นสุข มีจิตอันแผ่ไมตรี และประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า”⁵

กรมการศาสนา⁶ ได้กล่าวถึงความเมตตาไว้สรุปได้ว่า เมตตา แปลว่า ความรักใคร่ ปรารถนาดีที่จะให้ผู้อื่นมีความสุข หรือความสำเร็จสมความปรารถนา เมตตาที่แผ่ไปในขอบเขต

¹ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. 2546. หน้า 872.

²พระเมธีรัตนดิลก (จรรยา ชินวโร ป.ธ.9). “พระธรรมเทศนา : พรหมาทิกถา,” ใน พระธรรมเทศนา เล่ม 1. 2543. หน้า 62.

³พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต). ธรรมานุชิต. 2535. หน้า 8.

⁴พระราชปฏิญาณโกศล (สุชิน อคฺคชิโน ป.ธ.1-2). “พระธรรมเทศนา : เมตตาถกถา,” ใน พระธรรมเทศนา เล่ม 1. 2543. หน้า 231-232.

⁵พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์. 2518. หน้า 92.

⁶กรมการศาสนา. แนวทางการพัฒนาจริยธรรมไทย. 2523. หน้า 3-9.

ที่จำกัด เช่น บิดามารดามีเมตตาต่อบุตรธิดา ครูอาจารย์มีเมตตาต่อศิษย์ พระมหากษัตริย์ทรงมีเมตตาต่อประชาชนภายใต้ปกครองเหล่านี้ เรียกว่า เมตตาพรหมวิหาร เมตตาที่แผ่ไปยังสรรพสัตว์ในสากลจักรวาล เช่น การแผ่ความรักความปรารถนาดีไปว่า ขอบรรดาสัตว์ทั้งปวงผู้เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ และตายด้วยทั้งสิ้น จงอย่ามีเวร จงอย่ามีภัย จงอย่าพยายามปองร้ายซึ่งกันและกันเลย จงบริหารตนให้เป็นสุข รักษาตนให้ปลอดภัย คือ แผ่ไปโดยมิได้จำกัด เช่น พระพุทธเจ้า ทรงมีเมตตาต่อสัตว์โลกอย่างเสมอเหมือนกัน เรียกว่า เมตตาอัปมัณฺญา

วิมล แช่อึ้ง กล่าวถึงความเมตตาไว้ในหลักเกณฑ์การวิเคราะห์คุณธรรมว่า
 “ความเมตตา คือ ความคิดปรารถนาจะให้ผู้อื่นเป็นสุข เป็นความหวังดีอันบริสุทธิ์”¹

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ความเมตตา หมายถึง ความรักและเอ็นดู ความปรารถนาดี ต้องการให้ผู้อื่นมีความสุข คุณธรรมนี้ปรากฏในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ จำนวน 4 เรื่อง คือ กวางป่าสามพี่น้อง กาละโมบ ฆ่าสัตว์ทำบุญและคนแฉงเรือจ้าง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เรื่องกวางป่าสามพี่น้อง

กวางหัวหน้าฝูงรู้ว่าติดบ่วงนายพรานเสียแล้ว แต่ต้องการให้กวางลูกน้องได้กินน้ำจึงไม่แสดงอาการผิดปกติให้กวางลูกน้องตกใจ ดังข้อความว่า

กวางหัวหน้าฝูง ... ไม่แสดงอาการผิดปกติให้กวางลูกน้องเห็น ด้วยเกรงว่าบรรดากวางลูกน้อง ซึ่งกำลังกระหายน้ำจะตกใจวิ่งกระเจิดกระเจิงโดยไม่ทันได้กินน้ำ เมื่อกวางลูกน้องทั้งหมดกินน้ำอิ่มและทยอยขึ้นจากสระในป่ากันหมดแล้ว ... จึงใช้ขากระชากบ่วง

(เล่ม 1 หน้า 9-10)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความเมตตา ซึ่งเป็นความเมตตาของกวางหัวหน้าฝูงที่มีต่อบรรดากวางลูกน้องซึ่งกำลังกระหายน้ำให้ได้กินน้ำ โดยไม่ตกใจกลัวอันตรายที่เกิดกับกวางหัวหน้าฝูงของตน

เรื่องกาละโมบ

นกพิราบได้รับความเมตตาจากเจ้าของบ้านผู้มั่งคั่งที่มีความเมตตาสัตว์ ให้คนครัวทำกระเช้าแขวนไว้ที่ชายคาข้างโรงครัวเพื่อให้ใช้เป็นที่พักอาศัยหลบร้อน ดังข้อความว่า

¹วิมล แช่อึ้ง. วิเคราะห์คุณธรรมของตัวละครเด็กและเยาวชนในนวนิยายของไบนัน พ.ศ.2522 - พ.ศ.2530. 2533. หน้า 295.

นกพิราบตัวหนึ่งบินมาอาศัยใต้ชายคา เจ้าของบ้านเป็นผู้มีอัธยาศัยเมตตาสัตว์ คิดว่าไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์ย่อมต้องการที่อยู่อาศัยหลบนอน จึงสั่งคนครัวให้ทำกระเช้าแขวนไว้ที่ข้างโรงครัว นกพิราบได้เข้าไปอาศัยกระเช้านั้นเป็นรังนอน เข้าขึ้นก็บินออกจากรังไปหากิน เย็นจึงกลับมายังรังนอน

(เล่ม 3 หน้า 3)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความเมตตา ซึ่งเป็นความเมตตาของเจ้าของบ้านที่มีต่อนกพิราบ จึงให้คนครัวทำกระเช้าแขวนไว้ที่ข้างโรงครัวเพื่อให้นกพิราบอาศัยเป็นรังนอน อีกตอนหนึ่ง กล่าวถึงความเมตตาของคนครัว เห็นกามาอยู่กับนกพิราบและออกไปหากินด้วยกัน จึงทำกระเช้าให้กาอยู่ด้วย ดังข้อความว่า

ฝ่ายคนทำครัวของเจ้าของบ้านผู้มั่งคั่งก็เป็นคนเมตตาสัตว์เหมือนผู้เป็นนายจ้าง เห็นกามาทำความรู้จักมักคุ้นกับนกพิราบจนบินออกไปหากินด้วยกัน ก็คิดว่านกพิราบได้เพื่อนมาอยู่อาศัยด้วย จึงทำกระเช้าแขวนขึ้นอีก 1 อัน นำไปแขวนไว้ที่ใต้ชายคาถัดไป

(เล่ม 3 หน้า 6)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความเมตตา ซึ่งเป็นความเมตตาของคนครัวที่มีความเมตตาต่อกาทำกระเช้าแขวนให้กาได้อาศัยเป็นรังนอนอีกอันหนึ่ง

เรื่องชาลส์ตีร์ทำบุญ

อาจารย์ทิศาปาโมกข์ให้ลูกศิษย์ไปล้อมจับแกะมาฆ่าเพื่อทำบุญอุทิศแก่ญาติที่ตายไปแล้ว แกะร้องไห้และหัวเราะสลับกันอาจารย์ทิศาปาโมกข์กับบรรดาลูกศิษย์แปลกใจจึงถามว่าทำไมร้องไห้แล้วหัวเราะ แกะจึงเล่าเรื่องราวในอดีตให้ฟัง ดังข้อความว่า

แกะ “เมื่อชาติก่อนข้าพเจ้าเป็นอาจารย์ทิศาปาโมกข์อย่างท่านขณะนี้ ได้ฆ่าแกะตัวหนึ่งเพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ญาติของข้าพเจ้าที่ตายไปแล้ว ครั้นข้าพเจ้าตายแล้วได้ตกนรก พ้นจากนรกมาเกิดเป็นคนบ้าง เป็นสัตว์บ้าง ได้ถูกตัดหัวถึง 499 ชาติแล้ว บัดนี้มาเกิดเป็นแกะระลึกชาติได้ เห็นว่าตัวเองมาเกิดเป็นแกะในชาติที่ 500 กำลังจะสิ้นเวรสิ้นวิบากกรรมก็ดีใจเลยหัวเราะ”

อาจารย์ทิศาปาโมกข์ “แล้วเจ้าร้องไห้ทำไม”

แกะ “เพราะสงสารท่านที่จะเสวยทุกข์ถึง 500 ชาติอย่างข้าพเจ้า”

(เล่ม 3 หน้า 49)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความเมตตา ซึ่งเป็นความเมตตาของแกะที่มีต่อ อาจารย์ศึกษาปาโมกข์ที่ปรารถนาให้อาจารย์ศึกษาปาโมกข์มีชีวิตที่ปกติสุข ไม่อยากให้ได้รับความทุกข์ทรมานจากการตกนรกอย่างตนในอดีต

เรื่องคนแจวเรือจ้าง

พระดาบสเทศน์สั่งสอนคนแจวเรือจ้างให้เก็บค่าโดยสารอย่างเป็นธรรมและตักเตือนให้ เป็นคนที่มีจิตใจเยือกเย็น ไม่มิโห ซึ่งเป็นการชี้ให้ปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในอาชีพ ดังข้อความว่า

พระดาบส “อุบาสก ท่านจงเปลี่ยนวิธีเก็บค่าโดยสารจากคนโดยสารใหม่ เป็นว่าให้ ตกลงราคาค่าจ้างกันก่อนแล้วค่อยแจวเรือส่งผู้โดยสารข้ามฟาก เพราะอะไรรู้ไหมอุบาสก เพราะว่าใจของคนเรานั้น เมื่อข้ามฟากไปถึงฝั่งแล้วย่อมเปลี่ยนแปลงเป็นอื่นได้”

คนแจวเรือจ้างรำพึงว่าหลวงพ่อนี้คงเทศน์สอนเราก่อนแล้วจึงจะจ่ายค่าเรือให้เรา

พระดาบส “อุบาสก อาตมาจะเตือนท่าน ไม่ว่าจะอยู่ในบ้าน ในป่า ในทางน้ำ หรือ ในทางบก อุบาสกอย่าได้เป็นคนขี้โกรธขี้โมโหเป็นอันขาด อันนี้จะเป็นความเจริญ สำหรับท่าน”

(เล่ม 3 หน้า 81)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏ คือ ความเมตตา ซึ่งเป็นความเมตตาของพระดาบส ที่มีต่อคนแจวเรือจ้าง จึงชี้แนะแนวทางในการประพฤติปฏิบัติให้เกิดความเจริญ

คุณธรรมความเมตตาปรากฏในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ จำนวน 4 เรื่อง คือ กวางป่าสามพี่น้อง กาละโฉบ ช่างสัตว์ทำบุญและคนแจวเรือจ้าง ซึ่งปรากฏ 2 ลักษณะ ดังนี้

1. ความต้องการให้ผู้อื่นเป็นสุข ดังที่ กวางหัวหน้าฝูงให้บรรดากวางลูกน้องซึ่งกำลัง กระหายน้ำได้กินน้ำ ในเรื่องกวางป่าสามพี่น้อง การที่เจ้าของบ้านให้คนครัวทำกระเช้าแขวนให้ นกพิราบอาศัยเป็นรังนอน คนครัวที่เมตตาทำกระเช้าแขวนให้กาได้อาศัยเป็นรังนอนอีก อันหนึ่ง ในเรื่องกาละโฉบ และแกะที่ปรารถนาให้อาจารย์ศึกษาปาโมกข์มีชีวิตที่ปกติสุข ไม่อยาก ให้ได้รับความทุกข์ทรมานจากการตกนรกอย่างตนในอดีต ในเรื่องช่างสัตว์ทำบุญ

2. ความปรารถนาที่ต้องการช่วยเหลือให้ผู้อื่นเจริญก้าวหน้า ดังที่ พระดาบสได้ชี้แนะ แนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนให้แก่คนแจวเรือจ้าง ในเรื่องคนแจวเรือจ้าง

2.3 ความกรุณา

ความกรุณา เป็นคุณธรรมของผู้มีใจอารีช่วยเหลือผู้อื่น ดังที่ ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน ได้กล่าวถึงความกรุณา ไว้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมาย ของคำว่า กรุณา ไว้ว่า “กรุณา [กะรุณา] น. ความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ เป็น 1 ในพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ; ใช้ประกอบหน้ากริยาแสดงความขอร้องอย่างสุภาพ เช่น กรุณาส่ง ; ใช้ร่วมกับคำ พระ เป็นสรรพนามสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน เช่น กราบบังคมทูลพระกรุณา”¹

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) กล่าวถึงความกรุณาไว้ว่า “กรุณา ความสงสาร คือ อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจที่จะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนและสัตว์ทั้งปวง”²

วิมล แซ่อึ้ง กล่าวถึงความกรุณาไว้ในหลักเกณฑ์การวิเคราะห์คุณธรรมว่า “ความกรุณา คือ ความคิดสงสารเมื่อเห็นผู้อื่นมีความทุกข์ ใคร่ช่วยเหลือให้เขาพ้นจากความทุกข์นั้น ๆ ”³

กรมการศาสนา⁴ กล่าวถึงความกรุณาไว้สรุปได้ว่า กรุณา คือ ความสงสารคิดจะช่วยเหลือผู้ได้รับความทุกข์ให้พ้นจากความทุกข์ คือ เมื่อเห็นผู้ใดกำลังมีความทุกข์ ความเดือดร้อน ก็หาทางช่วยเหลือให้พ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อน เช่น พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีพระมหากรุณาต่อบรรดาสรรพสัตว์ในโลกที่กำลังตกอยู่ในกองทุกข์ สังขารวัฏฏด้วยการเกิด แก่ เจ็บ และตาย พระองค์จึงออกเทศนาสั่งสอนประชาชนให้ทราบเหตุแห่งความทุกข์และวิธีดับทุกข์ เรียกว่า กรุณาอัปปมัญญา ความกรุณาที่อยู่ในขอบเขตจำกัด เช่น พ่อแม่มีความกรุณาต่อลูก ครูอาจารย์มีความกรุณาต่อศิษย์ พระเจ้าแผ่นดินมีความกรุณาต่อไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเหล่านี้ เรียกว่า กรุณาพรหมวิหาร

¹ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. 2546. หน้า 70-71.

²พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). ธรรมนุชชีวิต. 2535. หน้า 8.

³วิมล แซ่อึ้ง. วิเคราะห์คุณธรรมของตัวละครเด็กและเยาวชนในนวนิยายของโบตัน พ.ศ.2522-พ.ศ.2530. 2533. หน้า 295.

⁴กรมการศาสนา. แนวทางการพัฒนาจริยธรรมไทย. 2523. หน้า 5-9.

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ความกรุณา หมายถึง ความสงสาร อยากช่วยเหลือผู้อื่น ให้พ้นจากความทุกข์ คุณธรรมนี้ปรากฏในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ จำนวน 3 เรื่อง คือ กวางป่าสามพี่น้อง ชาวเขาเผ่ากินนรและฆ่าสัตว์ทำบุญ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เรื่องกวางป่าสามพี่น้อง

กวางชนสี่ทองใช้ซากกระดูกบ่วงอย่างแรงจนถูกเข็อกหนึ่งบาดเป็นแผลลึก เอ็นที่ขาขาด แต่ไม่สามารถหลุดรอดจากบ่วงของนายพรานได้จึงยืนเรียงกันอยู่ทั้งสามตัว นายพรานเห็นแล้ว เกิดความสงสารจึงปฏิบัติต่อกวางชนสี่ทองด้วยความกรุณา ดังข้อความว่า

เขาแก้เข็อกหนึ่งออกจากซากกวางชนสี่ทอง มือลูบบาดแผลที่ขาเบา ๆ ดึงหนังที่
ซากกวางซึ่งเป็นแผลขาดออกจากกันให้ติดกัน

(เล่ม 1 หน้า 18)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความกรุณา ซึ่งเป็นความกรุณาของนายพราน ที่แก้เข็อกหนึ่งปล่อยกวางชนสี่ทองและปฏิบัติต่อกวางชนสี่ทองอันมิตร หลังจากที่ได้เห็นถึงความ รักกันของกวางสามพี่น้อง

เรื่องชาวเขาเผ่ากินนร

นางกินรีแสดงความเศร้าโศกที่สูญเสียสามี นางขาดที่พึ่งจึงร้องทุกข์ไปตามสายลม ให้เทพเจ้าผู้คุ้มครองโลก ช่วยเหลือสามีของนางให้ฟื้นคืนชีวิต และได้มีชีปะขาวปรากฏกายขึ้น มาช่วยชีวิตสามีของนาง ดังข้อความว่า

ชายชราชีปะขาวปรากฏขึ้นที่ชายหาด เดินเข้ามาใกล้ร่างของสองชาวเขาเผ่ากินนร
หยิบเต้าใส่น้ำหลังน้ำพรมร่างของกินนรที่ยังสลบอยู่ กินนรฟื้นขึ้นบาดแผลหาย
เป็นปลิดทิ้ง

กินนรสองผัวเมียเข้าไปกราบเท้าชีปะขาวด้วยความขอบคุณที่มาช่วยปลดเปลื้อง
ทุกข์

(เล่ม 2 หน้า 22)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความกรุณา ซึ่งเป็นความกรุณาของชีปะขาว ที่ช่วยชีวิตกินนรสามีของนางกินรีให้ฟื้นขึ้นมาทำให้กินนรสองผัวเมียมีความสุข

เรื่องฆ่าสัตว์ทำบุญ

แกะกระดูกชาติได้รู้ว่าตนจะต้องตายด้วยกรรมเก่ามาถึงในไม่ช้า จึงบอกกับอาจารย์

ทีศปาปาโมกข์ อาจารย์ทีศปาปาโมกข์จึงให้บรรดาลูกศิษย์คอยติดตาม ดูและระวังไม่ให้ใครทำร้าย
แกะได้ ดังข้อความว่า

แกะ “ท่านจะฆ่าข้าพเจ้าหรือไม่ไม่สำคัญ เพราะข้าพเจ้าจะตายด้วยกรรมเก่า
มาถึงอยู่ดี”

อาจารย์ทีศปาปาโมกข์ “ไม่เป็นไรพวกเราคอยระวังแะระวังเจ้า ไม่ให้ใครทำ
อันตรายเจ้าได้” เมื่ออาจารย์ทีศปาปาโมกข์ปล่อยแกะนั้นไปก็ได้พาบรรดานักศึกษา
ลูกศิษย์ติดตามแกะคอยระวังภัยให้แกะทุกฝีก้าว

(เล่ม 3 หน้า 49)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความกรุณา ซึ่งเป็นความกรุณาของอาจารย์
ทีศปาปาโมกข์ และบรรดาลูกศิษย์ที่มีต่อแกะ คอยดูแลระวังภัยไม่ให้ใครทำอันตรายแกะ
คุณธรรมความกรุณาปรากฏในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ จำนวน 3 เรื่อง คือ
กวางป่าสามพี่น้อง ชาวเขาเผ่ากีนนรและฆ่าสัตว์ทำบุญ ซึ่งปรากฏในลักษณะเดียว คือ
การช่วยเหลือให้พ้นทุกข์ ดังที่ นายพรานแก่เชือกหนึ่งปล่อยกวางชนสีทอง ในเรื่องกวางป่า
สามพี่น้อง ซึ่ปะขาวที่ให้ความช่วยเหลือกีนนรสองผัวเมีย ในเรื่องชาวเขาเผ่ากีนนรและอาจารย์
ทีศปาปาโมกข์และบรรดาลูกศิษย์ช่วยเหลือดูแลแกะไม่ให้ใครมาทำร้าย ในเรื่องฆ่าสัตว์ทำบุญ

2.4 ความกตัญญู

ความกตัญญู คุณธรรมที่เป็นเครื่องหมายของคนดี ดังที่ ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน
ได้กล่าวถึงความกตัญญู ไว้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมาย ของคำว่า กตัญญู ไว้ว่า “กตัญญู [กะตัน-] น. (ผู้)
รู้อุปการะที่ท่านทำให้, (ผู้) รู้คุณท่าน, เป็นคำคู่กันกับกตเวที [ป. กต ว่า (อุปการคุณ) ที่ท่านทำ
แล้ว + ญ ว่า ผู้รู้]¹

พระศรีวิจิตรภรณ์ (สินวล ปญญาวชิโร) กล่าวถึงความกตัญญูไว้ว่า “กตัญญู เป็น
เพียงผู้รู้หรือยอมรับว่าผู้นั้น ๆ เป็นผู้มีความดี มีความดี มีอุปการะแก่ตน แต่ยังไม่มีการตอบแทน
ความดี หรือประกาศคุณงามความดีของผู้นั้นให้ปรากฏ”²

¹ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. 2546. หน้า 6.

²พระศรีวิจิตรภรณ์ (สินวล ปญญาวชิโร). “พระธรรมเทศนา : กตเวทีตากถา,” ใน
พระธรรมเทศนา เล่ม 2. 2543. หน้า 509.

พระครูอนุศาสตร์โสภณ (ประถม กนฺตสีโล ป.ธ.5) กล่าวถึงความกตัญญูไว้ว่า

คำว่า กตัญญู แปลความว่า รู้คุณคน หรือรู้จักความดีของท่าน รู้ว่าท่านผู้นี้มีคุณแก่ตนด้วยการให้ หรือการกระทำอย่างนั้นแก่ตน หมายความว่า เมื่อได้รับการช่วยเหลือจากใคร หรือใครให้ความช่วยเหลือจะโดยตรงหรือโดยอ้อมก็ตามที่ จำความดีคือความช่วยเหลือของบุคคลนั้นไว้ เมื่อได้โอกาส ก็ตอบแทนคุณของผู้นั้น ซึ่งท่านยกย่องว่าเป็นเครื่องหมายของคนดี¹

พระอุตรคณารักษ์ (ทองใบ ปุณฺณภาโส)² กล่าวถึงความกตัญญูว่าสามารถแบ่งได้ 4 ประเภท สรุปได้ดังนี้

1. กตัญญูต่อตน ตนในที่นี้ ประสงค์เพียงอัตภาพที่มีชีวิตโดยตรง ได้แก่ อัตภาพของมนุษย์ ต่างโดยสตรี บุรุษ คฤหัสถ์ บรรพชิต
2. กตัญญูต่อท่าน คือรู้คุณของท่าน ซึ่งหมายเฉพาะท่านบุพการี คือผู้มีอุปการคุณตนก่อน
3. กตัญญูต่อหน้าที่ หน้าที่ในข้อนี้ หมายถึง ภาระที่ต้องรับผิดชอบไม่หลีกเลี่ยงหรือบิดพลิ้ว เอาใจใส่รักษาหน้าที่ของตน หากผิดพลาดโดยบังเอิญก็เต็มใจรับผิดชอบ
4. กตัญญูต่อความดี คือรู้คุณแห่งความดีที่ตนได้กระทำไว้ เช่น มารดาบิดา ที่ได้ชื่อว่าเป็นบุพการีของบุตรธิดา เพราะคุณงามความดีที่ปรากฏชัด คือ มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ที่แผ่ไปในบุตรธิดาของตน สงเคราะห์อนุเคราะห์บุตรธิดาตามหน้าที่ บุตรธิดาที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีเมตตา กตัญญูต่อกตเวที ก็เพราะคุณงามความดี คือ มีความเคารพนับถือมารดาบิดา ทดแทนคุณท่านตามหน้าที่

พระสมชาย สุานุกุโธม กล่าวถึงความกตัญญูไว้ว่า “กตัญญู หมายถึง เห็นคุณค่าท่าน คือ เห็นด้วยใจด้วยปัญญา ว่าท่านเป็นผู้มีพระคุณต่อเราอย่างแท้จริง”³

¹พระครูอนุศาสตร์โสภณ (ประถม กนฺตสีโล ป.ธ.5). “พระธรรมเทศนา : กตัญญูกถา,” ใน พระธรรมเทศนา เล่ม 1. 2543. หน้า 371.

²พระอุตรคณารักษ์ (ทองใบ ปุณฺณภาโส). “พระธรรมเทศนา : กตัญญูกถเวทีกถา,” ใน พระธรรมเทศนา เล่ม 1. 2543. หน้า 261-263.

³พระสมชาย สุานุกุโธม. มงคลชีวิต : ฉบับธรรมทายาท. 2541. หน้า 94.

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ความกตัญญู หมายถึง ความรู้สึกสำนึกในบุญคุณความดีที่ผู้อื่นมีต่อเรา คุณธรรมนี้ปรากฏในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ จำนวน 1 เรื่อง คือ กวางป่าสามพี่น้อง ดังตัวอย่าง

เรื่องกวางป่าสามพี่น้อง

กวางชนสี่ทองพากวางน้องชายและกวางน้องสาวกลับมาหาพ่อแม่ที่อยู่ในหุบเขาซึ่งได้ทราบเรื่องจากบรรดากวางลูกน้องที่หนีกลับมา ก่อน ดังข้อความว่า

พ่อแม่เมื่อเห็นลูกก็ดีใจและถามลูกว่า “พวกเจ้ารอดมาได้อย่างไร”

กวางสามพี่น้องจึงเล่าเรื่องให้ฟัง พ่อแม่ของกวางสามพี่น้องจึงว่า “เจ้าประคุณ นายพรานท่านช่างเมตตา ช่างใจดี ขอให้ท่านจำเจริญ ๆ สุขเถอะพ่อคุณ”

(เล่ม 1 หน้า 21)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความกตัญญู ซึ่งเป็นความกตัญญูของพ่อแม่ของ กวางสามพี่น้องที่มีต่อนายพรานซึ่งได้เมตตาปล่อยกวางป่าสามพี่น้องลูกของตน โดยสำนึกถึง บุญคุณของนายพรานและอวยพรให้นายพรานมีความสุขและความเจริญ

คุณธรรมความกตัญญูปรากฏในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ เพียงเรื่องเดียวคือ กวางป่าสามพี่น้อง ซึ่งปรากฏในลักษณะการสำนึกในบุญคุณของผู้มีพระคุณ ดังที่ พ่อแม่ของกวางสามพี่น้องสำนึกในบุญคุณของนายพรานหนุ่มที่เมตตาต่อลูกของตน

2.5 ความกตเวที

ราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมาย ของคำว่ากตเวทีไว้ว่า “กตเวที [กะตะ-] ว. (ผู้) ประกาศคุณท่าน, (ผู้) สนองคุณท่าน, เป็นคำคู่กันกับ กตัญญู [ป. กต ว่า (อุปการคุณ) ที่ท่าน ทำแล้ว + เวที ว่า ผู้ให้รู้, ผู้ประกาศ]¹

พระสมชาย ฐานวุฑโฒ กล่าวถึงความกตเวทีไว้ว่า “กตเวที หมายถึง การทดแทน พระคุณของท่าน ซึ่งมีงานต้องทำ 2 ประการ คือ 1. ประกาศคุณท่าน 2. ทดแทนคุณท่าน”²

สรุปได้ว่า ความกตเวที หมายถึง การแสดงออกและการทดแทนบุญคุณต่อความดี ที่ผู้อื่นได้ทำไว้แล้ว คุณธรรมนี้ปรากฏในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ จำนวน 1 เรื่อง คือ กวางป่าสามพี่น้อง ดังตัวอย่าง

¹ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. 2546. หน้า 6.

²พระสมชาย ฐานวุฑโฒ. มงคลชีวิต : ฉบับธรรมทายาท. 2541. หน้า 95.

เรื่องกวางป่าสามพี่น้อง

กวางป่าสามพี่น้องพาฝูงออกไปหาอาหาร นอกจากจะหาอาหารกินเองแล้ว กวางป่าสามพี่น้องก็ยังนำอาหารกลับไปให้พ่อแม่ซึ่งตามอดทั้งคู่นิดด้วยทุกวัน ดังข้อความว่า

นายพรานหนุ่มเล่า ...ว่า กวางสามพี่น้องมีพ่อแม่อยู่ในหุบเขาแห่งหนึ่ง พ่อแม่แก่แล้วตามอดทั้งคู่ ทั้งสามพี่น้องพาฝูงออกหากิน ได้อาหารแล้วนำไปให้พ่อแม่กิน

(เล่ม 1 หน้า 19)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความกตเวทิต์ ซึ่งเป็นความกตเวทิต์ของกวางชนสี่ทอง ที่มีต่อพ่อแม่ โดยคอยดูแลเลี้ยงดูพ่อแม่ที่ตามอดเป็นการตอบแทนบุญคุณท่าน

คุณธรรมความกตเวทิต์ปรากฏในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ เพียงเรื่องเดียวคือ กวางป่าสามพี่น้อง ซึ่งปรากฏในลักษณะของการกตเวทิต์ต่อพ่อแม่ผู้ให้กำเนิด ดังที่ กวางสามพี่น้องเลี้ยงดูพ่อแม่ตอบแทนเมื่อท่านแก่ชรา

2.6 ความเอื้อเฟื้อ

ความเอื้อเฟื้อ เป็นคุณธรรมของผู้มีอัธยาศัยดี ดังที่ ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านได้กล่าวถึงความเอื้อเฟื้อ ไว้ดังนี้

พระโสภณธรรมวาที (พรศักดิ์ คุณธโร ป.ธ.3) ได้กล่าวถึงทานซึ่งหมายถึงการให้ไว้ว่า

ทาน คือ การเสียสละ การเผื่อแผ่เจือจานแก่คนที่ยากจนยาก คือการเฉลี่ยรายได้หรือสิ่งของของตนให้แก่ผู้อื่นด้วยไมตรีจิต ไม่คิดตระหนี่ถี่เหนียว มีจิตใจ กวางขวางไม่คับแคบ เห็นผู้อื่นตกทุกข์ได้ยาก เป็นเหมือนความทุกข์ของตนเอง พยายามหาทางอนุเคราะห์ช่วยเหลือเกื้อกูล มีจิตใจโอบอ้อมอารีเผื่อแผ่¹

ราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมาย ของคำว่า เอื้อเฟื้อ ไว้ว่า “เอื้อเฟื้อ ก. อุดหนุน, เจือจาน, แสดงน้ำใจดีต่อผู้อื่น, บางทีใช้เข้ากับคำอื่น เช่น เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เอื้อเฟื้อเกื้อกูล เอื้อเฟื้อเกื้อหนุน”²

¹พระโสภณธรรมวาที (พรศักดิ์ คุณธโร ป.ธ.3). “พระธรรมเทศนา : ปุญญกถา,” ใน พระธรรมเทศนา เล่ม 1. 2543. หน้า 451-452.

²ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. 2546. หน้า 1397.

พระราชวิสุทธิดิลก (เชิด จิตตคุตโต ป.๕.9) ได้กล่าวถึงความเอื้อเฟื้อไว้ในหลักธรรมสังคหวัตถุ ซึ่งแปลว่า หลักการสงเคราะห์กันมี 4 ประการ คือ

1. ทาน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันของของตน แก่ผู้อื่นตามควรแก่ฐานะ
2. ปิยวาจา เจรจาถ้อยคำที่สุภาพอ่อนหวาน
3. อุตตจริยา บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ด้วยความมีน้ำใจต่อกัน
4. สมนัตตตา วางตนพอเหมาะสมควร ไม่ถือตัว เข้าไปในสังคมใด ๆ ก็วางตนเหมาะสมในสังคมนั้น ๆ¹

วิมล แซ่อึ้ง กล่าวถึงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไว้ในหลักเกณฑ์การวิเคราะห์คุณธรรมว่า ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ คือ การกระทำที่แสดงถึงความมีน้ำใจโอบอ้อมอารีต่อผู้อื่น และกล่าวถึงพฤติกรรมความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ดังนี้

1. ให้ความช่วยเหลือผู้อื่นด้วยกำลังกาย กำลังสติปัญญา หรือกำลังทรัพย์เท่าที่ช่วยได้
2. ยอมเสียสละความสุขส่วนตัวเพียงเล็กน้อย ๆ เพื่อช่วยเหลือผู้ที่อ่อนแอ
3. แสดงความมีน้ำใจต่อผู้อื่นเสมอ²

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ความเอื้อเฟื้อ หมายถึง การอุทิศตนเจือจาน แสดงน้ำใจต่อผู้อื่น แบ่งปันแก่คนที่ควรแบ่งปัน ไม่มีจิตใจคับแคบ คุณธรรมนี้ปรากฏในนิทานชาดกฉบับกรมวิชาการ จำนวน 3 เรื่อง คือ กวางป่าสามพี่น้อง สองลูกนกแขกเต้าและกาะละโมบ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เรื่องกวางป่าสามพี่น้อง

นายพรานหนุ่มกลับเข้าเมือง เล่าเรื่องราวของกวางชนสี่ทองให้ท่านเจ้าเมืองและภรรยาฟัง ท่านเจ้าเมืองจึงให้รางวัลตอบแทนที่นายพรานหนุ่มเป็นคนมีเมตตา ดังข้อความว่า

¹พระราชวิสุทธิดิลก (เชิด จิตตคุตโต ป.๕.9). “พระธรรมเทศนา : เมตตาภาว,” ใน พระธรรมเทศนา เล่ม 1. 2543. หน้า 476.

²วิมล แซ่อึ้ง. วิเคราะห์คุณธรรมของตัวละครเด็กและเยาวชนในนวนิยายของโบตัน พ.ศ.2522 - พ.ศ.2530. 2533. หน้า 296-297.

ท่านเจ้าเมืองได้ให้รางวัลบูชาน้ำใจเมตตาของนายพรานหนุ่มเป็นอันมาก มากกว่ารางวัลที่กำหนดไว้หลายเท่า

(เล่ม 1 หน้า 22)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความเอื้อเฟื้อ ซึ่งเป็นความเอื้อเฟื้อของท่านเจ้าเมืองที่มีต่อนายพรานหนุ่ม ทั้งที่นายพรานหนุ่มได้แต่ขนของกวางขนสีทองมาก็ให้เงินทองแก่นายพรานหนุ่มจำนวนมาก เพราะเห็นว่านายพรานหนุ่มเป็นคนดีมีเมตตา

เรื่องสองลูกนกแขกเต้า

นกแขกเต้าบุปผะซึ่งเป็นนกที่พระฤๅษีเก็บมาเลี้ยงไว้และได้สั่งสอนธรรมของพระฤๅษีที่เรียกว่า อธิธรรม เช่น ความเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น ให้ประพฤติปฏิบัติเมื่อเห็นพระเจ้าปัญจาละเดินทางผ่านมาก็เชื่อเชิญให้แวะพักด้วยไมตรี ดังข้อความว่า

นกแขกเต้า “ขอเชิญพระมหาราชเจ้าเสด็จเข้ามาในอาศรม เชิญเสวยผลไม้ และน้ำดื่มที่หลวงพ่อดักมาจากชอกเขา”

(เล่ม 2 หน้า 9)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความเอื้อเฟื้อ ซึ่งเป็นความเอื้อเฟื้อของนกแขกเต้าบุปผะที่มีต่อพระเจ้าปัญจาละผู้เดินทางผ่านมา โดยชวนให้แวะพักเสวยน้ำ และผลไม้

เรื่องกาละโมบ

นกพิราบได้รับความเอื้อเฟื้อจากเจ้าของบ้านผู้มั่งคั่งที่มีความเมตตาสัตว์ ให้คนครัวทำกระเช้าแขวนไว้ที่ชายคาข้างโรงครัว ดังข้อความว่า

เจ้าของบ้านเป็นผู้มีอภัยเมตตาสัตว์ คิดว่าไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์ย่อมต้องการที่อยู่อาศัยหลบนอน จึงสั่งคนครัวให้ทำกระเช้าแขวนไว้ที่ชายคาโรงครัว

นกพิราบได้เข้าไปอาศัยกระเช้านั้นเป็นรังนอน เข้าขึ้นก็บินออกจากรังไปหากินเย็นจึงกลับมายังรังนอน

(เล่ม 3 หน้า 3)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความเอื้อเฟื้อ ซึ่งเป็นความเอื้อเฟื้อของเจ้าของบ้าน ที่ได้ให้คนครัวทำกระเช้าแขวนให้นกพิราบอาศัยเป็นรังนอน

คุณธรรมความเอื้อเฟื้อปรารถนาในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ จำนวน 3 เรื่อง คือ กวางป่าสามพี่น้อง สองลูกนกแขกเต้าและกาลละโมบ ซึ่งปรากฏ 2 ลักษณะ ดังนี้

1. การแสดงความมีน้ำใจ ดังที่ ท่านเจ้าเมืองมีน้ำใจให้เงินทองต่อนายพรานหนุ่ม ตอบแทนความมีเมตตาของนายพรานหนุ่มที่มีต่อกวางชนสีทอง ในเรื่องกวางป่าสามพี่น้อง และความมีน้ำใจของนกแขกเต้าที่เชิญพระราชินีให้แวะพัก ทั้งแบ่งปันน้ำและผลไม้ให้แก่พระราชินีในเรื่องสองนกแขกเต้า

2. การให้ความช่วยเหลือผู้อื่น ดังที่ เจ้าของบ้านให้ความช่วยเหลือให้ที่อยู่อาศัยแก่นกพิราบ ในเรื่องกาลละโมบ

2.7 ความสามัคคี

ความสามัคคี เป็นคุณธรรมที่เป็นบ่อเกิดแห่งกำลังและอำนาจ ดังที่ ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านได้กล่าวถึงความสามัคคี ไว้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมาย ของคำว่า สามัคคี ไว้ว่า “สามัคคี น. ความพร้อมเพรียงกัน, ความปรองดองกัน ว. ที่พร้อมเพรียงกันทำ, ที่ร่วมมือร่วมใจกันทำ, เช่น กฐินสามัคคี ผ้าป่าสามัคคี (ป.; ส. สามศรี)¹

พระมหาไศรัจจ์ (ไสรจุใจ ป.๕.๙)² กล่าวถึงความสามัคคีไว้ สรุปได้ว่า คำว่า สามัคคี มีคำที่เป็นไวยากรณ์ อธิบายความหมายของสามัคคีมีอยู่ 3 คำ คือ

1. สังคหะ คือการสงเคราะห์ รวมเข้าด้วยกัน อุดหนุน สนับสนุนกัน มีไมตรีจิตต่อกัน
  2. อวิวาทะ คือการไม่วิวาทกัน ไม่แก่งแย่ง โต้แย้ง ขัดกันด้วยทิฐิมานะ
  3. เอกภาพ คือความเป็นหนึ่ง หรือความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน
- วิมล แซ่อึ้ง กล่าวถึงความสามัคคีไว้ในหลักเกณฑ์การวิเคราะห์คุณธรรมว่า

ความสามัคคี คือ การแสดงออกซึ่งการร่วมแรงร่วมใจกันปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วงอย่างมีประสิทธิภาพ พฤติกรรมความสามัคคี มีดังนี้

1. แสดงความพร้อมเพรียงพร้อมใจกันในหมู่คณะ
2. ร่วมแรงร่วมใจกันในการดำเนินการต่าง ๆ

¹ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. 2546. หน้า 1178.

²พระมหาไศรัจจ์ (ไสรจุใจ ป.๕.๙). “พระธรรมเทศนา : สามัคคีธรรมกถา,” ใน พระธรรมเทศนา เล่ม 1. 2543. หน้า 634-635.

3. รักใคร่กลมเกลียวกันอย่างดี
4. ไม่แตกแยกชิงดีชิงเด่นซึ่งกันและกัน¹

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ความสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียง ความปรองดองกัน รวมเป็นกลุ่มก้อนเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน คุณธรรมนี้ปรากฏในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ จำนวน 3 เรื่อง คือ นกกระจาบสองฝูง ให้ร้ายป้ายโคลนป้ายสีและนากับสุนัขจิ้งจอก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เรื่องนกกระจาบสองฝูง

เมื่อถูกตาข่ายดักของนายพรานนกกระจาบนายฝูงให้บรรดานกกระจาบต่างพร้อมใจกัน ยกเอาตาข่ายของนายพรานไปครอบไว้บนยอดไม้ ดังข้อความว่า

เมื่อพวกเราถูกตาข่ายดักของนายพราน ขอให้พวกเราจงรวมพลังสามัคคี ใช้หัวลอดออกจากตาข่ายแล้วกระพือปีกขึ้นพร้อม ๆ กัน ยกเอาตาข่ายขึ้นทิ้งผืนไปวาง ครอบไว้บนยอดไม้ ... บรรดานกกระจาบทั้งฝูงต่างเชื่อฟังนกกระจาบนายฝูง พร้อมที่จะ ใช้พลังสามัคคีให้พ้นภัยพิบัติจากการถูกดักด้วยตาข่าย

ตั้งแต่นั้นมา นายพรานปากก็กลับบ้านมือเปล่าทุกวัน

(เล่ม 1 หน้า 50-51)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความสามัคคี ซึ่งเป็นความสามัคคีของนกกระจาบ ที่เชื่อฟังนายฝูงพร้อมใจกันยกเอาตาข่ายของนายพรานไปครอบไว้บนยอดไม้ ทำให้นกกระจาบ รอดพ้นจากอันตรายได้

เรื่องให้ร้ายป้ายโคลนป้ายสี

บรรดาหมูป่าได้ปรึกษาหารือกัน เพื่อป้องกันไม่ให้เห็นภาพของราชสีห์ปรากฏที่ผนังถ้ำ และต่างเห็นพ้องต้องกันว่าควรหาอะไรมาทำให้ผนังถ้ำหมองมัว ดังข้อความว่า

บรรดาหมูป่า ... ลงความเห็นพ้องต้องกันว่าเป็นเพราะความแพรวพราวของผนังถ้ำ นี้เป็นเหตุ ควรหาอะไรมาป้ายผนังถ้ำให้เศร้าหมอง

(เล่ม 1 หน้า 60)

---

¹วิมล แซ่เอ็ง. วิเคราะห์คุณธรรมของตัวละครเด็กและเยาวชนในนวนิยายของโบตัน พ.ศ.2522-พ.ศ.2530. 2533. หน้า 321.

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความสามัคคี ซึ่งเป็นความสามัคคีของบรรดา หมูป่าที่พร้อมเพรียง ร่วมแรงร่วมใจกันในการคิดทำสิ่งใด ๆ

เรื่องนากับสุนัขจิ้งจอก

นากสองตัวช่วยกันหาปลา ได้ปลามากก็จะแบ่งกัน เมื่อได้ปลาตัวใหญ่ก็จะช่วยกันหาม ยกขึ้นมาบนชายหาดริมฝั่ง ดังข้อความว่า

ปรากฏในเวลาต่อมาว่านากที่ลึงหาปลาน้ำลึกโชคดีได้ปลาตะเพียนตัวใหญ่ ส่วนนากที่หาปลาทางริมฝั่งน้ำตื้นหาปลาไม่ได้ นากที่ได้ปลาจากน้ำลึกคาบเอาปลา ดำพูดดำว่ายมาบอกนากผู้เป็นเพื่อนให้ช่วยคาบปลาตะเพียนลากขึ้นฝั่ง เมื่อทั้งสองลากเอาปลาขึ้นชายหาดริมฝั่งน้ำแล้วก็จะแบ่งปลากัน

(เล่ม 2 หน้า 71)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความสามัคคี ซึ่งเป็นความสามัคคีของนาก ทั้งสองที่ช่วยกันหาปลา เมื่อได้ปลาแล้วก็ช่วยกันลากปลาขึ้นฝั่ง

คุณธรรมความสามัคคีปรากฏในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ จำนวน 3 เรื่อง คือ นกกระจาบสองฝูง ให้ร้ายป้ายโคลนป้ายสีและนากับสุนัขจิ้งจอก ซึ่งปรากฏ 2 ลักษณะ ดังนี้

1. การแสดงความพร้อมเพรียง พร้อมใจกันในหมู่คณะ ดังที่ นกกระจาบร่วมแรง ร่วมใจช่วยกันบินยกตาข่ายของนายพรานไปครอบไว้บนยอดไม้ ในเรื่องนกกระจาบสองฝูง และการที่หมูป่าเห็นพ้องต้องกันที่จะทำให้ผนังถ้ำหมองมัวไม่สะท้อนภาพของราชสีห์ โดยการเกลือกโคลนมาป้าย ในเรื่องให้ร้ายป้ายโคลนป้ายสี

2. การร่วมแรงร่วมใจกันในการดำเนินการต่าง ๆ ดังที่ นากทั้งสองช่วยกันหามและลากปลาตัวใหญ่ขึ้นริมหาด ในเรื่องนากับสุนัขจิ้งจอก

2.8 ความจงรักภักดี

ความจงรักภักดี เป็นคุณธรรมของผู้มีใจภักดี ดังที่ ผู้ทรงคุณวุฒิได้กล่าวถึงความจงรักภักดี ไว้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของความจงรักภักดีไว้ว่า “จงรักภักดี ก. ผู้ใจรักด้วยความเคารพนับถือ หรือรู้คุณอย่างยิ่ง”¹ และอธิบายว่า “ภักดี น. ความจงรัก,

¹ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. 2546.

ความเลื่อมใสยิ่ง (ส.ภกติ ; ป. ภตติ)”¹

สรุปได้ว่า ความจงรักภักดี หมายถึง ความแน่วแน่ในรัก ความเคารพรัก และความเลื่อมใสรู้คุณ คุณธรรมนี้ปรากฏในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ จำนวน 2 เรื่อง คือ โจรเรียกค่าไถ่และชาวเขาเผ่ากินนร ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เรื่องโจรเรียกค่าไถ่

ชายผู้มีมนต์วิเศษถูกจับตัวไว้เป็นตัวประกันแล้วให้ลูกน้องไปหาเงินมาไถ่ตัวผู้เป็นนาย ลูกน้องรีบเดินทางไปในเมืองเพื่อหาเงินมาไถ่ตัวผู้เป็นนาย ดังข้อความว่า

ลูกน้องของชายผู้มีมนต์วิเศษเข้าไปในเมืองรวบรวมเงินทองของมีค่าพอเป็นค่าไถ่ ตัวนายได้แล้วก็รีบเดินทางมา มาถึงสถานที่เกิดเหตุก็เห็นศพถูกฟันขาด 2 ท่อน ก็จำได้ว่า เป็นศพนายของตน

(เล่ม 1 หน้า 41)

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความจงรักภักดี เป็นความจงรักภักดีของลูกน้อง ที่มีต่อนายเมื่อนายมีอันตรายก็รีบให้ความช่วยเหลือเต็มความสามารถ แม้นายถูกฆ่าตาย กลายเป็นศพขาดสองท่อนก็ยังจำได้ว่าเป็นนายของตน

เรื่องชาวเขาเผ่ากินนร

ท่านเจ้าเมืองพยายามชักชวนนางกินรีให้ไปอยู่ในเมืองกับตน โดยชี้ให้เห็นถึงความสุข ความสบายของชีวิตในเมืองที่ดีกว่าชีวิตในป่าเขาที่นางอยู่ ดังข้อความว่า

ท่านเจ้าเมือง “น้องเอ๋ย คิดให้ดี มีประโยชน์อะไรกับร่างกายที่ไร้ชีวิตเขาตายแล้ว ปล่อยเขาไว้เถอะ ไปอยู่ในเมืองแสนสุขสบายกับพี่ดีกว่า”

นางกินรี “ไม่มีทาง แกจะได้ฉันไปก็แต่ร่างกายของฉันที่หาชีวิตไม่แล้วเท่านั้น”

ท่านเจ้าเมืองเห็นท่าสุดวิสัยที่จะได้นางกินรีไปครองรัก จึงว่า “ฉันก็ตามใจเจ้า เจ้าจะสมัครใจอยู่ในดงในป่าเป็นเมียของสิ่งสารพัดทั้งหลายก็ตามใจเจ้า”

(เล่ม 2 หน้า 21)

¹ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. 2546.

จากตัวอย่าง คุณธรรมที่ปรากฏคือ ความจงรักภักดี ซึ่งเป็นความจงรักภักดีของ นางกนิรีที่มีต่อสามีไม่คิดเปลี่ยนใจจนเจ้าเมืองจันทน์หมัดหนทางที่จะทำให้นางกนิรีเปลี่ยนใจได้ ต้องยอมจากไป

คุณธรรมความจงรักภักดีปรากฏในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ จำนวน 2 เรื่อง คือ โจรเรียกค่าไถ่และชาวเขาเผ่ากนิร ซึ่งปรากฏ 2 ลักษณะ ดังนี้

1. ความจงรักภักดีของลูกน้องที่มีต่อเจ้านาย ดังที่ ลูกน้องรีบเร่งเดินทางและรวบรวมเงินทองมาเป็นค่าไถ่เพื่อไถ่ตัวเจ้านาย ในเรื่องโจรเรียกค่าไถ่
2. ความจงรักภักดีของภรรยาที่มีต่อสามี ดังที่ นางกนิรยอมตายไม่ยอมทอดทิ้งสามีไปกับเจ้าเมือง ในเรื่องชาวเขาเผ่ากนิร

จากการศึกษานิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ พบว่ามีคุณธรรมที่สัมพันธ์กับผู้อื่น 8 ประการ คุณธรรมที่ปรากฏมากที่สุดคือ ความเมตตา รองลงมาคือ ความกรุณา ความเอื้อเฟื้อ ความสามัคคี ความเสียสละ ความจงรักภักดี ความกตัญญูและความกตเวทิตามลำดับ

การวิเคราะห์คุณธรรมจากนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ พบว่า นิทานที่ปรากฏคุณธรรมมากที่สุดคือ กวางป่าสามพี่น้อง ปรากฏจำนวน 12 ประการ คือ ความอดกลั้น ความเพียร ความอดทน ความกล้าหาญ ความรอบคอบ ความละเอียดรอบาป ความเสียสละ ความเมตตา ความกรุณา ความกตัญญู ความกตเวทิตะและความเอื้อเฟื้อ รองลงมาคือ กาละโมบ ปรากฏจำนวน 5 ประการ คือ ความรอบคอบ ความสุขุม ความละเอียดรอบาป ความเมตตาและความเอื้อเฟื้อ โจรเรียกค่าไถ่ ปรากฏจำนวน 4 ประการ คือ ความรอบคอบ ความซื่อสัตย์ ความเสียสละและความจงรักภักดี ลิงกับจระเข้ ปรากฏจำนวน 3 ประการ คือ ความกล้าหาญ ความรอบคอบและความซื่อสัตย์ มนต์เสกมะม่วง ปรากฏจำนวน 3 ประการ คือ ความเพียร ความสุขุมและความละเอียดรอบาป ให้อภัยบาปโคลนป้ายสี ปรากฏจำนวน 2 ประการ คือ ความเพียรและความสามัคคี นากกับสุนัขจิ้งจอก ปรากฏจำนวน 2 ประการ คือ ความรอบคอบและความสามัคคี สุนัขแสนรู้ ปรากฏจำนวน 2 ประการ คือ ความอดกลั้นและความซื่อสัตย์ หมู่บ้านคนอายุยืน ปรากฏจำนวน 2 ประการ คือ ความเพียรและความละเอียดรอบาป เหยี่ยวกับนกมูไล ปรากฏจำนวน 2 ประการ คือ ความกล้าหาญและความสุขุม ทำใจดีสู้เสือ ปรากฏจำนวน 2 ประการ คือ ความกล้าหาญและความสุขุม กระจ่างตื่นตูม ปรากฏจำนวน 2 ประการ คือ ความกล้าหาญและความรอบคอบ โลกนักรักเสียผล ปรากฏจำนวน 2 ประการ คือ ความรอบคอบและความสุขุม พ่อค้าเร่ ปรากฏจำนวน 2 ประการ คือ

ความรอบคอบและความซื่อสัตย์ นกกระจาบสองฝูง ปรากฏจำนวน 2 ประการ คือ ความสุขุม
และความสามัคคี ช่าสัตว์ทำบุญ ปรากฏจำนวน 2 ประการ คือ ความเมตตาและความกรุณา
ชาวเขาเผ่ากินนร ปรากฏจำนวน 2 ประการ คือ ความกรุณาและความจงรักภักดี ลูกไม้หั่น
ไกลต้น ปรากฏจำนวน 1 ประการ คือ ความรอบคอบ ม้าเดินกะเผลก ปรากฏจำนวน 1
ประการ คือ ความรอบคอบ คนแจวเรือจ้าง ปรากฏจำนวน 1 ประการ คือ ความเมตตา
สองลูกนกแขกเต้า ปรากฏจำนวน 1 ประการ คือ ความเอื้อเฟื้อ โจรป่าใจอารี ปรากฏจำนวน
1 ประการ คือ ความเสียสละ สำหรับเรื่องผู้ปรารถนาดีด้วยความเฝ้า ให้แง่คิดการสอนคุณธรรม
ความรอบคอบแต่ไม่ปรากฏพฤติกรรมของตัวละครที่แสดงคุณธรรมได้ออกมาโดยการประพฤติ
ปฏิบัติและเป็นที่ยอมรับของสังคมว่าเป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น

บทที่ 4

บทย่อ สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

บทย่อ

การวิเคราะห์คุณธรรมจากนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ จำนวน 23 เรื่อง มีขั้นตอนและสรุปผลดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์คุณธรรมจากนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ ตามประเด็นต่อไปนี้

1. คุณธรรมสำหรับตนเอง
2. คุณธรรมที่สัมพันธ์กับผู้อื่น

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอนของการวิจัย ดังนี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล
  - 1.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมและนิทานชาดก
  - 1.2 ศึกษานิทานชาดกทุกเรื่องในหนังสือนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ
  - 1.3 รวบรวมลักษณะคุณธรรมที่ปรากฏในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ
  - 1.4 จำแนกลักษณะคุณธรรมเป็นหมวดหมู่กำหนดเป็นขอบเขตของการวิจัย
2. ขั้นวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล
  - 2.1 วิเคราะห์คุณธรรมตามที่กำหนดไว้ในขอบเขตของการวิจัย
  - 2.2 นำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าและการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์
3. ขั้นสรุป อภิปรายผลและเสนอแนะ
  - 3.1 สรุปผลการศึกษาค้นคว้า
  - 3.2 อภิปรายผลและเสนอข้อเสนอแนะ

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์คุณธรรมจากนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ ในประเด็นต่อไปนี้

1. คุณธรรมสำหรับตนเอง
  - 1.1 ความอดกลั้น
  - 1.2 ความอดทน
  - 1.3 ความเพียร
  - 1.4 ความกล้าหาญ

- 1.5 ความรอบคอบ
- 1.6 ความสุขุม
- 1.7 ความซื่อสัตย์
- 1.8 ความละเอียดรอบคอบ
2. คุณธรรมที่สัมพันธ์กับผู้อื่น
  - 2.1 ความเสียสละ
  - 2.2 ความเมตตา
  - 2.3 ความกรุณา
  - 2.4 ความกตัญญู
  - 2.5 ความกตเวทิตะ
  - 2.6 ความเอื้อเฟื้อ
  - 2.7 ความสามัคคี
  - 2.8 ความจงรักภักดี

สรุปผล

ผลการวิเคราะห์คุณธรรมจากนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ จำนวน 23 เรื่อง ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยและวิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า สรุปได้ดังนี้

1. คุณธรรมสำหรับตนเอง เป็นคุณธรรมที่บุคคลกระทำได้โดยตนเอง ปรากฏจำนวน 8 ประการ ดังนี้
  - 1.1 ความอดกลั้น หมายถึง การรู้จักระงับอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ที่มากระทบ ทั้งที่พึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนา ปรากฏจำนวน 2 เรื่อง คือ กวางป่าสามพี่น้องและสุนัขแสนรู้ ซึ่งปรากฏ 2 ลักษณะคือ ความอดกลั้นต่อความตกลูกแก้วและความอดกลั้นในการรอคอย
  - 1.2 ความอดทน หมายถึง ความเข้มแข็งอดทน ไม่ท้อถอย ยอมรับสภาพความยากลำบากได้ ปรากฏจำนวน 1 เรื่อง คือ กวางป่าสามพี่น้อง ซึ่งปรากฏในลักษณะของความอดทนต่อทุกขเวทนา
  - 1.3 ความเพียร หมายถึง ความบากบั่น ไม่ย่อท้อ พยายามเพื่อให้งานนั้นสำเร็จ ปรากฏจำนวน 4 เรื่อง คือ กวางป่าสามพี่น้อง หมู่บ้านคนอายุยืน ให้อภัยยายโคลนป้ายสี และมนต์เสกมะม่วง ซึ่งปรากฏลักษณะเดียวคือ ความเพียรพยายามที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้สำเร็จโดยไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก

1.4 ความกล้าหาญ หมายถึง ความไม่เกรงกลัว ไม่ครั่นคร้าม ต่ออุปสรรคใด ๆ มั่นใจในความสามารถของตนว่าจะกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้สำเร็จ ปรากฏจำนวน 5 เรื่อง คือ กวางป่าสามพี่น้อง เกี่ยวพันกับนกมูลไก ทำใจดีสู้เสือ กระท่ายตีนตุ้ม ลิงกับจระเข้ ซึ่งปรากฏ 2 ลักษณะคือ ความกล้าหาญในการช่วยเหลือผู้อื่นและความกล้าหาญในการเผชิญหน้า กับอันตราย

1.5 ความรอบคอบ หมายถึง การคิดพิจารณาอย่างรอบคอบ ถ้วนถี่ ความรู้จัก คัดป้องกันผลเสียที่จะเกิดขึ้นทุกด้าน ไม่เผอเรอ ไม่ดูวาม ปรากฏจำนวน 10 เรื่อง คือ กวางป่า สามพี่น้อง โจรเรียกค่าไถ่ กระท่ายตีนตุ้ม ลูกไม้หล่นไกลต้น โลกนักรมกเสียผล นากกับสุนัข จิ้งจอก กาละโหมบ ม้าเดินกะเผลก พ่อค้าเร่และลิงกับจระเข้ ซึ่งปรากฏ 4 ลักษณะคือ ความรอบคอบในการเตรียมตัว ความรอบคอบในการระวังอันตรายที่จะเกิดขึ้น ความรอบคอบ ในการแก้ปัญหาและความรอบคอบในการป้องกันปัญหา

1.6 ความสุขุม หมายถึง ความประณีต ลึกซึ้ง ไม่ด่วนตัดสินใจก่อนจะพิจารณา อย่างสุขุมรอบคอบ ไม่ดูวาม เป็นความคิดที่ไตร่ตรองดีแล้วถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นได้ตลอด ปรากฏ จำนวน 6 เรื่อง คือ นกกระจาบสองฝูง เกี่ยวพันกับนกมูลไก ทำใจดีสู้เสือ โลกนักรมกเสียผล กาละโหมบและมนต์เสกมะม่วง ซึ่งปรากฏ 3 ลักษณะคือ ความสุขุมในการคิดอย่างมีเหตุผล ความสุขุมในการเตรียมตัวรับเหตุการณ์และความสุขุมในการแก้ปัญหา

1.7 ความซื่อสัตย์ หมายถึง ความจริง พูดจริง ทำจริง ซื่อตรง จริงใจ ไม่คิดคด ทฤษฎ ไม่คดโกง ไม่หลอกลวง ปรากฏจำนวน 4 เรื่อง คือ โจรเรียกค่าไถ่ สุนัขแสนรู้ พ่อค้าเร่ และลิงกับจระเข้ ซึ่งปรากฏ 3 ลักษณะคือ ความซื่อสัตย์ต่อเพื่อน ความซื่อสัตย์ต่อผู้มีพระคุณ และความซื่อสัตย์ต่องานที่ทำ

1.8 ความละเอียดรอบคอบ หมายถึง ความไม่สบายใจในการที่จะทำ คิดและพูด ในสิ่งที่ไม่เหมาะสม ปรากฏจำนวน 4 เรื่อง คือ กวางป่าสามพี่น้อง หมูบ้านคนอายุยืน กาละโหมบและมนต์เสกมะม่วง ซึ่งปรากฏ 2 ลักษณะ คือ การละเอียดรอบคอบที่ได้ทำผิดต่อผู้อื่น และการละเอียดรอบคอบในการทำความชั่ว

2. คุณธรรมที่สัมพันธ์กับผู้อื่น เป็นคุณธรรมที่กระทำแล้วมีผลต่อผู้อื่น ปรากฏจำนวน 8 คุณธรรม ดังนี้

2.1 ความเสียสละ หมายถึง การยอมสละสิ่งที่เราควรได้รับหรือประโยชน์ส่วนตัว ให้แก่ผู้อื่น หรือส่วนรวม ปรากฏจำนวน 2 เรื่อง คือ กวางป่าสามพี่น้องและโจรป่าใจอารี ซึ่งปรากฏ 3 ลักษณะคือ การเสียสละชีวิต การเสียสละความสุขส่วนตัวและการเสียสละ

ประโยชน์ที่ควรได้รับ

2.2 ความเมตตา หมายถึง ความรักและเอ็นดู ความปรารถนาดี ต้องการให้ผู้อื่นมีความสุข ปรากฏจำนวน 4 เรื่อง คือ กวางป่าสามพี่น้อง กาละโฉบ ซ่าสัตว์ทำบุญและคนแจวเรือจ้าง ซึ่งปรากฏ 2 ลักษณะคือ ต้องการให้ผู้อื่นเป็นสุขและความปรารถนาดีต้องการช่วยเหลือให้ผู้อื่นเจริญก้าวหน้า

2.3 ความกรุณา หมายถึง ความสงสาร อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ปรากฏจำนวน 3 เรื่อง คือ กวางป่าสามพี่น้อง ชาวเขาเผ่ากินนรและซ่าสัตว์ทำบุญ ซึ่งปรากฏลักษณะเดียวคือ การช่วยเหลือให้พ้นทุกข์

2.4 ความกตัญญู หมายถึง ความรู้สึกสำนึกในบุญคุณความดีที่ผู้อื่นมีต่อเรา ปรากฏจำนวน 1 เรื่อง คือ เรื่องกวางป่าสามพี่น้อง ซึ่งปรากฏลักษณะการสำนึกในบุญคุณของผู้มีพระคุณ

2.5 ความกตเวทิตะ หมายถึง การแสดงออกและการตอบแทนบุญคุณต่อความดีที่ผู้อื่นได้ทำไว้แล้ว ปรากฏจำนวน 1 เรื่อง คือ เรื่องกวางป่าสามพี่น้อง ซึ่งปรากฏลักษณะของการกตเวทิตะต่อพ่อแม่ผู้ให้กำเนิด

2.6 ความเอื้อเฟื้อ หมายถึง การอุทิศตนเจือจาน แสดงน้ำใจต่อผู้อื่น แบ่งปันแก่คนที่ควรแบ่งปัน ไม่มีจิตใจคับแคบ ปรากฏจำนวน 3 เรื่อง คือ กวางป่าสามพี่น้อง สองลูกนกแขกเต้าและกาละโฉบ ซึ่งปรากฏ 2 ลักษณะคือ การแสดงความมีน้ำใจและการให้ความช่วยเหลือผู้อื่น

2.7 ความสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียง ความปรองดองกัน รวมเป็นกลุ่มก้อนเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ปรากฏจำนวน 3 เรื่อง คือ นกกระจาบสองฝูง ให้ร้ายป้ายโคลนป้ายสีและนากับสุนัขจิ้งจอก ซึ่งปรากฏ 2 ลักษณะคือ การแสดงความพร้อมเพรียงพร้อมใจกันในหมู่คณะและการร่วมแรงร่วมใจกันในดำเนินการต่าง ๆ

2.8 ความจงรักภักดี หมายถึง ความแน่วแน่ในรัก ความเคารพรักและความเลื่อมใสรู้คุณ ปรากฏจำนวน 2 เรื่อง คือ โจรเรียกค่าไถ่และชาวเขาเผ่ากินนร ซึ่งปรากฏ 2 ลักษณะคือ ความจงรักภักดีของลูกน้องที่มีต่อเจ้านายและความจงรักภักดีของภรรยาที่มีต่อสามี

3. คุณธรรมที่ปรากฏมากที่สุด คือ ความรอบคอบ ปรากฏจำนวน 10 เรื่อง รองลงมาคือ ความสุขุม ปรากฏจำนวน 6 เรื่อง ความกล้าหาญ ปรากฏจำนวน 5 เรื่อง ความเพียร ความซื่อสัตย์ ความละเอียดรอบาปและความเมตตา ปรากฏจำนวน 4 เรื่อง

ความกรุณา ความเอื้อเฟื้อและความสามัคคี ปรากฏจำนวน 3 เรื่อง ความอดกลั้น
ความเสียสละและความจงรักภักดี ปรากฏจำนวน 2 เรื่อง และคุณธรรมความอดทน
ความกตัญญูและความกตเวที ปรากฏจำนวน 1 เรื่อง สอนและให้แง่คิดด้านความรอบคอบ
ปรากฏจำนวน 1 เรื่อง

อภิปรายผล

การศึกษาคุณธรรมจากนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ สามารถอภิปรายผลในประเด็น
ต่าง ๆ ดังนี้

1. นิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ เป็นนิทานที่อ่านง่ายและสนุกไม่มีคำศัพท์ยาก
เพราะได้มีการเรียบเรียงให้เหมาะสมกับวัยของเด็ก อาจกล่าวได้ว่าในนิทานชาดกเกือบทุกเรื่อง
จะปรากฏคุณธรรมต่าง ๆ สอดแทรกอยู่เหมาะสมสำหรับเป็นหนังสือวรรณคดีที่เสนอให้เด็กเรียน
หรือจัดทำเป็นหนังสือส่งเสริมการอ่านของเด็ก เมื่อเด็กได้อ่านแล้วอาจจะเกิดความประทับใจ
จดจำและนำไปเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตได้ เช่น เรื่องกวางสามพี่น้อง กาละโมบ
โจรเรียกค่าไถ่ ฯลฯ

2. ผู้วิจัยพบว่าคุณธรรมที่ปรากฏในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ เป็นคุณธรรมที่ครู
สามารถนำไปสอดแทรกในเนื้อหาบทเรียนอื่น ๆ ได้ โดยปลูกฝัง หรือส่งเสริมให้เด็กมีคุณธรรม
มีจิตสำนึกที่ถูกต้องในการดำเนินชีวิต ซึ่งจะเป็กรากฐานที่แข็งแกร่งต่อตนเอง ครอบครัวและ
สังคมตลอดจนประเทศชาติ ซึ่งต้องอาศัยเวลา เนื่องจากคุณธรรมเป็นคุณงามความดีที่เกิดขึ้นใน
จิตใจของคน ไม่สามารถวัดเป็นระยะทางหรือชั่งเป็นน้ำหนักได้ การที่ให้เด็กมีคุณธรรมต้องค่อย ๆ
ฝึกและควรสอนให้เด็ก ๆ ได้รู้และเข้าใจในหลักของคุณธรรมก่อน ดังที่ พระบาทสมเด็จพระ
ปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช พระราชทานพระบรมราโชวาท ไว้ว่า

หลักของคุณธรรมคือการคิดด้วยจิตใจที่เป็นกลาง ก่อนที่จะพูดจะทำสิ่งไร
จำเป็นต้องหยุดคิดเสียก่อน เพื่อรวบรวมสติให้ตั้งมั่น และให้จิตสว่างแจ่มใส ซึ่งเมื่อ
หัดจนคุ้นเคยชำนาญแล้ว จะกระทำได้อย่างคล่องแคล่ว ช่วยให้สามารถแสดงความรู้ความคิด
ในเรื่องราวต่าง ๆ ให้ผู้ฟังเข้าใจได้ง่าย ได้ชัด ไม่ผิดทั้งหลักวิชาทั้งหลักคุณธรรม¹

¹พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช. คำพ่อสอน: ประมวล
พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสุขในการดำเนินชีวิต. 2549. หน้า 103.

ในการศึกษาคุณธรรมจากนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการนั้น คุณธรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏต่างมีความสำคัญ เนื่องจากเป็นคุณธรรมที่เป็นพื้นฐานช่วยให้คนที่ประพฤติปฏิบัติอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังที่ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. 9) กล่าวถึงความสำคัญของคุณธรรม หรือคุณธรรมไว้ว่า

ธรรมเป็นสมบัติที่ประเสริฐที่สุดและมีค่าที่สุดในสังคมมนุษย์ยิ่งกว่าสมบัติทั้งหลาย สังคมมนุษย์จะอยู่ด้วยความร่มเย็นเป็นสุข มีความปลอดภัยหรือจะลำบากยากเข็ญอย่างไร ก็ขึ้นอยู่กับว่ามนุษย์นั้นตั้งอยู่ในธรรมหรือขาดธรรมอย่างไรอันผู้ที่ตั้งมั่นอยู่ในธรรมนั้นย่อมทำให้โลกเกิดสันติสุขและสันติภาพได้ทุกยุคทุกสมัย แต่ผู้ที่ขาดธรรมนั้นย่อมทำให้โลกถูกเป็นไฟ ให้เกิดความวุ่นวายเดือดร้อนได้มากมายทุกเมื่อ¹

3. คุณธรรมสำหรับตนเองที่ปรากฏในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ คือ ความรอบคอบ ความสุขุม ความกล้าหาญ ความเพียร ความซื่อสัตย์ ความละเอียดรอบาป ความอดกลั้นและความอดทน คุณธรรมดังกล่าวมีความสัมพันธ์กันดังนี้

ความรอบคอบและความสุขุมเป็นคุณธรรมที่ปรากฏมากที่สุด ซึ่งนับว่าเป็นคุณธรรมที่จำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิตจึงต้องปลูกฝังแก่เด็ก บุคคลใดที่มีความสุขุมรอบคอบจะส่งผลให้การดำเนินชีวิตไม่ตั้งอยู่บนความประมาท ช่วยให้เกิดความปลอดภัย คนเราต้องฝึกฝนให้เป็นคนสุขุมรอบคอบและรู้เท่าทันดังคำกล่าวที่ว่า “รู้เท่าเอาไว้ป้องกัน รู้ทันเอาไว้แก้ไข”² เมื่อบุคคลมีความรอบคอบและมีความสุขุมแล้วก็ย่อมที่จะกล้าหาญประกอบกิจการ หรือกระทำการใด ๆ ได้ และประสบความสำเร็จ ดังเช่น นกมูลไถ ที่มีความสุขุม ไม่ตื่นตื่นตกใจ และมีความกล้าหาญ คิดหาวิธีและเอาตัวรอดให้พ้นจากการตกเป็นอาหารของเหยี่ยวได้ หรือแม่แพะ ที่ใช้ความสุขุมในการแก้ปัญหาเพื่อเอาตัวรอดและปลอดภัยจากการเป็นอาหารของเสือ เป็นต้น

ความอดทน เป็นคุณธรรมที่ช่วยให้การทำการงานใด ๆ ประสบผลสำเร็จได้ การที่บุคคลใดจะมีคุณธรรมข้อนี้ต้องเป็นผู้ที่มีจิตใจแน่วแน่ ไม่ย่อท้อต่อความลำบากนานับประการ คุณธรรมนี้มักคู่กับความอดกลั้น แต่บางครั้งก็แตกต่างกันอย่างชัดเจน เช่น กวางหัวหน้าฝูงในเรื่องกวางป่าสามพี่น้อง อดกลั้นไม่แสดงความตกใจให้กวางลูกน้องเห็น ส่วนความอดทนเป็นเรื่องของร่างกาย เช่น กวางหัวหน้าฝูง ในเรื่องกวางป่าสามพี่น้อง มีความอดทนต่อ

¹พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. 9). “พระธรรมเทศนา : ธรรมปัดคหกถา,” ใน จดหมายเหตุงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชินี. 2541. หน้า 173.

²พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). พุทธวิธีบริหาร. 2549. หน้า 52.

ความเจ็บปวดที่ถูกเชือกหนังบาดจนเป็นแผลลึก แต่ก็อดทนต่อความเจ็บปวดกระชากเชือกหนังจนเส้นเอ็นที่ขาของตนขาด

นอกจากนี้คุณธรรมด้านความอดทน ความอดกลั้น ยังมีความสัมพันธ์กับคุณธรรมความเพียรด้วย เนื่องจากความเพียรจะเป็นส่วนที่ช่วยส่งเสริมให้ผู้ที่มีความอดทน อดกลั้น เพียรพยายามเอาชนะสิ่งต่าง ๆ จนนำไปสู่ความสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนาได้ ดังที่ นายพรานพยายามตามหาฝูงกวางจนพบและติดตามจนทราบความเคลื่อนไหวทั้งหมดของกวางป่า ทำให้สามารถดักจับกวางชนิดที่ซึ่งเป็นหัวหน้าได้ ดังที่ โกวิท ตั้งตรงจิตร¹ กล่าวถึง ความอดทนไว้สรุปได้ว่า ผู้ที่มีความขยัน อดทนจะเป็นคนที่ประสบความสำเร็จ เพราะคนที่มีความอดทนจะมีความพากเพียรสูง ผู้ที่มีความอดทนจะได้รับความรัก เคารพนับถือจากทุกคนที่อยู่ด้วย ช่วยให้ได้ความสำเร็จในชีวิต สอดคล้องกับที่ ผกา สัตยธรรม² กล่าวถึง ความเพียรไว้ สรุปได้ว่า “ความเพียร” คือ “กล้าหาญ” ไม่ย่อท้อต่อความยากและบ่ากบั่น มีความอุตสาหวิริย ความเพียรเป็นเครื่องแก้ปัญหาทุกอย่าง อะไรที่ไม่สำเร็จด้วยวิธีอื่นย่อมสำเร็จได้ด้วยความเพียร ในทำนองเดียวกับที่ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวว่า “กำลังความเพียร หรือ วิริยพล หมายถึง กำลังความเพียรหรือความขยัน คนมีกำลังขยันต้องมีกำลังใจเข้มแข็ง”³

จะเห็นได้ว่าคุณธรรมดังกล่าวมีความจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคมและมีความสัมพันธ์กัน เป็นคุณสมบัติที่สามารถฝึกและอบรมสั่งสอนได้ ฉะนั้นครูจึงควรอบรมสั่งสอนให้นักเรียนได้ค่อย ๆ เรียนรู้และซึมซาบไปที่ละน้อย ดังที่ กรมประชาสัมพันธ์ได้นำพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ณ สวนอัมพร 22 มิถุนายน 2522 เกี่ยวกับความซื่อสัตย์และความเพียรว่า “คุณสมบัติที่จำเป็นสำหรับทุกคนนั้นที่สำคัญได้แก่ ... ความซื่อสัตย์สุจริต ความไม่เห็นแก่ตัว ... กับอีกอย่างหนึ่งที่สำคัญเป็นพิเศษคือ ความขยันหมั่นเพียร พยายามฝึกหัดประกอบกิจการงานทุกอย่างด้วยตนเองด้วยความตั้งใจไม่ละเลยไม่ทอดทิ้ง”⁴ และสอดคล้องกับพระบรมราโชวาทที่พระราชทานเพื่ออัญเชิญลงพิมพ์ในหนังสือวันเด็ก พุทธศักราช 2531 ความว่า “ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นพื้นฐานของความดีทุกอย่าง เด็ก ๆ จึงต้องฝึกฝนอบรมให้เกิดมีขึ้นในตนเอง เพื่อจักได้

¹โกวิท ตั้งตรงจิตร. พุทธธรรมนำทางชีวิต. 2548. หน้า 113-114.

²ผกา สัตยธรรม. คุณธรรมของครู. 2544. หน้า 39.

³พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). พุทธวิธีบริหาร. 2549. หน้า 62.

⁴กรมประชาสัมพันธ์. พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. 2547.

เติบโตขึ้นเป็นคนดีมีประโยชน์ และมีชีวิตที่สะอาด ที่เจริญมั่นคง”¹

4. คุณธรรมที่สัมพันธ์กับผู้อื่นที่ปรากฏในนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ มีจำนวนใกล้เคียงกันคือ ความเมตตา ความกรุณา ความเอื้อเฟื้อ ความสามัคคี ความเสียสละ ความจงรักภักดี ความกตัญญูและความกตเวทิตะ ตามลำดับ คุณธรรมดังกล่าวมีความสัมพันธ์กันดังนี้

ความเมตตาเป็นคุณธรรมที่ปรากฏมากที่สุด คุณธรรมนี้เป็นบ่อเกิดและมีความสัมพันธ์กับคุณธรรมอื่น ๆ มาก เมื่อบุคคลที่ได้รับความเมตตาแล้วย่อมแสดงคุณธรรมด้านอื่นตอบสนอง เช่น ความกรุณา ความเอื้อเฟื้อ ความเสียสละ ความสามัคคี ความจงรักภักดี ความกตัญญู ความกตเวทิตะ ฯลฯ จึงเหมาะที่จะนำไปเป็นตัวอย่างในการสอน หรือปลูกฝังให้เด็กนำไปเป็นแนวทางในการประพฤติและปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง เนื่องจากเป็นคุณธรรมที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต ทำให้มนุษย์มีจิตใจงาม เป็นสาเหตุให้มีความเกื้อกูลต่อกันมากยิ่งขึ้น ซึ่งถ้าบุคคลใดมีความกตัญญู ความกตเวทิตะ ความเมตตา ความกรุณา ความเอื้อเฟื้อ ความจงรักภักดี ต่อผู้มีบุญคุณหรือบุคคลอื่น ๆ แล้วจะทำให้เกิดความผูกพันซึ่งกันและกัน มีประโยชน์ในด้านการปกครองของครอบครัว โรงเรียน สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ดังเห็นได้จากนิทานชาดกเรื่อง กวางป่าสามพี่น้อง จากความกรุณาของนายพรานที่ปล่อยกวางหัวหน้าฝูงให้เป็นอิสระ ทำให้พ่อแม่ของกวางป่าสามพี่น้องแสดงความกตัญญูต่อนายพราน โดยการอวยพรให้นายพรานมีความสุขและเจริญก้าวหน้า หากมนุษย์ในสังคมมีความเมตตา เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน มีความรัก ความปรารถนาดี ความเสียสละ ต้องการให้ผู้อื่นมีความสุขหรือพ้นจากความทุกข์ ไม่เบียดเบียน แกร่งแย่ง ทำร้ายผู้อื่น สังคมและพลเมืองในประเทศชาติจะมีความสุข ปราศจากปัญหาหลาย ๆ ด้าน เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาความอดอยาก ปัญหาคอร์รัปชัน เป็นต้น ดังที่ พระธรรมปัญญาบดี (ช่วง วรปุณฺณ โป.ธ. 9) กล่าวว่า “เพียงใจที่คิดจะให้ ย่อมสบายกว่าใจที่คิดจะรับ”² สอดคล้องกับที่ กรมประชาสัมพันธ์ ได้นำพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานแก่บุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย 4 ธันวาคม 2519 ความว่า “ความเมตตานี้ดูเหมือนว่าเป็นเรื่องที่กินไม่ได้ แต่ความเมตตานี้ก็นำมาสู่ความเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ความเอื้อเฟื้อกันทั้งใน

¹พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช. คำพ่อสอน : ประมวล พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสุขในการดำเนินชีวิต. 2549. หน้า 165.

²พระธรรมปัญญาบดี (ช่วง วรปุณฺณ โป.ธ. 9). “พระธรรมเทศนา : ธัมมปีติกถา,” ใน จดหมายเหตุการณ์พระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชินี. 2541. หน้า 161.

ด้านความเป็นอยู่ ทั้งในด้านความปลอดภัย ทั้งในความเจริญ ความก้าวหน้าและความสุขที่เพิ่มขึ้นได้”¹

คุณธรรมความสามัคคีเป็นอีกคุณธรรมหนึ่งที่ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ดังพระบรมราชาโชวาท พระราชทานแก่ทหารรักษาพระองค์ในพิธีตรวจพลสวนสนาม เนื่องในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาพระราชวังดุสิต 3 ธันวาคม 2512 ความว่า “ความสามัคคีสามัคคีของเรานั้นเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่จะต้องรักษาไว้ให้ยั่งยืนอยู่ตลอดไป หากเรามีความประมาท เราแตกสามัคคีกันเมื่อใด เราก็จะเป็นอันตรายย่อยยับลงเมื่อนั้น ไม่มีใครอื่นที่ไหนจะช่วยเหลือเราได้นอกจากตัวเราเอง”² และโกวิท ตั้งตรงจิตร³ กล่าวถึงความสามัคคีไว้สรุปได้ว่า คนที่อยู่รวมกันเป็นหมู่คณะ หากทำกิจกรรมใด ร่วมมือร่วมใจกันทำ ย่อมนำความสำเร็จและนำความสุขมาให้ บ้านเมืองใดถ้าประชาชนขาดความสามัคคี มีแต่ความแตกแยก โดยยึดมั่นถือมั่นในเชื้อชาติ ศาสนา ก็จะประสบความทุกข์ยาก รววันสูญสิ้นชาติ ซึ่งสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าทรงพระราชนิพนธ์ไว้ว่า

“ชาติใดไร้รักสามัคคี	จะทำการสิ่งใดก็ไร้ผล
แม้ชาติย่อยยับอัปจน	บุคคลจะสุขอยู่อย่างไร”

คุณธรรมความจงรักภักดีเป็นคุณธรรมที่มีประโยชน์ทั้งต่อผู้ให้และผู้รับ ดังที่ ผกา สัตยธรรม กล่าวไว้ว่า “ความจงรักภักดี คือ การยอมสละตนเพื่อประโยชน์แก่ท่าน ถึงแม้ตนต้องได้รับความเดือดร้อน รำคาญ ตระกะกำลำบาก หรือต้องสิ้นชีวิตเป็นที่สุด ก็ยอมได้ทั้งสิ้น เพื่อมุ่งประโยชน์แท้จริงแก่ชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์”⁴ ความจงรักภักดีจึงเป็นความเสียสละอย่างใหญ่หลวงของบุคคลที่มีต่อผู้อื่น สิ่งที่ผู้มีความจงรักภักดีจะได้รับคือ ความคงอยู่ของผู้ที่เราจงรักภักดี ดังเช่น นางกนิษฐียมตายแต่ไม่ยอมทอดทิ้งสามีไปกับท่านเจ้าเมือง ในเรื่องชาวเขาเผ่ากนิษฐ เป็นต้น

5. จากการศึกษาคุณธรรมจากนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ ผู้วิจัยพบว่า เนื้อเรื่องในนิทานเหตุการณ์เดียวสามารถเกิดได้มากกว่าหนึ่งคุณธรรม เช่น เรื่องกวางป่าสามพี่น้อง

¹กรมประชาสัมพันธ์. พระบรมราชาโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. 2547.

หน้า 31.

²แหล่งเดิม. หน้า 9.

³โกวิท ตั้งตรงจิตร. พุทธธรรมนำทางชีวิต. 2548. หน้า 178.

⁴ผกา สัตยธรรม. คุณธรรมของครู. 2544. หน้า 42.

เหตุการณ์ที่พระอานนท์ออกขวางหน้าช้างนาฟ้าศิริไว้เพื่อไม่ให้ทำร้ายพระพุทธเจ้า เป็นทั้งความกล้าหาญและความเสียสละ เหตุการณ์ที่กวางหัวหน้าผู้งติดบ่วงของนายพรานแล้วไม่แสดงอาการตกใจ อาการเจ็บปวดจากเชือกหนังบาด มีคุณธรรม ความเมตตา ความกล้าหาญ ความอดทน ความอดกลั้น และเหตุการณ์ที่นายพรานปล่อยกวางหัวหน้าผู้งไป เป็นคุณธรรม ความเมตตา ความกรุณา และความเสียสละ รวมถึงความละเอียดรอบาปที่ได้ทำให้กวางได้รับบาดเจ็บ เป็นต้น

6. จากการศึกษาคูณธรรมจากนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการนี้ผู้วิจัย พบว่า มีนิทานเรื่องผู้ปรารถนาดีด้วยความเิง เป็นการสอนคุณธรรมด้านความรอบคอบ ซึ่งให้แง่คิดว่าการทำอะไรโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์มักเกิดความเสียหายแต่ไม่ปรากฏพฤติกรรมของตัวละครที่แสดงคุณธรรมออกมาโดยการประพฤติปฏิบัติและเป็นที่ยอมรับของสังคมว่าเป็นสิ่งที่ดี มีประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นและผลการศึกษาคุณธรรมจากนิทานชาดกฉบับกรมวิชาการ สอดคล้องกับการศึกษาของหลายท่าน ดังที่ เฉลิม มากนวล¹ ได้วิเคราะห์และเปรียบเทียบนิทานชาดกกับนิทานอีสป ปรากฏว่า คุณธรรมด้านความกตัญญูพบมากในแนวคิดของนิทานชาดกกับนิทานอีสป และมานิตา ลีโทชวลิต² ได้วิเคราะห์นิทานชาดกที่ส่งเสริมสันติธรรมสำหรับเด็กปฐมวัย พบว่า นิทานชาดกสามารถนำไปใช้ในการส่งเสริมสันติธรรมสำหรับเด็กปฐมวัยได้ แต่ต้องปรับใช้ภาษาให้สอดคล้องกับพัฒนาการทางด้านภาษาและวิธีการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย สอดคล้องกับที่ สายสุณีย์ วิวรรธนวรางค์³ ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสนใจในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โดยการใช้นิทานชาดก พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสนใจในการเรียนวิชาพุทธศาสนาของนักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้นิทานชาดกสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนโดยนิทานทั่วไป ดังนั้นจึงควรที่จะส่งเสริมให้มีการแต่งหนังสือส่งเสริมการอ่าน โดยใช้เนื้อหาที่ง่าย การใช้ภาษาที่เหมาะสมกับวัยของเด็กในระดับการศึกษา

¹เฉลิม มากนวล. การวิเคราะห์และเปรียบเทียบนิทานชาดกกับนิทานอีสป. 2517. หน้า 211-212.

²มานิตา ลีโทชวลิต. การวิเคราะห์นิทานชาดกที่ส่งเสริมสันติธรรมสำหรับเด็กปฐมวัย. 2544. หน้าบทคัดย่อ.

³สายสุณีย์ วิวรรธนวรางค์. การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสนใจในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โดยการใช้นิทานชาดก. 2540. หน้าบทคัดย่อ.

ขั้นพื้นฐานในทุก ๆ ช่วงชั้น เพื่อที่จะได้สอดแทรกคุณธรรมในการอบรมสั่งสอน ซึ่งจะเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติและการดำรงชีวิตในสังคมต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากการศึกษาคุณธรรมจากนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1.1 กรมวิชาการ ควรมีการส่งเสริมให้ผลิตหนังสือส่งเสริมการอ่าน โดยสอดแทรกคุณธรรมต่าง ๆ ให้มากขึ้น เพื่อให้เด็กได้นำไปเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติและสอดคล้องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์

1.2 ครูควรชี้แนะในการเลือกอ่านหนังสือของเด็ก เพื่อช่วยให้เด็กได้ซึมซาบคุณธรรมจากการอ่านและสามารถเลือกสิ่งที่ดีในหนังสือนำไปเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

จากการศึกษาคุณธรรมจากนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป ดังนี้

2.1 ควรนำนิทานชาดกฉบับอื่น ๆ มาศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์

2.2 ควรมีการศึกษาคุณธรรมที่ปรากฏในหนังสือวรรณคดีและหนังสือส่งเสริมการอ่านในระดับช่วงชั้นอื่น ๆ

2.3 ควรมีการศึกษาคุณธรรมของตัวละครที่ปรากฏในหนังสือนิทานประเภทอื่น ๆ

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรรณิกา ศรีเจริญ. วิเคราะห์คุณธรรมในหนังสือการ์ตูนเล่มละบาท. ปริญญาโท กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2525. อัดสำเนา.
- การศาสนา, กรม. แนวทางการพัฒนาจริยธรรมไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2523. _____ . ศีลธรรมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2521.
- โกวิท ตั้งตรงจิตร. พุทธธรรมนำทางชีวิต. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น, 2548.
- คณะกรรมการจัดทำหนังสือประมวลพระบรมราชาโฆวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับการศึกษา. พระที่ปแห่งการศึกษา : พระบรมราชาโฆวาทและพระราชดำรัสด้านการศึกษา. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2540.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี. ชาดกและพุทธประวัติจากตู้ลายรดน้ำ. กรุงเทพฯ : ฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี, 2549.
- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. “กรอบแนวคิดทางทฤษฎีเศรษฐกิจศาสตร์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง,” ใน วรรณกรรมปริทัศน์ : ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. สืบค้นเมื่อ 23 ธันวาคม 2549, จาก <http://www.sufficiencyeconomy.org/mfiles/1072237516/2 Literature%20Review.pdf>
- คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. วิทยากรกับการปลูกฝังและสร้างเสริมค่านิยม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2530.
- คณะอนุกรรมการพัฒนาคุณภาพวิชาการ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย. การจัดสาระการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2546.
- จำรอง เงินดี. ความสัมพันธ์ระหว่างความวิตกกังวลกับคุณธรรมด้าน ทาน บริจาค ความอ่อนโยน การไม่โกรธและความอดทนของนิสิตมหาวิทยาลัย. ปริญญาโท กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2519. อัดสำเนา.
- จำรัส ดวงธิดา (เรียบเรียง). นิทานชาดก เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2545.
- _____. นิทานชาดก เล่ม 2. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2545.

- จำรัส ดวงธิดาร (เรียบเรียง). นิทานชาดก เล่ม 3. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2545.
- จินตนา เกษรบัวขาว. การวิเคราะห์คุณธรรมในหนังสือสำหรับวัยรุ่น. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2528. อัดสำเนา.
- เฉลิม มากนวล. การวิเคราะห์และเปรียบเทียบนิทานชาดกกับนิทานอีสป. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2517. อัดสำเนา.
- ชม ภูมิภาค. การศึกษาเพื่อคุณธรรม. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2525.
- โชติ เพชรชื่น. "การสร้างเครื่องมือวัดด้านจริยธรรม," ใน การวัดผลการศึกษา. 3(2) : 23 -28 ; กันยายน-ธันวาคม 2524.
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจจุบัน. จริยธรรมของเยาวชนไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2520.
- ทฤษฎี (นามแฝง). หมายเหตุทางความคิด : สิ่งที่ "ประชาสังคม" ไม่ควรมองข้าม. สืบค้นเมื่อ 18 ตุลาคม 2549, จาก <http://www.thaitopic.com/mag/suc/civilnotsee.htm>
- ทวี บุญยเกต. พอสอนลูก. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : บรรณกิจเทรดดิ้ง, 2516.
- ประมิตทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระ. คำพอสอน : ประมวลพระบรมราชาโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสุขในการดำเนินชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพและมูลนิธิสตรี-สตรี, 2549.
- ประชาสัมพันธ์, กรม. พระบรมราชาโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ฝ่ายการพิมพ์และเผยแพร่ส่วนสื่อประชาสัมพันธ์ กรมประชาสัมพันธ์, 2547.
- ประทุม ไม้พวง. การวิเคราะห์คุณธรรมที่ปรากฏในหนังสือส่งเสริมการอ่าน ระดับประถมศึกษา ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ที่จัดพิมพ์ พ.ศ.2521-2528. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2533. อัดสำเนา.
- ประเวศ วะสี. "โครงการรวมพลังสื่อสร้างกระแสคุณธรรม," ใน ระเบียบวาระแห่งชาติเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม. สืบค้นเมื่อ 18 ตุลาคม 2549, จาก <http://www.hsro.or.th>
- ผกา สัตยธรรม. คุณธรรมของครู. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- พจนานุกรมไทย อังฤษ และพุทธศาสตร์. สืบค้นเมื่อ 23 ธันวาคม 2549, จาก <http://www.palungjit.com/dict/index>

- พรจิต แท้สูงเนิน. ศึกษาผลของการใช้นิทานอิงปรัชญาจากหนังสืออ่านสำหรับเด็กที่มีต่อ
มโนทัศน์ทางคุณธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542. ถ่ายเอกสาร.
- พระครูอนุกาสนาโสภณ (ประถม กนตสีโล ป.ธ.5). “พระธรรมเทศนา : กัตถัญญกถา,” ใน
พระธรรมเทศนา เล่ม 1. หน้า 369-372. กรุงเทพฯ : สำนักราชเลขาธิการ, 2543.
- พระญาณเวที (ชัยทวี คุตตจิตโต ป.ธ.3). “พระธรรมเทศนา : วัชฌิธรรมกถา,” ใน
พระธรรมเทศนา เล่ม 1. หน้า 329-334. กรุงเทพฯ : สำนักราชเลขาธิการ, 2543.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). ธรรมนุญชิวิต. พิมพ์ครั้งที่ 137. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2535.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. 9). “พระธรรมเทศนา : ธรรมบัตถกถา,” ใน
จดหมายเหตุงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชินี. หน้า 172-177.
กรุงเทพฯ : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2541.
- _____. พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด. สืบค้นเมื่อ 31 ตุลาคม 2549, จาก
<http://www.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%8A%E0%B8%94%E0%B8%81>
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). พุทธวิธีบริหาร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, 2549.
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินฺทปญฺโญ). ธรรมโฆษณ์อรรถาณุกรม เล่ม 1. กรุงเทพฯ :
กลุ่มปฏิบัติงานเพื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนา, 2533.
- พระธรรมปัญญาบดี (ช่วง วรปญฺโญ ป.ธ. 9). “พระธรรมเทศนา : ธัมมปัติกถา,” ใน จดหมายเหตุ
งานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชินี. หน้า 159-166. กรุงเทพฯ :
หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2541.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 9.
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม. กรุงเทพฯ :
กรมการส่งเสริมและบำรุงพระพุทธศาสนา, 2540.
- พระปฏิเวทวิศิษฐ์ (สมใจ จิตฺตโสภโณ ป.ธ.5). “พระธรรมเทศนา : กัตถัญญกถา,” ใน
พระธรรมเทศนา เล่ม 2. หน้า 608-614. กรุงเทพฯ : สำนักราชเลขาธิการ, 2543.
- พระประสาธน์สารคุณ (พินิจ วราจาโร ป.ธ.5). “พระธรรมเทศนา : ชันติเมตตากถา,” ใน
พระธรรมเทศนา เล่ม 1. หน้า 274-277. กรุงเทพฯ : สำนักราชเลขาธิการ, 2543.

- พระเมตต์จ ทตฺตชีโว. นิทานชาดก เล่ม 1. กรุงเทพฯ : บ้านหนูแก้ว, 2531.
- พระภาวนาวิริยคุณ. นิทานชาดก. สืบค้นเมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2550, จาก
<http://www.Kalyanamitra.org/chadok/mixchadok/mixchadok.html>
- พระมหาเวรวัตร (อาวุธปญฺโญ ป.ธ.7). “พระธรรมเทศนา : ชันตักกา,” ใน พระธรรมเทศนา เล่ม 1.
 หน้า 224-228. กรุงเทพฯ : สำนักราชเลขาธิการ, 2543.
- พระมหาสุทร สุนฺทรธมฺโม (เสนาชอุย). ที่มาของชาดก. สืบค้นเมื่อ 31 ตุลาคม 2549, จาก
<http://www.dhammadhi.org/chadok/chadok.php>
- พระมหาโสรัจจ (โสรัจโจ ป.ธ.9). “พระธรรมเทศนา : สามัคคีธรรมกถา,” ใน พระธรรมเทศนา
 เล่ม 2. หน้า 632-641. กรุงเทพฯ : สำนักราชเลขาธิการ, 2543.
- พระเมธีรัตนดิลก (จรรยา ชินวโร ป.ธ.9). “พระธรรมเทศนา : พรหมาทิกถา,” ใน
พระธรรมเทศนา เล่ม 1. หน้า 60-64. กรุงเทพฯ : สำนักราชเลขาธิการ, 2543.
- พระราชปฎิภาณโกศล (สุชิน อคฺคชิโน ป.ธ.1-2). “พระธรรมเทศนา : เมตตากถา,” ใน
พระธรรมเทศนา เล่ม 1. หน้า 229-234. กรุงเทพฯ : สำนักราชเลขาธิการ, 2543.
- พระราชวรมุนี (ประยูร ปรฺยตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย, 2518.
- _____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ : ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 4 (เพิ่มเติม). กรุงเทพฯ :
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2528.
- พระราชวิสุทธิดิลก (เชิด จิตฺตคฺตฺโต ป.ธ.9). “พระธรรมเทศนา : เมตตากถา,” ใน
พระธรรมเทศนา เล่ม 1. หน้า 474-481. กรุงเทพฯ : สำนักราชเลขาธิการ, 2543.
- พระศรีวิฑูราภรณ์ (สินวล ปญฺญาวชิโร). “พระธรรมเทศนา : กตเวทิตากถา,” ใน
พระธรรมเทศนา เล่ม 2. หน้า 508-512. กรุงเทพฯ : สำนักราชเลขาธิการ, 2543.
- พระสมชาย สุานฺนุชโธม. มงคลชีวิต : ฉบับธรรมทายาท. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- พระโสภณธรรมวาที (พรศักดิ์ คุณธโร ป.ธ.3). “พระธรรมเทศนา : ปุญญกถา,” ใน
พระธรรมเทศนา เล่ม 1. หน้า 450-453. กรุงเทพฯ : สำนักราชเลขาธิการ, 2543.
- พระอุดรคณารักษ์ (ทองใบ ปุญฺญภาโส). “พระธรรมเทศนา : กตัญญูกตเวทีกถา,” ใน
พระธรรมเทศนา เล่ม 1. หน้า 259-263. กรุงเทพฯ : สำนักราชเลขาธิการ, 2543.
- _____. “พระธรรมเทศนา : สัทธาทิกถา,” ใน พระธรรมเทศนา เล่ม 2. หน้า 777-781.
 กรุงเทพฯ : สำนักราชเลขาธิการ, 2543.

- พัฒน์ เพ็งผลา. ขาดกั๊บวรรณกรรมไทย. กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2530.
- พิฑูร มลิวัลย์. ศานนากับคุณธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2528.
- พิวส์ (นามแฝง). ความอดทน คือ อะไร. สืบค้นเมื่อ 6 ธันวาคม 2549, จาก
<http://www.ifew.exteen.com/20050920/entry>
- ภิกษุญ่น เจนเจริญวงศ์. การเปรียบเทียบพัฒนาการจริยธรรมด้านความเมตตาภุณาของนักเรียน
จากการอ่านหนังสือที่มีการนำเสนอพฤติกรรมของตัวละครเอกในทางบวกและลบ.
ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2530.
อัดสำเนา.
- มหาเถรสมาคม, สำนักราชเลขาธิการ. แนะนำการปฏิบัติตามคุณธรรม 4 ประการ
และการปฏิบัติตามค่านิยมพื้นฐาน 4 ประการ. กรุงเทพฯ : มหาเถรสมาคม, 2526.
- มานิตา ลีโทชลิต. การวิเคราะห์นิทานชาดกที่ส่งเสริมสันติธรรมสำหรับเด็กปฐมวัย.
วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544. ถ่ายเอกสาร.
- ยนต์ ชุ่มจิต. ปรัชญาและคุณธรรมสำหรับครู. กรุงเทพฯ : อักษรบัณฑิต, 2525.
- รัฐสภาไทย. "ข่าวสารบ้านเมือง : 'คุณธรรม' เครื่องประดับชีวิตที่สูงค่า," สืบค้นเมื่อ 25 กันยายน
2549, จาก http://www.parliament.go.th/news/news_detail.php?Prid=8450
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. กรุงเทพฯ :
นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, 2546.
- รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. นิทานชาดก : ฉบับเปรียบเทียบ ในคัมภีร์มหาวัสสุและอรรถกถาชาดก.
กรุงเทพฯ : สถาพรบุ๊คส์, 2548.
- รุจิร ภู่อาระ. แบบเรียนแนวหน้าชุดพัฒนากระบวนการสร้างเสริมลักษณะนิสัย. พิมพ์ครั้งที่ 5.
กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2541.
- วารี นิยมธรรม. ผลการใช้เทคนิคแม่แบบจาก "นิทานชาดก" เพื่อพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรม
ในนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2536. อัดสำเนา.
- วิจิตรา เกิดวิศิษย์. ศานนาและปรัชญาในคัมภีร์ชาดก. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,
2516.

- วิจิตรา สุภากร. วิเคราะห์หนังสืออ่านสำหรับเด็กในด้านคุณธรรมเฉพาะที่พิมพ์เป็นภาษาไทย ระหว่างปี พ.ศ.2520-พ.ศ.2522. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2523. อัดสำเนา.
- วิชากร, กรม. เอกสารเสริมความรู้สำหรับครู กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย จริยศึกษา. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2528.
- วิชากรและมาตรฐานการศึกษา, สำนัก. การประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตามหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2548.
- วินัย ภูระหงษ์. “วรรณคดีศาสนา,” ใน เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 4 : วรรณคดีไทย หน่วย 1-7. หน้า 317-408. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2526.
- วิมล แซ่ตั้ง. วิเคราะห์คุณธรรมของตัวละครเด็กและเยาวชนในนวนิยายของโบตัน พ.ศ.2522-พ.ศ.2530. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม. สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2533. อัดสำเนา.
- ศิริเพ็ญ แสงเดช. วิเคราะห์คุณธรรมของตัวละครพุทธร้อยแก้วพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2538. ถ่ายเอกสาร.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2544.
- ไศรดา ไพบูลย์สุภาสิต. ประเภทของชาดก. สืบค้นเมื่อ 31 ตุลาคม 2549, จาก <http://www.thaigoodview.com/library/studentshow/st2545/5-6/no39/favorite.html>
- _____. องค์ประกอบของชาดก. สืบค้นเมื่อ 31 ตุลาคม 2549, จาก <http://www.thaigoodview.com/library/studentshow/st2545/5-6/no39/favorite.html>
- สภาผู้แทนราษฎร, สำนักงานเลขาธิการ. การรณรงค์ส่งเสริมและเผยแพร่คุณธรรมและจริยธรรม. สืบค้นเมื่อ 6 ธันวาคม 2549, จาก <http://www.E:\Okid\moral\mr1-12.doc>
- สยมพร คัลยาประเสริฐ. วิเคราะห์คุณธรรม 4 ประการในนิทานพื้นบ้านเขตการศึกษา 7 ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม. พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2540. ถ่ายเอกสาร.

สายสุณีย์ วิวรรณวรงค์. การศึกษาค้นคว้าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสนใจในการเรียน
วิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โดยการใช้นิทานชาดก.
 ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2540.
 ถ่ายเอกสาร.

สีปพงศ์ ธรรมชาติ. วรรณคดีชาดก (Jataka Literature). กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2542.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. “ชาดก คือ ?,” ใน พระไตรปิฎกฉบับประชาชน. สืบค้นเมื่อ 1 ธันวาคม
 2549, จาก [http://www.dhammathi.org/chadok/chadok 10.php](http://www.dhammathi.org/chadok/chadok%2010.php)

สุทิน กัลยพุกกะ. ศรีบูรพาในฐานะนักมนุษยธรรม. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ :
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2524. อัดสำเนา.

สุปรีชา กมลาศน์, ม.ล. “คุณธรรม จริยธรรมและจรรยาบรรณทหารอาชีพ,” สืบค้นเมื่อ 3
 มกราคม 2550, จาก <http://zipqun.rtafa.ac.th/~military/filesrule.php>

สุมนา เตชะนิยม. ศึกษาค้นคว้าคุณธรรมจากชีวประวัติของ สุชาติ รัตนปราการ. ปริญญาานิพนธ์ ศศ.ม.
 สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2543. ถ่ายเอกสาร.

หลวงปู่สมชาย ฐิตวิริโย. ความเพียร. สืบค้นเมื่อ 6 ธันวาคม 2549, จาก
<http://www.khaosukim.org/dharma/kwamprean.html>

อุดม รุ่งเรืองศรี. “ชาดก,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม 4. หน้า 1815-1832.
 กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

สรุปคุณธรรมจากนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ

คุณธรรม สำหรับตนเอง	ความหมาย	นิทานชาดกเรื่อง
1. ความอดกลั้น	การรู้จักระงับอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ที่มากระทบทั้งที่พึงปรารถนา และ ไม่พึงปรารถนา	กวางป่าสามพี่น้อง สุนัขแสนรู้
2. ความอดทน	ความเข้มแข็งอดทน ไม่ท้อถอย ยอมรับสภาพความยากลำบากได้	กวางป่าสามพี่น้อง
3. ความเพียร	ความบากบั่น ไม่ย่อท้อ พยายาม เพื่อให้งานนั้นสำเร็จ	กวางป่าสามพี่น้อง หมู่บ้าน คนอายุยืน ให้ร้ายป้ายยาโคลนป้ายสี มนต์เสกมะม่วง
4. ความกล้าหาญ	ความไม่เกรงกลัว ไม่ครั่นคร้ามต่อ อุปสรรค มั่นใจในความสามารถของ ตนว่าจะกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้สำเร็จ	กวางป่าสามพี่น้อง เกี่ยวเกี่ยวกับ นกมูลไถ ทำใจดีสู้เสือ กระต่ายตื่นตูม ลิงกับจระเข้
5. ความรอบคอบ	การคิดพิจารณาอย่างรอบคอบ ถ่วงถ่วง ความรู้จักคิดป้องกันผลเสีย ที่จะเกิดขึ้นทุกด้าน ไม่เผอเรอ ไม่วู่วาม	กวางป่าสามพี่น้อง โจรเรียกค่าไถ่ กระต่ายตื่นตูม ลูกไม้หล่นไกลต้น โลภนักมักเสียผล นากกับสุนัข จิ้งจอก กาละโอบ ม้าเดินกะเผลก พ่อค้าเร่ ลิงกับจระเข้
6. ความสุขุม	ความประณีตลึกซึ้งไม่ด่วนตัดสินใจ ก่อนจะพิจารณาอย่างสุขุมรอบคอบ ไม่วู่วาม เป็นความคิดที่ไตร่ตรอง ดีแล้วถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นได้ตลอด	นกกระจาบสองฝูง เกี่ยวเกี่ยวกับนก มูลไถ ทำใจดีสู้เสือ โลภนักมัก เสียผล กาละโอบ มนต์เสกมะม่วง
7. ความซื่อสัตย์	ความจริง พูดจริงทำจริง ซื่อตรง จริงใจ ไม่คิดคดทรยศ ไม่คดโกง ไม่หลอกลวง	โจรเรียกค่าไถ่ สุนัขแสนรู้ พ่อค้าเร่ ลิงกับจระเข้
8. ความละเอียด รอบคอบ	ความไม่สบายใจในการที่จะทำ คิด และพูดในสิ่งที่ไม่เหมาะสม	กวางป่าสามพี่น้อง หมู่บ้านคน อายุยืน กาละโอบ มนต์เสกมะม่วง

คุณธรรม ที่สัมพันธ์กับผู้อื่น	ความหมาย	นิทานชาดกเรื่อง
1. ความเสียสละ	การยอมสละสิ่งที่เราควรได้รับหรือประโยชน์ส่วนตัวให้แก่ผู้อื่น หรือ ส่วนรวม	กวางป่าสามพี่น้อง โจรป่าใจอารี
2. ความเมตตา	ความรักและเอ็นดู ความปรารถนาดี ต้องการให้ผู้อื่นมีความสุข	กวางป่าสามพี่น้อง กาละโมบ ฆ่าสัตว์ทำบุญ คนแจวเรือจ้าง
3. ความกรุณา	ความสงสงสาร อยากช่วยเหลือผู้อื่น ให้พ้นจากความทุกข์	กวางป่าสามพี่น้อง ชาวเขา เผ่ากินนร ฆ่าสัตว์ทำบุญ
4. ความกตัญญู	ความรู้สึกลำบากในบุญคุณความดี ที่ผู้อื่นมีต่อเรา	กวางป่าสามพี่น้อง
5. ความกตเวทิต	การแสดงออกและการตอบแทน บุญคุณต่อความดีที่ผู้อื่นได้ทำไว้แล้ว	กวางป่าสามพี่น้อง
6. ความเอื้อเฟื้อ	การอุดหนุนเจือจาน แสดงน้ำใจ ต่อผู้อื่น แบ่งปันแก่คนที่ควรแบ่งปัน ไม่มีจิตใจคับแคบ	กวางป่าสามพี่น้อง สองลูกนกแขกเต้า กาละโมบ
7. ความสามัคคี	ความพร้อมเพรียง ความปรองดองกัน รวมเป็นกลุ่มก้อนเป็นน้ำหนึ่ง ใจเดียวกัน	นกกระจาบสองฝูง ให้ร้ายป้ายโคลนป้ายสี นากับสุนัขจิ้งจอก
8. ความจงรักภักดี	ความแน่วแน่ในรัก ความเคารพรัก และความเลื่อมใสรู้คุณ	โจรเรียกค่าไถ่ ชาวเขาเผ่ากินนร

ภาคผนวก ข
นิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ เล่ม 1-3

นิทานชาดก เล่ม 1

1. กวางป่าสามพี่น้อง

เรื่องกวางป่าสามพี่น้องมีอยู่ในชาดกที่ชื่อ **โรหนชาดก หมวดนิบาตชาดก**
แห่งพระสูตรตันตปิฎก เหตุเกิดของชาดกเรื่องนี้มีดังต่อไปนี้

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในวัดพระเชตุวัน เมืองสาวัตถี เมืองหลวงของ
แคว้นโกศล ทรงทราบเรื่องที่พระสงฆ์ในวัดนำมาสนทนากันในหอประชุมซึ่งเป็นที่สำหรับ
สนทนาธรรม เรื่องที่พระสงฆ์นำมาสนทนากันวันนั้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับวีรกรรมของ**พระอานนท์**
ผู้เสียสละชีวิตเพื่อพระพุทธเจ้า

พระอานนท์มีศักดิ์เป็นพระอนุชาหรือน้องชายของพระพุทธเจ้า เพราะบิดาของท่าน
เป็นน้องชายพระบิดาของพระพุทธเจ้า พระอานนท์ได้เสด็จออกบวชตามพระพุทธเจ้า พร้อมกับ
บรรดาเจ้าชายเจ้าพี่เจ้าน้องอีกหลายท่าน

เรื่องพระอานนท์แสดงวีรกรรมให้ปรากฏนั้น เกิดจากพระเทวทัต ผู้มักใหญ่ใฝ่สูง
ต้องการให้ตัวเองได้เป็นผู้ปกครองสงฆ์แทนพระพุทธเจ้า จึงวางแผนปลงพระชนม์พระพุทธเจ้า
หลายครั้ง ครั้งหนึ่งพระเทวทัตวางแผนให้ฝ่ายพนักงานเลี้ยงช้างหลวงในโรงช้างหลวงของพระเจ้า
อชาตศัตรู พระราชาแคว้นมคธ ซึ่งมีกรุงราชคฤห์เป็นเมืองหลวงให้ช้างซึ่งกำลังตกมันกินเหล้า
เมามัน แล้วเปิดโรงช้างปล่อยช้างเข้าใส่พระพุทธเจ้าที่กำลังเสด็จออกบิณฑบาต พร้อมด้วย
พระสงฆ์สาวก ซึ่งมีพระอานนท์ตามเสด็จในเช้าวันนั้น ณ เมืองราชคฤห์ พระสงฆ์ทั้งปวงแตกฮือ
เหลือแต่พระอานนท์ออกไปยืนขวางอยู่ทางเบื้องพระพักตร์พระพุทธเจ้าไว้

ช้างเมามันตัวที่ชื่อ **นาพาคิริ** ได้สติหายเมามัน สงบคุกเข่าลง เสียใจส่งเสียงแปร้น
ร้องไห้ไม่ยอมทำร้ายพระอานนท์และพระพุทธเจ้า

เรื่องนี้เป็นข่าวใหญ่โต พระสงฆ์ทั้งปวงนำมาสนทนากันว่าน่าอัศจรรย์ และกล่าวถึง
ความกล้าหาญของพระอานนท์ที่เสียสละเพื่อพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องนี้ ได้เสด็จมายังที่ประชุมพระสงฆ์แล้วตรัสสรรเสริญ
พระอานนท์ และตรัสว่า พระอานนท์ได้เคยแสดงวีรกรรมทำนองนี้มาแล้วในอดีต

พระสงฆ์ทั้งปวงใคร่ทราบเรื่องราวนี้ ได้กราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้ฟัง
พระพุทธเจ้าจึงตรัสชาดกเรื่องกวางป่าสามพี่น้อง

เรื่องมีดังต่อไปนี้

กวางป่าสามพี่น้อง

ที่เมืองแห่งหนึ่ง ภรรยาของท่านเจ้าเมืองฝันในคืนวันหนึ่งว่า ได้เห็นกวางป่าชนสีทอง ก็นึกอยากได้ ได้ร้องบอกใครต่อใครในขณะฝันนั้นให้ไล่จับ จนกลายเป็นเสียงละเมอและทำให้ตื่นนอน ครั้นตื่นแล้วก็เล่าให้ท่านเจ้าเมืองผู้เป็นสามีฟังว่า ตนแพ้ท้อง อยากเห็นกวางชนสีทอง ถ้าไม่ได้เห็นคงตายแน่

ด้วยความรักภรรยา ท่านเจ้าเมืองจึงเรียกหาบรรดาผู้ประกอบอาชีพเป็นนายพรานป่าล่าสัตว์ ให้มาพบแล้วสอบถามว่าใครเคยเห็นกวางชนสีทองในป่าที่ไหนบ้าง ถ้าใครเห็นและล่าจับเอาตัวเป็น ๆ มาให้ได้ จะให้รางวัลอย่างงาม

พรานหนุ่มเล่าให้ท่านเจ้าเมืองฟังว่าตัวเขาทราบที่อยู่ของกวางชนสีทอง เพราะพ่อของเขาซึ่งตายแล้ว เคยเห็นและเก็บเป็นความลับไว้ไม่บอกใคร แต่ก่อนตายพ่อได้บอกเรื่องนี้ไว้พร้อมกับกำชับให้ถือเป็นความลับ

ท่านเจ้าเมือง “เจ้าสามารถไปจับมันมาได้ไหม”

พรานหนุ่ม “คิดว่าได้ขอรับ”

พรานหนุ่มรับอาสา เตรียมตัวเดินทางเข้าป่าตามทิศทางที่พ่อของตนเคยบอกไว้ เขาเตรียมเชือกหนึ่งสำหรับดักไปด้วย

เชือกหนึ่งคือเชือกซึ่งพันเป็นเกลียวด้วยหนังสัตว์แห้ง เหนียวมาก ใช้สำหรับผูกหรือดักสัตว์ใหญ่ ๆ

พรานหนุ่มคุมเดินเข้าป่าไปจนถึงสถานที่อยู่ของกวางชนสีทอง พบฝูงกวางซึ่งมีจำนวนมาก กวางตัวหัวหน้านั้นเพศผู้ ชนสีทอง

พรานหนุ่มติดตามความเคลื่อนไหวของกวางฝูงนี้ไปตลอด จึงทราบว่ากวางฝูงนี้ลงกินน้ำที่ไหน หัวหน้ากวางลงด้านใดของสระน้ำ และกวางบริวารลูกน้องลงด้านใดก็ทราบหมด จึงดักบ่วงเชือกหนึ่งไว้ตรงทางที่กวางชนสีทองตัวหัวหน้าลงกินน้ำ จนกวางหัวหน้าฝูงติดบ่วงเช้าในวันหนึ่ง กวางหัวหน้าฝูงทราบว่าตนติดบ่วงที่นายพรานดักเสียแล้ว ก็ระงับความตระหนกตกใจไว้ได้ ไม่แสดงอาการผิดปกติให้บรรดากวางลูกน้องเห็น ด้วยเกรงว่าบรรดากวางน้อง ซึ่งกำลังกระหายน้ำจะตกใจวิ่งกระเจิดกระเจิงโดยไม่ทันได้กินน้ำ

เมื่อกวางลูกน้องทั้งหมดกินน้ำอิ่มและทยอยขึ้นจากสระในป่าไปกันหมดแล้ว กวางหัวหน้าฝูงจึงใช้ขากระชากบ่วงอย่างแรง แต่ยิ่งกระชากบ่วงยิ่งรัดและเหนียวแน่นยิ่งขึ้น หนังขาของหัวหน้ากวางชนสีทองถูกเชือกหนึ่งรัดจนขาดเป็นแผลลึก หัวหน้ากวางกระชากอย่างแรง อีกคราวนี้ถึงกับเอ็นที่ขาขาด

หัวหน้าฝูงกว้างรู้ตัวเองว่าคราวนี้ไปไม่รอดแน่ จึงส่งเสียงร้องเป็นสัญญาณ บอกบรรดากว้างลูกน้องว่าตนเองติดบ่วงดักของนายพรานเสียแล้ว ฝูงกว้างแตกฮือด้วยความตกใจ วิ่งกันเสียงดังอีกทีก็กลับไปทั้งป่าจนป่าราบเป็นแถบ ๆ

สักพักหนึ่งมีกว้างเพศผู้วิ่งแตกจากฝูงวกกลับมายังสระน้ำ ไล่เลียกันนั้นก็มีกว้างเพศเมียอีกตัวหนึ่งวิ่งตามกลับมาอยู่ที่แห่งเดียวกัน กว้างป่าทั้งสามเป็นพี่น้องกัน กว้างชนสีทองหัวหน้าฝูงซึ่งกำลังติดบ่วงนายพรานนั้นเป็นพี่ชาย กว้างเพศผู้ที่วิ่งกลับมาเป็นน้องชาย และกว้างเพศเมียตัวที่สามเป็นน้องสาว

นายพรานหนุ่มยังไม่แสดงตน ยังคงซุ่มอยู่ที่พุ่มไม้ ทั้งนี้ด้วยความอยากดูความเคลื่อนไหวของกว้างชนสีทอง

กว้างพี่ชายใหญ่ซึ่งชนสีทองบอกกว้างน้องชายให้พาน้องสาวรีบหนีกลับไปและทำหน้าที่เป็นหัวหน้าฝูงแทนตนเอง

คำบอกน้องของกว้างชนสีทองนั้น ท่านผู้เรียบเรียงเรื่องชาดกที่พระพุทธรเจ้าตรัสไว้ได้แต่งไว้เป็นคำฉันท์ภาษาบาลีว่า

เอเต ยเท ปฏิจันติ	ภิตา มรณา จิตตก
กจฺจถ ตวปี มา กงฺติ	ชีวิสรติ ตยา สห

แปลถอดความได้ว่า

ขอน้องอย่าอาลัยในตัวพี่	ให้รีบพาน้องหนีอย่ารอช้า
หากพวกญาติขาดเจ้าเข้านำพา	เผ่าพงศ์ากว้างเราสูญแน่เอย

กว้างน้องชายตอบคำพี่ชายว่า

ถึงใครใจชั่วปาดหัวใจน้อง	ก็ไม่ปองปล่อยพี่หนีห่างหาย
น้องขออยู่ร่วมเรียงเคียงกาย	ร่วมความตายด้วยพี่ดีกว่าเอย

นายพรานหนุ่มเดินถือหอกออกจากพุ่มไม้ไปที่สระน้ำ เห็นกว้างทั้งสามตัวยืนเรียงเคียงกายกันอยู่ ก็ให้ประหลาดใจและอัศจรรย์ใจยิ่งนักตัวหนึ่งติดบ่วง อีกสองตัวซึ่งไม่ติดบ่วงเลยนั้นไม่ยอมทอดทิ้งกัน ใจนายพรานสงบบวบลง เขาทรุดกายลงพลางรำพึงว่า “โอ ความรักกันของสามพี่น้องสัตว์ป่า”

นายพรานหนุ่มเดินลงไปในสระจนถึงตัวกว้างชนสีทอง เขายกมือลูบหลังเบา ๆ แล้วกล่าวคำปลอบด้วยเสียงสุภาพอ่อนโยน เขาแก้เชือกหนังออกจากขากว้างชนสีทอง มือลูบบาดแผลที่ขาเบา ๆ ดึงหนังที่ขากว้างซึ่งเป็นแผลขาดออกจากกันให้ติดกัน ลูบหลังทำนองขอโทษหรือขอให้อภัยกรรมกว้างสีทอง ทำให้ชนสีทองนั้นได้หลุดติดมือเขาหลายเส้น แล้วปล่อย

กวางสามพี่น้องขึ้นจากสระเข้าป่าไป

นายพรานหนุ่มกลับเข้าเมืองไปหาท่านเจ้าเมือง

ท่านเจ้าเมือง “จับได้ไหมล่ะ”

นายพรานหนุ่ม “ได้มาแต่ชนสีทอง”

ท่านเจ้าเมือง “ทำไมล่ะ”

นายพรานหนุ่ม “ได้เห็นความรักกันของสัตว์สามพี่น้องแล้ว ทำไมไม่ลอง”

นายพรานหนุ่มเล่าเรื่องราวทั้งหมดให้ท่านเจ้าเมืองฟังตั้งแต่ต้นจนจบ

ท่านเจ้าเมือง “กวางตัวนั้นผิวพรรณเป็นอย่างไร”

นายพรานหนุ่ม “เขาขาวเป็นเงา ชนสีทอง กลีบเท้าแดง ดั่งย่อมด้วยครั้ง ตาสองข้างใสเหมือนหยอดด้วยน้ำยา น่ารักยิ่งนักขอรับ”

นายพรานหนุ่มเล่ารายละเอียดต่อไปว่า กวางสามพี่น้องมีพ่อแม่อยู่ในหุบเขาแห่งหนึ่ง พ่อแม่แก่แล้วตามอดทั้งคู่ ทั้งสามพี่น้องพาฝูงออกหากิน ได้อาหารแล้วนำไปให้พ่อแม่กิน ท่านเจ้าเมืองและภรรยาซึ่งนั่งฟังอยู่ด้วยใจอ่อนลงและเปี่ยมด้วยเมตตาสัตว์ พลังรำพึงว่า “โถ สัตว์ปายังรู้จักกัน รักพี่รักน้องรักพ่อแม่ของตน”

ภรรยาท่านเจ้าเมืองฟังแล้วหายแพ้ท้อง หายอยากเห็นกวางชนสีทอง

ฝ่ายกวางชนสีทองหัวหน้าฝูงพาน้องชายและน้องสาวกลับไปยังที่อยู่ของพ่อแม่ พ่อแม่ซึ่งทราบเรื่องจากฝูงกวางแล้ว เมื่อเห็นลูกก็ดีใจ และถามลูกว่า “พวกเจ้ารอดมาได้อย่างไร” กวางสามพี่น้องจึงเล่าเรื่องให้ฟัง พ่อแม่ของกวางสามพี่น้องจึงว่า “เจ้าประคุณ นายพรานท่านช่างเมตตา ช่างใจดี ขอให้ท่านจำเรณู ๆ สุขเถอะพ่อคุณ”

ท่านเจ้าเมืองได้ให้รางวัลบูชาน้ำใจเมตตาของนายพรานหนุ่มเป็นอันมาก มากกว่ารางวัลที่กำหนดไว้หลายเท่า

ภายหลัง นายพรานหนุ่มเบื่อหน่ายอาชีพทำบาป สลดใจในอาชีพนี้ ได้มอบทรัพย์สมบัติที่ได้รับจากท่านเจ้าเมืองให้บุตรภรรยา แล้วออกบวชเป็นพระภิกษุอยู่ในป่า

พระพุทธเจ้าตรัสชาดกเรื่องนี้จบลงแล้ว ทรงสรุปกลับชาติผู้แสดงในเรื่องชาดกว่า น้องชายกวางชนสีทองครั้งนั้นคือ **พระอานนท์** ในบัดนี้ น้องสาวกวางคือ **พระภิกษุณี**

อุบลวรรณ ในบัดนี้ ส่วนกวางชนสีทองในครั้งนั้นคือ **พระพุทธองค์** ในบัดนี้

จบชาดกเรื่อง **กวางป่าสามพี่น้อง** ด้วยประการฉะนี้

2. โจรเรียกค่าไถ่

เรื่อง โจรเรียกค่าไถ่ มีอยู่ใน **เวทัพพชาดก หมวดนิบาตชาดก**
แห่งพระสุตตันตปิฎก เหตุเกิดของชาดกเรื่องนี้มีดังต่อไปนี้

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในวัดพระเชตุวันเมืองสาวัตถี เมืองหลวงของแคว้นโกศล ทรงทราบเรื่องที่พระสงฆ์นำมาสนทนาประจำวันกันที่โรงประชุมสำหรับสนทนาธรรม

เรื่องที่พระสงฆ์นำมาสนทนาดังกล่าวนั้น เป็นเรื่องของพระภิกษุรูปหนึ่งซึ่งมีนิสัยดื้อรั้น มีทิฐิมานะมาก ใครแนะนำอย่างไรไม่ยอมทำตาม ใครบอกว่าไม่ควรทำอย่างนี้ก็ทำ บอกว่าอย่าพูดอย่างนี้ก็พูด

พระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องจึงเสด็จมาอยู่ที่ประชุมสงฆ์แล้วทรงแสดงว่า เป็นพระภิกษุต้องไม่ดื้อไม่รั้น ต้องทำตนให้วุ่นนอนสบาย อยู่สบายกินง่าย ถ้าดื้อรั้นก็จะเดือดร้อน เหมือนชายคนหนึ่งซึ่งถูกโจรจับเอาตัวไปเรียกค่าไถ่ในอดีต

พระสงฆ์ทั้งปวงใคร่ทราบเรื่องราวนั้น ได้กราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงแสดง
พระพุทธเจ้าจึงตรัสชาดกเรื่อง **โจรเรียกค่าไถ่**

เรื่องมีดังต่อไปนี้

โจรเรียกค่าไถ่

ชายคนหนึ่งได้เรียนสำเร็จมนต์วิเศษบทหนึ่งซึ่งผู้ใดได้สำเร็จมนต์บทนี้แล้วสามารถเสกแก้วแหวนเงินทองของมีค่าให้ตกลงมาจากอากาศเหมือนเม็ดฝนได้

วันหนึ่ง ชายคนนี้ได้พาลูกน้องคนหนึ่งเดินทางไปต่างเมือง ไปถึงระหว่างกลางดงก็ถูกโจรป่าที่คอยดักปล้นทรัพย์คนเดินทางจับเอาตัวไว้เป็นตัวประกัน แล้วปล่อยลูกน้องของชายคนนั้นให้เดินทางกลับเข้าเมือง เพื่อหาเงินมาไถ่ผู้เป็นนาย

ก่อนลูกน้องจะแยกจากผู้เป็นนายซึ่งโจรจับตัวไว้ ลูกน้องได้กระซิบบอกผู้เป็นนายว่า
“นายครับ นายอย่าได้รำยมนต์วิเศษเสกเรียกเงินทองเชียวนาครับ”

ผู้เป็นนายก็รับคำว่า “เออ นะ”

พวกโจรป่าจับชายผู้เป็นนายนั้นมัดมือมัดเท้าแล้วหามออกไปยังที่โล่งแจ้งแห่งหนึ่งซึ่งพอตะวันมีดลดวงดาวทั้งหลายก็พร่างพราวในท้องฟ้า ชายที่ถูกโจรจับเห็นว่าฤกษ์กำลังดีก็นึกได้ แล้วบอกตัวเองว่า

“เรามีความรู้ท่วมหัวแล้วทำไมไม่เอาตัวรอด เวลานี้ฤกษ์กำลังดี ทำไมไม่เสกมนต์เรียกเงินทองให้ตกลงมาเพื่อใช้เป็นค่าไถ่จะได้พ้นภัยโจร” เมื่อคิดได้ดังนั้นชายคนนั้นก็ถามโจรป่าที่ควบคุมตัวเขาอยู่ว่า “พวกท่านจับมัดข้าพเจ้าไว้เพื่อต้องการอะไร”

พวกโจร “เงิน รู้ไหมพวกเราต้องการเงินค่าไถ่”

ชายคนนั้น “ข้าพเจ้ามีมนต์วิเศษสามารถเรียกเอาเงินเอาทองของมีค่าได้”

พวกโจรปายังไม่ปลงใจเชื่อ แต่อยากทดลองจึงถามถึงวิธีที่ชายคนนั้นจะเสกมนต์เรียกเงินทอง ชายคนนั้นก็บอกว่าต้องแก้มัดเขาออกก่อนแล้วให้อาบน้ำ ให้นุ่งผ้าใหม่ ให้ลูบไล้ด้วยของหอมตามร่างกาย แล้วให้เขานั่งบนอาสนะที่ปูไว้

พวกโจรปายอมตามเงื่อนไขไปทุกอย่าง แต่ยังคงควบคุมตัวชายคนนั้นไว้ไม่ห่าง เมื่อทุกอย่างเป็นไปตามที่ชายคนนั้นต้องการแล้ว เขาก็นั่งบนอาสนะ ประนมมือ ร่ายมนต์พึมพำ จับพลันเงินทองของมีค่าทั้งหลายก็พรั่งพรูลงมาเหมือนท่าฝน พวกโจรป่าเห็นเป็นจริงก็เกิดความโลภต่างเก็บเอาเงินทองของมีค่าใส่ถุงย่ามจนเต็ม แล้วช่วยกันใช้ไม้หามเอาถุงใส่เงินทองนั้นเดินทางต่อไป พร้อมกับจับเอาชายคนนั้นไปเป็นตัวประกันด้วย

พวกโจรป่าเดินทางไปได้ไม่นานก็สวนทางเข้ากับพวกโจรก็กใหม่ก็กหนึ่ง ทั้งสองฝ่ายต่อสู้กันเพื่อแย่งชิงสิ่งของมีค่า ต่างบาดเจ็บล้มตายกันทั้งสองฝ่าย แต่ในที่สุดโจรป่าจับคนเรียกค่าไถ่เป็นฝ่ายพ่ายแพ้ ถูกโจรก็กใหม่จับมัดเอาตัวไว้ได้ทั้งหมด

พวกโจรที่เป็นฝ่ายพ่ายแพ้ได้บอกพวกโจรที่จับมัดว่ามีคามจริงที่อยากจะเปิดเผยให้ทราบ แต่มีเงื่อนไขว่าถ้าบอกแล้วจะต้องปล่อยพวกตนให้เป็นอิสระ

โจรก็กใหม่ “ไหนบอกมาซิ”

โจรเรียกค่าไถ่ “บอกแล้วต้องปล่อยพวกเรานะ”

โจรก็กใหม่ “เอาน่า ฟังดูก่อน”

โจรเรียกค่าไถ่ก็เปิดเผยว่าเงินทองของมีค่าทั้งหมดนี้พวกตนไม่ได้ปล้นใครมาแต่ได้จากชายที่จับเอามาเป็นตัวประกัน ชายคนนี้มีมนต์วิเศษเสกเรียกเงินทองของมีค่าได้

โจรเรียกค่าไถ่ “ไม่เชื่อลองเรียกเขามาถามดูซิ”

โจรก็กใหม่ก็เรียกชายที่ถูกจับไปถาม ชายคนนั้นก็ตอบตามตรงว่า “จะฉันเรียกได้”

โจรก็กใหม่จึงปล่อยโจรเรียกค่าไถ่ พร้อมกับคืนเงินทองของมีค่าให้

ธรรมเนียมโจรในสมัยนั้นมักรักษาเคร่งครัดจริงจังจะยิ่งนัก เมื่อให้สัญญาอย่างใดไว้ก็ทำอย่างนั้น

ครั้นโจรเรียกค่าไถ่หอบเงินทองของมีค่าเดินทางไปแล้ว โจรก็กใหม่ก็บังคับให้ชายผู้มีมนต์วิเศษเสกคาถาเรียกเงินทองของมีค่าให้พวกตน ชายคนนั้นตอบหน้าตายว่า “ตอนนี้ยังเรียกไม่ได้ เพราะปีนี้ฤกษ์เรียกเงินได้เพียง 2 ครั้งเท่านั้น คือเมื่อต้นปีซึ่งได้เรียกไปแล้ว อีกครั้งต้องรอไปถึงปลายปี”

พวกโจรได้ยินดังนั้นก็โกรธเป็นฟืนเป็นไฟพลางร้องว่า “เหวยเจ้านี้มันบอกว่าจะคอยไปจนถึงปลายปีโน้นจึงจะเรียกได้ ดูมันพูดซิ”

ว่าแล้วก็ชักดาบออกฟันชายผู้นั้นถึงแก่ความตายอยู่ ณ ที่นั้นแล้วก็รวมพลพรรคพากันวิ่งตามโจรก็แรกที่หาบและหอบเงินทองของมีค่าไป ก็ไปทันโจรก็ขึ้นเข้าระหว่างทางก็เกิดตะลุมบอนสู้รบแย่งเงินทองของมีค่ากัน จนต่างฝ่ายล้มตายระเนระนาดศพกลาดเกลื่อนเหลือโจรเดนตายอยู่เพียงฝ่ายละ 1 คน

โจรคนที่ 1 “เราจะรบกันไปทำไม”

โจรคนที่ 2 “ซำก็ว่าอย่างนั้น”

ว่าแล้วโจรทั้ง 2 คนก็หอบหิ้วเอาถุงเงินทองของมีค่าเท่าที่มีกำลังจะนำไปได้เดินทางต่อไปด้วยกัน

ทั้งสองกะปลกกะเปลี่ยหิวโหย ไปถึงบ้านป่าแห่งหนึ่งก็นั่งพักผ่อนพลางทำความตกลงในการแบ่งหน้าที่กันว่า คนหนึ่งให้ทำหน้าที่เฝ้าทรัพย์ที่ได้มา อีกคนหนึ่งให้เข้าไปหุงหาอาหารจากบ้านป่ามากิน จะได้มีกำลังเดินทางต่อไป ทั้งสองคนตั้งคำถามขึ้นว่า “แล้วใครจะอยู่เฝ้าของ ใครจะเข้าไปในหมู่บ้านเพื่อหุงหาอาหาร”

โจรคนที่ 1 “ให้ซำเข้าไปก็ได้”

โจรคนที่ 2 “งั้นซำอยู่เฝ้าของ”

ทั้งสองคนแยกทางกัน โจรคนเฝ้าของก็นึกว่า “คราวนี้กูรวยคนเดียวแน่” ฝ่ายโจรคนที่ทำหน้าที่เข้าไปหุงหาอาหารในหมู่บ้านก็คิดอย่างเดียวกันว่า “คราวนี้กูรวยคนเดียวแน่”

โจรคนที่นั่งเฝ้าของเมื่อเห็นเพื่อนจากไปนาน กะว่าคงจะหุงหาอาหารเสร็จและกลับมาแล้ว ก็ถือดาบไปดักรออยู่ที่ข้างทางเข้าหมู่บ้าน พอเพื่อนโจรถือห่อข้าวเดินผิวปากมาอย่างเปล็ดเปล็น โจรที่คอยดักรออยู่ก็ใช้มีดฟันโจรถือห่อข้าวนั้นตาย

โจรที่ฟันเพื่อนตายแล้วก็ถือเอาห่อข้าวพลางหัวร่อว่าบอกรับตัวเองว่า “คราวนี้กูรวยคนเดียวจริง ๆ” กลับมาถึงที่เฝ้าทรัพย์ก็แกะห่อข้าวออกกินข้าวด้วยความเอร็ดอร่อย เพราะความหิวโหยเป็นกำลัง กินได้สักพักก็ผะหงายหลังล้มลงขาดใจตาย

เหตุที่ทำให้เขาตายเพราะโจรคนที่เข้าไปหาอาหารในหมู่บ้านแอบโรยยาพิษใส่ไว้ในอาหาร โดยหวังด้วยความลະโมบว่าจะได้เป็นเจ้าของทรัพย์สินแต่เพียงผู้เดียว

ด้วยใจละโมบและเป็นบาปทั้งคู่จึงทำให้ทั้งสองต้องตายด้วยบาปกรรมสนองทันตาเห็น ส่วนลูกน้องของชายผู้มีเมตตาพิเศษเข้าไปในเมืองรวบรวมเงินทองของมีค่าพอเป็นค่าไถ่ตัวนายได้แล้วก็รีบเดินทางมา มาถึงสถานที่เกิดเหตุก็เห็นศพถูกฟันขาด 2 ท่อน ก็จำได้ว่าเป็น

ศพนายของตน มองดูบริเวณนั้นก็เห็นศพโจรทั้งสองฝ่ายเกลื่อนกลาดเขาบังเกิดความสลดใจว่า “นายเอียนายบอกแล้วว่าอย่าได้เสกมนต์เรียกเงินก็ไม่ฟังนายตายเพราะความดีร้ายของนายแท้ ๆ”

เมื่อลูกน้องคนนั้นเดินทางต่อไป ก็พบอีกสองศพสุดท้ายที่ริมทางอยู่ห่างจากหมู่บ้านป่าไม่ไกลนัก ศพหนึ่งนอนอยู่ริมทางเข้าหมู่บ้าน อีกศพหนึ่งนอนหงายอยู่ข้าง ๆ ห่อข้าว และถุงเงินทองของมีค่า ลูกน้องชายผู้มีมนต์วิเศษก็รวบรวมเอาเงินทองของมีค่าทั้งหมดเดินทางกลับบ้านของตน

พระพุทธเจ้าตรัสชาดกเรื่องนี้จบแล้วทรงย้าว่า การมีนิสัยรั้น ไม่ยอมฟังใครนั้นไม่ดี มีโทษ การแสวงหาประโยชน์อันมิชอบก็ย่อมก่อให้เกิดความหายนะเช่นพวกโจรป่าที่ได้รับผลของบาปกรรมทันตาเห็น

จบแล้วพระพุทธเจ้าทรงกลับชาติของบุคคลในเรื่องชาดกนี้ว่า ชายผู้มีมนต์วิเศษครั้งนั้นคือ**พระภิกษุผู้มีนิสัยรั้น**ในบัดนี้ ส่วนลูกน้องของเขาที่รวบรวมเอาเงินทองครั้งนั้นคือ**พระพุทธองค์**ในบัดนี้

จบชาดกเรื่อง **โจรเรียกค่าไถ่** ลงด้วยประการฉะนี้

3. นกกระจาบสองฝูง

เรื่อง นกกระจาบสองฝูง มีอยู่ใน**สัมมโมทนาชาดก** แห่ง**พระสุตตันตปิฎก** เหตุเกิดของชาดกเรื่องนี้มีดังต่อไปนี้

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่วัดป่าชื่อ **นิโครธาราม** ชานกรุงกบิลพัสดุ์ เมืองหลวงของแคว้นสักกะ อันเป็นเมืองที่พระพุทธเจ้าประสูติ

พระพุทธเจ้าเสด็จมาที่เมืองนี้ เพื่อทรงระงับสงครามอันเกิดจากความขัดแย้งกันระหว่างพระญาติพี่น้องทั้ง 2 ฝ่าย ของพระองค์

พระญาติพี่น้องของพระพุทธเจ้าทั้ง 2 ฝ่ายนั้นคือ

1. พระญาติพี่น้องทางฝ่ายพระบิดาคือ **พระเจ้าสุทโธทนะ** อาศัยอยู่ในเมืองหลวงชื่อ **กบิลพัสดุ์** ตั้งอยู่ริมฝั่งด้านหนึ่งของแม่น้ำโรหิณี

2. พระญาติพี่น้องทางฝ่ายพระมารดา คือ **พระนางสิริมหามายา** อาศัยอยู่ในเมืองหลวงชื่อ **กรุงเทวทหะ** ตั้งอยู่ริมฝั่งอีกด้านหนึ่งของ แม่น้ำโรหิณี

เปรียบเทียบให้เห็นสถานที่ที่อยู่ก็เหมือนกรุงเทพฯ กับกรุงธนบุรีสมัยก่อน ซึ่งตั้งอยู่คนละริมฝั่งของแม่น้ำเจ้าพระยา

ทั้งสองเมือง พลเมืองประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำไร่ทำนา สร้างทำนบกกลางแม่น้ำโรหิณี ในเวลาฝนแล้งก็ตักน้ำด้วยทำนบกนั้นเข้ามา ต่างฝ่ายต่างมีทำนบกั้นน้ำ ฝ่ายที่

อยู่เหนือน้ำก็ได้เปรียบฝ่ายที่อยู่ทางใต้น้ำ ความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์จากการแย่งกันท่อน้ำ
เข้ามาก็เกิดขึ้น จนเกิดเหตุลูกกลมใหญ่โต จนเกิดเป็นสงครามรบพุ่งกัน

พระพุทธเจ้าทรงทราบข่าวจึงเสด็จไปทรงประชุมพระญาติพี่น้องทั้งสองฝ่ายให้เจรจา
ประนีประนอมกัน จนทั้งสองฝ่ายเชื่อฟังพระพุทธเจ้า บรรยายกาศที่ร้อนแรงจึงสงบลง พระพุทธเจ้า
ตรัสแก่พระญาติทั้งสองฝ่ายว่า ถ้าพระองค์ไม่เสด็จมาที่นครวันนี้ จะเกิดสงครามนองเลือด
เลือดของทั้งสองฝ่ายจะไหลท่วมถนน

พระพุทธเจ้าทรงอาศัยเรื่องนี้เป็นเหตุ จึงทรงแสดงธรรมว่าด้วยผลดีของความ
สมัคครสมานสามัคคีกันและทรงแสดงชี้ให้เห็นผลร้ายของความแตกสามัคคีกัน แล้วทรงยกเรื่องราว
ของ **นกกระจาบสองฝูง** มาแสดงประกอบให้เห็นแจ้ง

เรื่องมีดังต่อไปนี้

นกกระจาบสองฝูง

นกกระจาบฝูงหนึ่งจำนวนหลายพันตัวมีหัวหน้านำฝูงพาลูกน้องบินเป็นฝูงไปหากิน
เมล็ดพืชในไร่นา ลูกน้องถูกนายพรานใช้ตาข่ายดักจับไปขายและฆ่ากินวันละหลายตัว
นกกระจาบที่เป็นนายฝูงเห็นความวิบัติของบิวารเช่นนั้น วันหนึ่ง จึงเรียกประชุมนกกระจาบ
ลูกน้องทั้งหมด

เมื่อลูกน้องมาประชุมพร้อมเพรียงกันแล้ว นกกระจาบนายฝูงจึงปราศรัยชี้แจงวิธี
ที่จะทำให้รอดพ้นจากตาข่ายดักของนายพรานใจบาปว่า

“พี่น้องที่รักทั้งหลาย นับตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป เมื่อพวกเราถูกตาข่ายดักของนายพราน
ปา ขอให้พวกเราจรวมพลังสามัคคี ใช้หัวลอดออกจากตาข่ายแล้วกระพือปีกขึ้นพร้อม ๆ กัน
ยกเอาตาข่ายขึ้นทั้งผืนไปวางคร่อมไว้บนยอดไม้ หลังจากนั้นพวกเราแต่ละตัวจึงถอดหัวออกจาก
ตาข่ายแล้วบินหนีออกไปทางเบื้องล่าง”

บรรดานกกระจาบทั้งฝูงต่างเชื่อฟังนกกระจาบนายฝูง พร้อมทั้งจะใช้พลังสามัคคีให้
พ้นภัยพิบัติจากการถูกดักด้วยตาข่าย

ตั้งแต่นั้นมา นายพรานปากก็กลับบ้านมือเปล่าทุกวัน หลายวันเข้าเมียนายพรานซึ่ง
คอยอยู่ที่บ้านก็น้ำบอคนูญไม่รับ

เมียนายพราน “วันนี้ช่วยอีกละซี”

นายพราน “โถ ที่รัก นกมันฉลาดขึ้น มันรวมพลังยกตาข่ายที่ขึ้นไปคร่อมบนยอดไม้
หนีไปได้”

เมียนายพราน “อย่าเลย ฉันไม่เชื่อหรอก พี่คงน่านกไปบ้ำเรอบ้านอื่น”

นายพราน “แต่ที่ว่านกกฝูงนี้ต้องทะเลาะกันแต่เป็นสองฝูงเข้าสักวัน”
 ถัดจากนั้นไม่นานนัก นกกระจาบบินลงนั้นก็พากันบินลงไปกินเมล็ดพืชในลานดิน
 แห่งหนึ่ง นกกระจาบบินลงไม่ระมัดระวัง พลัดไปเหยียบเอาหัวนกกระจาบบินตัวหนึ่งเข้า
 นกกระจาบบินที่เหยียบหัวเพื่อนร้องว่า “เราขอโทษเพื่อนด้วย เราไม่ได้เจตนา เราพลัด
 ไปแล้ว”

นกกระจาบบินที่ถูกเหยียบหัวจนหน้าคะมำลงพื้นก็ว่า “แต่เราเจ็บนา”
 นกกระจาบบินที่เหยียบหัวเพื่อนก็ได้ว่า “เราบอกแล้วว่าไม่ได้เจตนา ก็ขอโทษด้วยแล้ว
 ไม่น่าจะเคืองกันเลย”

เท่านั้นแหละ นกกระจาบบินทั้งสองตัวต่างก็เถียงกันและไม่ยอมกัน ตอนนั้นไม่มีใครยอมรับ
 เป็นฝ่ายผิดแล้วมีแต่ถือว่าเป็นฝ่ายถูกทั้งนั้น

นกกระจาบบินตัวที่ 1 “เอ็งว่าเอ็งแน่แน่กรี”

นกกระจาบบินตัวที่ 2 “เออ แน่ซิวะ”

เมื่อทั้งสองกางปีกและตีปีกเข้าหากันบรรดานกกระจาบบินที่อยู่ใกล้เหตุการณ์ต่างก็เข้ามา
 มุงดู ใครเป็นเพื่อนรักตัวไหนก็เข้าขำงนกกกระจาบบินตัวนั้น ต่างถือพรรคถือพวกแตกแยกกันเป็น
 สองฝ่าย จนกลายเป็นนกสองฝูงส่งเสียงทะเลาะกันเอ็ดอึง

นกกระจาบบินที่ 1 ส่งเสียงว่า “ที่พวกเอ็งไม่ตายเพราะตาข่ายครอบดักครวนั้นก็
 เพราะพวกข้าช่วยยกหอรอกนะ”

นกกระจาบบินที่ 2 ก็ได้ตอบบ้างว่า “อ้าว ครวนั้นถ้าพวกข้าไม่รวมพลังเข้าช่วยลำพัง
 พวกเอ็งจะยกตาข่ายขึ้นไหวหรือ พวกเอ็งก็มีหวังตายเหมือนกันละ”

ความทราบถึงนกกระจาบบินหัวหน้าฝูงจึงเข้ามาเจรจาเกลี้ยกล่อมให้ลูกน้องที่แตกกันเป็น
 สองฝูง สามัคคีกัน แต่ไม่สำเร็จ เพราะเหตุการณ์ตอนนี้รุนแรงเสียแล้ว นกกระจาบบินหัวหน้าฝูง
 จึงพานกบริวารที่เชื่อฟังส่วนหนึ่งแยกฝูงบินเล็ดลอดหนีไปอาศัยอยู่ในป่าแห่งอื่น

ต่อมา นกกระจาบบินที่แตกกันเป็นสองฝูงหรือเป็นฝักเป็นฝ่ายนั้น ถูกนายพรานดักด้วย
 ตาข่ายครอบไว้ได้

นกกระจาบบินที่ 1 “ทีนี้พวกเองว่าพวกเอ็งเก่งกล้าสามารถก็ลองยกบ้างสิ”

นกกระจาบบินที่ 2 “พวกเอ็งก็อวดเก่งเหมือนพวกข้าละว่า เก่งจริงยกเองซิ”

วันนั้นนายพรานป่าผู้ซึ่งมือเปล่ากลับบ้านแทบทุกวัน หิวหนักเป็นพวงกลับบ้านทำให้เมื่อย
 หายหน้าคั่วกลายเป็นคนหน้าบานเหมือนดอกเห็ด

พระพุทธรูปเจ้าตราสดคอกเรือนนี้จบลงแล้วทรงชี้ให้พระญาติพี่น้องทั้งสองฝ่ายเห็นแจ้งว่า

ความสามัคคีกันเป็นเหตุให้เกิดความเจริญ แม้มีภัยพิบัติเกิดขึ้นแก่ส่วนรวมก็สามารถจัดภัยพิบัตินั้นได้ เหมือนนกกระจาบตอนที่ยังไม่แตกแยกกัน คอยฟังและเชื่อฟังคำสั่งคำแนะนำของนายฝูง ทำให้รอดพ้นอันตรายได้ แต่ถ้าแตกสามัคคีกันเมื่อเกิดภัยอันตรายก็แก้ไขไม่ได้ ต้องประสบความวิบัติถูกฆ่าตายเหมือนฝูงนกกระจาบที่แตกสามัคคีกันแม้แต่ทะเลาะวิวาทกัน

ครั้นทรงสรุปข้อธรรมแล้ว พระพุทธเจ้าตรัสกลับชาติตัวแสดงในเรื่องชาดกนั้นว่า ฝูงนกกระจาบที่แตกสามัคคีกันในครั้งนั้น คือ **พระเวททัต** พร้อมด้วยเหล่าบริวารที่แตกสามัคคีกันในบัดนี้ ส่วนหัวหน้าฝูงนกกระจาบที่เบือนหน้าความแตกสามัคคีกันได้พานกบริวารที่เชื่อฟัง และไม่แตกสามัคคีกันบินหนีไปอาศัยอยู่ในป่าแห่งอื่นในครั้งนั้นคือ **พวกพุทธองค์และพุทธบริษัท** ในบัดนี้

พุทธศาสนิกชนภายหลัง ได้ระลึกถึงเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปทรงระงับสงคราม เห็นว่าเป็นเหตุการณ์ครั้งสำคัญ จึงสร้างพระพุทธรูปขึ้นปางหนึ่ง ซึ่งยกพระหัตถ์ขึ้นข้างหนึ่ง เรียกว่า **ปางห้ามญาติ** ไว้บูชาสักการะสืบมาจนทุกวันนี้

จบชาดกเรื่อง **นกกระจาบสองฝูง** ลงด้วยประการฉะนี้

4. เกี่ยวกับนกมูลไถ

เรื่อง เกี่ยวกับนกมูลไถที่พระพุทธเจ้าทรงนำมาแสดงไว้มีอยู่ในชาดกที่ชื่อ **สกุณิดิชาดก** หมวดนิบาตชาดก หรือชุมนุมชาดก แห่งพระสูตรตันตปิฎก เหตุเกิดของชาดกเรื่องนี้มีดังต่อไปนี้

สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ในวัดพระเชตุวันเมืองสาวัตถี เมืองหลวงของแคว้นโกศล ทรงทราบว่าพระภิกษุกลุ่มหนึ่งชอบจาริกไปในสถานที่ไม่ควรไป จึงทรงเรียกพระภิกษุเหล่านั้นมาเฝ้าแล้วทรงสั่งสอนว่าการเป็นพระภิกษุต้องสำรวม ต้องพิจารณาให้ดี ให้เหมาะสมว่าสถานที่แห่งใดควรไป และไม่ควรเข้าไปถ้าเที่ยวไปไม่ระวัง จะประสบอันตรายเหมือนเรื่องนกมูลไถ

พระสงฆ์ทั้งปวงใคร่ทราบเรื่องราวอันจึงกราบทูลให้ทรงแสดง พระพุทธเจ้าจึงตรัสชาดกเรื่อง **เกี่ยวกับนกมูลไถ** เรื่องมีดังต่อไปนี้

เหยี่ยวกับนกมูลไถ

มีนกมูลไถหรือชาวบ้านเรียกว่านกขี้ไถตัวหนึ่ง หาอาหารกินอยู่ตามทุ่งนา เป็นนกขนาดเล็กขนาดนกกระจาบ นกมูลไถชอบจับแมลงและสัตว์กิน เช่น ไล่เดื่อน ซึ่งมีอยู่ตามก้อนไถ ซึ่งชาวนาใช้ไถพรวนดิน ต่างจากนกกระจาบที่ชอบกินเมล็ดพืชในไร่นา

พ่อแม่ของนกมูลไถจะสั่งสอนลูกของตนเริ่มปีกกล้าขาแข็งและเริ่มสอนบินออกหากินเองได้ว่า ธรรมชาติของนกมูลไถต้องเที่ยวหากินตามก้อนไถในนาของชาวนา อย่าไปเที่ยวหากินผิดถิ่น จะมีอันตราย

วันหนึ่ง นกมูลไถตัวนี้อยากจะลองดีคำสั่งห้ามของพ่อแม่ จึงบินออกจากทุ่งนาเข้าไปหากินตามชายป่านั้น เหยี่ยวตัวหนึ่งเห็นมันเข้าก็หุบปีกทิ้งตัวดิ่งลงมาใช้กรงเล็บขุมเอานกมูลไถไป แล้วโผนขึ้นสู่อากาศอย่างรวดเร็ว นกมูลไถตกใจร้องสั้น

เหยี่ยวไม่ฟังเสียงมันพานนกมูลไถในกรงเล็บของมันไปที่ต้นไม้หมายจิกฉีกเนื้อนกมูลไถกินเป็นอาหาร

นกมูลไถร้องครวญครางว่า “ฉันเคราะห์ร้ายเสียแล้ว ฉันเคราะห์ร้ายเสียแล้ว” แล้วก็รำพันต่อไปว่า “ไม่ควรเลย ไม่ควรเลย” ไม่ควรฝ่าฝืนคำสั่งสอนของพ่อแม่ ไม่ควรร่อนหาที่ตาย ไม่ควรทิ้งถิ่นหากิน ถ้าฉันอยู่ในถิ่นของฉัน คือ ทุ่งนาโล่งแจ้ง ที่ที่พ่อแม่และญาติพี่น้องของฉันอาศัยอยู่และหากินฉันไม่เคราะห์ร้ายอย่างนี้

เหยี่ยว “เจ้าว่าอะไรนะเจ้านกน้อย”

นกมูลไถ “ฉันว่าถ้าฉันอยู่ในถิ่นของฉัน ท่านจะทำอะไรฉันไม่ได้เลย”

เหยี่ยว “ถิ่นของเจ้าอยู่ที่ไหน”

นกมูลไถ “อยู่โน้น ทุ่งนาดารดาษด้วยก้อนไถโน้นนั่นแหละ”

เหยี่ยว “ถ้าเจ้าอยู่ที่นั่นแปลว่า เจ้าจะรอดจากกรงเล็บของข้าได้กระนั้นหรือ”

นกมูลไถ “ได้แน่นอน”

เหยี่ยว “หน้อยนั่นะ เจ้านกน้อย เจ้าตัวเล็กนิดเดียว เจ้าจะสู้พญาเหยี่ยวอย่างข้าได้อย่างไร”

นกมูลไถ “ฉันสู้ท่านได้แน่นอน ที่ฉันแพ้ท่านวันนี้เพราะฉันพลัดเข้ามาอยู่ในเขตแดนของท่าน”

เหยี่ยว “เจ้านกน้อย เจ้าไม่รู้ดอกหรือว่าในแผ่นดินใต้ฟ้ากว้างแห่งนี้ไม่เคยมีสัตว์ตัวกระจ้อยร่อยเช่นเจ้าจะหลุดรอดจากกรงเล็บของข้าไปได้เลยแม้แต่ตัวเดียวเมื่อข้าต้องการ

นกมูลไถ “แต่ฉันรับรองว่าถ้าฉันอยู่ในเขตแดนของฉัน ฉันสู้ท่านได้แน่”

เหยี่ยว “ลองดูไหมละ”

นกมูลไถ “สาธุ” (สาธุหมายถึงตกลง)

เหยี่ยวบินออกจากต้นไม้หวนกลับ มุ่งออกทุ่งนาพร้อมกับร่างของนกมูลไถ มันพานกมูลไถลงไปปล่อยไว้ยังก้อนไถในนาที่ชาวนาไถตะทิ้งไว้แล้วบินกลับขึ้นสู่อากาศ มันส่งเสียงประกาศลงมาว่า “พร้อมหรือยังเจ้านกน้อย”

นกมูลไถส่งเสียงร้องตอบว่า “พร้อมแล้ว”

เหยี่ยวอารมณ์ขุ่นเคืองที่ถูกนกกว้างกระจ๊อยร่อยเช่นนกมูลไถร้องทำสู่มันจึงหุบปีกคู่ไปตามลำตัวและปีกหัวดิ่งลงเหมือนอย่างที่มีนกระทำทุกครั้ง เมื่อมองเห็นเหยื่ออยู่ข้างล่างมันดิ่งปีกหัวลงไปีก่อนไถซึ่งนกมูลไถยืนเกาะทำทนายอยู่

นกมูลไถเตรียมตัวรับเหตุการณ์อยู่พร้อมแล้ว เมื่อเห็นร่างของเหยี่ยวพุ่งตัวลงมาใส่มันอย่างรวดเร็ว พอจวนใกล้ตัวมัน มันก็กระโดดลงจากก้อนไถ ก้อนที่ยืนจับอยู่อย่างว่องไวหลบแผลลิบเข้าไปซ่อนอยู่ใต้หลืบของก้อนไถอีกก้อนหนึ่ง

มันได้ยินเสียงเหมือนเสียงของหนัก ๆ ตกลงมาจากที่สูงถึงพื้นดินดังพลัก ฝุ่นตลบดินจากก้อนไถกระจาย

เหยี่ยวพลาดร่างนกมูลไถ เมื่อพลาดก็ยังตัวกลับไม่ทัน ร่างของมันจึงปักลงกระแทกก้อนไถอย่างแรงจนปีทั้งสองหัก ออกมันกระแทกกับพื้นดินมันดินบด ๆ แล้วก็สิ้นใจตายอยู่ตรงนั้น

นกมูลไถมองเห็นร่างดินบด ๆ ของเหยี่ยวพร้อมกับความสิ้นชีวิตของมัน เห็นว่าเหยี่ยวแน่ิ่งไม่ไหวดิ้งแล้วจึงออกจากใต้หลืบก้อนไถขึ้นไปยืนอยู่บนก้อนไถอีกก้อนหนึ่งพลาส่งเสียงร้องรำเริง

คำร้องของมันนั่นทำนผู้เรียบเรียงเรื่องชาดก ตามที่พระพุทธเจ้าทรงนำมาแสดง ได้ร้อยกรองไว้เป็นคำฉันท์ภาษาบาลีว่า

โสหํ มเยน สมุปนฺโน   เปตฺติเก โคจเร รโต

อเปตสตุตฺโมทามิ   สมุปสฺส อตฺตมตฺถโน

แปลถอดความเป็นกลอนสุภาพได้ว่า

เราวางแผนอุบายไม่คลายคลาด   ตามโอวาทพ่อแม่เราเฝ้าสอน

จึงพ้นภัยจากเหยี่ยวเฉียวราญรอน   ไม่มัวยมรณข้างสุขจริงยิ่งเคย

พระพุทธเจ้าตรัสชาดกเรื่องนี้จบแล้วทรงแสดงธรรมแก่พระภิกษุสงฆ์ซ้ำอีกว่า ให้ระมัดระวังการเที่ยวไปในถิ่นที่ไม่ควรไป เมื่อไปในสถานที่เช่นนั้นไม่ควรประมาท ความประมาทนั้นไม่ดี เป็นทางแห่งความตาย เหยี่ยวถึงแก่ความตายก็เพราะความประมาท

จบแล้วทรงกลับชาติตัวแสดงในเรื่องชาดกว่า เขี้ยวในครั้งนั้น คือพระเทวทัตในบัดนี้ ส่วนนกมุลไกที่รอดพ้นภัยได้ คือพระพุทธรองค์ในบัดนี้

จบชาดกเรื่อง **เหยี่ยวกับนกมุลไก** ลงด้วยประการฉะนี้

5. ทำใจดีสู้เสือ

สำนวนว่า “ทำใจดีสู้เสือ” ซึ่งใช้พูดกันเข้าใจว่าจะได้มาจากปิชาดก ในหมวดอฏฐกนิบาต แห่งพระสุตตันตปิฎก เหตุเกิดของชาดกเรื่องนี้มีดังต่อไปนี้

สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ในวัดชื่อพระเวฬุวัน แขวงกรุงราชคฤห์ เมืองหลวงของแคว้นมคธ

วัดพระเวฬุวัน เป็นพระอารามแรกของพระพุทธศาสนา ตั้งอยู่ในพระราชอุทยานป่าไผ่ของพระเจ้าพิมพิสาร พระราชาแห่งแคว้นมคธ พระเจ้าพิมพิสารยกถวายให้เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า และถวายให้เป็นที่อยู่ของพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าด้วย เป็นสถานที่ที่นรมย์สงบสงัดเหมาะแก่ท่านผู้ทรงศีลอาศัยปฏิบัติธรรม

พระมหาโมคคัลลานะ พระอัครสาวกของพระพุทธเจ้าที่คู่กันกับพระอัครสาวกอีกองค์หนึ่งคือ **พระสารีบุตร** ได้เดินทางมาเฝ้าพระพุทธเจ้าที่วัดพระเวฬุวัน

พระมหาโมคคัลลานะได้กราบทูลเล่าเรื่องที่ท่านได้ประสบมาในระหว่างที่ท่านได้ไปนั่งพักผ่อนอยู่ที่ถ้ำเชิงเขาแห่งหนึ่ง ซึ่งอยู่ในแคว้นมคธ อันไม่ไกลจากกรุงราชคฤห์

เรื่องที่พระมหาโมคคัลลานะกราบทูลเล่าถวายพระพุทธเจ้านั้นมีดังต่อไปนี้

ทำใจดีสู้เสือ

ชายเลี้ยงแพะผู้หนึ่งไล่ต้อนฝูงแพะเข้าไปกินหญ้าและใบไม้อ่อนในที่ราบในหุบเขาที่ราบนั้นล้อมรอบด้วยภูเขาทุกด้าน มีทางเข้าได้ทางเดียว หญ้าและใบไม้อ่อนในบริเวณที่ราบหุบเขานั้นอุดมสมบูรณ์ ชายเลี้ยงแพะไล่ต้อนฝูงแพะเข้าไปถึงที่ราบแห่งนี้แล้วก็ประมาณ ไม่ได้นับจำนวนแพะว่าเข้าไปในบริเวณแห่งนี้ทุกตัวหรือไม่ พอเข้าไปถึงที่ราบแล้วก็นอนด้วยความเข้าใจว่าแพะเข้ามาครบทุกตัว

แม่แพะสาวตัวหนึ่งมีวแต่กินหญ้าและใบไม้ระหว่างทาง ได้บ้ายหน้าเข้าไปตามช่องแคบภายหลังฝูงแพะก็เผชิญหน้าเข้ากับเสือตัวหนึ่งซึ่งแอบด้อมตามฝูงแพะโดยชายเจ้าของฝูงแพะไม่รู้ มันแอบมาดักรออยู่ข้างหน้าตรงซอกเขาที่แม่แพะจะตามเข้าไปในฝูง เพื่อจับกินแพะตัวที่มีวเดินรั้งท้ายฝูงแพะ

ใกล้กับที่สัตว์ทั้งสองเผชิญหน้ากันเป็นเงื่อมภูเขาที่มีรูปร่างเหมือนถ้ำ พระมหาโมคคัลลานะมานั่งสมาธิพักผ่อนอยู่ที่เงื่อมภูเขาแห่งนี้ ท่านได้ยินเสียงคำรามและเสียง

แพะร้องทันทันฟังภาษาสัตว์ออก จึงเข้าใจความหมายจากเสียงร้องของสัตว์ทั้งสองและได้เห็นแม่แพะทำใจดีสู้เสือ

เสียงเสือกคำรามและเสียงแม่แพะร้องนั้นถ่ายทอดออกมาเป็นภาษามนุษย์ได้ดังต่อไปนี้

แม่แพะ “คุณลุงเจ้าขา คุณลุงสบายดีหรือเจ้าคะ”

เสือก “เฮ้ย ไม่ต้องพูดมาก”

แม่แพะ “คุณแม่ของคุณลุงคงสบายดีใช่ไหมเจ้าคะ ท่านคงอยากมีความสุข ดิฉันก็อยากมีความสุขเหมือนกันเจ้าคะ”

เสือก “ต่อแหละ” เอ็งนี่กว่าการที่เอ็งลำดับญาติเรียกข้าว่าคุณลุงนั้นจะทำให้เอ็งพ้นจากความตายกระนั้นหรือ”

แม่แพะ “ดิฉันทำผิดอะไรจึงจะต้องตายละคะคุณลุง”

เสือก “อู่วะ เอ็งบังอาจเดินข้ามทางข้ามมานะซี”

แม่แพะ “เวลานี้คุณลุงนั่งหันหน้ามาทางทิศตะวันออก อันเป็นทางที่ดิฉันเดินมาทางของคุณลุงอยู่ทางทิศตะวันตก จะว่าดิฉันเดินข้ามทางของคุณลุงได้อย่างไร”

เสือก “เฮ้ย ทางข้าวงรอบทุกทิศทุกทาง ไม่มีทางที่เอ็งจะเดินหลีกเลี่ยงได้เลย”

แม่แพะ “พ่อแม่ของดิฉันสอนดิฉันไว้ว่าทางของผู้ร้ายใจพาลมักยาวอย่างคุณลุงว่าดิฉันไม่ประสงค์จะเดินข้ามทางคุณลุงดิฉันจึงเหาะมากลางหาเจ้าคะ”

เสือก “มีน้ำล่ะ ข้าจึงไม่เห็นสัตว์ป่าสำหรับให้ข้าล่าจับกินแม้แต่ตัวเดียวพวกมันตกใจเพราะเสียงเหาะมาของเอ็งเป็นแน่ ทำให้ข้าอดอาหารวันนี้ นางตัวดี เพราะเอ็งที่เดียวแหละ”

แม่แพะเห็นว่าวิสัยพาลอย่างเสือกตัวนี้ไม่มีทางที่จะใช้คำพูดดี ๆ เอาชนะได้ จึงรวบรวมสติปัญญาที่มีอยู่ มองหาทางที่พอจะเอาชีวิตรอดได้ และเห็นว่าถ้ากลับหลังวิ่งหนีก็ดี วิ่งออกทางซ้ายหรือทางขวาก็ดี ไม่มีทางรอดจากกรงเล็บของเสือกพาลได้แน่ มีอยู่ทางเดียวที่ควรจะต้องเสี่ยงดู นั่นคือวิ่งสวนเข้าใส่เสือกโดยแฉลบเฉียดออกทางข้าง ๆ เสือกตัวนี้

ฉับพลัน แม่แพะก็รวบรวมกำลังกระโจนใส่เสือก เสือกพาลไม่ทันนึกว่าแม่แพะจะวิ่งมาทางที่ตนคอยที่อยู่ คอยดูแต่ด้านอื่นจึงทำให้แม่แพะแฉลบรอดเงื้อมกรงเล็บเสือกพาลเข้าไปในฝูงแพะที่เจ้าของนอนเฝ้าอยู่

พระมหาโมคคัลลานะได้เห็นและได้ยินเรื่องราวทั้งหมด ก็นึกชมสติปัญญาของแม่แพะที่ฉลาดสามารถนำตัวให้อันตรายได้

ท่านเล่ากราบทูลจบลง พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่าเรื่องทำนองนี้เคยมีมาแล้วในอดีต พระมหาโมคคัลลานะและพระสงฆ์ทั้งปวงใคร่ทราบเรื่องราวในอดีตนั้น ก็กราบทูลให้ทรงแสดง

พระพุทธเจ้าจึงตรัส **ทิวชาดก** ซึ่งให้ชื่อเรื่องในภาษาไทยว่า **ทำใจดีสู้เสือ**

เรื่องราวของชาดกที่พระพุทธเจ้าทรงนำมาแสดงนั้นสาระสำคัญของเรื่องส่วนใหญ่ เหมือนที่พระมหาโมคคัลลานะได้พบและนำมาเล่าถวายพระพุทธเจ้า แม้ถ้อยคำที่สัตว์สองตัวนี้ คือแม่แพะและเสือพาลโต้ตอบกันก็เหมือนกัน ต่างกันเพียง 2 ประการเท่านั้น คือ

1. ผู้ที่เห็นเหตุการณ์ และได้ยินสัตว์ทั้งสองโต้ตอบกันนั้นเป็นพระฤๅษีหนึ่งบำเพ็ญกรรม อยู่ใกล้ข้างเขา
2. แม่แพะในเรื่องชาดกนี้ไม่รอดกรงเล็บเสือ ทำให้พระฤๅษีปลงกรรมสังเวทว่าเป็น กรรมของสัตว์ที่สุคติวิสัยท่านจะช่วยให้

ตรัสชาดกเรื่องนี้จบแล้ว พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมสรุปเรื่องว่าการพูดดีก็ดี พูดจาให้ไพเราะเป็นที่รักก็ดี ไม่เป็นประโยชน์สำหรับพูดให้คนพาลฟัง เพราะคนพาลไม่ยินดี ในถ้อยคำเช่นนั้น

จากนิทานดังกล่าวนี้ พระพุทธเจ้าทรงสรุปกลับชาติผู้เป็นตัวร่วมเหตุการณ์ที่เกิดในอดีต ว่า เสือพาลตัวนั้นกลับชาติมาก็คือเสือพาลในเรื่องที่พระมหาโมคคัลลานะได้เห็นและนำมาเล่า แม่แพะในอดีตซึ่งไม่รอดกรงเล็บเสือพาลครั้งนั้น ก็คือแม่แพะฉลาดสามารถเอาตัวรอดได้ในบัดนี้ ส่วนพระฤๅษีที่หนึ่งบำเพ็ญกรรมอยู่ใกล้เหตุการณ์ครั้งนั้นคือ**พระพุทธองค์**ในบัดนี้

จบชาดกเรื่อง **ทำใจดีสู้เสือ** ลงด้วยประการฉะนี้

6. กระจ่ายตื่นตูม

คำพังเพยในสำนวนภาษาไทยมีว่า **กระจ่ายตื่นตูม** ได้มาจากเรื่องราวใน **ทัตถกายชาดก** อันอยู่ในหมวดเบ็ดเตล็ดที่เรียกว่า **ขุททกนิกาย** แห่ง**พระสุตตันปิฎก** เหตุเกิดของชาดกเรื่องนี้มีดังต่อไปนี้

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในวัดชื่อพระเชตะวัน ในกรุงสาวัตถี เมืองหลวงของ แคว้นโกศล ทรงทราบเรื่องที่พระสงฆ์ในวัดนำมาสนทนากันที่โรงธรรม โรงธรรมนั้นเรียกว่า **ธรรมสภา** ซึ่งมีประจำอยู่ในวัดพระพุทธศาสนาสมัยพระพุทธเจ้าและเวลาที่พระสงฆ์สนทนา ธรรมกันในปัญหาต่าง ๆ นั้น มักเป็นเวลาเย็น

เรื่องที่พระสงฆ์นำมาสนทนากันคราวนี้เป็นเรื่องความเชื่อถือของชาวบ้าน ผู้นับถือและ เชื่อถือคำสอนของนักสอนต่าง ๆ ในสมัยนั้น มีอยู่พวกหนึ่งสอนว่าวิธีการทรมานตนให้ลำบาก เช่น อดข้าว เป็นต้น เป็นการดี ชาวบ้านเพียงแต่ได้ยินได้ฟังก็นำไปเล่าลือต่าง ๆ กันไป ผู้ที่ไม่พิจารณาให้ดีก็เชื่อตามคำที่เล่าลือกันมา พลอยเห็นดีเห็นงามตามไปด้วย

พระสงฆ์ตั้งปัญหาสนทนากันว่า ชาวเล่าลือควรเชื่อได้หรือไม่

พระพุทธเจ้าได้เสด็จมายังที่ประชุมพระสงฆ์แล้วตรัสว่า “ไม่ควรเชื่อข่าวเล่าลือ คนที่เชื่อข่าวเล่าลือเรียกว่าเป็นคนเชื่อมงคลตื่นข่าว

ผู้เชื่อมงคลตื่นข่าวคือผู้ที่เพียงแต่ได้ยินใครเล่าลือว่าดีให้ฟัง ก็เชื่อที่ดีตามไปด้วย

พระพุทธเจ้าตรัสว่าควรเชื่อกรรม

กรรมนั้นคือสิ่งที่มีเหตุผล เช่น เมื่อทำดีเป็นเหตุย่อมเกิดเป็นผลดี ความขยันหมั่นเพียรก็เป็นความดี เป็นเหตุให้เกิดผลดี ทำงานด้วยความขยัน งานดีเกิดผลดี ขยันศึกษาเล่าเรียนก็เป็นเหตุให้เกิดผลดีคือ เป็นคนฉลาด มีสติปัญญา การทำไม่ดีเป็นเหตุให้เกิดผลไม่ดี ย่อมทำให้ผู้นั้นได้รับความเดือดร้อน เช่น เกียจคร้านศึกษาเล่าเรียน ก็เกิดผลไม่ดีคือโง่ เชื่อง่ายเห็นอะไรได้ยินอะไรเข้าก็เชื่อตามคนอื่น ตื่นตามคนอื่นรวมทั้งเชื่อถือตามความเข้าใจผิดของตนด้วย

พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบว่าเหมือนเรื่องกระต่ายตื่นตูม

พระสงฆ์ทั้งปวงใคร่ทราบเรื่องราวนั้น จึงกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงแสดง

พระพุทธเจ้าจึงตรัสขาดกเรื่อง **กระต่ายตื่นตูม**

เรื่องมีดังต่อไปนี้

กระต่ายตื่นตูม

กระต่ายตัวหนึ่งเที่ยวหาอาหารกินอยู่ในป่า อาหารของมันคือยอดหญ้าอ่อน กินอิ่มแล้วก็ซังกว จึงเข้าไปอาศัยนอนอยู่ในกอหญ้าใต้ต้นไม้ซึ่งมีลูกกำลังสุก ลูกของต้นไม้มีขนาดเท่ากำปั้นมนุษย์ผู้ใหญ่บ้างลูกขนาดเล็กบ้าง

กระต่ายตัวนี้เคยได้ยินข่าวลือเรื่องแผ่นดินถล่มหรือแผ่นดินไหวที่ทำให้ต้นไม้ล้ม และภูเขาพัง ก็หวาดระแวง ก่อนนอนหลับมันตั้งคำถามตัวเองว่า “ถ้าแผ่นดินถล่มเราจะวิ่งหนีไปทางไหนดี” แล้วมันก็มีอยหลับไป

ยังไม่ทันหลับสนิทหูของมันได้ยินเสียงตุ๊บต๊ิบตึงตัง มันตกใจตื่นความหวาดระแวงมีตกค้างอยู่ในใจมัน ทำให้มันได้ยินเสียงนั้นเหมือนเสียงใหญ่โตดังครืนคราน เพราะไม่ได้พิจารณาให้รอบคอบ ก็ทะลึ่งพรวดลุกขึ้นวิ่งพลางแหกปากส่งเสียงร้องว่า

“แผ่นดินถล่ม แผ่นดินถล่ม”

เพื่อนกระต่ายอีกตัวหนึ่งได้ยินเสียงมันร้องและเสียงวิ่งมาก็วิ่งด้กหน้าออกมาถามว่า “เกิดอะไรหรือ”

“แผ่นดินถล่ม” มันตอบพลางวิ่งหือเหยียด

ฝ่ายกระต่ายตัวที่วิ่งออกมาถามก็ตกใจและเชื่อว่าแผ่นดินถล่ม จึงโกยแนวตามกระต่ายที่บอกข่าวแผ่นดินถล่ม

บรรดาสัตว์ป่าทั้งปวงเช่นหมูป่า อีเก้ง กวาง กระบือป่า โคป่า แรด เสือโคร่ง และช้าง บรรดาที่ได้ยินเสียงว่าแผ่นดินถล่ม ก็วิ่งหน้าตาตื่นมาดักถาม หมูป่าวิ่งมาถึงก่อนถามว่า “เกิดอะไรหรือ”

“แผ่นดินถล่ม” กระต่ายตะโกนตอบพร้อมกับวิ่งหน้าเร็ดไม่เหลียวหลังเท่านั้นเอง หมูป่าก็ส่งเสียงร้องดังลั่นป่าส่งข่าวให้สัตว์ป่าทราบทั่วกันว่า “แผ่นดินถล่มแล้ว”

ป่าที่สงบสงัดก็อึกทึกครึกโครมปานแผ่นดินถล่มหลายจริง ๆ เพราะบรรดาสัตว์ป่าทั้งหมดต่างตื่นตระหนกวิ่งหนีแผ่นดินถล่มกันจนป่าไม่ราบเป็นทิวแถว

สัตว์ป่านั้นมีนาย นายของสัตว์ป่าคือพญาราชสีห์ ซึ่งเป็นสัตว์ที่กล้าหาญ ได้ยินเสียงอึกทึกก็วิ่งออกมาดักหน้าและร้องห้ามสัตว์ป่าทั้งหลายให้หยุดวิ่ง แล้วสอบถามถึงสาเหตุของการแตกตื่นวิ่งกันจนป่าราบ สัตว์ป่าก็ตอบเป็นเสียงเดียวกันว่า “วิ่งหนีแผ่นดินถล่ม” พญาราชสีห์ “ใครบอกว่าแผ่นดินถล่ม”

สัตว์ป่า “หมูป่าบอกขอรับนาย”

พญาราชสีห์หันไปถามหมูป่า หมูป่าก็ตอบว่ากระต่ายบอกเรื่องแผ่นดินถล่ม พญาราชสีห์ก็หันไปถามกระต่ายตัวแรกที่ตัวสั่นยังไม่หายตกใจ กระต่ายตัวนั้นก็ตอบว่ากำลังนอนหลับอยู่ได้ยินเสียงดังดัง

พญาราชสีห์ “แกนอนอยู่ที่ไหน”

กระต่าย “อยู่ที่กอหญ้าใต้ต้นไม้ขอรับนาย”

พญาราชสีห์ “ต้นไม้อะไรชื่อไหม”

กระต่าย “ต้นมะตูม ขอรับนาย”

พญาราชสีห์ “ไหนแกพาเข้าไปดูซิ”

กระต่ายตัวนั้นร่างสั่นสะท้านด้วยความหวาดกลัว แต่กลัวอำนาจราชสีห์มากกว่า จึงพาพญาราชสีห์เดินย้อนกลับมายังสถานที่ที่เกิดเสียงเหมือนแผ่นดินถล่ม บรรดาสัตว์ป่าทั้งหลายที่ตื่นตระหนกวิ่งหนีกันป่าราบตามกระต่ายด้วยความตระหนกตกใจกลัวก็เดินเป็นขบวนตามหลังราชสีห์มาด้วย

ครั้นมาใกล้กอหญ้าภายใต้ต้นไม้ใหญ่ที่กระต่ายนอนหลับนั้นกระต่ายตัวนั้นก็ร่างสั่นสะท้านยิ่งขึ้นถอยหน้าถอยหลัง ไม่กล้าเดินเข้าไปดูใกล้ ๆ กับสถานที่แห่งนั้น ได้แต่บอกพญาราชสีห์ว่าอยู่ตรงนั้น

พญาราชสีห์จึงเดินเข้าไปดูด้วยอาการองอาจกล้าหาญ ก็ได้เห็นกอหญ้าที่กระต่าย

นอนหลับ และไม่ไกลจากกอหญ้าที่นั่นมีมะตูมลูกหนึ่งซึ่งสุกแล้วเพิ่งหล่นลงจากต้นของมันหมาด ๆ พญาราชสีห์จึงร้องประกาศแก่บรรดาสัตว์ป่าทั้งหลายให้ทราบความจริงทั่วกันว่าเสียงที่กระต่ายเข้าใจผิดขณะม่อยหลับว่าเป็นเสียงแผ่นดินถล่มนั่นคือเสียงลูกมะตูมสุกร่วงหล่นจากต้นลงดินนี่เอง

บรรดาสัตว์ป่าทั้งที่ได้รับความเจ็บมากบ้างน้อยบ้างจากการวิ่งหนีแผ่นดินถล่ม เพราะชนกับต้นไม้บ้าง เหยียบกันเองบ้าง ก็ส่งเสียงครางพึมพำด้วยความเข้าใจและดูหมิ่นกระต่ายว่า “โง่เอ๊ย”

พระพุทธเจ้าตรัสชาดกเรื่องนั้นจบลงแล้วทรงย้ำความจริงว่า คนโง่เห็นอะไร และได้ยินอะไรไม่พิจารณาให้ถ่องแท้ เกิดความเชื่อง่าย ๆ ย่อมทำตนเองให้ลำบาก และพลอยให้คนอื่น ๆ แยกตื่นเพราะความเชื่อ่ง่ายทำให้ได้รับความเดือดร้อนลำบากไปด้วย

จบแล้วพระพุทธเจ้าทรงชี้แจงเรื่องกลับชาติหรือชาติปัจจุบันของสัตว์ป่าเหล่านั้นว่า กระต่ายก็ดี บรรดาสัตว์ป่าที่วิ่งหนีแผ่นดินถล่มกันด้วยความเข้าใจผิดก็ดี คือ**บรรดาชาวบ้าน และชาวเมือง** ที่มักเชื่ออะไรต่ออะไรตาม ๆ กันง่าย ๆ ในทุกวันนี้ ส่วนพญาราชสีห์ครั้งนั้นคือ **พระพุทธองค์** ในบัดนี้

จบชาดกเรื่อง **กระต่ายตื่นตูม** ลงด้วยประการฉะนี้

7. สุนัขแสนรู้

ชาดกเรื่อง สุนัขแสนรู้ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ มีอยู่ใน**สุนัขชาดก หมวดทุกนิบาต แห่งพระสูตรตันตปิฎก** เหตุเกิดของชาดกเรื่องนี้มีดังต่อไปนี้

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในพระเชตวันาราม กรุงสาวัตถี เมืองหลวงของแคว้นโกศล ทรงทราบเรื่องที่พระสงฆ์ในวัดนำมาสนทนากัน

เรื่องนั้นมีอยู่ว่า

ที่วัดพระเชตวันหรือพระเชตวันารามนั้น นอกจากมีพระ**คันธกุฎี** ที่ประทับของพระพุทธเจ้า **กุฎีเสนาสนะ**อันได้แก่กุฎีที่อยู่อาศัยของภิกษุสงฆ์ **อุปัฏฐานศาลา**อันได้แก่โรงพยาบาลอาพาธ และ**ธรรมสภา**คือสถานที่ประชุมสงฆ์ประจำวัดสำหรับพระสงฆ์ประชุมถกปัญหากัน แล้วก็มีอาสนศาลาคือ **หอฉัน**

ที่หอฉันแห่งนี้มีน้ำดื่ม น้ำใช้สำหรับพระภิกษุสงฆ์ น้ำใช้ก็ได้แก่ น้ำสำหรับตักล้างบาตรพระฉันอาหารแล้วต้องล้างบาตรเช็ดบาตรให้แห้งแล้วนำไปเก็บไว้ให้ดี ด้วยบาตรสมัยนั้นเป็นบาตรดินเป็นพื้น พระภิกษุออกบิณฑบาตได้อาหารมาแล้วมักมานั่งฉันกันที่นี้ ที่อาสนศาลาจึงมีตุ่มใส่น้ำใช้และน้ำดื่ม ไว้สำหรับพระภิกษุสงฆ์

คนตักน้ำมาใส่ตุ่มในหอฉันหรืออาสนศาลานั้นเป็นชาวบ้าน ประเภทคนวัดที่มารับใช้ พระสงฆ์ในวัด คนตักน้ำได้กินอาหารเหลือจากพระสงฆ์ด้วย ปีนี้คนตักน้ำได้เลี้ยงลูกสุนัขเพศผู้ไว้ตัวหนึ่ง ลูกสุนัขได้กินเศษอาหารที่เหลือจากคนตักน้ำ ก็มีรูปร่างอ้วนพีน่ารัก

ครั้นต่อมามีชาวบ้านผู้หนึ่งได้มาเห็นลูกสุนัขซึ่งกำลังรุ่ม ๆ ตัวนี้ มีรูปร่างดี และท่าทางฉลาดจึงขอแลกสุนัขนี้ด้วยผ้าเนื้อดีและแทมเงินให้อีกจำนวนหนึ่ง เมื่อตกลงกันแล้วชาวบ้านผู้ซื้อสุนัข ก็ใช้เชือกคอกสุนัขลงไป พร้อมกับโยนอาหารล่อใจให้มันกินด้วยสุนัขก็เดินต้อย ๆ ตามเจ้าของใหม่ไปไม่ขัดขืน

ไปได้ไกลสักพัก เจ้าของใหม่เห็นสุนัขไม่เดิน และเดินตามหลังมาโดยดี ก็สำคัญมั่นหมายว่าสุนัขรักเจ้าของใหม่คงลืมเจ้าของเก่าแล้ว จึงหยุดเดินแล้วหันไปพูดปลอบใจสุนัขพลางเอามือลูบหัวมันแล้วแก้มือออก พอโซ่หลุดจากคอเท่านั้น เจ้าสุนัขก็หือเหี้ยดโดยไม่เหลียวหลังกลับไปดูเจ้าของใหม่แม้แต่น้อย

เจ้าของใหม่ยืนงง ร้องเสียงหลง ส่งเสียงเรียก และดำสุนัขขึ้นไป

เจ้าสุนัขนั้นวิ่งแจ้นมาจนถึงอาสนศาลาหรือหอฉันที่พระเชตุพนารามซึ่งมันเคยอยู่อาศัยกับคนตักน้ำถวายพระสงฆ์

พระสงฆ์ในวัดซึ่งทราบเรื่องเจ้าสุนัขที่ถูกเจ้าของใหม่ซื้อไปแล้วกลับมาอยู่ที่เดิมอีกก็พูดกัน เรื่องนี้ได้เป็นปัญหาประจำวัน ในธรรมสภาหรือหอประชุมสงฆ์ในวัด พระสงฆ์ทั้งปวงสนทนากันว่าสุนัขตัวนี้ฉลาด สามารถสลัดตัวเองออกจากเครื่องผูกคอกคือ โซ่ ได้

พระพุทธรเจ้าเสด็จมาที่ประชุมสงฆ์แล้วตรัสว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย สุนัขตัวนี้ฉลาดสามารถสลัดตัวเองออกจากเครื่องล่ามผูก แต่ในบัดนี้เท่านั้นก็หาไม่ ด้วยว่าแม้ในอดีตชาติ สุนัขตัวนี้ก็เคยทำได้อย่างนี้มาแล้ว”

พระสงฆ์ทั้งปวงใคร่ทราบเรื่องราวในอดีตนั้น ได้กราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดง

พระพุทธรเจ้าจึงตรัส **สุนัขขาดก**

เรื่องมีดังต่อไปนี้

สุนัขแสนรู้

ที่เมืองแห่งหนึ่ง มีชาวบ้านคนหนึ่งเลี้ยงลูกสุนัขไว้ตัวหนึ่ง เขารักมันมาก ให้อาหารมันกินอิ่มทุกวัน สุนัขตัวนั้นก็อ้วนพีน่ารักและฉลาด ชาวบ้านคนหนึ่งมาเห็นเข้าก็นึกเอ็นดูมันอยากเอาไปเลี้ยง จึงเจรจาขอซื้อจากเจ้าของทั้งสองฝ่ายตกลงกันได้ด้วยดี โดยผู้ขอซื้อตกลงให้ผ้าเนื้อดีหนึ่งชุด กับเงินอีกจำนวนหนึ่งเป็นค่าสุนัข

เมื่อตกลงกันแล้ว เจ้าของใหม่ก็ใช้เชือกหนังแบบเดียวกับแผ่นหนังสัตว์บาง ๆ ที่ใช้เป็น

ปลดออกคอสุนัข ผูกคอสุนัขตัวนั้นล่ามต่อด้วยเชือกแล้วจูงสุนัขนั้นไป เขาพามันออกจากเมืองนั้นไป จนถึงปากทางใกล้ดงแห่งหนึ่ง ที่นั้นมีศาลาที่พัก เจ้าของใหม่เมื่อยล่า จูงสุนัขเข้าไปที่ศาลา นั้นแล้วผูกปลายเชือกล่ามมันไว้จากนั้นก็เอนกายนอนบนแผ่นกระดานแล้วม่อยหลับไปด้วย ความเหนื่อยอ่อน

ขณะนั้นชายผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นชาวเมืองเดียวกับเจ้าของเดิมของสุนัขเดินมาสู่ระที่ดงแห่งนั้น เขารู้จักสุนัขตัวนั้นดี และสุนัขตัวนั้นก็รู้จักเขา

เขารู้ว่าสุนัขตัวนี้ฉลาดและกำลังเป็นทุกข์ด้วยความรักและคิดถึงเจ้าของเดิม แต่มันก็ยังไม่ฉลาดพอที่จะปลดเปลื้องตัวเองให้หลุดจากเชือกหนึ่งได้ มันมองดูชายที่มันรู้จัก และกระดิกหาง พลางส่งเสียงครางหึ่ง ๆ เบา ๆ ทักทายเขา เขาจึงกระซิบบเบา ๆ พร้อมแสดง กิริยาบอกให้สุนัขแสนรู้ทำตาม

คำกระซิบบของเขานั้นท่านผู้เรียบเรียงชาดกเรื่องนี้ได้ร้อยกรองเป็นคำฉันท์ภาษาบาลี ขึ้นต้นด้วยคำว่า “พาโล วตาย สุนโข” เป็นต้น

แปลถอดความเป็นกลอนสุภาพได้ว่า

เป็นสุนัขควรรู้จักปลดเปลื้อง

ออกจากเครื่องผูกมัดรัดคอได้

เคี้ยวเชือกหนึ่งซิ้วยเจยอยู่โย

รีบเร็วไวกลับบ้านเก่าของเจ้าเคย

สุนัขได้ฟังคำพูดพร้อมกับการอ่านกิริยาของชายคนนั้นเข้าใจความหมายมันจึงส่งเสียง

เบา ๆ ซึ่งท่านผู้เรียบเรียงชาดกได้ถอดความหมายจากเสียงร้องของสุนัขตัวนั้นออกมาเป็น

ภาษามนุษย์ด้วยการร้อยกรองเป็นคำฉันท์ภาษาบาลี

คำฉันท์บาลีนั้นมีว่า

อัญฐิตี เม มนสมิ เม

อโถ เม หตาย กติ

กาลญฺจ ปฏิกงฺขามิ

ยาว ปสุปฺตฺซุชฺชโน

แปลถอดความเป็นกลอนสุภาพได้ว่า

ข้าพเจ้าจดจำค่านายสอน

ไม่นั่งนอนด้วยเข้าใจแจ่มแล้ว

รอมันหลับกรนครอกเป็นออกแจว

มุ่งแนบแน่วบ้านเก่าของเราเคย

สักพักหนึ่ง เจ้าของใหม่ของสุนัขนั้นส่งเสียงกรนครอก

สุนัขก็เคี้ยวเชือกหนึ่ง เคี้ยวด้วย

กลืนกินลงท้องด้วยความเอร็ดอร่อยด้วย พอเชือกหนึ่งขาดมันก็วิ่งแจ้นกลับบ้านเดิมของมัน

พระพุทธเจ้าตรัสชาดกเรื่องนี้จบลงแล้ว ทรงแสดงธรรมทรงชี้ให้เห็นกิเลสเครื่องผูกมัด

สัตว์ไว้ในโลกมนุษย์และทรงชี้ปัญหาเป็นเครื่องตัดกิเลส นั้น ดูจสุนัขกัดเชือกหนึ่งขาดทำตนเป็น

อิสระได้แล้วทรงกลับชาติชาดกว่า สุนัขตัวนั้นในครั้งนั้นคือสุนัขในหอนั้น ในบัดนี้ ส่วนชาย

ผู้ฉลาดสามารถสอนสุนัขให้ทำตามได้คือ**พระพุทธองค์**ในบัดนี้
 จบขาดกเรื่อง **สุนัขแสนรู้** ลงด้วยประการฉะนี้

8. ลูกไม้หล่นไกลต้น

สำนวนภาษาไทยมีว่า “ลูกไม้ไม่หล่นไกลต้น” เป็นความเปรียบเทียบกับว่า คนเราเกิดจากพ่อแม่เช่นใด ก็มักเหมือนพ่อแม่หรือเผ่าพันธุ์ของวงศ์สกุล แต่ขาดกเป็นทำนองกลับกันคือลูกไม้หล่นไกลต้น เพราะพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ใน**กรุงคมิชขาดก หมวดเอกนิบาต แห่งพระสุตตันตปิฎก** เหตุเกิดของขาดกเรื่องนี้มีดังต่อไปนี้

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ใน พระเวฬุวันวิหารหรือพระเวฬุวนารามก็เรียก ในกรุงราชคฤห์เมืองหลวงของแคว้นมคธ ทรงทราบคำสั่งนทนาถันของพระภิกษุในวัด

พระภิกษุสงฆ์ในวัดสนทนากันถึงเรื่องพระเทวทัตเสื่อมลามกคือ ผลประโยชน์และเสื่อมความนับถือ จากมหาชน มี 3 เรื่องด้วยกัน

1. พระเทวทัตวางแผนปลงพระชนมชีพพระพุทธเจ้าด้วยการว่าจ้างนักยิงธนูมือแม่นเหมือนจับวางที่เรียกว่า นายขมังธนู ไปลอบยิงพระพุทธเจ้า แต่แผนล้มเหลว เพราะนายขมังธนูไม่กล้ายิงพระพุทธเจ้าเรื่องนี้ชาวบ้านชาวเมืองส่วนใหญ่ไม่รู้เรื่อง รู้แต่บางคนแล้วเล่ากัน จนเป็นข่าวลือ ไม่มีใครทราบข้อเท็จจริง

2. พระเทวทัต ได้วางแผนที่ 2 ที่จะลงมือปลงพระชนมชีพพระพุทธเจ้าด้วยตนเอง โดยแอบขี้นยอดเขาศิขณภูฏ แล้วซ่อนตัวอยู่ที่หีบเขานั่น ที่เขาศิขณภูฏ ซึ่งมียอดเหมือนสัตว์ปีกที่เรียกกันว่าแร้งนั้น พระพุทธเจ้าเสด็จขึ้นไปประทับผาสุกวิหารเกือบเป็นประจำ

คำว่าเสวยผาสุกวิหารคือ การพักผ่อนนั่นเอง

เมื่อพระเทวทัตสืบรู้ล่วงหน้าว่าพระพุทธเจ้าจะเสด็จขึ้นไปยอดเขาศิขณภูฏ จึงขี้นไปแอบดักอยู่ก่อน แล้วก็ลี้ก้ก่อนหินขนาดใหญ่ลงมาหมายให้ทับพระพุทธเจ้า แต่พลาดเพราะก้อนหินที่พระเทวทัตตั้งใจให้ลี้กลงมานั้นกระทบเข้ากับชะง่อนหินทางเบื้องล่างจึงแตกจากกัน แต่สะเก็ดหินก้อนหนึ่งก็กระเด็นไปถูกพระบาทพระพุทธเจ้าจนเกิดพระโลหิตไหลซิบ ๆ ภายหลังหมอชีวกโกมารภักได้ประกอบยาพอกแผลที่พระบาทพระพุทธเจ้าทำให้แผลนั้นหาย

แผนการร้ายที่ 2 ของพระเทวทัตนี้ มหาชนส่วนใหญ่ก็ไม่ทราบ

3. พระเทวทัตวางแผนสมคบกับพระเจ้าอชาตศัตรู พระราชาแห่งแคว้นมคธ ปล่อยช้างชื่อนาฬาคีรีซึ่งกำลังเมาเหล้าและอาละวาดออกจากโรงช้างหมายให้ช้างขยี้พระพุทธเจ้าในขณะที่เสด็จออกบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ ชาวเมืองแตกตื่นกันไกลาหลว่าช้างตกมันกำลังไล่อาละวาด

ผู้คนและกำลังส่งเสียงร้องวืงเข้าใส่พระพุทธเจ้าแต่ครั้นช้างนาฟ้าคีรีวิ่งถลันไปถึงพระพุทธเจ้า มันคุกขาหน้าทั้งสองลงคารวะพระพุทธเจ้า

ช้างที่ชื่อนาฟ้าคีรีเป็นช้างศึกจากโรงช้างหลวง ปกติเวลาจะเข้าสงครามต้องกรอกเหล้าให้กิน 8 กระออม (กระออมรูปรางคล้ายหม้อและไห) จะฮึกเหิมเข้ารบและวิ่งไล่แทงฝ่ายศัตรู แต่คราวนี้พระเทวทัตสั่งพนักงานโรงช้างหลวงให้ช้างนาฟ้าคีรีกินเหล้าเพิ่มขึ้นอีกเท่าตัวเป็น 16 กระออม

แผนการร้ายที่ 3 ของพระเทวทัตเป็นข่าวฉาวโฉ่ไปทั่วบ้านทั่วเมือง

มหาชนรู้งั้นเห็นชาติของพระเทวทัตก็ซุ่มนุ่มนกันไกลาหล และกล่าวโจมตีพระเทวทัต กระทบไปถึงพระเจ้าอชาตศัตรูมหาชนส่วนหนึ่งซึ่งนับถือพระเทวทัตก็เลิกนับถือ เลิกนำปัจจัยไปทำบุญที่วัดพระเทวทัต พระเจ้าอชาตศัตรูที่เคยทรงสนับสนุนพระเทวทัตทรงเกรงความเสื่อมเสีย จะมาถึงพระองค์ ก็งดเสด็จไปวัดพระเทวทัต และงดจัดสำรับถวาย

พระเทวทัตจึงเสื่อมความนิยมลงตั้งแต่วันนั้น

พระภิกษุสงฆ์ในวัดได้ถกกันถึงเรื่องพระเทวทัตทำผิดพลาด จนความทราบถึงพระพุทธเจ้า ได้เสด็จมายังที่ประชุมพระสงฆ์แล้วตรัสว่าพระเทวทัตเคยพยายามปลงพระชนมชีพพระองค์แต่พลาดเช่นนี้มาแล้วหลายครั้งในอดีต

พระสงฆ์ทั้งปวงใคร่ทราบเรื่องราวนั้นได้กราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดง พระพุทธเจ้า

จึงตรัสกรุงคมิชชาดก

เรื่องมีดังต่อไปนี้

ลูกไม้หล่นไกลต้น

มีนายพรานคนหนึ่ง เข้าป่าล่าสัตว์นำเนื้อมากินและขายเนื้อขายหนังยังชีพ การล่าสัตว์ของเขา คือ ถี้อาวุธ เช่น โคมร หรือ หอกซัดไปปักอยู่บนห้างซึ่งทำไว้บนต้นไม้ที่กำลังมีลูกสุก เมื่อสัตว์มากินลูกไม้สุกที่หล่นจากต้นเขาก็ใช้หอกซัดนั้นพุ่งแทงสัตว์ตัวเคราะห์ร้าย

คราวหนึ่ง เป็นฤดูกาลที่ลูกกระบกกำลังสุก และหล่นจากต้น

กระบก นั้นเรียกกันหลายชื่อ เรียกกระบกก็มี บก เฉย ๆ ก็มี เรียกว่ามะลิ้นก็มี

ท้องถิ่นภาคเหนือเรียกว่า หมากมีนซึ่งหมายถึงลิ้น ขนาดของลูกกระบกไล่เดียวกับลูกมะกอก รสชาติเวลาสุกก็คล้าย ๆ กัน

แต่ลูกกระบกสุกจะหวานกว่าหน่อยหนึ่ง ทั้งลูกกระบกและลูกมะกอกสุกฉ่ำและกวางป่า ชอบกิน กินแต่เปลือกและเนื้อสุกแล้วก็บิดเอื้องคายเมล็ดในออกมา

เมล็ดในมะกอกและกระบกนั้นแข็ง ลำนวนไทยจึงมีบอไว้ว่า “มะตูมแข็งนอก มะกอก

แท้จริงใน”

สัตว์จำพวกหมูป่า และจำพวกที่ภาษาบาลี ในชาดกเรียกว่า “กรงคะ” (กรงคะ คือ สัตว์จำพวกกวาง) ก็ชอบกิน

หน้ามะกอกและกระบกสุก คือหน้าออกพรรษา

นายพรานขึ้นไปแอบขัดห้างดักสัตว์อยู่บนต้นกระบก ซึ่งมีลูกกำลังสุก ขัดห้างไว้ เรียบร้อยแล้วก็กลับบ้าน พอเลยเที่ยงคืนก็ออกจากบ้านเข้าป่าขึ้นต้นกระบก คอยดักฆ่าสัตว์ ซึ่งชอบเข้ามากินลูกกระบกสุกตอนก่อนรุ่งสาง

นายพรานนั่งแอบอยู่บนห้าง ได้ยินเสียงของสิ่งมีชีวิตเหยียบกิ่งไม้เขามองเห็นมันเพียงเงาตะคุ่ม ๆ อยู่ข้างพุ่มไม้ สัตว์ป่าตัวนั้นไม่ผลิผลามเข้ามาที่ได้ต้นกระบก มันเดินวนไปวนมา โดยรอบ ป่ายหน้าเข้ามาใกล้แล้วก็ถอยออกไป

นายพรานกระหึ่มใจด้วยความโลภ อยากให้มันเข้าใกล้ต้นกระบกโดยเร็วจึงค่อย ๆ ปลิด ลูกกระบกสุกคาคันแล้วโยนไปข้างหน้ามัน มันชะงักและถอยหลัง ไม่กล้าเข้าไปกินลูกกระบก

ชาดกบรรยายเรื่องตอนนี้ไว้ว่ากวางตัวนั้นนึกเฉลียวใจว่าทำไมลูกกระบกจึงผิดธรรมดา หรือธรรมชาติของต้นไม้ ด้วยธรรมชาติของต้นไม้เวลาลูกหล่นจะหล่นลงตรง ๆ ที่บริเวณใต้ต้น ของตน แต่กระบกต้นนี้ลูกหล่นผิดธรรมดา เพราะหล่นออกมาไกลจากต้นมาก มันจึงแหงนดู บนต้นกระบกมันเห็นนายพรานแล้วก็พูดภาษากรว

นายพรานจะได้ยินหรือฟังเข้าใจหรือไม่ ชาดกไม่ได้ให้รายละเอียดไว้

ภาษากรวที่พูดถึงลูกกระบกหล่นไกลจากต้นนั้นท่านผู้เรียบเรียงเรื่องชาดกได้ ร้อยกรองเป็นคำฉันท์ภาษาบาลี

คำฉันท์บาลีนั้นมีว่า

ญาติเมตต์ กรุงคสุต ยํ ตวิ เสปณฺณิ เสยฺยสิ

อญฺญํ เสปณฺณิ คจฺฉามิ น เม เต รุจฺจเต ยลํ

แปลถอดความเป็นกลอนสุภาพได้ว่า

แน่ะมะลิ้น ลูกเจ้าหล่นไกลต้นมาก เรานึกหลាកิริยาน่าสงสัย

ลูกสุกของเจ้าเราไม่ชอบใจ จำเราไปยังมะลิ้นต้นอื่นเออ

ว่าแล้วกวางตัวนั้นก็ผละจากไป นายพรานโมโหยิ่งนักจึงชั้ดหอกชั้ดตามหลัง แล้วคำรามด้วยความโกรธจัดว่า “เออ ครั้งนี้กูพลาดมึง”

คล้ายกวางจะเดากิริยาของนายพรานออกและเข้าใจความหมายของคำพูดนายพราน กวางจึงส่งเสียงร้องเป็นภาษากรวมีความหมายเป็นภาษามนุษย์ว่า “แกไม่พลาดดอก เพราะแก

ทำบาปฆ่าสัตว์เช่นเข้ามามาก แก่ไม่พลาต แกลงนรกแน่นอน”

สิ้นเสียงร้อง กวางก็เผ่นแผลวิผละจากไป

พระพุทธเจ้าตรัสชาดกเรื่องนี้จบลง แล้วตรัสแก่พระภิกษุสงฆ์ทั้งปวงว่า “ดูภิกษุทั้งหลาย นายพรานใจบาปนั้นครั้งตายจากโลกนี้แล้ว ก็ตกนรกหมกไหม้สิ้นกาลนาน เมื่อหมดวิบากอกุศลกรรมนั้นแล้วมาในชาติปัจจุบันได้มาบังเกิดเป็นมนุษย์ เป็นพระเทวทัต ส่วนกวางนั้นคือเราในบัดนี้นั่นเอง”

จบชาดกเรื่อง **ลูกไม้หล่นไกลต้น** ลงด้วยประการฉะนี้

นิทานชาดก เล่ม 2

1. สองลูกนกแขกเต้า

เรื่องสองลูกนกแขกเต้ามีอยู่ใน **สัตติคัมพชาดก หมวดวิสตินิบาต**

แห่งพระสุตตันตปิฎก

เหตุเกิดของชาดกเรื่องนี้ มีดังต่อไปนี้

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในป่าสงวนสัตว์ ที่เรียกว่า มฤคทายวัน ใกล้ถ้ำมัททกุจฉิ ในแคว้นมคธ ซึ่งมีกรุงราชคฤห์เป็นเมืองหลวงทรงทราบเรื่อง พระเทวทัต ที่พระสงฆ์นำมาสนทนากัน ความสรุปมีว่าพระเทวทัตประพฤติชั่ว เพราะใจชั่ว และอยู่ในแวดวงล้อมคนชั่ว

พระพุทธเจ้าได้เสด็จมายังที่ประชุมสงฆ์แล้วตรัสว่า เรื่องอย่างนี้เคยมีมาแล้วในอดีต พระสงฆ์ทั้งปวงใคร่ทราบเรื่องราวอันนี้ ได้กราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดง พระพุทธเจ้าจึงตรัส

สัตติคัมพชาดก

เรื่องมีดังต่อไปนี้

สองลูกนกแขกเต้า

ที่ตื้นน้ำป่าใกล้ภูเขาแห่งหนึ่ง มีรังนกแขกเต้า ในรังนั้นมีลูกนกแขกเต้า 2 ตัว และทางด้านทิศเหนือของภูเขาเป็นสำนักโจร มีพวกโจรตั้งกองกำลังซ่อนสมกันอยู่มาก ส่วนทางทิศใต้ของภูเขาลูกเดียวกันนี้ เป็นสำนักอาศรมบำเพ็ญธรรมของพระฤๅษี

วันหนึ่ง เกิดลมพายุที่ภาษาชาดกเรียกว่า วาตมถฺนชฺลิกา แปลตามตัวว่า พายุหมุน ลมพายุดังกล่าวพัดพารังลูกนกแขกเต้าปลิวว่อนหมุนเป็นวงกลมไปในอากาศ ลูกนกแขกเต้าตัวหนึ่งตกลงในหมู่บ้านโจร ส่วนอีกตัวหนึ่งพลัดจากตัวแรกตกลงไปที่หาดทรายท่าน้ำซึ่งอยู่ใกล้อาศรมพระฤๅษี

ตัวที่พลัดตกลงไปในหมู่บ้านโจรนั้น พวกโจรนำไปเลี้ยงไว้ ส่วนตัวที่ตกใกล้อาศรมพระฤๅษี พระฤๅษีก็นำไปเลี้ยงไว้เช่นกัน

พวกโจรเลี้ยงลูกนกแขกเต้าจนเติบโต สอนให้มันพูดภาษามนุษย์ได้ ฝ่ายพระฤๅษีที่พบลูกนกแขกเต้าก็พามันไปเลี้ยงจนเติบโตและสอนให้มันพูดภาษามนุษย์ได้เช่นเดียวกัน

ลูกนกแขกเต้าที่ถูกพายุพัดไปตกในหมู่บ้านโจรนั้น พวกโจรตั้งชื่อให้มันว่า สัตติคัมพะ เพราะมันตกลงไปในกองอาวุธ

ส่วนตัวที่ตกลงไปในสำนักพระฤๅษีนั้น มันตกลงที่กองดอกไม้ที่ชายหาด พวกฤๅษีจึงให้ชื่อมันว่า นุปผกะ

เมื่อลูกนกแขกเต้าเติบโตตัวที่อยู่ในหมู่บ้านโจร โจรก็สั่งสอนมันด้วยธรรมของโจร

ธรรมของโจรเรียกว่า โจรธรรม เช่น ให้ฆ่า ให้ลักขโมย เป็นต้น

ส่วนตัวที่ตกลงในสำนักพระฤๅษี พระฤๅษีก็สั่งสอนด้วยธรรมของพระฤๅษี ธรรมของพระฤๅษีเรียกว่า อธิธรรม เช่น ให้เมตตากรุณา เชื้อเพื่อเผื่อแผ่ เป็นต้น

วันหนึ่ง กษัตริย์แห่งแคว้นอุตตระ ซึ่งมีเมืองปัญจาละเป็นเมืองหลวงเสด็จออกล่าสัตว์ พร้อมด้วยราชบริพาร ทรงพบเนื้อทรายตัวหนึ่ง ก็รับสั่งให้เข้าล้อมไว้ เนื้อทรายหลบหนีมาทางพระองค์ พระองค์พร้อมด้วยนายสารถีคนขับรถพระที่นั่งจึงติดตามเนื้อทรายไปโดยเร็ว ทำให้พลัดจากราชบริพาร

พระองค์ตามเนื้อทรายไม่ทัน ทรงเหน็ดเหนื่อยจึงเสด็จกลับ ขณะที่รถพระที่นั่งมาถึงลำธารแห่งหนึ่ง ได้รับสั่งให้นายสารถีหยุดรถ เสด็จลงลงน้ำเสวยน้ำแก้ความกระหายแล้ว ทรงพักผ่อนที่ใต้ร่มไม้ต้นหนึ่ง นายสารถีทำหน้าที่ถวายนวด

พวกโจรออกไปปล้นสะดม มีคนเฝ้าหมู่บ้านโจรเพียงคนทำอาหารเมียนายโจร และลูกนกแขกเต้าเท่านั้น นกแขกเต้าในสำนักโจรบินออกหากินในป่า เห็นกษัตริย์ปัญจาละทรงพระบรรทมอยู่ โดยมีสารถีกำลังนวดพระบาทจึงกลับเข้าบ้าน บอกความเรื่องนั้นแก่คนทำครัว

นกแขกเต้า “เราไปพบชายคนหนึ่งในเครื่องทรง กำลังหลับอยู่ มีลูกน้องนั่งนวดขาอยู่คนเดียว มาเถิด ไปปล้นฆ่าชิงทรัพย์กันเถอะ ฆ่าให้ตายแล้วใช้ไปไม่ปิดไว้”

คนทำครัวออกไปดูก็กลับมาบอกนกแขกเต้าว่า “เฮ้ย! นั่นคือกษัตริย์ ธรรมดากษัตริย์ทรงมีพระบรมเดชานุภาพมาก อย่าหาเรื่องให้เดือดร้อน”

นกแขกเต้า “เวลาเจ้ากินเหล้าเหลือเดนของนายโจรนั้น เจ้าคุยเก่งไม่กลัวใครในโลก เจ้าจะมีกลัวอยู่ทำไมเล่า”

เสียงของนกแขกเต้าพูดกับคนครัวของพวกโจรดังจนได้ยินถึงพระเจ้าปัญจาละ พระองค์ทรงตื่นตกพระทัย จึงชวนนายสารถีขึ้นรถพระที่นั่งรีบเสด็จหนีออกจากที่นั่น นกแขกเต้าตัวนั้นก็บินตามพลงส่งเสียงร้องว่า “นายโจรของเราไปไหนกันหมด ทำไมจึงปล่อยให้เหยื่อสำคัญหลุดมือไปได้ ไม่น่าเลย ไม่น่าเลย”

พระเจ้าปัญจาละเสด็จหนีไปจนถึงเชิงเขาอีกด้านหนึ่งซึ่งเป็นสำนักของพระฤๅษี แต่ไม่มีพระฤๅษีอยู่ในอาศรม เพราะพระฤๅษีเข้าป่าหาเหือกมันเป็นอาหาร เหลือแต่นกแขกเต้าที่พระฤๅษีเลี้ยงไว้เฝ้าอาศรมอยู่

นกแขกเต้าตัวนั้นได้พูดภาษามนุษย์ต้อนรับพระเจ้าปัญจาละ ซึ่งท่านผู้เรียบเรียงเรื่องชาดกได้ร้อยกรองเป็นคำฉันท์บาลี มีว่า “สวาคตันเต มหาราชะ อโถ เต อตุราคตัง” เป็นต้น แปลถอดความเป็นกลอนสุภาพได้ว่า

ขอเดชะพระมหाराชาเจ้า
 พระผ่านเฝ้าเสด็จมา ณ ที่นี้
 นับเป็นการเสด็จมาด้วยดี
 เป็นศักดิ์ศรีประเสริฐเลิศล้ำนอช
 พระเจ้าปัญจาละได้ทรงฟังดังนั้นก็ตรัสลอย ๆ ขึ้น ซึ่งท่านผู้เรียบเรียงเรื่องชาดก
 ได้ร้อยกรองเป็นคำฉันท์บาลี

คำฉันท์นั้นมีว่า
 ภทโท วตายํ ปกุชชี
 ทวิโซ พรหมมิโก
 อเถโส อิตโร ปกุชชี
 สุโว ลุททานิ ภาสติ
 แปลกถอดความเป็นกลอนสุภาพได้ว่า
 นกตัวนี้พูดจาชวนรัก
 ส่อสำนักอบรมบ่มนิสัย
 ส่วนอีกตัวพูดหยาบทราบจิตใจ
 ว่าอยู่ในที่ชั่วมีวบาปเออ

นกแขกเต้า “ขอเชิญพระมหाराชาเจ้าเสด็จเข้ามาในอาศรม เชิญเสวยผลไม้และน้ำดื่ม
 ที่หลวงพ่อดักมาจากชอกเขา”

พระเจ้าปัญจาละ “ทำไมเจ้าจึงไม่เหมือนนกแขกเต้าอีกตัวที่อยู่ปากโน้นของภูเขา ตัวนั้น
 พูดจาชวนเกลียดมาก”

นกแขกเต้า “ขอเดชะพระบารมีปกเกล้า เราทั้งสองเป็นพี่น้องกัน เกิดจากพ่อแม่
 เดียวกัน ถูกพายุหมุนพัดปลัดพรากจากกัน เขาตกไปอยู่ในดงโจรเป็นโจร ข้าพเจ้าตกอยู่ในหมู่
 พระฤๅษีผู้ทรงคุณธรรมเป็นบัณฑิต หลวงพ่อสอนให้ข้าพเจ้าเป็นบัณฑิต”

สักครู่หนึ่ง คณะพระฤๅษีลงจากป่าเขามาถึงสำนักอาศรม พระราชาเข้าไปนมัสการ
 พระฤๅษี ทรงชมเชยพระฤๅษีที่อบรมนกได้ดี แล้วทรงปวารณาว่าถ้าพระฤๅษีจะเดินทางไป
 เมืองปัญจาละ พระองค์ก็ทรงยินดีถวายอุปัถุม์ แล้วก็ทรงอำลาพระฤๅษีกลับเข้าเมือง

พระพุทธรเจ้าตรัสชาดกเรื่องนี้จบลงแล้ว ทรงแสดงธรรมย้าว่า ทั้งคนและสัตว์ตกไปอยู่
 ในสิ่งแวดล้อม เช่น แวดวงสังคมใด ๆ ย่อมเอนเอียงไปตามสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ คบคนชั่ว คนชั่ว
 ก็พาทำชั่ว คบคนดี คนดีก็พาทำดี

ครั้นแล้วทรงสรุปกลับชาติตัวแสดงในเรื่องชาดกว่า พระเจ้าปัญจาละครั้งนั้นคือ **พระอานนท์** ในบัดนี้ นักแขกเต้าที่ตกไปอยู่ในหมู่มัจจุรคือ **พระเทวทัต** ส่วนนักแขกเต้าที่พลัดตกไปอยู่ในที่อยู่ของพระฤาษีคือ **พระพุทธรองค** ในบัดนี้
จบชาดกเรื่อง **สองนักแขกเต้า** ลงด้วยประการฉะนี้

2. ชาวเขาเผ่ากินนร

ชาดกเรื่องนี้พระพุทธรเจ้าทรงแสดงไว้ใน **จันทกนิริชาดก หมวดปกิณกนิบาต แห่งพระสุตตันตปิฎก**

เหตุเกิดของชาดกเรื่องนี้ มีดังต่อไปนี้

สมัยหนึ่ง พระพุทธรเจ้าเสด็จไปยังเมืองกบิลพัสดุ์ เมืองหลวงของแคว้นสักกะ เพื่อแสดงธรรมโปรด **พระเจ้าสุทโธทนะ** พระบิดา และพระประยูรญาติ ได้เสด็จเข้าไปยังพระราชนิเวศน์ตามคำทูลนิมนต์ของพระบิดา พระบิดาได้กราบทูลให้เสด็จไปโปรด **พระนางพิมพา ยโสธรา** ผู้ซึ่งเคยเป็นพระมเหสีสมัยพระพุทธรเจ้าทรงเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ

พระพุทธรเจ้าเสด็จไปยังที่ประทับของพระนางพิมพา ยโสธรา พร้อมกับ **พระมหาโมคคัลลานะ** และ **พระสารีบุตร** โดยมีพระเจ้าสุทโธทนะเสด็จนำ เมื่อเสด็จไปถึงที่ประทับบนพุทธอาสน์ พระนางพิมพา ยโสธรา เสด็จออกมาเฝ้าด้วยพระอาการที่ทรงสติไม่ได้ เพราะความเสียใจได้เฝ้าเข้ากอดพระบาทพระพุทธรเจ้า พระเกศากองอยู่แทบพระบาทนั้น พลังคร่ำครวญเป็นที่น่าเวทนา

เมื่อพระนางสร้างเศร้าเสียใจบ้างแล้ว พระเจ้าสุทโธทนะได้กราบทูลพระพุทธรเจ้าถึงความดีของพระนางพิมพา ยโสธรา ว่าจงรักภักดีต่อพระพุทธรเจ้าตลอดเวลาที่พระพุทธรเจ้าเสด็จออกผนวชนั้น ได้มีบรรดาเจ้าชายจำนวนมากประสงค์จะทรงรับพระนางไปเลี้ยงดู แต่พระนางไม่เคยมีพระทัยเปลี่ยนแปลงยังคงจงรักภักดีซื่อสัตย์มั่นคงในพระพุทธรเจ้า

เพื่อบรรเทาความเสียใจของพระนางพิมพา ยโสธรา พระพุทธรเจ้าจึงตรัสถึงความดีของพระนางพิมพา ยโสธรา ในอดีตชาติที่เคยร่วมสุขร่วมทุกข์กับพระองค์มาหลายครั้ง ทรงเสียสละแม้กระทั่งชีวิตเพื่อพระองค์ แล้วตรัสว่า เมื่อครั้งเป็นชาวเขาเผ่ากินนรนั้น พระนางพิมพา ยโสธรา ก็เคยจงรักภักดีต่อพระองค์มาแล้ว

พระเจ้าสุทโธทนะทรงใคร่ทราบเรื่องราวในอดีตนั้น ได้กราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดงพระพุทธรเจ้าจึงตรัส **จันทกนิริชาดก**

เรื่องมีดังต่อไปนี้

ชาวเขาเผ่ากินนร

ที่เมืองแห่งหนึ่ง ท่านเจ้าเมืองผู้ครองเมืองนั้นชอบออกป่าล่าสัตว์ เพราะเกิดรสตัณหา คือความติดในรสชาติอาหารซึ่งปรุงจากเนื้อสัตว์ป่าที่ไล่ล่าฆ่ามาได้

คราวหนึ่ง ท่านเจ้าเมืองถืออาวุธ ถือดาบสะพาย หอก ลูกศร ตะพัด จักรขว้าง ออกป่าล่าสัตว์ล่าพังผู้เดียวโดยสั่งข้าราชการงานเมืองมอบหมายให้ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ระดับสูง ช่วยกันรับผิดชอบในระหว่างท่านเจ้าเมืองออกป่าล่าสัตว์

เมื่อท่านเจ้าเมืองใช้ธนูยิงสัตว์ตัวใดล้มลง ก็เข้าไปเชือดเฉือนเนื้อของมันแล้วก่อกองไฟ ขึ้นทำอาหารจากเนื้อสัตว์นั้นกินด้วยความเอร็ดอร่อย

ที่ยอดเขาสูงที่มีชื่อว่าคันทมาทน์นั้น กลาดเกลื่อนด้วยกลิ่นหอมของสมุนไพรป่า เป็นที่อยู่ของหมู่ชาวเขาเผ่ากินนรชาวเขาเผ่านี้เพศชายเรียกกินนร เพศหญิงเรียกกินรี ในฤดูฝนชุก ชาวเขาเผ่านี้จะอยู่บนภูเขาคันทมาทน์ แต่เมื่อย่างเข้าฤดูหนาวฤดูใบไม้ผลิ และฤดูร้อน ชาวเขาเผ่านี้จะลงจากยอดเขาสูงลงสู่หุบเขาเบื้องล่าง

ชาวเขาเผ่ากินนรผิวเมื่อยคนหนึ่งจับมือเกี่ยวก้อยกันลงมาจากภูเขาส่ง เดินเที่ยวหา สมุนไพรเครื่องหอมและเกสรดอกไม้มากินเป็นอาหาร ผู้เป็นเมียจะเก็บเอาใบไม้มาเย็บต่างผ้า นุ่งห่ม ร้อยดอกไม้เป็นพวงสวมคอของหล่อน และสวมให้กินนรผู้ผิวของหล่อนอีกพวงหนึ่ง

ทั้งสองคลอเคลียกันด้วยความรักยิ่งนัก พวกกันร้ายรำซัปร้องเพลงอย่างมีความสุข ลงไปตามหุบผาจนถึงลำห้วยแห่งหนึ่งที่มีน้ำใสไหลเย็นชื่นใจ มีหาดทรายขาวสะอาด แล้วทั้งคู่ ก็เอนกายลงนอนเล่นที่ชายหาด

กินรีหรือกินนรผู้เป็นเมียร้องเพลงเสียงแจ่มแจ้วจับใจ ส่วนกินนรผู้ผิวเคาะกระบอก ไม้ไผ่ให้เป็นจังหวะเข้ากับเสียงเพลงที่เมียของตนร้อง ก้องกังวานไปในหุบเขาและแมกไม้

ท่านเจ้าเมืองแอบดูอยู่ที่พุ่มไม้ ได้เห็นร่างของนางกินนรสวยสะอวดสะอาดผุดผาด งามตายิ่งนัก ก็เกิดกิเลสกระสันรัญจวนใจอยากได้เป็นเมีย จึงหยิบธนูใส่ลูกศรยิงกินนรผู้ผิว กินนรถูกลูกศรรู้ว่ามิศัตถุแอบยิงแย่งเมีย ก็ร้องลั่นขึ้นด้วยความเจ็บปวด ร้องบอกเมียว่าตนถูกยิง แต่เมียไม่ได้ยินเพราะกำลังเพลินร้องเพลง กินนรผู้ผิวร้องคร่ำครวญด้วยความเสียใจว่าจะต้อง ตายจากเมียรักเสียงรำพันเป็นทุกข์เป็นห่วงว่าเมียเขาเมื่อปราศจากเขาหล่อนจะอยู่ได้อย่างไร แล้วเขาก็สลบไปด้วยพิษบาดแผลเนิ่น

นางกินรีผู้เป็นเมียผิดสังเกตุ ไม่ได้ยินเสียงผิวของหล่อนเคาะไม้ไผ่ให้เป็นจังหวะเสียงเพลง จึงเหลียวไปดู ครั้นเห็นผิวของหล่อนเนิ่น ก็ผวาเข้าไปกอด หล่อนเห็นเลือดสด ๆ ไหลออกจาก ร่างของเขา หล่อนตกใจสุดขีด ร้องหวีดขึ้น และคร่ำครวญหวนให้ก้องไปในหุบเขา

ท่านเจ้าเมืองเดินออกจากพุ่มไม้ แสดงกายให้นางกินรีเห็น

ท่านเจ้าเมือง “จะร้องไห้เสียใจทำไมน้องเอ๋ย”

นางกินรีหันขวับไปดูเจ้าของเสียง “ไอ้วายร้าย ไอ้ใจโหด แกยิงผัวฉันทำไม”

ท่านเจ้าเมือง “พี่รักเจ้า พี่จะพาเจ้าไปอยู่ด้วยในเมืองของพี่”

นางกินรี “ถ้าผัวฉันตาย ก็ขอให้พ่อแม่ลูกเมียของแกซึ่งแก่รักได้ตายเหมือนผัวของฉัน
แกไม่มีทางได้ฉันไปเป็นเมีย ฉันยอมตายดีกว่าที่จะเป็นเช่นนั้น”

ท่านเจ้าเมือง “น้องเอ๋ย คิดให้ดี มีประโยชน์อะไรกับร่างกายที่ไร้ชีวิต เขาตายแล้ว
ปล่อยเขาไว้เถอะ ไปอยู่ในเมืองแสนสุขสบายกับพี่ดีกว่า”

นางกินรี “ไม่มีทาง แกจะได้ฉันไปก็แต่ร่างกายของฉันที่หาชีวิตไม่แล้วเท่านั้น”

ท่านเจ้าเมืองเห็นท่าสุดวิสัยที่จะได้นางกินรีไปครองรัก จึงว่า “งั้นก็ตามใจเจ้า
เจ้าจะสมัครใจอยู่ในดงในป่า เป็นเมียของสิ่งสารพัดทั้งหลายก็ตามใจเจ้า”

ครั้นแล้วท่านเจ้าเมืองก็หายเข้าไปในป่า เหลือแต่ชายหาดซึ่งมีแต่เสียงคร่ำครวญ
หวนให้ของนางกินรี

นางคร่ำครวญว่า “พี่ชา เบื้องหน้าแต่นี้ไป ฉันจะอยู่ได้อย่างไรในเมื่อไม่มีพี่อยู่เคียงข้าง
ภูเขาชอกเขา แลจะเถื่อนถ้ำที่พำนักของเราทั้งสอง เราเคยชื่นชมด้วยกัน มวลไม้หลายหลากกลิ่น
เราเคยสูดดมด้วยกัน ได้ชอกได้เขา น้ำใสไหลเย็น เราเคยลงเล่นด้วยกัน มีดอกบัวบานสะพรั่ง
ยอดเขาสูงเขียวชอุ่มด้วยพุ่มพฤกษา มองดูงามอร่ามตา บางยอดเขามีหมอกมัว หมูเมฆ
คลอเคลียยอดเขาสูงเหมือนเรารักกัน พี่ชา แล้วบัดนี้จะให้ฉันทำอะไร”

กินนรยังคงนอนไม่ไหวติง เลือดยังไหลออกจากร่างของเขาที่อยู่ในอ้อมกอดของ
นางกินรี

นางกินรีวางร่างผัวของหล่อนลง ร้องทุกข์ไปตามสายลมในหุบเขา “เทพเจ้าผู้คุ้มครอง
โลกมีอยู่หรือไม่เจ้าคะ ช่วยผัวฉันหน่อยได้ไหม...ได้ไหมเจ้าคะ”

ชายชราชีปะขาวปรากฏขึ้นที่ชายหาด เดินเข้ามาใกล้ร่างของสองชาวเขาเผ่ากินนร
หยิบเต้าใส่น้ำหลังน้ำพร่มร่างของกินนรที่ยังสลบอยู่ กินนรฟื้นขึ้นบาดแผลหายเป็นปลิดทิ้ง

กินนรสองผัวเมียเข้าไปกราบเท้าชีปะขาวด้วยความของคุณที่มาช่วยปลดเปลื้องทุกข์
ชีปะขาว “ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป เจ้าทั้งสองอย่าได้ลงมาจากภูเขาส่งเป็นอันขาด
อยู่บนโน้นนะดีแล้ว จะปลอดภัยกว่าลงมาที่นี่”

แล้วภาพของชีปะขาวก็หายวับไป

กินนรสองผัวเมียคลอเคลียเกี่ยวก้อยกันขึ้นยอดเขาสูงไปด้วยความสุขตามประสา

ชาวเขาเผ่ากินนร

พระพุทธรูปเจ้าตรัสชาดกเรื่องนี้จบลงแล้วทรงแสดงอริยสัจ 4 พระนางพิมพา ยโสธรา ได้สำเร็จโสดาบัน ครั้นแล้วพระพุทธรูปเจ้าทรงกลับชาติชาดกว่าท่านเจ้าเมืองในครั้งนั้นคือ **พระเทวทัต** ในบัดนี้ ชีปะขาวหรือพระอินทร์จอมเทพครั้งนั้นคือ **พระอนุรุท** ในบัดนี้ นางกินรี ผู้รักภักดีผิวของหล่อนในครั้งนั้นคือ **พระนางพิมพา ยโสธรา** ในบัดนี้ ส่วนกินนรผู้ถูกยิงในครั้งนั้นคือ **พระพุทธรูปองค์** ในบัดนี้

จบชาดกเรื่อง **ชาวเขาเผ่ากินนร** ลงด้วยประการฉะนี้

3. หมู่บ้านคนอายุยืน

เรื่องหมู่บ้านคนอายุยืน มีอยู่ใน **มหากรรมपालนาชาดก หมวดทสกนิบาต แห่งพระสุตตันตปิฎก**

เหตุเกิดของชาดกเรื่องนี้มีดังต่อไปนี้

สมัยหนึ่งพระพุทธรูปเจ้าประทับอยู่ในวัดชื่อนิโครธาราม ชานเมืองกบิลพัสดุ์ เมืองหลวงของแคว้นสักกะ วัดนี้พระเจ้าสุทโธทนะและพระประยูรญาติของพระพุทธรูปเจ้าสร้างถวายพระพุทธรูปเจ้า

พระพุทธรูปเจ้าเสด็จไปยังแคว้นนี้เป็นครั้งแรกเมื่อภายหลังตรัสรู้แล้ว พร้อมด้วยพระสงฆ์จำนวนมาก เพื่อแสดงธรรมโปรดพระพุทธรูปบิดาและพระประยูรญาติ **พระเจ้าสุทโธทนะ** ทรงถวายอาหารพระพุทธรูปเจ้า และเหล่าพระสงฆ์สาวก หลังจากนั้นพระเจ้าสุทโธทนะทรงเล่าเรื่องเกี่ยวกับที่มีผู้นำชาวมากกราบทูลให้พระองค์ทรงทราบในระหว่างพระพุทธรูปเจ้าเสด็จออกผนวช คือ บวช และทรงบำเพ็ญความเพียรทุกรกิริยา คือทรงทดลองวิธีอดอาหารซึ่งเป็นที่นิยมปฏิบัติกันของนักบวชสมัยนั้น จนพระสรีระผ่ายผอมแทบสิ้นพระชนม์

ข่าวที่มีผู้นำมากกราบทูลพระเจ้าสุทโธทนะในระหว่างนั้นมีว่า เจ้าชายสิทธัตถะ ได้สิ้นพระชนม์เสียแล้ว เพราะทรงบำเพ็ญเพียรด้วยการอดอาหาร

พระเจ้าสุทโธทนะกราบทูลพระพุทธรูปเจ้าว่าพระองค์ไม่ทรงเชื่อข่าวลือนี้ เพราะทรงมีความเชื่อมั่นว่าถ้าพระราชโอรสของพระองค์ยังไม่ได้สำเร็จเป็นพระพุทธรูปเจ้าจักยังไม่สิ้นพระชนม์ชีพเป็นแน่นอน

พระพุทธรูปเจ้าตรัสว่า เรื่องพระพุทธรูปบิดาไม่ทรงเชื่อข่าวลือเช่นนี้เคยมีมาแล้วในอดีต พระเจ้าสุทโธทนะใคร่ทรงทราบเรื่องราวนั้น ได้กราบทูลให้ทรงแสดง พระพุทธรูปเจ้าจึงตรัส **มหากรรมपालชาดก**

เรื่องมีดังต่อไปนี้

หมู่บ้านคนอายุยืน

ที่หมู่บ้านแห่งหนึ่งซึ่งอยู่ในเขตแคว้นกาสิ มีเมืองพาราณสีเป็นเมืองหลวง เป็นหมู่บ้านปลอดอบายมุขและเป็นหมู่บ้านแผ่นดินธรรม ด้วยชาวบ้านตั้งอยู่ในศีลในธรรม ต่างประพฤติปฏิบัติศิลปปฏิบัติธรรมกัน หมู่บ้านนี้ชื่อว่า “ธรรมपालคาม”

หัวหน้าหมู่บ้านมีลูกชายชื่อธรรมบาล ผู้เป็นบิดาได้ส่งไปศึกษาเล่าเรียนในสำนักศึกษาของทิศาปาโมกข์ที่เมืองตักศิลา

อาจารย์ใหญ่ผู้เป็นหัวหน้าคณบดีทิศาปาโมกข์มีลูกคนโตเป็นผู้ชายกำลังเป็นนักศึกษาเล่าเรียนอยู่ในสำนักนี้ ต่อมาลูกชายได้ล้มป่วยลงและถึงแก่กรรม อาจารย์ทิศาปาโมกข์พร้อมด้วยหมู่ญาติและบรรดานักศึกษาผู้เป็นลูกศิษย์ได้ช่วยกันเผาศพลูกชายของตน

อาจารย์ใหญ่ผู้สูญเสียชีวิตลูกชายซึ่งกำลังเป็นนักศึกษาก็เสียใจ ร้องไห้เพราะความสงสารและคิดถึงลูก พออาจารย์ใหญ่ร้องไห้โฮขึ้นเท่านั้น บรรดาญาติพี่น้องและเพื่อน ๆ นักศึกษาของคนตายก็อดกลั้นความรู้สึกไว้ไม่ได้ ต่างก็ร้องไห้โฮ ๆ ตามอาจารย์กันระงมไป มีผู้ไม่ร้องไห้อยู่คนเดียวเท่านั้น คือ ลูกชายของหัวหน้าหมู่บ้านธรรมपालคามที่ชื่อ ธรรมบาล

ธรรมบาลได้เห็นอาจารย์ของตน พร้อมด้วยหมู่ญาติและเพื่อน ๆ นักศึกษาร้องไห้กันเช่นนั้น จึงพลบใจทุกคนว่าสังขารทั้งหลายไม่เที่ยงแท้เกิดมาแล้วก็ตายด้วยกันทั้งนั้น อยากร้องไห้เสียใจกันเลย แล้วประกาศว่า “ที่หมู่บ้านของข้าพเจ้าไม่เคยมีใครตายแต่ยังหนุ่มยังสาว ล้วนตายเมื่อแก่แล้วทั้งนั้น”

อาจารย์ใหญ่ได้ฟังดังนั้นก็นึกขงนอยู่ นึกว่านักศึกษาลูกศิษย์คนนี้จะคุยไม่มากกว่า แต่ก็ไม่ได้ตอบหรือซักถามประการใด

ในเวลาต่อมา เมื่อสร้างจากความเศร้าโศกเสียใจเพราะความคิดถึงลูกชายแล้ว อาจารย์ใหญ่ทิศาปาโมกข์ใคร่จะพิสูจน์ความจริง ก็พาคนรับใช้ของตนเดินทางไปยังหมู่บ้านธรรมपालคาม โดยมีได้บอกให้ใครทราบ

ครั้นเดินทางรอนแรมไปถึงหมู่บ้านนั้น ก็สอบถามถึงบ้านเรือนของหัวหน้าหมู่บ้านผู้เป็นบิดาของนักศึกษาที่ชื่อธรรมบาล เมื่อหาพบก็แนะนำตนเองว่าเป็นใคร มาจากไหน บิดาของธรรมบาลก็ต้อนรับอาจารย์ของลูก เชิญขึ้นบ้านจัดอาหารเลี้ยง เรียกคนในบ้านและหมู่บ้านนั้นมารู้จักกับอาจารย์ของลูกชายตน

หลังจากสังสรรค์กันพอสมควรแก่เวลาแล้ว อาจารย์ทิศาปาโมกข์ก็แสดงสีหน้าสลดแล้ว แถลงข่าวแก่หัวหน้าหมู่บ้าน

อาจารย์ทิศาปาโมกข์ “ข้าพเจ้าเสียใจที่จะแจ้งข่าวร้ายให้ท่านทราบ”

หัวหน้าหมู่บ้าน “ข้าพเจ้าเล่าเรื่องอันใด”

อาจารย์ทศปาโมกข์ “นี่ห่อกระดูก”

พลางแก้ผ้าขาวห่อกระดูกออก

หมู่บ้านหมู่บ้าน “กระดูกอะไร”

อาจารย์ทศปาโมกข์ “ธรรมบาล ลูกชายของท่านตายเสียแล้ว”

หัวหน้าหมู่บ้านได้ฟังดังนั้นก็ตบมือร้องลั่นพลางหัวเราะชอบใจ

อาจารย์ทศปาโมกข์ “ท่านหัวเราะทำไม”

หัวหน้าหมู่บ้าน “เพราะข้าพเจ้าข้า ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่าลูกชายของข้าพเจ้าจะตาย”

อาจารย์ทศปาโมกข์ “แต่เขาตายแล้ว นี่ไงกระดูกของเขา”

หัวหน้าหมู่บ้าน “ดูแล้วข้าพเจ้าเชื่อว่าคงจะเป็นกระดูกแพะ หรือไม่อย่างนั้น

ขอประทานโทษเถอะขอรับอาจารย์ นี่กระดูกหมากระมัง”

คนในหมู่บ้านซึ่งอยู่ที่นั่นได้ฟังเช่นนั้นก็ตบมือหัวเราะกันเกรียวกราว

อาจารย์ใหญ่ทศปาโมกข์ได้เห็นเหตุการณ์เช่นนั้นก็อัศจรรย์ใจยิ่งนักจึงซักถามหัวหน้า

หมู่บ้าน คำซักถามนั้นท่านผู้เรียบเรียงเรื่องชาดกได้ร้อยกรองไว้เป็นคำฉันท์บาลี

คำฉันท์นั้นมีว่า

ภนฺเต วตฺตํ ก็ ปน พุทฺทมจฺริยํ

กิสฺส สฺสจฺฉินฺณสฺส อยํ วิปาโก

อกุขานิ เม พุทฺธาภุณฺณ เอตมตฺถํ

กสฺมา น ตุมฺหํ ทหฺรา นิยุยฺเร

แปลถอดความเป็นกลอนสุภาพได้ว่า

ข้าพเจ้าหวังตั้งคำถาม

ด้วยข้อความน่าสนจนฉาย

พวกท่านมีธรรมใดให้บรรยาย

จึงลั่นตายเมื่อแก่กันทั้งนั้นเอย

หัวหน้าหมู่บ้านได้ตอบอาจารย์ใหญ่ทศปาโมกข์ว่า “เพราะพวกข้าพเจ้าในหมู่บ้านนี้

ประพฤติธรรม ไม่พูดจามุสาวาท ไม่สร้างบาปกรรมทำชั่ว สิ่งใดไม่ดี พวกเราดเว้น เมื่อพวกเรา

ได้สดับเรื่องราวของคนไม่ดีและของคนดี พวกเราไม่นิยมเรื่องของคนไม่ดี ชอบเรื่องของคนดีเรา

หลีกเลี่ยงให้ห่างไกลจากคนไม่ดี เข้าใกล้ใฝ่หาคนดี ยินดีช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทั้งก่อนช่วย

กำลังช่วย และภายหลังช่วยกันแล้ว พวกเราชอบทำบุญแก่สมณะผู้ทรงศีล และสงเคราะห์

คนยากจน ตลอดถึงคนเดินทางไกลมาแวะพัก พวกเราไม่สนใจภรรยา ภรรยาของพวกเราก็ไม่
 นอนใจพวกเรา พวกเราดเว้นฆ่า เว้นลัก เว้นพูดปด เว้นดื่มของมึนเมา เด็ก ๆ ของหมู่บ้าน
 ของเราล้วนแต่ประพฤติธรรมมุ่งประโยชน์สุข แม้พวกทาสและทาสีของพวกเราเหมือนกัน”

หัวหน้าหมู่บ้านได้สรุปอีกว่า

“เพราะหมู่บ้านของพวกเราเป็นหมู่บ้านประพฤติธรรมและหมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านแผ่นดิน
 ธรรม ฉะนั้น ธรรมที่พวกเราประพฤติดีแล้วจึงนำความสุขมาสู่หมู่บ้านนี้ ธรรมปกป้องรักษาากัน
 พวกเราและหมู่บ้านของพวกเราไว้ ดูจรมใหญ่ กางกันเมล็ดฝน แม้ธรรมดา ลูกชายของเรา
 เหมือนกัน กระดุกที่ท่านอาจารย์ห่อใส่ผ้ามานี้เป็นกระดุกของคนอื่น มิใช่กระดุกของลูกชายเรา
 เป็นแน่แท้ เราเชื่อมั่นว่าลูกชายของเรายังอยู่สุขสบายดี ยังไม่ตายแน่นอน”

อาจารย์ใหญ่ที่ศิปาโมกข์ได้ฟังดังนั้นก็อัศจรรย์ใจยิ่งนัก กล่าวขอโทษหัวหน้าหมู่บ้าน
 ที่นำกระดุกแพะมาทดลองดูว่าจะจริงอย่างนักศึกษาลูกศิษย์ธรรมดาบอกไว้หรือไม่

อาจารย์ที่ศิปาโมกข์ได้ขอลอกข้อธรรมเหล่านั้น เพื่อนำไปสั่งสอนลูกศิษย์ของตนแล้ว
 อ้อลาหัวหน้าหมู่บ้านกลับตักศิลา

เมื่อธรรมดา เล่าเรียนจบ อาจารย์ที่ศิปาโมกข์ก็ทำพิธีส่งธรรมดากลับไปยังหมู่บ้าน
 แผ่นดินธรรมอย่างสมเกียรติ

พระพุทธเจ้าตรัสชาดกเรื่องนี้จบลงแล้วทรงแสดงอริยสัจ 4 แล้วทรงกลับชาติชาดก
 ว่า บิดามารดาของธรรมดาครั้งนั้นคือ **พระเจ้าสุทโธทนะ และพระนางสิริมหามายา**
 พระบิดาและพระมารดาของพระพุทธเจ้าในบัดนี้ อาจารย์ที่ศิปาโมกข์ครั้งนั้นคือ **พระสารีบุตร**
 ในบัดนี้ ส่วนนักศึกษาที่ชื่อธรรมดา ลูกชายของหัวหน้าหมู่บ้านครั้งนั้นคือ **พระพุทธเจ้า**
 ในบัดนี้

จบชาดกเรื่อง **หมู่บ้านคนอายุยืน** ลงด้วยประการฉะนี้

4. ผู้ปรารถนาดีด้วยความเิง

เรื่องผู้ปรารถนาดีด้วยความเิงนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ใน **วารุณีสกชาดก หมวด**
เอกนิบาต แห่งพระสูตรตันตปิฎก

เหตุเกิดของชาดกเรื่องนี้มีดังต่อไปนี้

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในวัดพระเชตะวัน เมืองสาวัตถี เมืองหลวงของแคว้น
 โกศล ทรงทราบเรื่องราวที่คบตีผู้มั่งคั่งระดับมหาเศรษฐีคนหนึ่งเล่ากราบพุลถวาย

มหาเศรษฐีผู้นี้เป็นอุบาสกสำคัญ เป็นผู้บริจาคทรัพย์สร้างวัดพระเชตุวันให้เป็นที่ประทับสำหรับพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกได้อาศัยพำนัก ท่านผู้นี้มีนามเดิมว่า สุทัต แต่ชื่อเสียงเกียรติยศความดีที่ท่านผู้นี้บำเพ็ญปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก คือ “อนาถบิณฑิกเศรษฐี”

มหาเศรษฐีผู้นี้ประกอบอาชีพค้าขายจนร่ำรวย ตามปกติ ไม่ได้นำสินค้าไปค้าขายยังต่างเมืองในต่างถิ่นแดนไกล เมื่อเสร็จภารกิจประจำวันแล้วเวลาบ่ายเย็นจะไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่วัดพระเชตุวัน เพื่อฟังธรรมพระพุทธเจ้าบ้าง เพื่อทูลถามปัญหาธรรมบ้างและเพื่อกราบทูลเรื่องราวที่ได้ประสบมาบ้าง

วันหนึ่ง มหาเศรษฐีผู้นี้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าตามปกติอย่างเก่าก่อนเคยมา ได้กราบทูลเรื่องหนึ่งให้พระพุทธเจ้าทรงทราบเป็นเรื่องของเพื่อนผู้หนึ่งของท่านมหาเศรษฐีซึ่งประกอบอาชีพผลิตเหล้าขาย และเปิดร้านจำหน่ายเหล้าแก่บรรดาคอเหล้า เมื่อแรกกิจการค้าขายก็เป็นไปด้วยดี แต่ภายหลังขาดทุนยับเยิน เพราะถูกลูกจ้างผู้ทำหน้าที่ขายเหล้าสُرู๋ด้วยความโง่ปรุงเหล้าทำให้รสน้ำเสีย เป็นเหตุให้ลูกค้าเลิกซื้อเหล้ากิน

พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่าเรื่องอย่างนี้ในอดีตก็ได้เคยมีมาแล้ว ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีใคร่ทราบเรื่องราวนั้น ได้กราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดง พระพุทธเจ้าจึงตรัสชาดกเรื่องนี้เรื่องมีดังต่อไปนี้

ผู้ปรารถนาดีด้วยความโง่

ท่านเศรษฐีมีพ่อค้าคนหนึ่งมาอาศัยอยู่ด้วย พ่อค้านั้นมีฝีมือในการทำเหล้ารสเข้มข้นใครได้ชิมเป็นติดใจกันงอมแงม เขาจึงอาศัยบ้านท่านเศรษฐีเป็นร้านค้าปรุงเหล้าขาย ท่านเศรษฐีก็ให้เขาเปิดร้านขายเหล้าขึ้นในบริเวณส่วนหนึ่งของบริเวณบ้านของตน

เวลาเย็นย่ำสนธยา เทียบสำนวนนิยามภาษาไทยปัจจุบันก็ว่าพอแดดร่มลมตก บรรดาสุราบานทั้งหลายก็เผล่เข้ามาหาความสุขกันในร้านขายเหล้าแห่งนี้ แต่ละคนร้องสั่งคนละจอกสองจอกหรือมากจอกก็ได้ตามใจปรารถนา พ่อค้าเหล้ามีฝีมือดีในการปรุงรสเหล้าก็ดวงเหล้าขายได้กำไรงามทุกวันสืบมา

เหล้าที่พ่อค้าปรุงขายนั้นปรุงด้วยอะไรบ้าง ชาดกเรื่องนี้มิได้กล่าวไว้ บอกไว้แต่ว่า รสน้ำของเขาเข้มข้น กลมกล่อม ต้องรสนิยมคอสุรายิ่งนัก เหล้าของเขาจึงขายดี จนต้องรับเด็กลูกจ้างเข้ามาคอยช่วยเหลือเป็นพนักงานบริการเหล้า

ลูกจ้างคนหนึ่งเป็นผู้ชายชื่อนายโกณฑัญญะ หรือ โกณฑัญญ์ ซึ่งเป็นชื่อที่พ้องกันกับพระสาวกรูปหนึ่งของพระพุทธเจ้าในกลุ่มพระปัญจวัคคีย์

ที่ร้านขายเหล้าของพ่อค้าเหล้ามีถ้วยเปล่าสำหรับใส่เม็ดเกลือ ชาดกเรื่องนี้บอกไว้แค่นั้น ไม่ได้บอกว่าจะมีมะขามเปียกหรือมะยมดองใส่ไว้ให้ด้วยหรือไม่ บรรดาคอสุราเมื่อยกถ้วยเหล้าขึ้นจรดริมฝีปากจิบเหล้าเบา ๆ แล้ววางถ้วยลง แล้วก็เอื้อมมือหยิบเอาเม็ดเกลือเข้าปาก คล้ายเป็นของแกล้มที่ทำให้เหล้าเดินดีตามภาษาขี้เมาว่า

พ่อค้าเจ้าของร้าน “นี่แน่ะ โทณทัตถุญ! เดียวข้าจะไปรู่ระข้างนอกเอ็งคอยขายเหล้าแทนข้าหน่อยนะ”

ลูกจ้างโทณทัตถุญ “ได้ครับนาย”

ลูกจ้างที่ชื่อโทณทัตถุญเป็นคนชื่อ โง่ และปรารถนาดีเกินไป จนนายของเขาเดือดร้อน เมื่อนายของเขากลับจากรู่ระมาถึงร้านขายเหล้าของเขา ได้เห็นร้านว่างเปล่า ภาพบรรดาคอสุราที่เคยแน่นร้านอย่างเก่าก่อนมาทุกวันก็ไม่รู้หายไปไหนหมด เห็นแต่ความว่างเปล่า ไม่มีขี้เมาสักคน

พ่อค้าเจ้าของร้าน “เอ็งไม่อยู่ร้านขายเหล้าดอกหรือ”

ลูกจ้างโทณทัตถุญ “อยู่ครับนาย ผมอยู่ตลอด ไม่ได้ไปไหน”

พ่อค้าเจ้าของร้าน “แล้วลูกข้าประจำไปไหนหมดละ เกิดอะไรขึ้นหรือ”

ลูกจ้างโทณทัตถุญ “ไม่ทราบครับนาย ได้ยินเสียงบ่นกันว่า เหล้าวันนี้ ไม่เอาไหน พอกินเข้าไปก็คายทิ้ง”

พ่อค้าเจ้าของร้าน “เอ็งเอาอะไรใส่ในไหเหล้าหรือเปล่า”

ลูกจ้างโทณทัตถุญ “ผมเห็นพวกซื้อเหล้ากิน พอกินเหล้าเข้าไปก็จะหยิบเม็ดเกลือในถ้วยตามเข้าปากกันทุกคน ผมเข้าใจว่าเหล้านายอ่อนเค็มครับนาย”

พ่อค้าเจ้าของร้าน “เอ็งเลยเติมเกลือใส่ไหเหล้าเข้าละซีท่า”

ลูกจ้างโทณทัตถุญ “ครับนาย แต่ผมใส่ทีละน้อยเท่านั้น”

พ่อค้าเจ้าของร้าน “ไอ้โง่ ไอ้เซ่อ! ทำเอาข้าจิบหายแล้วไหมละ”

พ่อค้าเจ้าของร้านเหล้าเสียใจในความขาดทุนครั้งนี้ยิ่งนัก จึงไปเล่าความให้ท่านเศรษฐีฟัง ท่านเศรษฐีฟังแล้วก็ครางออกมา ท่านผู้เรียบเรียงชาดกเรื่องนี้ได้ร้อยกรองบรรยายความรู้สึกของท่านเศรษฐีเป็นคำฉันท์บาลี

คำร้อยกรองนั้นมีว่า

น เว อนตถกุสเลน

อตถจริยา สุขาวหา

หาเปติ อดถิ ทุมเมโธ

โกณฑุญญ โวรุณี ยถา

แปลถอดความเป็นกลอนสุภาพได้ว่า
 คนโง่ทำสิ่งใดมักไร้ประโยชน์
 ช้ำยังโทษให้เกิดเพราะความเขลา
 เหมือนลูกจ้างโกณฑัญญ์ปัญญาเบา
 ทำให้เหล่าเสียวรหมดไหเอ๋ย
 พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมย้ำแก่มหาเศรษฐีว่า การใช้ให้คนโง่ทำกิจการอะไร
 แล้วคนโง่ทำกิจการนั้นด้วยความโง่และความปรารถนาดีจนเกินไปการงานย่อมเสียหาย
 จบแล้วพระพุทธเจ้าทรงกลับชาติบุคคลในชาดกเรื่องนี้ว่า ลูกจ้างชื่อโกณฑัญญ์ครั้งนั้น
 คือลูกจ้างของเพื่อนเศรษฐีในบัดนี้ ส่วนพ่อค้าเหล่าในครั้งนั้นคือ **พระพุทธองค์** ในบัดนี้
 จบชาดกเรื่อง **ผู้ปรารถนาดีด้วยความโง่** ลงด้วยประการฉะนี้

5. โลกนักรักเสียผล

ชาดกเรื่อง โลกนักรักเสียผล เป็นชื่อภาษาไทย ถอดความมาจากเรื่อง **ปุตติมังสชาดก**
หมวดเอกนิบาต แห่งพระสูตรตันตปิฎก

เหตุเกิดของชาดกเรื่องนี้มีดังต่อไปนี้

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในพระเชตวันาราม กรุงสาวัตถี เมืองหลวงแคว้น
 โกศล ทรงปรารภความประพฤติของพระภิกษุหลายรูปในวัด ซึ่งไม่มีใครสำรวจ เช่น ชอบดูสิ่งที่ไม่
 สมควรดู ซึ่งไม่เหมาะสมแก่สมณวิสัย หรือไม่เป็นสมณสราฐรูป จึงรับสั่งให้พระอานนท์เรียก
 พระภิกษุเหล่านั้นมาประชุมพร้อมกัน แล้วพระพุทธเจ้าเสด็จไปยังที่ประชุมที่นั้น ตรัสตักเตือน
 พระภิกษุเหล่านั้น ความสรุปมีว่า การที่พระภิกษุดูสิ่งที่ไม่ควรดูโดยไม่สำรวจระวังนั้น จะเสื่อม
 จากมรรคผลเหมือนหมาจิ้งจอกในอดีตเสื่อมจากผลประโยชน์

พระภิกษุเหล่านั้นใคร่ทราบเรื่องราวนั้น ได้กราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดง พระพุทธเจ้า
 จึงตรัส **ปุตติมังสชาดก**

เรื่องมีดังต่อไปนี้

โลกนักรักเสียผล

ที่ถ้ำแห่งหนึ่งในป่าหิมพานต์ มีหมาจิ้งจอกสองตัวเมียอาศัยอยู่ ถัดจากที่อยู่ของ
 หมาจิ้งจอกไปไม่ไกลนัก มีแพะฝูงหนึ่งอาศัยอยู่ที่บริเวณส่วนหนึ่งของเชิงเขาหิมพานต์ แพะฝูงนั้น
 มีนางแพะเป็นหัวหน้านำฝูง

หมาจิ้งจอกเคยลอบกัดแพะซึ่งเป็นบริวารของนางแพะคาบไปกินเป็นอาหารมาแล้ว
 ก็อยากจะกินนางแพะผู้เป็นจำฝูง ทั้งนี้ด้วยความคิดสปรกกว่านางแพะค่อนข้างฉลาด

การลักลอบกัดแพะบริวารแต่ละครั้งยากแสนยาก แต่ถ้าได้จับนางแพะกินแล้วก็จะสามารถกัดแพะนอกนั้นกินเป็นอาหารได้อย่างสบาย

หมาจิ้งจอกจึงปรึกษากับนางหมาจิ้งจอกผู้เป็นเมียของตนในวันหนึ่ง หมาจิ้งจอก “พี่มีอุบายจับแพะกินเป็นอาหาร แต่พี่ทำผู้เดียวไม่ได้ เธอต้องร่วมมือด้วย”

นางหมาจิ้งจอก “พี่จะให้ทำอย่างไรหรือ”

หมาจิ้งจอก “ให้เธอพยายามไปทำความคุ้นเคยกับแพะฝูงนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับนางแพะหัวหน้าฝูง ให้ตายใจว่าเธอไม่เป็นพิษเป็นภัยกับนาง”

นางหมาจิ้งจอก “แล้วต่อไปล่ะ”

หมาจิ้งจอก “เมื่อนางแพะตายใจเชื่อสนิทแล้ว พี่จะแกล้งนอนตายแล้วให้เธอตีหน้าเศร้าให้สนิทเข้าไปขอความช่วยเหลือ อ้อนวอนให้นางแพะมาช่วยจัดการศพพี่ เมื่อนางแพะเข้ามาใกล้พี่ ตอนนี้เป็นเรื่องของพี่ที่จะจัดการเอง”

อุบายของหมาจิ้งจอกได้เป็นไปตามแผนสำเร็จเกือบทุกขั้นตอน นางหมาจิ้งจอกคุ้นเคยกับนางแพะ จนเป็นเพื่อนสนิทกัน แล้ววันหนึ่ง นางหมาจิ้งจอกก็ทำหน้าที่หลอหลอมสร้อยเศร้าให้นางแพะเห็น

นางแพะ “เธอเป็นอะไร ไม่สบายหรืออย่างไร”

นางหมาจิ้งจอก “ตัวฉันตายเสียแล้ว”

นางแพะ “แล้วไง”

นางหมาจิ้งจอก “ฉันไม่มีญาติพี่น้อง เมื่อเขาตายจากฉันเช่นนี้ฉันก็อยู่ผู้เดียว”

นางแพะ “เมื่อเขายังมีชีวิตอยู่ เขาลักลอบกัดลูกน้องฉันตายไปหลายตัว”

นางหมาจิ้งจอก “มา ภาย ติโก กิง ริสุสติ อย่กัลวเลย เขาตายแล้ว จะทำอะไรก็ได้”

นางแพะตายใจ เดินตามนางหมาจิ้งจอกมาจนถึงสถานที่ที่หมาจิ้งจอกแกล้งนอนตายอยู่ หมาจิ้งจอกได้ยินเสียงนางหมาจิ้งจอกเมียของตนและนางแพะเดินสวบสาบมาในระยะใกล้ ด้วยความโลภก็ผงกหัวขึ้นมองดูสัตว์ทั้งสอง

เท่านั้นเอง นางแพะซึ่งคอยระวังตัวอยู่แล้วก็ทราบกลอุบายลวง จึงวิ่งแจ้นกลับที่อยู่ของตน

หมาจิ้งจอกเห็นเช่นนั้น ก็ตำนางหมาจิ้งจอกเมียของตนว่า “เธอนี่บ้าหรือไร ทำไมให้มันวิ่งกลับไป”

นางหมาจิ้งจอกก็โมโห จึงตำนางหมาจิ้งจอก คำต่าของนางหมาจิ้งจอกนั้นท่านผู้รจนาชาดคกได้ร้อยกรองคำฉันท์บาลี

คำฉันท์นั้นมีว่า

ตวิ โยสิ สมม อุมมรชโณ

โย ตวิ มตาลย์ กตวา

อกาเลน วิปกขติ

แปลถอดความเป็นกลอนสุภาพได้ว่า

แก่นั้นแหละเป็นเช่นคนบ้า

เกิดเป็นหมาสันดาลพาลโง่เขลา

ทำนองตายหายใจเพียงแผ่วเบา

เสือกเง่าโง่หิวมองจ้องก่อนเลย

หมาจิ้งจอกถูกเมียสับเข้าให้ด้วยคำคำที่เจ็บแสบ ก็ก้มหัวลงด้วยความเสียใจ

พอเห็นผิวเสียใจเมียก็ใจอ่อน นางหมาจิ้งจอกจึงปลอบใจหมาจิ้งจอกว่า “พื่ออย่าเพิ่งเสียใจเลย ฉันจะลองแก้ตัวใหม่สักครั้ง”

ครั้นจำเนียรกาลล่วงมา นางหมาจิ้งจอกก็ไปตีสนิทกับนางแพะอีกพูดแก้ตัวว่านางนึกว่าหมาจิ้งจอกผิวของตนตายแน่แล้ว เขากลับฟื้นขึ้นมาได้อีกอย่างประหลาด นางหมาจิ้งจอกแสดงความเสียใจในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

วันหนึ่ง นางหมาจิ้งจอกก็บอกกับนางแพะว่า ใครจะเชิญนางแพะไปกินเลี้ยงที่บ้าน หรือสำนักถ้าของตน ทั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจดีและกระชับสัมพันธ์ไมตรีเก่าก่อนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

นางแพะจึงว่า “ฉันยินดีรับเชิญ แต่พวกฉันเยอะนา ฉันมีแพะเป็นบริวารหลายร้อย นอกจากนั้นยังมีหมาป่าอีก 4 คู่ แต่ละคู่มีบริวารเป็นร้อย ๆ ถ้าอาหารไม่พอกินจะทำอย่างไร”

เมื่อเห็นนางหมาจิ้งจอกอ้าอึ้ง นางแพะก็ได้ทีชี้แพะโลว่า “หมาป่าแต่ละตัวล้วนดุร้าย และกินจุ ถ้ากินไม่อิ่มก็จะโมโหดุร้าย ก็จะรุมฉีกกินเนื้อเธอและผิวของเธอ แล้วเธอจะทำอย่างไร ถึงเวลานั้นฉันช่วยอะไรไม่ได้นะเธอ เดียวจะว่าไม่บอก”

นางหมาจิ้งจอกได้ฟังดังนั้นก็ตาเหลือกกลัวถูกฉีกเนื้อเป็นชิ้นกินเป็นอาหาร จึงตะลึงตะลันวิ่งแจ้นกลับไปรายงานผิวของตนด้วยความผิดหวังที่แผนล้มเหลว

ณ ที่ที่สองสัตว์สนทนากันอยู่นั้น มีต้นไม้ใหญ่ซึ่งมีรุกขเทพตนหนึ่งสิงอยู่ ได้เห็นได้ฟังเหตุการณ์ทั้งหมด ก็อดสรรเสริญปัญญาคุณเกลือจิ้มเกลือหรือเพชรตัดเพชรของนางแพะไม่ได้ ก็สาธุการขึ้นเบา ๆ

พระพุทธรเจ้าไตรศกาดกเรื่องนี้จบแล้ว ได้ทรงแสดงอริยสัจ 4 แล้วทรงกลับชาติชาดกไว้เพียงว่า รุกขเทพที่ต้นไม้ใหญ่ผู้เห็นเหตุการณ์ในครั้งนั้นคือ **พระพุทธรองค์** ในบัดนี้

จบขาดเรื่อง โลกนักรักเสียผล ลงด้วยประการฉะนี้

6. ใ้ร่ายป้ายโคลนป้ายสี

สำนวนคำภาษาไทยว่า “ใ้ร่ายป้ายสี” หรือ บางแห่งก็ว่า “สาดโคลนป้ายสี” จะได้มาจากขาดที่ชื่อว่า **มณีสุกรขาด** หรือไม่ลองพิจารณาดู

ขาดเรื่องนี้อยู่ใน **หมวดตักนิบาต** ใน **นิบาตรขาด** แห่ง**พระสุตตันตปิฎก** เหตุเกิดของขาดเรื่องนี้มีดังต่อไปนี้

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในวัดพระเชตวัน เมืองสาวัตถี เมืองหลวงของแคว้นโกศล ทรงทราบเรื่องที่พระสงฆ์นำมาสนทนากันที่โรงสนทนาธรรมตามปกติทุกวันอย่างเก่าก่อนเคยมา

เรื่องที่พระสงฆ์นำมาสนทนาถกปัญหากันวันนั้นคือ เรื่องศาสดาคณะอื่น ๆ ซึ่งอยู่ภายนอกศาสนาพุทธในครั้งนั้นได้เผยแพร่แนวคำสอนของตนด้วยการใ้ร่ายป้ายสีพระพุทธเจ้าสมัยนั้นเมืองสาวัตถีของแคว้นโกศลเป็นเมืองใหญ่ มีพลเมืองมาก คณะผู้เผยแพร่แนวคำสอนของตนก็มีมาก วัดพระพุทธานุศาสนาก็มีอยู่ในเมืองนี้ 2 แห่ง คือ

1. วัดพระเชตวัน ซึ่งคหบดี หรือผู้มั่งคั่งผู้หนึ่งซึ่งมีนามว่า สุทัต หรือที่เรียกกันทั่วไปในนามว่า “อนาถปิณฑิกเศรษฐี” สร้างถวาย วัดนี้ตั้งอยู่ทางทิศใต้ ของเมืองสาวัตถี
2. วัดบุพพาราม ซึ่งอุบาสิกามีชื่อเสียงและมั่งคั่งชื่อนางวิสาขาสร้างถวาย วัดนี้ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของเมืองสาวัตถี

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จมาทรงเผยแผ่ศาสนาที่เมืองนี้ ทำให้ประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่พระราชานแห่งแคว้นนี้เป็นต้นลงมา ได้หันมานับถือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทำให้คณะผู้สอนคำสอนอื่น ๆ ซึ่งมีอยู่มากมายในสมัยนั้นอิจจาริษา เพราะถือว่าทำให้คณะของตนด้อยความนับถือลง คณะผู้เผยแพร่คำสอนอื่น ๆ จึงหาทางบ่อนทำลายพระพุทธเจ้าด้วยการใ้ร่ายป้ายสี และโฆษณาชวนเชื่อสารพัด

เรื่องที่คณะเผยแพร่คำสอนอื่น ๆ ยกขึ้นมาใ้ความพระพุทธเจ้านั้น บางเรื่องเป็นข้อกล่าวหาที่ร้ายแรง เช่น นำศพคนตายใหม่ ๆ มาแห่ประจานว่าพระพุทธเจ้าและพระสาวกของพระพุทธเจ้าเป็นผู้ลงมือฆ่า จนทางบ้านเมืองสมัยนั้นต้องสอบสวนเพื่อถวายความเป็นธรรมแก่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวก จนใ้ความจริงว่าทุกเรื่องที่มีผู้ใ้ร่ายป้ายสีนั้นล้วนแต่ไม่เป็นความจริงทั้งสิ้น ทำให้ผู้ใ้ร่ายป้ายสีใ้รับการลงโทษและทำให้พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนยิ่งขึ้น

บางเรื่องที่คุณผู้เผยแพร่คำสอนอื่น ๆ ใส่ร้ายพระพุทธเจ้านั้น พระภิกษุบางรูปฟังแล้วทนไม่ได้ เพราะทราบดีว่าไม่มีมูลความจริง จึงกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงออกคำแถลงโต้ตอบ พระพุทธเจ้าตรัสปฏิเสธด้วยเหตุผลว่า การโต้ตอบกันนั้นไม่ใช่หลักธรรมของพระพุทธศาสนา การถูกคนอื่นใส่ร้ายป้ายสีแล้วโต้ตอบด้วยการใส่ร้ายป้ายสีก็ไม่ใช่หลักคำสอนของพระองค์

หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าในเรื่องเช่นนี้มีอยู่ว่าให้ชนะคำใส่ร้ายป้ายสีด้วยความจริง พระสงฆ์ทั้งปวงนำเรื่องดังกล่าวมาสนทนากันด้วยความอัศจรรย์ในว่า แม้จะถูกใส่ร้ายป้ายสี แต่พระพุทธเจ้าก็ได้มัวหมอง มีแต่ความบริสุทธิ์ยิ่งขึ้นและประชาชนผู้ทราบความจริงต่างนับถือกันมากยิ่งขึ้น ตรงกันข้ามผู้ใส่ร้ายป้ายสีกลับได้รับการลงโทษและเสื่อมความนับถือลง

พระพุทธเจ้าจึงเสด็จมายังที่ประชุมพระสงฆ์ แล้วตรัสแก่พระสงฆ์ทั้งปวงว่า ธรรมดาพระพุทธเจ้าทั้งหลายนั้น แม้จะถูกใส่ร้ายป้ายสีด้วยเรื่องที่ไม่เป็นจริงก็ได้เกิดความเศร้าหมอง มีแต่กลับบริสุทธิ์ผุดผ่องยิ่งขึ้น เหมือนแก้วมณีในถ้ำที่ถูกหมูป่าฝูงหนึ่งใช้โคลนป้ายก็ไม่เศร้าหมอง ยังคงเป็นแก้วมณีอยู่อย่างเดิม ดังที่เคยมีมาแล้วในอดีต

พระสงฆ์ทั้งปวงใคร่ทราบเรื่องราวในอดีตนั้น ได้กราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงแสดง พระพุทธเจ้าจึงตรัสชาดกที่ให้ชื่อในภาษาไทยว่า “ใส่ร้ายป้ายสีโคลนป้ายสี”

เรื่องมีดังต่อไปนี้

ใส่ร้ายป้ายสีโคลนป้ายสี

ที่ป่าหิมพานต์เชิงเขาหิมालัยซึ่งเป็นป่าใหญ่ในประเทศอินเดียสมัยนั้นมีพระฤๅษีท่านหนึ่งบำเพ็ญธรรมอยู่ในที่พักปฏิบัติธรรมที่เรียกว่า “อาศรม” ไม่ไกลจากปากถ้ำเชิงเขาแห่งหนึ่ง

ในถ้ำนั้นมีสุกรหรือหมูป่าฝูงหนึ่งจำนวน 30 ตัวอาศัยอยู่ในถ้ำ และที่ผนังถ้ำด้านในนั้นเป็นแก้วมณีและแก้วไพฑูรย์ส่องแสงประกายแพรวพราว ใครผ่านเข้าออกที่ปากถ้ำนั้นจะเห็นเงาของตนเอง เหมือนส่องหรือเดินผ่านกระจกเงาสะท้อนให้เห็นภาพชัดเจน

ที่บริเวณหน้าถ้ำแห่งนั้นมีราชสีห์ตัวหนึ่งออกจับเหยื่อหากินเดินผ่านไปผ่านมาอยู่แทบทุกวัน เวลาราชสีห์เดินผ่านปากถ้ำ บรรดาหมูป่าทั้งหลายได้เห็นเงาราชสีห์ก็หวาดผวาสะดุ้งตกใจกลัวกันอกสันขวัญแขวน เพราะบรรดาสัตว์ป่าทั้งหลายถือว่าราชสีห์เป็นเจ้าของถ้ำ เป็นสัตว์มีกำลังมหาศาล ทั้งดูร้ายสามารถใช้กำลังล้มสัตว์ป่าทุกชนิดได้ แม้แต่ช้างก็ยิงเกรงกลัวราชสีห์

ด้วยความหวาดกลัวซึ่งมีอยู่แทบทุกวัน ทำให้บรรดาหมูป่า 30 ตัวเดือดร้อน จนวันหนึ่งได้ประชุมปรึกษาหารือกันเพื่อหาทางป้องกันว่าจะทำอย่างไรดีจึงจะไม่ได้เห็นภาพของราชสีห์ปรากฏที่ผนังถ้ำ แล้วก็ลงความเห็นพ้องต้องกันว่าเป็นเพราะความแพรวพราวของผนังถ้ำนี้เป็นเหตุควรจะหาอะไรมาป้ายผนังถ้ำให้เศร้าหมอง ไม่เป็นเงาสท้อนภาพ

หมูปาลงความเห็นกันว่าโคลนที่พวกตนชอบลงนอนเกลือกัวแล้วแก้ความร้อนนั้นแหละ
ดีที่สุด สำหรับนำมาป้ายผนังถ้าให้เศรำหมองไม่ให้สะท้อนภาพ

ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา บรรดาหมูปาจึงลงลำห้วยแล้วนอนเกลือกัวโคลนให้
เลอะเทอะทั้งตัวแล้วเดินขึ้นมาใช้ร่างที่เปื้อนเปรอะโคลนนั่นเสียดสีด้วยสีข้างที่ผนังถ้า
แต่ยังบรรดาหมูปาป้ายโคลนเสียดสี ผนังถ้ำยิ่งแวววาวเป็นเงายิ่งขึ้น

บรรดาหมูปาจนด้วยสติปัญญา แต่พลันนึกขึ้นได้ว่าไม่ไกลจากนี้พระฤๅษีผู้มีเมตตา
สัตว์ป่า อาศัยปฏิบัติธรรมอยู่ในอาศรมศาลาที่พำนัก พระฤๅษีเท่านั้นเข้าใจเสียงภาษาร้องและ
ความรู้สึกของสัตว์ป่าเป็นอย่างดีบรรดาหมูปาจึงพากันไปร้องทุกข์พระฤๅษี

เสียงแสดงความร้องทุกข์ของบรรดาหมูปานั้น ท่านผู้เรียบเรียงชาดกเรื่องนี้
ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ได้ร้อยกรองเป็นคำฉันท์บาลี

บทร้อยกรองนั้นมีว่า

กริยา สตุต วสุธานี

ติสมตฺตา วสามหเส

หญญาม มณินฺโน อากั

อิติ โน มนฺติตฺติ อหุ

แปลถอดความเป็นกลอนสุภาพได้ว่า

พวกผมสามสิบหมื่นอยู่ที่นี่

ครบเจ็ดปีป้ายผนังให้เศรำหมอง

ไม่สำเร็จสมหวังตั้งใจปอง

จึงจำต้องทวนถามถึงความนัย

ว่าเหตุใดหลวงพ่พระฤๅษี

ยิ่งป้ายแก้ผนังยิ่งสดใส

ได้โปรดเกิดหลวงตาปริชาโว

โปรดขานไขให้แจ้แกลงเออย

พระฤๅษีฟังภาษาหมูปาเข้าใจ จึงตอบด้วยภาษาหมูปา คำตอบนั้นท่านผู้เรียบเรียง
ชาดกเรื่องนี้ได้ร้อยกรองไว้เป็นคำฉันท์บาลี

คำร้อยกรองนั้นมีว่า

อัย มณิ เวฬุริโย

อกาโล วิมโล สุโก

นาสส สกกา สิริ หนต์
 อปกกมถ์ สุกกรา
 แปลถอดความเป็นกลอนสุภาพได้ว่า
 แก้วมณีไพฑูรย์มุลค่ามาก
 พวกเจ้าพากเพียรป้ายหมายสีดู
 ก็ยิ่งแวววาวงามน่าดู
 หาที่อยู่แห่งใหม่เกิดหมูเอย
 บรรดาหมูป่าทั้ง 30 ตัวได้ฟังคำตอบที่แจ่มของพระฤๅษีเช่นนั้น ก็เลิกล้มความตั้งใจ
 ป้ายสีโคลนผนังถ้ำ แล้วพากันอพยพออกจากถ้ำแห่งนั้นไปอาศัยอยู่ในที่แห่งใหม่
 พระพุทธเจ้าตรัสชาดกเรื่องนี้แล้วทรงย้าว่าความบริสุทธิ์นั้นไม่มีใครป้ายโคลนป้ายสี
 ให้เศร้าหมองได้
 ตรัสแล้วพระพุทธเจ้าทรงกลับชาติผู้แสดงในเรื่องชาดกไว้เพียงผู้เดียวว่า พระฤๅษี
 ครั้งนั้นคือ **พระพุทธองค์** ในบัดนี้
 จบชาดกเรื่อง **ใส่ร้ายป้ายโคลนป้ายสี** ลงด้วยประการฉะนี้

7. นากกับสุนัขจิ้งจอก

ชาดกเรื่องนากกับสุนัขจิ้งจอกมีอยู่ใน **ทัพพบุปผชาดก** หมวดชาดกเบ็ดเตล็ด
 ที่เรียกว่า **“ขุททกนิกาย”** ใน **นิบาตชาดกแห่งพระสุตตันตปิฎก**
 เหตุเกิดของชาดกเรื่องนี้มีดังต่อไปนี้
 สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในวัดพระเชตุวัน เมืองสาวัตถี เมืองหลวงของแคว้น
 โกศล ทรงทราบเรื่องที่พระภิกษุสงฆ์ในวัดนำมาสนทนากันในศาลาที่ประชุมในวัด
 เรื่องที่พระภิกษุสงฆ์ในวัดนำมาสนทนากันนั้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับความประพฤติของ
 พระภิกษุรูปหนึ่ง ชื่อ **พระอุปนน** ซึ่งมีจิตใจละโมภ และชอบสะสมปัจจัยและสิ่งของเครื่องใช้
 ของสอย
 ชาวบ้านที่เข้าไปบวชเป็นพระภิกษุในวัดตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้ามาจนทุกวันนี้ มีอหิชาศัย
 นิสสัย สติปัญญา และคุณธรรมความประพฤติแตกต่างกัน การศึกษา การอบรม และสกุลรุนชาติ
 ก็ต่างกัน ท่านผู้ใดมีพื้นเพอหิชาศัยดีอยู่ก่อนมาบวชก็ดียิ่งขึ้น ท่านผู้ใดอหิชาศัยปานกลางมาบวช
 แล้วได้รับการศึกษาอบรมก็ดีขึ้น แต่บางคนอหิชาศัยต่ำทราวม ครั้นเข้ามาบวชก็ไม่ทิ้งนิสัยเดิม
 เพราะนิสัยไม่ดีฝังลึกอยู่ในสายเลือด แม้พระศาสนาจะขัดเกลาก็ไม่เบาบาง

ทำนองเดียวกับเรื่องของพระอุปนันทที่มีชีวิตอยู่ในสมัยพระพุทธเจ้า ได้ประพฤตินใน
เวลาบวชอยู่ในพระศาสนา

เรื่องราวของพระอุปนันทมีอยู่ว่า วันหนึ่งพระภิกษุสองรูปจำพรรษาในวัดแห่งหนึ่ง พอ
ออกพรรษาแล้วชาวบ้านนำผ้าจำนำพรรษาและสิ่งของที่เหมาะแก่พระภิกษุสงฆ์ได้ใช้สอยมาถวาย
ผ้าจำนำพรรษาเป็นผ้าที่ชาวบ้านจัดถวายพระภิกษุสงฆ์ผู้ออกพรรษาหรือจำพรรษาครบ
3 เดือนแล้ว ในกรุงเทพฯ สมัยก่อนยังมีธรรมเนียมตามประเพณีการทำบุญนี้ ทุกวันนี้แทบจะ
ไม่มีแล้ว จะมีอยู่ก็แต่วัดตามหัวเมืองในชนบท

ผ้าจำนำพรรษาที่ชาวบ้านนำมาถวายพระภิกษุ 2 รูปนั้น เป็นผ้าชิ้นส่วน 2 ผืน
ผืนหนึ่งเป็นผ้าฝ้ายเนื้อหยาบยังไม่ได้ตัดเย็บและย้อมสีให้เหมือนสีจีวรอีกผืนหนึ่งเป็นผ้าทอ
ด้วยขนสัตว์เนื้อละเอียดและงามดี พระภิกษุทั้ง 2 รูปไม่รู้จะแบ่งกันได้อย่างไร

พอดีพระอุปนันทเดินทางไปยังวัดที่พระภิกษุทั้งสองจำพรรษาและกำลังมีปัญหาเรื่องผ้า
ที่ชาวบ้านนำมาถวาย พระภิกษุทั้ง 2 รูปได้นำเรื่องนี้เสนอพระอุปนันทให้พิจารณาตัดสิน

พระอุปนันทได้ตัดผ้าฝ้ายออกเป็น 2 ส่วน ส่วนละเท่า ๆ กัน แล้วชี้แจงแก่พระภิกษุทั้ง
2 รูปว่า “นี่แน่ะท่านทั้งสองเวลานี้ผมได้รับมอบอำนาจจากท่านทั้งสองให้ทำหน้าที่เป็นพระวินัยธร”

คำว่า “พระวินัยธร” เป็นคำศัพท์ทางวินัยของพระสงฆ์ หมายถึง พระภิกษุผู้ทำหน้าที่
พิจารณาตัดสินปัญหาเรื่องเกี่ยวกับพระวินัยของพระภิกษุ

พระอุปนันทชี้แจงต่อไปว่า “ผ้าฝ้าย 2 ชิ้นซึ่งผมตัดแบ่งส่วนให้เท่า ๆ กันนี้ให้ท่าน
ทั้งสองรับเอาไปคนละส่วน ส่วนผ้าเนื้อดีผืนนี้ตามธรรมเนียมต้องเป็นของพระภิกษุผู้ทำหน้าที่
ตัดสินเรื่องราว”

ว่าแล้วพระอุปนันทก็ช่วยเอาผ้าขนสัตว์เนื้อดีนั้นเข้าไปใส่ย่ามของตนแล้วก็เดินทางจากไป
พระภิกษุทั้ง 2 รูปก็มองตากันด้วยความรู้สึกเหมือนกันหรือตรงกันว่าถูกเอาเปรียบด้วยความ
ไม่เป็นธรรม เมื่อพระภิกษุทั้งสองเดินทางมาเฝ้าพระพุทธเจ้าที่วัดพระเชตุวัน ก็เล่าเรื่องที่เกิด
ให้พระภิกษุสงฆ์ในวัดฟัง

พระภิกษุสงฆ์ในวัดก็นำเรื่องนี้เป็นหัวข้อสนทนากันในวัดในเวลาเย็น จนความทราบถึง
พระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าได้เสด็จมายังที่ประชุมพระสงฆ์แล้วตรัสชวาทแก่พระสงฆ์ทั้งปวง

พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่าสุนัขจิ้งจอกเคยทำเรื่องทำนองนี้แก่นาค 2 ตัวมาแล้วในอดีต
พระสงฆ์ทั้งปวงใครทราบเรื่องราวในอดีตนั้น ได้กราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดง
พระพุทธเจ้าจึงตรัสชวาทซึ่งให้ชื่อเรื่องในภาษาไทยว่า “นากับสุนัขจิ้งจอก”

เรื่องมีดังต่อไปนี้

นากับสุนัขจิ้งจอก

วันหนึ่ง นาก 2 ตัวซึ่งเป็นเพื่อนกันชวนกันออกท่องลำน้ำเพื่อหาปลากินเป็นอาหาร นากเป็นสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ ตัวคล้ายพังพอน มุดน้ำว่ายน้ำคล่องแคล่วจับปลาเก่ง

ก่อนลงน้ำหาปลา นากทั้งสองตกลงกันว่า ตัวหนึ่งให้ลงน้ำลึก อีกตัวหนึ่งให้เลียบเลาะหาปลาตามชายหาดริมฝั่งน้ำตื้น ทั้งนี้เพราะบางครั้งปลาชุมในน้ำลึก น้ำตื้นไม่ใคร่มีปลา และบางที่น้ำตื้นปลาชุม น้ำลึกไม่มีปลาจะได้ไม่พลาด

ปรากฏในเวลาต่อมาว่านากที่ลงหาปลาน้ำลึกโชคดีได้ปลาตะเพียนตัวใหญ่ ส่วนนากที่หาปลาทางริมฝั่งน้ำตื้นหาปลาไม่ได้ นากที่ได้ปลาจากน้ำลึกคาบเอาปลาตำคุดตำว่ายมานอก นากผู้เป็นเพื่อนให้ช่วยคาบปลาตะเพียนลากขึ้นฝั่ง

เมื่อทั้งสองลากเอาปลาขึ้นชายหาดริมฝั่งน้ำแล้วก็จะแบ่งปันปลากันแต่เกิดปัญหาไม่รู้จักแบ่งกันอย่างไรดี ใครจะได้ปลาทางหัว ใครจะได้ปลาทางหางก็ตกลงกันไม่ได้

นากที่จับปลาได้ “เราลงน้ำลึก จับปลาได้ เราควรได้ก่อนหัว”

นากที่หาปลาไม่ได้ “เราทั้งสองหาปลาด้วยกัน ช่วยกันแบบช่วยกันหามขึ้นฝั่งด้วยกัน เป็นหุ้นส่วนกัน น่าจะได้ส่วนแบ่งเท่ากัน

นากทั้งสองเมื่อแรกก็เจรจกันด้วยดี แต่เมื่อตกลงกันไม่ได้ก็เกิดอารมณ์ร้อนแรง ถกเถียงกันเสียงเอ็ดตะโร

ขณะนั้น สุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่งซึ่งถูกเมียที่กำลังนอนแพ่ท้องอยากกินปลาตะเพียนสด อยู่ในถ้ำ ไต่ให้ออกไปหาปลาตะเพียนมาให้กิน ถ้าไม่ได้กินปลาตะเพียนสดจะต้องตายแน่ ๆ ก็ออกจากถ้ำเดินมาตามชายหาดริมฝั่งแม่น้ำ ได้ยินเสียงนากทั้งสองส่งเสียงเถียงกันอยู่ก็ทำที่เดินผ่านมาด้วยกิริยาไม่สนใจเรื่องที่น่ากทั้งสองถกเถียงกัน

นากทั้งสอง “คุณลุงครับ พวกผมแบ่งปลากันไม่ได้ ขอคุณลุงช่วยตัดสินด้วยเถิด”

สุนัขจิ้งจอก “ข้าทำงานตัดสินเรื่องราวของสุนัขจิ้งจอกลูกน้องข้ามาทั้งวันจนเมื่อยไปตามตัว เหนื่อยก็เหนื่อย อย่าให้ตัดสินเลย”

นากทั้งสองอ้อนวอนสุนัขจิ้งจอก

สุนัขจิ้งจอก “ถ้าเจ้าทั้งสองจะให้ข้าตัดสินเรื่องนี้ เจ้าทั้งสองต้องเชื่อคำตัดสินของข้าตกลงไหม”

นากทั้งสอง “ตกลงครับคุณลุง”

สุนัขจิ้งจอกจึงทำหน้าที่กดปลาให้ขาดเป็น 3 ท่อนใหญ่ ๆ ท่อนหนึ่งเป็นหัว ท่อนหนึ่งเป็นหาง และอีกท่อนหนึ่งซึ่งมีเนื้อปลามากเป็นส่วนกลางของลำตัวปลา แล้วตัดสินคดีข้อขัดแย้ง

ของนากทั้งสองว่า “เจ้าที่ลงน้ำลึกได้ปลาตัวนี้มาเอาท่อนหัวไป ส่วนเจ้าที่เลาะเลียบริมฝั่งน้ำตื้นเอาท่อนหางไป ส่วนผู้ที่ทำหน้าที่ตัดสินจะเอาท่อนกลางนี้ไป”

ว่าแล้วสุนัขจิ้งจอกก็คาบเอาชิ้นส่วนเนื้อหน้าตรงกลางของปลาตะเพียน บ่ายหน้าเข้าถ้ำนำไปฝากเมียซึ่งกำลังแพ้ท้อง ปล่อยให้นากทั้งสองตัวมองตากันปริบ ๆ อยู่ที่ชายหาดที่ริมชายหาดนั้น มีต้นไม้ใหญ่ใบหนาและร่มครึ้ม รุกขเทพตนหนึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้ต้นนั้นได้เห็นและได้ยินเรื่องราวทั้งหมดก็ตำหนิสุนัขจิ้งจอกว่าเขาเปรียบนากทั้ง 2 ตัวโดยไม่เป็นธรรมทำให้ผู้อื่นคือนากทั้งสองเสียผลประโยชน์อันชอบธรรมและเกิดความเดือดร้อน

พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระสงฆ์ทั้งปวงว่า ความฉลาดนั้นถ้าใช้ในทางเอาเปรียบคนอื่นทำให้คนอื่นได้รับความเดือดร้อนนั้นไม่ดี แล้วตรัสสรุปกลับชาติผู้แสดงในเรื่องชาดกว่าสุนัขจิ้งจอกคือ **พระอุปนต** ในบัดนี้ นากทั้ง 2 ตัวคือ **พระภิกษุ 2 รูป** ในบัดนี้ ส่วนรุกขเทพที่ต้นไม้คือ **พระพุทธองค์** ในบัดนี้

จบชาดกเรื่อง นากกับสุนัขจิ้งจอก ลงด้วยประการฉะนี้

นิทานชาดก เล่ม 3

1. กาละโมบ

ชาดกเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ใน โลกชาดก หมวดตักนิบาต
แห่งพระสุตตันตปิฎก

เหตุเกิดของชาดกเรื่องนี้ มีดังต่อไปนี้

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในวัดพระเชตุวัน เมืองสาวัตถี เมืองหลวงของแคว้น
โกศล ทรงทราบเรื่องที่พระสงฆ์ในวัดประชุมสนทนากันในศาลาประชุมของวัด

เรื่องที่ประชุมสนทนากันนั้นเกี่ยวกับความประพฤติของพระภิกษุรูปหนึ่ง ซึ่งภายหลัง
บวชแล้วแทนที่จะปฏิบัติขัดเกลาจิตใจให้เบาบางจากกิเลส มีความโลภเป็นต้น กลับประพฤติ
เป็นคนมักได้ ละโมบสิ่งที่เป็นปัจจัยเครื่องอาศัยประจำวันที่ญาติโยมชาวบ้านถวายมา ผิดจาก
ความประพฤติของพระภิกษุผู้ทรงศีลทั่วไป

ความเรื่องนี้ทราบถึงพระพุทธเจ้า ได้เสด็จไปยังที่ประชุมสงฆ์แล้วตรัสบอกพระสงฆ์
ให้เรียกพระภิกษุรูปนั้นมาอยู่ที่ประชุม แล้วรับสั่งถาม พระภิกษุรูปนั้นกราบทูลรับตามตรง
พระพุทธองค์จึงตรัสแก่พระภิกษุรูปนั้นแล้วตรัสแก่พระสงฆ์ทั้งปวงว่า พระภิกษุรูปนี้จะละโมบ
แต่ในบัดนี้เท่านั้นก็หาไม่ ด้วยในอดีตชาติก็เคยประพฤติอย่างนี้มาแล้ว

พระสงฆ์ทั้งปวงใคร่ทราบเรื่องราวในอดีตนั้น ได้กราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดง
พระพุทธเจ้าจึงตรัสชาดกเรื่อง กาละโมบ

เรื่องมีดังต่อไปนี้

กาละโมบ

ที่บ้านของผู้มั่งคั่งคนหนึ่งในเมืองพาราณสี มีนกพิราบตัวหนึ่งบินมาอาศัยใต้ชายคา
เจ้าของบ้านเป็นผู้มีอัธยาศัยเมตตาสัตว์ คิดว่าไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์ย่อมต้องการที่อยู่อาศัย
หลบนอน จึงส่งคนครัวให้ทำกระเช้าแขวนไว้ที่ข้างโรงครัว นกพิราบได้เข้าไปอาศัยกระเช้านั้น
เป็นรังนอน เข้าขึ้นก็บินออกจากรังไปหากิน เย็นจึงกลับมายังรังนอน

วันหนึ่ง กาดัวหนึ่งบินมาจับที่ชายคาโรงครัว มันสอดสายสายตาเข้าไปในโรงครัว
เห็นอาหารสด ๆ ที่คนทำครัวเตรียมหั่นไปประกอบอาหารให้นายของตนกิน อาหารสด ๆ นั้น
มีทั้งเนื้อปลาและเนื้อสัตว์อย่างอื่น มันเห็นเช่นนั้นก็เกิดกระหายจนน้ำลายไหล

มันรำพึงว่า “ทำอย่างไรหนอเราจึงจะได้กินเนื้อและปลาสด ๆ ในจานนั้น”

มันมองไปที่ใต้ชายคา มันเห็นนกพิราบอยู่ในกระเช้าแขวน จึงบอกตัวเองว่า
“จำเราจะต้องตีสนิทนกพิราบเพื่อจะได้อาศัยอยู่ที่นี้บ้าง”

เมื่อนกพิราบบินออกไปหากิน กาจึงถลาตามหลังนกพิราบไปห่าง ๆ นกพิราบหันมาเห็นเข้า

นกพิราบ “กาเอ๊ย! แกกับข้ากินอาหารต่างกัน ข้ากินเมล็ดพืช แกกินเนื้อจะไปด้วยกันได้อย่างไร”

กา “นกพิราบเอ๊ย! เราชอบนาย ชอบกิริยา ความประพฤติ และความมีน้ำใจ เราใคร่จะได้รับใช้นาย”

นกพิราบยอมรับความปรารถนาดีของกา สัตว์ทั้งสองจึงบินออกไปหากินทุกวัน กาแสร้งทำเป็นเที่ยวหากินอาหารอย่างเดียวกับนกพิราบ แต่พอนกพิราบเผลอ กาก็บินไปยังกองขี้วัวสด ๆ ใช้จะงอยปากขุดคุ้ยขี้วัว จิกแมลงที่ขี้วัวและตัวหนอนกินเป็นอาหาร กินจนอิ่มแล้วก็บินไปหานกพิราบ ทำทีเป็นผู้ดีสอนนกพิราบว่า

“เราออกหากินเป็นเวลานานมากแล้ว การรู้จักประมาณในการกินอาหารเป็นสิ่งที่ดี มิใช่หรือ กลับกันเถอะ อย่าให้กลับถึงรังของเราเย็นนรกเลย”

สัตว์ปีกทั้งสองก็พากันบินป้ายหน้ากลับรัง

ฝ่ายคนทำครัวของเจ้าของบ้านผู้มั่งคั่งก็เป็นคนเมตตาสัตว์เหมือนผู้เป็นนายจ้าง เห็นกามาทำความรู้จักมักคุ้นกับนกพิราบจนบินออกไปหากินด้วยกัน ก็คิดว่านกพิราบได้เพื่อนมาอยู่อาศัยด้วย จึงทำกระเช้าแขวนขึ้นอีก 1 อัน นำไปแขวนไว้ที่ใต้ชายคาถัดไป

เมื่อสัตว์ทั้งสองบินกลับมาถึง ต่างก็แยกกันไปอาศัยอยู่ในกระเช้าของตน

วันหนึ่ง มีคนนำเอาปลาและเนื้อจำนวนมากมาฝากให้ท่านเจ้าของบ้าน คนครัวเก็บปลาและเนื้อวางไว้ในจาน กาเห็นเข้าก็กระหายหิวยิ่งนัก จึงทำเป็นนอนชมอยู่ในกระเช้า แม้ได้เวลาออกหากินก็ยังไม่ออกปากชวนนกพิราบอย่างวันเก่าก่อนเคยมา

นกพิราบ “ไปได้รึยังล่ะ”

กา “วันนี้เราไม่สบาย นายไปคนเดียวเถอะ”

นกพิราบ “เป็นอะไรหรือ”

กา “เราปวดท้อง ท้องอืด เข้าใจว่าอาหารไม่ย่อยวันนี้ใคร่พักผ่อนนายไปคนเดียวเถอะ”

นกพิราบ “เพื่อนเอ๊ย สัตว์ปีกเช่นพวกเรา ไม่เคยเป็นโรคท้องอืดอาหารไม่ย่อย เพราะแม้ได้เวลาออกหากินก็ยังไม่ออกปากชวนนกพิราบอย่างวันเก่าก่อนเคยมา เนื้อในจานนั้นใช่ใหม่มั้ยล่ะ”

กา “พูดอะไรเช่นนั้น เราปวดท้องจริง ๆ”

นกพิราบ “ระวังนะเดี๋ยวจะว่าไม่บอก อย่าประมาท”

ว่าแล้วนกพิราบก็บินจากไป

ฝ่ายคนทำครัวเมื่อทำความสะอาดปลาและเนื้อเสร็จแล้ว ก็นำไปวางไว้ในจานเพื่อจะประกอบอาหารให้นายของตน แล้วเดินออกจากโรงครัวไปล้างมือและยืนตากลมอยู่ที่ประตูข้างนอก กาไม่รอช้า รีบบินถลาเข้าไปในครัวในเวลาคนทำครัวเผลอ คนทำครัวได้ยินเสียงจานดังกรูกรักก็จึงหันไปมอง ก็เห็นกากำลังจัดการกับปลาและเนื้อซึ่งตนเตรียมไว้ทำอาหารอย่างตะกละตะกลาม เขาจึงรีบปิดประตูโรงครัวแล้วไล่จับกาจนจับได้เพราะกาไม่มีทางออก

คนทำครัวชุนเคื่องยิ่งนัก ความเมตตาที่เคยทำกระเช้าให้กาอาศัยหายไป กลายเป็นความเกลียดชังความละโมภ เมื่อจับกาได้แล้ว ก็จัดการถอนขน ทั้งขนปีกและขนตามตัว เหลือให้เห็นเป็นเหมือนหงอนไว้ที่หัวกาห้อยอมหนึ่ง ร่างของกาที่เคยเห็นขนภายนอกเป็นสีดำ ๆ ก็กลายเป็นสีขาวเพราะเห็นแต่ผิวหนัง

คนทำครัวจับกาล่อนจ้อนนั้นโยนเข้าไปในกระเช้าที่ตนทำให้กาอาศัย

เมื่อนกพิราบกลับมาได้เห็นสิ่งที่มีชีวิตนอนระทระทวยอยู่ในกระเช้าแขวนของกา ก็ประหลาดใจยิ่งนัก จึงเอ่ยถ้อยคำขึ้นถามเป็นคำฉันท์บาลีว่า

กายํ พลากา สีขินี   โจรี ลุงซี ปิตา มหา

โอรํ พลาเก อาคจุจ   จณฺโฑ เม วายโส สขา

แปลถอดความเป็นกลอนสุภาพได้ว่า

นกระยางไฉนไฉนมีหงอน	เป็นโจจรแอบมาอยู่อาศัย
นั่นกระเช้าของกาออกมาไว	เพื่อนฉันใจร้ายหลายเหลือเอ๋ย
กาตอบคำของนกพิราบว่า	
เราไม่ใช่กระยางเพื่อนว่า	หากคือกาทำบาปหยาบหมองศรี
ไม่เชื่อเพื่อนเตือนด้วยใจไมตรี	ชนมากมีถูกถอนล่อนจ้อนเอ๋ย

นกพิราบฟังแล้วสรวลวิสัยจะช่วยเพื่อนกาได้ จึงได้แต่กล่าววว่า

เพื่อนกำลังได้รับความทุกข์หนัก   เพราะเพื่อนมักลักลอบกินของเขา

อาหารคนควรละโลกอย่าโฉบเอา   นกอย่างเราไม่น่าหากินเอ๋ย

เมื่อนกพิราบกล่าวเช่นนั้น ก็บอกกาเป็นคำสุดท้ายว่า “เราอยู่ที่นี้อีกต่อไปไม่ได้แล้ว” ว่าแล้วก็บินออกจากกระเช้าแขวนหนีไปอยู่แห่งอื่น ปล่อยให้กาสะอื้นร้องไห้ และทนทุกข์เวทนาจนสิ้นใจตายอยู่ที่นั่น

พระพุทธเจ้าทรงสรุปกลับชาติว่า กาลละโมภครั้งนั้นคือพระภิกษุรูปนี้ส่วนนกพิราบครั้งนั้นคือ **พระพุทธองค์** ในบัดนี้

พระภิกษุละโมบนั้นได้ฟังก็สลดใจ คลายความละโมบ กลับประพฤติปฏิบัติดี
เหมือนพระสงฆ์ทรงศีลทั่ว ๆ ไป

จบชาดกเรื่อง กาละโมบ ลงด้วยประการฉะนี้

2. ม้าเดินกะเผลก

ชาดกเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ใน **คิริทัตตชาดก หมวดทุกนิบาต**
แห่งพระสุตตันตปิฎก

เหตุเกิดของชาดกเรื่องนี้ มีดังต่อไปนี้

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในวัดพระเชตุวัน เมืองสาวัตถี เมืองหลวงของแคว้น
โกศล ทรงปรารภความประพฤติของพระภิกษุรูปหนึ่งซึ่งเข้าไปคลุกคลีกับพระภิกษุรูปหนึ่งซึ่งเป็น
ลูกศิษย์ของ **พระเทวทัต**

เรื่องมีอยู่ว่า พระภิกษุทั้งสองรูปนี้เป็นเพื่อนสนิทกันมาก่อนบวช พระภิกษุรูปที่หนึ่ง
บวชในสำนักพระเทวทัต พระภิกษุรูปที่สองบวชในสำนักของพระพุทธเจ้า ภายหลังทั้งสองท่าน
บวชแล้วไม่นาน ชื่อเสียงของพระเทวทัตเฟื่องฟู มีชาวบ้านชาวเมืองผู้ไม่ทราบข้อเท็จจริง ได้ยิน
คำโฆษณาชวนเชื่อของพระเทวทัตก็หลงเชื่อ จึงต่างหลั่งไหลไปทำบุญที่วัดของพระเทวทัต ทำให้
วัดพระเทวทัตเกิดลาภสักการะอุดมสมบูรณ์

ครั้นวันหนึ่ง พระภิกษุทั้งสองรูปได้พบปะกัน ต่างก็ถามสารทุกข์สุกดิบกันในฐานะที่เคย
เป็นเพื่อนกันมาเก่าก่อนต่างฝ่ายต่างทราบข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของกันและกัน

พระภิกษุที่บวชในสำนักพระเทวทัตทราบว่าพระภิกษุที่บวชในสำนักพระพุทธเจ้า
มีความเป็นอยู่ฝืดเคือง อาหารบิณฑบาตที่ได้รับจากญาติโยมวันหนึ่ง ๆ พอยังชีพให้เป็นไป
จึงออกปากชวนพระภิกษุที่บวชในสำนักพระพุทธเจ้าให้ไปมาหาสู่ตนที่วัดพระเทวทัต

เมื่อพระภิกษุที่บวชในสำนักพระพุทธเจ้าไปที่วัดเทวทัตอย่างว่าง่ายและโดยไม่รู้สึกรัง
เกียจพระภิกษุผู้เป็นเพื่อนก็แบ่งอาหารบิณฑบาตให้ฉันล้วนแต่อาหารดีเลิศรสทั้งสิ้น

ความเรื่องนี้ทราบถึงพระภิกษุสงฆ์ในวัดพระเชตุวันราม จึงต่อว่าพระภิกษุผู้ไปสูงส่ง
ในวัดของพระเทวทัต

พระภิกษุสงฆ์ “ท่านไปทำไมที่นั่นท่านไม่รู้ดอกหรือว่าพระเทวทัตประกาศตนจงล้าง
จงผลาญพระบรมศาสดาของเรา”

พระภิกษุผู้ไปมั่วสุมที่วัดพระเทวทัต “กระผมไม่ได้ไปที่นั่นเพราะเลื่อมใสพระเทวทัต
แต่ได้ไปหาพระภิกษุซึ่งเคยเป็นเพื่อนกระผม”

พระภิกษุสงฆ์ “แต่ท่านได้นำอาหารที่นั่นมาฉัน”

พระภิกษุ “อาหารนั้นก็มิใช่อาหารบิณฑบาตที่พระเทวทัตให้กระผมแต่พระภิกษุเพื่อน
ของกระผมแบ่งให้”

พระภิกษุสงฆ์ “ท่านก็ไม่ควรไปมั่วสุมที่นั่น”

แม้จะถูกพระภิกษุสงฆ์ห้ามปรามแต่พระภิกษุรูปนั้นก็ยังคงไปมาหาสู่พระภิกษุซึ่งเคย
เป็นเพื่อนที่อยู่ในวัดพระเทวทัต ทั้งนี้เพราะเกิดนิยมชมชอบความประพฤติของพระเทวทัต
ที่เป็นเหตุเกิดความอยู่ดีกินดี อันเกิดจากชาวบ้านชาวเมืองผู้ไม่รู้จักความประพฤติอันแท้จริง
ของพระเทวทัต

พระภิกษุสงฆ์จึงประชุมสนทนากันถึงเรื่องนี้ว่า พระภิกษุรูปนี้เพียงไปเห็นวัด
พระเทวทัตอย่างฉาบฉวยไม่กี่วันก็คล้อยตามเพื่อนซึ่งอยู่วัดนั้น พระพุทธเจ้าจึงได้เสด็จมายัง
ที่ประชุมสงฆ์แล้วตรัสแก่พระสงฆ์ทั้งปวงว่า เรื่องการคบคนผิดทำนองนี้ได้มีมาแล้วในอดีตชาติ

พระสงฆ์ทั้งปวงใครทราบเรื่องราวนั้น ได้กราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดงพระพุทธเจ้า
จึงตรัสชาดกเรื่อง **ม้าเดินกะเผลก**

เรื่องมีดังต่อไปนี้

ม้าเดินกะเผลก

ที่เมืองแห่งหนึ่ง ท่านเจ้าเมืองมีม้าตัวหนึ่งสีขาวล้วน ท่านเจ้าเมืองได้มอบหมายให้
คนเลี้ยงม้าที่ชื่อว่า คิริทัต เป็นผู้ดูแลม้าขาวปลอดโดยเฉพาะ แต่คนเลี้ยงม้าหาพิการ
เวลาเดินมีอาการกะเผลก ๆ เห็นได้ชัด

คนเลี้ยงม้าผูกบังเหียนม้า แล้วพาม้าออกจากคอกไปอาบน้ำ ไปกินหญ้า พาเข้าคอก
เขาจูงม้าเดินนำหน้ามัน ให้ม้าเดินตาม เป็นอย่างนี้เนื่องนิสัยติดกัน

คนเลี้ยงม้าไม่รู้ว่าม้าเลียนแบบการเดินของตน เห็นม้าเดินกะเผลกชอบกล ก็เข้าใจว่า
ม้าคงจะเดินเหยียบของมีคมที่มึนเข้าที่กีบ คงได้รับบาดเจ็บจึงรายงานให้ท่านเจ้าเมืองทราบ
ท่านเจ้าเมืองได้ให้สัตวแพทย์มาตรวจดูอาการของม้า สัตวแพทย์ตรวจขาและเล็บม้าโดยละเอียด
แล้วก็เข้ารายงานท่านเจ้าเมือง

ท่านเจ้าเมือง “เป็นยังไงหมอ”

สัตวแพทย์ “ม้าไม่ได้เป็นอะไรเลยขอรับ”

ท่านเจ้าเมือง “หมอตตรวจดูละเอียดแล้วหรือ”

สัตวแพทย์ “ละเอียดแทบทุกซอกซอมน ม้าสบายดี ไม่บาดเจ็บตรงไหนเลย”

ท่านเจ้าเมือง “เอ ชอบกล ถ้าอย่างนั้นม้าเป็นอะไร”

ท่านเจ้าเมืองมีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่อยู่ท่านหนึ่งซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นปุโรหิต ทำหน้าที่
สอนคดีโลกและศีลธรรมแก่ท่านเจ้าเมือง ท่านเจ้าเมืองเคารพนับถือในสติปัญญามาก
เมื่อติดขัดปัญหาสำคัญไม่ว่าเรื่องอะไรก็จะปรึกษาปุโรหิต

ท่านเจ้าเมืองเรียกปุโรหิตมาพบ แล้วเล่าเรื่องให้ฟังและตั้งคำถามว่า “อาจารย์ลองตรวจ
อาการของเจ้าขาวดูบ้างว่า เพราะอะไรอยู่ ๆ มันถึงเดินกะเผลก ๆ”

ปุโรหิตไปที่คอกม้าบอกให้เจ้าหน้าที่เลี้ยงม้าที่ชื่อศิริทัตจูงม้าออกจากคอกให้มันเดินให้ดู
ก็เห็นม้าขาวเดินกะเผลก ๆ สอบถามรายละเอียดจากคนเลี้ยงม้าแล้วก็คาดคะเนถึงสาเหตุม้าเดิน
กะเผลก ๆ ได้

จึงนำความเข้ารายงานท่านเจ้าเมือง เป็นคำฉันท์บาลีว่า

ทูลิตโต ศิริทัตเตน

หโย สามสุส ปณฺฑโว

ปุราณ ปกติงฺ หิตฺวา

ตสฺเสว อนฺนุวิธิยฺยติ

แปลถอดความเป็นกลอนสุภาพได้ว่า

ที่เจ้าขาวก้าวกะเผลกกะเผลก

เพราะติดโรคศิริทัตเดินนำหน้า

เดินให้ม้ามันเห็นจนเจตา

ทุกทีวาม้าจึงย่างเอาอย่างเอย

ท่านเจ้าเมืองได้ฟังคำชี้แจงเช่นนั้น ก็เห็นด้วยว่าอาจจะจริง แล้วถามถึงวิธีแก้ไข
ปุโรหิตก็ชี้แจงแก่ท่านเจ้าเมืองว่า

หากเปลี่ยนคนเลี้ยงม้าชาติใหม่

แต่งกายให้งามทั้งดูฝึ้งผาย

เดินจูงม้ารอบสนามงามกรีดกราย

ม้าคงหายเขยกะเผลกเอย

ท่านเจ้าเมืองได้ทำตามคำปุโรหิตแนะนำ ด้วยการเปลี่ยนเจ้าหน้าที่เลี้ยงม้าใหม่ ซึ่งมี
รูปร่างสมบุรณ์ด้วยอวัยวะครบทุกอย่างบุคลิกดีและแต่งกายดี คนเลี้ยงม้าคนใหม่เข้าทำหน้าที่
เลี้ยงม้าขาวไม่นานนัก ม้าขาวก็เดินเป็นปกติเหมือนเก่าก่อนเคยมา

ท่านเจ้าเมืองทราบเรื่องม้าหายเดินกะเผลกก็ให้ชื่นชมสติปัญญาของปุโรหิตยิ่งนัก
กล่าวสรรเสริญว่าช่างรู้แม้กระทั่งอภิปรัชญาของสัตว์เดรัจฉาน

พระพุทธเจ้าตรัสชาดกเรื่องนี้จบลงแล้ว ทรงแสดงธรรมว่าด้วยอริยสัจ 4 แล้วทรงกลับ
ชาติชกตกว่า

คนเลี้ยงม้าขาวกะเผลกในครั้งนั้นคือ **พระเทวทัต** ในบัดนี้

ม้าขาวตัวนั้นคือพระภิกษุผู้ไปมั่วสุมที่วัดพระเทวทัตในบัดนี้

ท่านเจ้าเมืองครั้งนั้นคือ **พระอานนท์** ในบัดนี้

ส่วนท่านปุโรหิตในครั้งนั้นคือ **พระพุทธองค์** ในบัดนี้

จบขาดกเรื่อง **ม้าเดินกะเผลก** ลงด้วยประการฉะนี้

3. พ่อค้าเร่

ขาดกเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ใน **เสรีววาณิชขาดก หมวดเอกนิบาต แห่งพระสุตตันตปิฎก**

เหตุเกิดของขาดกเรื่องนี้ มีดังต่อไปนี้

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในวัดพระเชตุวัน เมืองสาวัตถี เมืองหลวงของแคว้นโกศล ทรงทราบเรื่องทีพระสงฆ์นำมาเป็นหัวข้อสนทนากัน เรื่องนั้นคือเรื่องพระภิกษุรูปหนึ่งซึ่งบวชแล้วเกิดความท้อแท้ในการปฏิบัติธรรมเบื่อหน่ายคลายความเพียร จนมองเห็นตัวเองว่าจะอยู่ในวัดไปไม่ตลอด

พระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องนี้จึงเสด็จมายังที่ประชุมสงฆ์ แล้วรับสั่งให้พระสงฆ์ไปตามตัวพระภิกษุรูปนั้นมาสู่ที่เฝ้าในที่ประชุมสงฆ์ เมื่อพระภิกษุรูปนั้นมาเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าจึงสอบถาม ก็ทรงทราบเรื่องตามความจริงตรงตามที่พระสงฆ์ในวัดนำมาสนทนากัน

พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมให้พระภิกษุรูปนั้นฟังเพื่อให้เกิดกำลังใจในการปฏิบัติธรรม ทรงย้ำว่า ถ้าใครซึ่งเข้ามาบวชในพระศาสนาของพระองค์เกิดความเบื่อหน่ายคลายความเพียร คนนั้นก็พลาดประโยชน์ที่ควรได้รับพลาดเหมือนพ่อค้าชาวเสรีวประเทศพลาดถาดทองคำ

พระสงฆ์ทั้งปวงในที่ประชุมใคร่ทราบเรื่องราวานั้น ได้กราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดง พระพุทธเจ้าจึงตรัสขาดกเรื่อง **พ่อค้าเร่**

เรื่องมีดังต่อไปนี้

พ่อค้าเร่

ที่เมืองเสรีวประเทศ มีพ่อค้าเร่สองคนตั้งบ้านเรือนอยู่ในท้องที่ตำบลเดียวกัน

ทั้งสองเป็นพ่อค้าเร่ขายเครื่องอัญมณีสำหรับประดับกาย มีทั้งสำหรับผู้ใหญ่และเด็ก

พ่อค้าเร่ขายเครื่องอัญมณีอย่างนี้ในชนบทเมืองไทยทุกวันนี้ก็มี ส่วนมากเป็นพ่อค้าชนชาติอื่นออกเร่ขาย เป็นชาวไทยที่อยู่ตามเขาสูงที่เรียกว่าชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ก็มี

พ่อค้าเร่ขายเครื่องอัญมณีเป็นเพื่อนกันในทางอาชีพ ออกเร่ขายของไปยังหมู่บ้านต่างเมืองด้วยกัน ทั้งสองสะพายย่ามหรือถุงใส่เครื่องอัญมณีเดินเท้าเปล่าเข้าไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ

ครั้งถึงหมู่บ้านใด ก่อนจะเข้าไปในหมู่บ้านนั้น ทั้งสองตกลงกันว่าจะไม่เข้าไปทางเดียวกันแต่จะแยกเข้าคนละทาง คนหนึ่งเข้าทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน อีกคนหนึ่งเข้าทางทิศตะวันตก ขายเสร็จแล้วจึงค่อยพบกันภายหลัง

ทั้งสองมาถึงหมู่บ้านในชนบทแห่งหนึ่งก็แยกทางกันเข้าหมู่บ้านตามที่ได้ตกลงกันไว้

คนที่เข้าทางทิศตะวันตกไปถึงบ้านเรือนหลังหนึ่ง ก็ออกปากร้องขายสินค้า เจ้าของบ้านเรือน
หลังนั้นเป็นคุณยายเศรษฐีตักยาก ต้องนำของเก่าที่เก็บไว้ขายเลี้ยงชีวิตตนและหลานสาว

หลานสาว “คุณยายขา นั่นเสียงร้องขายอะไรคะ”

คุณยาย “ขายเครื่องประดับ”

หลานสาวบอกคุณยายว่าอยากได้เครื่องประดับกาย คุณยายจึงบอกว่าไม่มีเงินจะซื้อ
เพราะยากจน ไม่มีมั่งมีเหมือนเมื่อก่อน หลานสาวไม่ยอมและรีบเข้า คุณยายเป็นคนรักหลานสาว
เข้าใจธรรมชาติของเด็กที่เป็นผู้หญิงว่าย่อมรักสวยรักงาม จึงเรียกพ่อค้าเร่เข้ามาในบ้านแล้วเจรจา
กันคุณยายพูดตามตรงกับพ่อค้าเร่ว่าไม่มีเงินจะซื้อ มีแต่ของเก่าที่พอจะใช้แลกเปลี่ยนกันได้
พ่อค้าเร่บอกให้คุณยายไปหยิบของเก่านั้นมาดู

คุณยายหยิบเอาถาดใบหนึ่งซึ่งเป็นโลหะมีคราบฝุ่นจับเขรอะจนไม่เห็นเนื้อโลหะ
พ่อค้าเร่หยิบขึ้นดู เขารู้สึกว่าถาดนั้นมีน้ำหนักผิดจากถาดโลหะเช่นทองเหลืองทั่วไป จึงดีดเคาะ
ฟังเสียง พร้อมกับใช้เล็บขีดเบา ๆ เขาสะดุ้งแต่แสร้งเก็บกิริยาของตนไว้ได้

เขาวางถาดนั้นลงพร้อมส่ายหน้าบอกว่า “ถาดของคุณยายไม่มีราคา”

เขาลงจากบ้านของคุณยายมุ่งหน้าไปยังบ้านเรือนอื่น ๆ โดยตั้งใจว่าสักพักจะได้
หวนกลับมาอีกเพื่อตรวจราคาถาดของคุณยายให้ต่ำลง แล้วช่วยอมแลกเอากับเครื่องอัญมณีของเขา

เขาเป็นพ่อค้าเจ้าเล่ห์ ชอบเอาเปรียบผู้ซื้อ

สักพักหนึ่ง พ่อค้าเร่ที่เข้าหมู่บ้านทางด้านตะวันออกเดินร้องขายสินค้ามาถึงบ้าน
คุณยายเศรษฐีตักยากซึ่งพ่อค้าเจ้าเล่ห์แวะไปก่อนแล้วคุณยายก็นำถาดใบนั้นมาให้พ่อค้าเร่
คนที่สองดูพ่อค้าเร่คนที่สองทราบดีว่าพ่อค้าเร่เพื่อนเกลอกันมาดูถาดใบนี้ก่อนแล้วจากปากของ
คุณยายเจ้าของบ้านที่เล่าให้ฟังขณะซื้อขายแลกเปลี่ยนสิ่งของกันพ่อค้าเร่คนที่สองเป็นพ่อค้าสุจริต
ไม่เอาเปรียบคนซื้อ

พ่อค้าเร่ “คุณยายครับ ถาดใบนี้เป็นถาดทองคำ ไม่ใช่ถาดทองเหลืองธรรมดา”

คุณยาย “อีกคนเขาว่าไม่มีราคานี่จะพ่อคุณ”

พ่อค้าเร่ “เขาโกหกคุณยายนะซีครับ”

คุณยาย “แต่อย่างไรฉันก็อยากแลกเอาเครื่องประดับให้หลานสาวฉัน”

พ่อค้าเร่ “เครื่องประดับทั้งหมดของผมในถุงย่ามนี้ราคา 500 เหรียญ แม้จะยกให้
คุณยายหมดก็ไม่เท่าราคาของถาดทองคำซึ่งมีมูลค่า 1,000 เหรียญ”

คุณยายก็ยั้งยั้งยอมเสียเปรียบแลกอยู่ท่าเดียว

พ่อค้าเร่จึงยกอัญมณีทั้งหมดให้คุณยาย แล้วแถมเงินให้อีก 500 เหรียญ

แลกเอาถาดทองคำนั้น แล้วก็อำลาคุณยายจากไปพร้อมคำให้ศีลให้พรของคุณยายตามหลังเขา
เขารับลงจากบ้านเรือนของคุณยายค่อนข้างจะรวดเร็วจนผิดปกติ
สักครู่หนึ่งต่อมา พ่อค้าเร่คนแรกหวนกลับมาที่บ้านคุณยาย บอกว่ายินดีจะเอาเครื่อง
อัญมณีแลกเอาถาดเก่าใบนั้นของคุณยาย แต่ขอให้ลดลงหน่อย ถ้าวางอีกจะยินดีพิจารณา
คุณยายก็บอกตามตรงว่าได้แลกกันกับพ่อค้าเร่อีกคนหนึ่งซึ่งมาถึงบ้านคุณยายภายหลัง
เสียแล้ว

พ่อค้าเร่คนที่หนึ่งก็ล้มลงทั้งยืนด้วยความคาดไม่ถึงว่าตนจะพลาดจากผลประโยชน์
ที่มีค่ามหาศาล

เมื่อฟื้นสติขึ้นมาเขาก็รีบลุกขึ้นคว้าได้ท่อนไม้ขว้างตามเพื่อนพ่อค้าเร่ที่โชคดีไปจนถึง
แม่น้ำ พบเพื่อนผู้ได้ถาดทองคำใบนั้นอยู่ในเรือข้ามฟากเรือจวนจะเข้าถึงฝั่งตรงกันข้ามอยู่แล้ว

พ่อค้าเร่ผู้พลาดหวังร้องตะโกนสุดเสียงให้เพื่อนกลับมาก่อน เพื่อนผู้โชคดีก็ส่งเสียงร้อง
ตอบกลับมา แปลถอดความเป็นภาษาไทยได้ว่า “จะกลับไปให้ทำอะไร”

พ่อค้าเร่ผู้พลาดหวังก็ตื่นพราด ๆ ด้วยความเสียใจและอาฆาตเคียดแค้นเขาร้องเสียงดัง
ก้อง ผูกอาฆาตเพื่อนว่า “ตั้งแต่นี้ตลอดไปทุกภพทุกชาติที่เกิด ไม่ว่าจะเกิดเป็นอะไรอีก ขอให้ข้า
ได้ตามล้างแค้นถึงทุกชาติตลอดไป”

พอจบคำผูกพยาบาทอาฆาต เขาก็กะอักเลือดสด ๆ ฟุ้งออกมาเป็นลิ้ม ๆ แล้วขาดใจ
ตายอยู่ที่นั่น

พระพุทธเจ้าตรัสชาดกเรื่องนี้จบแล้ว ทรงแสดงธรรมยำแก่พระภิกษุผู้เกิดความท้อแท้
ในการปฏิบัติธรรม เป็นคำฉันท์บาลีว่า

อิธ เจ นั นิรา เธสิ	สทุมมุตส นิยามกั
จิริ ตูว อนุตปะเปสิ	เสริ วายงว วาถิไซ
แปลถอดความเป็นกลอนสุภาพได้ว่า	
หากเธอพลาดพระศาสนา	เธอจะมีแต่ใจเหือดเดือร้อน
เพราะพลาดดีที่ควรได้แน่นอน	ดังพ่อค้าเร่จรรยาพลาดถาดเอย

พระพุทธเจ้าตรัสชาดกเรื่องนี้จบแล้ว ทรงสรุปกลับชาติบุคคลในชาดกว่า พ่อค้าเจ้าเล่ห์
ครั้งนั้นคือ **พระเทวทัต** ในบัดนี้ ส่วนพ่อค้าสุจริตได้ถาดทองคำครั้งนั้นคือ **พระพุทธองค์**
ในบัดนี้

พระภิกษุผู้เกิดความท้อแท้ฟังแล้วเกิดกำลังใจ ได้ปฏิบัติธรรมอยู่ต่อไปจนเกิด
ความสำเร็จเป็นพระอรหันต์

มีคำอธิบายเพิ่มเติมในชาดกนี้ว่า เรื่องนี้เป็นเรื่องแรกที่พระเทวทัตในอดีตชาติ
 ผูกอาฆาตพยาบาทพระพุทธเจ้าและได้ตามล้างแค้นนั้นตลอดมาจนถึงเป็นสมัยเป็นพระพุทธเจ้า
 จบชาดกเรื่อง **พ่อค้าเร่** ลงด้วยประการฉะนี้

4. ลิงกับจระเข้

ชาดกเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ใน **วานรินทชาดก หมวดเอกนิบาต**
แห่งพระสุตตันตปิฎก

เหตุเกิดของชาดกเรื่องนี้ มีดังต่อไปนี้

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในวัดพระเชตุวัน เมืองสาวัตถี เมืองหลวงของแคว้น
 โกศล ทรงทราบเรื่องที่พระสงฆ์นำมาเป็นหัวข้อสนทนาประจำวันกันในศาลา

เรื่องที่พระสงฆ์ในวัดนำมาสนทนากันตอนเย็นวันนั้น คือเรื่องที่ **พระเทวทัต** พยายาม
 ทำร้ายหมายปลงพระชนม์ของพระพุทธเจ้าหลายครั้ง แต่พระพุทธเจ้าทรงรอดทุกครั้ง ทำให้
 แผนการร้ายของพระเทวทัตล้มเหลวจนกลายเป็นข่าวใหญ่ที่มีผู้นำมาพูดกันครึกโครมอยู่
 ในสมัยนั้นแม้พระสงฆ์ในวัดก็นำมาพูดกัน

พระสงฆ์ในวัดพูดกันด้วยความมหัศจรรย์ในพระบารมีของพระพุทธเจ้า และตำหนิ
 พระเทวทัตในเวลาเดียวกันด้วย จนความทราบถึงพระพุทธเจ้า ได้เสด็จมายังที่ประชุมสงฆ์
 แล้วตรัสแก่พระสงฆ์ทั้งปวงว่า ในอดีตพระองค์ก็เคยทรงรอดพ้นจากผู้ปองร้ายมาแล้ว

พระสงฆ์ทั้งปวงใครทราบเรื่องราวในอดีตนั้น ได้กราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดง
 พระพุทธเจ้าจึงตรัสชาดกเรื่อง **ลิงกับจระเข้**

เรื่องมีดังต่อไปนี้

ลิงกับจระเข้

ที่ลำห้วยในป่าดงดิบแห่งหนึ่งมีจระเข้อาศัยอยู่สองตัว ตัวหนึ่งเพศผู้ อีกตัวหนึ่งเพศเมีย
 ทั้งสองตัวเป็นผัวเมียกัน

วันหนึ่ง จระเข้ผู้เป็นผัวเห็นจระเข้ผู้เป็นเมียมีอาการไม่สบาย จึงถามว่า

จระเข้เพศผู้ “เธอเป็นอะไรหรือ”

จระเข้เพศเมีย “ฉันไม่สบาย สงสัยแพ้ท้อง”

จระเข้เพศผู้ “อยากกินอะไรไหม”

จระเข้เพศเมีย “อยากจ๊ะพื ฉันอยากกินหัวใจลิง”

จระเข้เพศผู้ “ไม่เป็นไรเดี๋ยวพี่จัดการให้”

ที่ลำห้วยแห่งนั้น บางทีก็เป็นลำน้ำลึก บางทีก็เป็นเกาะแก่งมีก้อนหินใล่น้ำ ระเบิดระเบิด มีลิงป่าตัวหนึ่งชอบข้ามลำห้วยจากฝั่งโน้นมาหาผลไม้ป่ากินที่ริมฝั่งห้วยด้านนี้ทุกวัน เพราะป่าด้านนี้มีผลไม้สุกชุกชุม

เวลาข้ามลำห้วย ลิงก็กระโดดเกาะก้อนหินข้ามไปเป็นระยะ ๆ ครั้นพอกินผลไม้อิ่มแล้ว พอบ่ายเย็นลิงป่าก็กระโดดเกาะก้อนหินกลับฝั่งโน้นทุกวันเป็นอย่างนี้ตลอดมา

เวลาบ่ายวันหนึ่ง ลิงป่ากลับจากหากิน กำลังข้ามลำห้วยก็เห็นก้อนหินก้อนหนึ่งใล่น้ำ ฝั่งน้ำสูงผิดปกติที่เป็นมา ลิงป่าช่างสังเกตเห็นก็คิดว่าวันนี้ในลำห้วยก็ไม่ได้เอ่อขึ้นและไม่ได้ลดลง แต่ทำไมก้อนหินก้อนหนึ่งจึงค่อนข้างใล่น้ำสูงจากน้ำจนผิดสังเกต ลิงป่าจึงส่งเสียงเรียก

ลิงป่า “หิน หินไวย หิน ได้ยินไหม”

เงียบไม่มีเสียงตอบ ลิงป่าจึงเปลี่ยยนคำพูดใหม่ เหมือนหมายพูดกับตัวเองว่า “เอ ทุกวันก่อนมาก้อนหินพูดได้นี่นะ แต่วันนี้ไม่ยกพูดได้ นี่แน่ะหิน วันนี้ทำไมเงียบไปล่ะ”

ทันใดก็มีเสียงจากก้อนหินว่า “ลิงป่า เจ้าต้องการอะไรหรือ”

ลิงป่า “นั่นใคร”

จระเข้ “ฉันเอง จระเข้ไงล่ะ”

ลิงป่า “นายต้องการอะไรล่ะ”

จระเข้ “เมื่อเรากำลังแพ่ท้อง อยากกินหัวใจเจ้า”

ลิงป่า “โอเพื่อน เรื่องแค่นี้เอง เราช่วยเพื่อนได้”

จระเข้ “เจ้าจะช่วยเราได้อย่างไรล่ะ”

ลิงป่า “ให้เพื่อนเตรียมอ้าปากไว้ เราเตรียมตัวพร้อมแล้ว อ้าให้สุดปากนะ เราจะกระโดดเข้าไปหาเจ้าเอง พร้อมหรือยังล่ะ”

จระเข้ “พร้อมแล้ว”

ว่าแล้วจระเข้ก็อ้าปากกว้างออกมาโดยเร็ว

ธรรมชาติจระเข้เมื่ออ้าปากกว้างหนังตาทั้ง 2 ข้างจะปิดสนิทลงมองไม่เห็นอะไรเลย

ลิงก็กระโดดแผล้วจากฝั่งเหยียบหัวจระเข้แล้วกระโดดจากหัวจระเข้ขึ้นขึ้นฝั่งอย่างรวดเร็ว ขาดกบบรรยายตามตอนนี่ว่า “เร็วดังสายฟ้าแลบ” จระเข้หุบปากลงก็เห็นลิงป่ายืนปรออยู่บนริมฝั่งห้วย แม้จะพลาดหวังและเสียเชิงชาญฉลาดของลิงป่า แต่จระเข้ก็อดสรรเสริญลิงป่าไม่ได้

ความที่สรรเสริญเป็นคำฉันท์บาลีว่า

อสุเสเต จตุโร ธมฺมา

วานรินนุท ยถา ตฺว

สจฺจํ ธมฺโม ธิติ จาโค

ทิวํสูํ โส อติวตฺตติ

แปลถอดความเป็นคำสุภาพว่า

ผู้ใดมีสัจจะพร้อมธรรมะ

อีกอิติจาคะมันคงกล้า

เขาย่อมพ้นข้าศึกผลาญชีวา

ดังลิงป่าพ้นข้าครานี้เอย

ท่านผู้ร้อยกรองคำฉันท์ดังกล่าวอธิบายไว้ว่า **สัจจะ** คือความจริง พุดจริง ทำจริง พุดว่าจะกระโดดลงไปหาจะเข้ก็กระโดดลงไปจริง ๆ **ธรรมะ** ได้แก่ความมีเหตุผล เช่นว่า ถ้าทำอย่างนี้จะเกิดผลอย่างนี้ ถ้าให้จะเข้ซ้ำปากแล้วกระโดดไปเหยียบหัวจะเข้ก็จะทำให้ตัวเองรอดตาย ก็รอดตายจริง ๆ **อิติ** คือความชาญฉลาด **จาคะ** คือความพร้อมที่จะเสียสละ ลิงป่าคิดว่าถ้าพลาดจะเข้จับได้ก็พร้อมยอมตาย

พระพุทธเจ้าตรัสชาดกเรื่องนี้จบแล้ว ทรงกลับชาติตัวแสดงในเรื่องชาดกนี้ว่า จะเข้ครั้งนั้นคือ **พระเทวทัต** ในบัดนี้ เมียจะเข้ครั้งนั้นคือ **นางจิญจมาณวิกา** ผู้ใส่ร้ายป้ายสี พระพุทธเจ้าในบัดนี้ ส่วนลิงป่าครั้งนั้นคือ **พระพุทธองค์** ในบัดนี้

จบชาดกเรื่อง **ลิงกับจะเข้** ลงด้วยประการฉะนี้

5. ฆ่าสัตว์ทำบุญ

ชาดกเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ใน **มตกภัตตชาดก หมวดเอกนิบาต**

แห่งพระสุตตันตปิฎก

เหตุเกิดของชาดกเรื่องนี้ มีดังต่อไปนี้

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในวัดพระเชตุวัน เมืองสาวัตถี เมืองหลวงของแคว้นโกศล ทรงปรารภเรื่องที่พระสงฆ์ในวัดนำมาสนทนากันเกี่ยวกับการทำบุญของชาวบ้าน ด้วยการฆ่าสัตว์เอาเนื้อของมันมาปรุงอาหารทำบุญ

ที่มาของเรื่องสนทนานี้มีอยู่ว่า ครั้งหนึ่ง พระภิกษุสงฆ์ได้เห็นชาวบ้านฆ่าสัตว์นำเอาเนื้อมันมาทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ญาติพี่น้องซึ่งตายแล้ว พระสงฆ์ทั้งปวงเห็นแล้วสงสัยจึงนำมาถกกันในวงสนทนาว่าการทำบุญเกี่ยวกับการศพด้วยการฆ่าสัตว์อย่างนี้จะได้อานิสงส์หรือไฉน ความทราบถึงพระพุทธเจ้าได้เสด็จมายังที่ประชุมสงฆ์แล้วตรัสตอบปัญหานี้ว่า ชาวบ้านเหล่านั้นไม่ได้อานิสงส์จากการนี้เลย แล้วตรัสสาธกแก่พระสงฆ์ทั้งปวงว่าเรื่องนี้เคยมีผู้แสดงไว้แล้วในอดีต

พระสงฆ์ทั้งปวงใคร่ทราบเรื่องราวนั้น ได้กราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดง พระพุทธเจ้าจึงตรัสชาดกเรื่อง **ฆ่าสัตว์ทำบุญ**

เรื่องมีดังต่อไปนี้

ฆ่าสัตว์ทำบุญ

ที่เมืองตักศิลาอันเป็นสำนักศึกษาของคณาจารย์ทิศาปาโมกข์ มีการสอนการเรียนภาษาสัตว์ ทำให้คนฟังภาษาสัตว์ออกและส่งเสียงภาษาสัตว์ให้สัตว์แต่ละชนิดรู้ความหมายด้วย คนสมัยใหม่ไม่รู้จักความจริงข้อนี้ อ่านชาดกแล้วส่ายหัวไม่เชื่อถือ และวิพากษ์วิจารณ์ว่าคนกับสัตว์พูดกันรู้เรื่องได้อย่างไร

วันหนึ่ง อาจารย์ทิศาปาโมกข์ท่านหนึ่งได้สั่งให้บรรดาลูกศิษย์นักศึกษาไปล้อมจับแกะตัวหนึ่งเพื่อนำมาฆ่าเอาเนื้อทำอาหารทำบุญอุทิศแก่ญาติของตนซึ่งตายไปแล้ว

บรรดาลูกศิษย์ก็ทำตามคำสั่งของอาจารย์ ได้ล้อมแกะไว้แกะได้ส่งเสียงร้องลั่น บรรดาลูกศิษย์ที่กำลังศึกษาภาษาสัตว์ต่าง ๆ อยู่ในคณะของอาจารย์ทิศาปาโมกข์ ได้ยินเสียงแกะร้องแล้วก็ฟังออกเป็น 2 ความหมาย คือ แกะหัวเราะสลับกับเสียงร้องให้ จึงส่งภาษาถามแกะ

บรรดาลูกศิษย์ “เจ้าหัวเราะแล้วร้องให้ทำไม”

แกะ “ถ้าพวกท่านอยากรู้ให้นำเราไปหาอาจารย์ท่านเถิด เราจะตอบให้ทราบ”

แกะตัวนั้นถูกจับมายังสำนักอาจารย์ทิศาปาโมกข์ซึ่งเป็นผู้ออกคำสั่งให้บรรดาลูกศิษย์ไปจับตนเพื่อฆ่า

อาจารย์ทิศาปาโมกข์ “เจ้าหัวเราะแล้วร้องให้ทำไม”

แกะ “เมื่อชาติก่อนข้าพเจ้าเป็นอาจารย์ทิศาปาโมกข์อย่างท่านขณะนี้ ได้ฆ่าแกะตัวหนึ่งเพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ญาติของข้าพเจ้าซึ่งตายไปแล้ว ครั้นข้าพเจ้าตายแล้วได้ตกนรก พ้นจากนรกมาเกิดเป็นคนบ้าง เป็นสัตว์บ้าง ได้ถูกตัดหัวถึง 499 ชาติแล้ว บัดนี้มาเกิดเป็นแกะ ระลึกชาติได้ เห็นว่าตัวเองมาเกิดเป็นแกะในชาติที่ 500 กำลังจะสิ้นเวรสิ้นวิบากกรรมก็ดีใจเลยหัวเราะ”

อาจารย์ทิศาปาโมกข์ “แล้วเจ้าร้องให้ทำไม”

แกะ “เพราะสงสารท่านที่จะเสวยทุกข์ถึง 500 ชาติอย่างข้าพเจ้า”

อาจารย์ทิศาปาโมกข์ “นั่นเราไม่ฆ่าเจ้าละ”

แกะ “ท่านจะฆ่าข้าพเจ้าหรือไม่สำคัญ เพราะข้าพเจ้าจะตายด้วยกรรมเก่ามาถึงอยู่ดี”

อาจารย์ทิศาปาโมกข์ “ไม่เป็นไรพวกเราจะคอยระแวดระวังเจ้า ไม่ให้ใครทำอันตรายเจ้าได้”

เมื่ออาจารย์ทิศาปาโมกข์ปล่อยแกะนั้นไปก็ได้พาบรรดาลูกศิษย์ติดตามแกะคอยระวังภัยให้แกะทุกฝีก้าว

อยู่มาวันหนึ่ง แกะตัวนั้นป็นปายขึ้นไปกินใบไม้ที่ก้อนหินแห่งหนึ่งขณะนั้นท้องฟ้าไม่มี
เค้าว่าฝนจะตก หมู่เมฆก็ไม่มี แต่ทันใดได้เกิดอสนีบาต คือ สายฟ้าผ่าเปรี้ยงลงมาถูกเข้าที่หัวแกะ
แกะตัวนั้นขาดใจตายอยู่บนก้อนหินนั่นเอง

ชาวบ้านทั้งหลายรวมทั้งอาจารย์ทศปาโมกษ์และบรรดานักศึกษาได้เห็นเหตุการณ์
เช่นนั้นก็ให้สังเวชใจยิ่งนัก

ที่ใกล้ ๆ กองหินซึ่งแกะสิ้นใจตายเพราะถูกฟ้าผ่ากลางวันแสก ๆ นั้น มีต้นไม้ใหญ่ซึ่งมี
รุกขเทพตนหนึ่งสิงอยู่ รุกขเทพได้เห็นเหตุการณ์และทราบที่มาของเรื่องทั้งหมด ก็อดสลัดใจใน
วิบากแห่งกรรมของเหล่าสัตว์ทั้งหลายที่ยังเวียนว่ายตายเกิดอยู่มิได้ จึงรำพึงออกมาเป็นคำฉันท์
บาลีว่า

เอวญจ สตุตา ชานะญี
ทุกขาย ชาติสมภโว
น ปาโณ ปาณินิ หญญเ
ปาณชาติ หิ โสจติ

แปลถอดความเป็นกลอนสุภาพได้ว่า
เมื่อต่างรู้กันอยู่ถ้วนทั่วหน้า
ว่าเกิดมาเป็นทุกข์กันทั้งนั้น
ไม่ควรเลยจะปลิดชีวิตกัน
เพราะเมื่อกรรมตามทันนั้นเศร้าเอย

คำรำพึงของรุกขเทพดังกล่าวนี้ คล้ายตั้งความรู้สึกรักของชาวบ้านอาจารย์ทศปาโมกษ์
และบรรดานักศึกษาทั้งหมด เพราะทุกคนต่างก็มีความรู้สึกตรงกันเช่นนั้น จึงพากันงดเว้น
การฆ่าสัตว์ตัดชีวิตและตั้งอยู่ในเมตตาธรรม นี้ถึงชีวิตของคนอื่นเสมอเหมือนชีวิตของตน

พระพุทธเจ้าตรัสชาดกเรื่องนี้จบลงแล้ว ทรงแสดงอริยสัจ 4 และทรงกลับชาติผู้ปรากฏ
ในเรื่องชาดกไว้เพียงผู้เดียวว่า รุกขเทพครั้งนั้นคือ **พระพุทธองค์** ในบัดนี้
จบชาดกเรื่อง **ฆ่าสัตว์ทำบุญ** ลงด้วยประการฉะนี้

6. มนต์เสกมะม่วง

ชาดกเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ใน **อัมพชาดก หมวดเอกนิบาต**
แห่งพระสุตตันตปิฎก

เหตุเกิดของชาดกเรื่องนี้ มีดังต่อไปนี้

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในวัดพระเชตุวัน เมืองสาวัตถี เมืองหลวงของแคว้นโกศล ทรงทราบเรื่องที่พระสงฆ์นำมาสนทนากันในศาลาที่ประชุมเรื่องนั้น คือ ความประพฤติของพระเทวทัต

เรื่องมีอยู่ว่า ภายหลังพระเทวทัตเริ่มประกาศตนเป็นฝ่ายค้านพระพุทธเจ้า โดยแยกการปกครองสงฆ์ออกจากพระพุทธเจ้า พระสงฆ์ทั้งปวงเตือนสติพระเทวทัตว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นบรมศาสดาหรือบรมครูของพระเทวทัต หากจะพูดอย่างภาษาสามัญก็คือเป็นครูอาจารย์ของพระเทวทัต และที่พระเทวทัตออกบวชก็เพราะพระพุทธเจ้า

พระเทวทัตปฏิเสธว่าพระพุทธเจ้ามิใช่อุปัชฌาย์อาจารย์ของตน การปฏิเสธนี้ทำให้พระเทวทัตเสื่อมจากฌานที่ตนได้สำเร็จทันที

ฌาน คือ ผลของจิตเข้าสู่สมาธิที่ประณีตเป็นขั้น ๆ

ขั้นที่ปุถุชนได้สำเร็จเรียกว่า โลกียฌาน ขั้นที่ท่านผู้สำเร็จอรหัตต์ได้สำเร็จเรียกว่า

โลกุตตรฌาน นอกจากจะเสื่อมจากฌานแล้ว พระเทวทัตยังถูกแผ่นดินสูบถึงแก่ภรรณภาพอีกด้วย

พระพุทธเจ้าจึงได้เสด็จมายังที่ประชุมสงฆ์ แล้วตรัสแก่พระสงฆ์ทั้งปวงว่า พระเทวทัตเป็นคนอกตัญญู แล้วเสื่อมเสียจากความดีแต่บัดนี้เท่านั้นก็หาไม่ได้ แม้ในอดีตก็เคยเป็นอย่างนี้มาแล้ว

พระสงฆ์ทั้งปวงใคร่ทราบเรื่องราวนั้น ได้กราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดง พระพุทธเจ้าจึงตรัสชาดกเรื่อง **มนต์เสกมะม่วง**

เรื่องมีดังต่อไปนี้

มนต์เสกมะม่วง

นักศึกษาคคนหนึ่งได้เรียนสำเร็จจากสำนักทิศาปาโมกข์ในเมืองตักศิลาแล้ว ได้เดินทางออกชนบทเพื่อแสวงหาประสบการณ์เข้าไปถึงตำบลแห่งหนึ่ง คนในตำบลนั้นเป็นชาวจัณฑาลหรืออยู่ในวรรณะจัณฑาลซึ่งเป็นวรรณะต่ำที่สังคมชั้นสูงในประเทศอินเดียสมัยก่อนและแม้ทุกวันนี้รังเกียจ ทำนองคนผิวขาวรังเกียจคนผิวดำในประเทศอื่นทุกวันนี้นั่นเอง

ที่หมู่บ้านตำบลนั้น มีชายจัณฑาลผู้หนึ่ง มีมนต์สำหรับใช้เสกมะม่วงให้ออกผลนอกฤดูฤดูกาลได้ หากเป็นในปัจจุบันก็คงจะเป็นการใช้ความรู้ด้านเกษตรกรรมทำให้มะม่วงออกลูกนอกฤดูฤดูกาล เช่น เป็นมะม่วงกระเทยนั่นเอง

เข้าขึ้น ชายจัณฑาลจะหาบตะกร้าออกไปยังป่ามะม่วง หยุดยืนห่างจากต้นมะม่วงประมาณ 7 ก้าว แหวนดูต้นมะม่วง เสกมนต์คาถาใส่น้ำในฝ่ามือแล้วสาธตน้ำในฝ่ามือให้น้ำ

ต้นมะม่วง ขณะนั้นต้นมะม่วงซึ่งกำลังแตกใบอ่อนก็เกิดเป็นใบแก่ ออกดอกแล้วออกผล
ชายจันทาลก็เก็บใส่ตะกร้าหาบไปขายบ้าง เอาไว้กินกับลูกเมียของตนบ้าง

นักศึกษาผู้เพิ่งสำเร็จมหาวิทยาลัยตักศิลาได้เห็นชายจันทาลหาบมะม่วงสุก
นอกฤดูฤดูกาลมาเร่ขายเช่นนั้น ก็แน่ใจว่าชายจันทาลผู้นี้ต้องมีมนต์หรือความรู้เรื่องทำให้มะม่วง
ออกนอกฤดูฤดูกาลได้ จึงติดตามชายจันทาลจนไปถึงบ้านของเขา

ชายจันทาลแม้จะเป็นคนชั้นต่ำ แต่ก็มี ความฉลาด เขากะซิบบอกภรรยาของเขา
ขณะเข้าไปเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวอยู่ภายในบ้าน

ชายจันทาล “คนที่มาบ้านเรา เจ้าหนุ่มนั้นมันคงมาเพราะอยากเรียนวิชากับพี่”
ภรรยาของเขา “พี่จะสอนวิชาให้เขาไหมคะ”

ชายจันทาล “ไม่ละ มองดูหน้าก็รู้ว่าเป็นคนไม่ดี”

แต่เมื่อเวลาเนิ่นนานเข้า ชายจันทาลก็ต้องจำใจถ่ายทอดวิชาทำให้มะม่วงออกผล
นอกฤดูฤดูกาลแก่หนุ่มนักศึกษาผู้นั้นเพราะหนุ่มนักศึกษาเป็นจอมตื้อไม่ยอมไปไหน คอยเอาอก
เอาใจชายจันทาล ประนินบิตรีบใช้ เช่น ล้างเท้าให้ชายจันทาลโดยไม่รังเกียจวรรณะต่ำต้อย
เวลาภรรยาชายจันทาลครบกำหนดคลอดลูก หนุ่มนักศึกษาก็ช่วยตักน้ำหาฟืนและต้มน้ำให้

ภรรยาชายจันทาล “ให้เขาเรียนเถอะพี่ สงสารเขา เขาดีกับเรามากนะพี่ ฉันว่า
เขาเป็นคนดี”

เมื่อชายจันทาลถ่ายทอดวิชาหรือมนต์เสกบทนั้นแก่หนุ่มนักศึกษาจนหมดแล้วก็สั่งว่า
“ถ้าใครถามเจ้าว่าได้ศึกษาวิชาความรู้นี้มาจากไหน ขอให้เจ้าบอกตามความจริงนะ”

หนุ่มนักศึกษา “ครับ อาจารย์”

ชายจันทาล “ถ้าเจ้าโกหกมนต์จะเสื่อมทันที จำไว้ล่ะ”

หนุ่มนักศึกษา “ครับ อาจารย์”

หนุ่มนักศึกษาได้อำลาอาจารย์ผู้เป็นจันทาลท่องเที่ยวทดลองมนต์บทนั้นไปทั่วบ้าน
ทั่วเมืองต่าง ๆ ได้ค่าจ้างรางวัลร่ำรวยมาก จนไปถึงเมืองพาราณสี

พระเจ้าพาราณสีมีอุทยาน มีเจ้าหน้าที่รักษาและบำรุงสวน วันหนึ่งเจ้าหน้าที่เฝ้าสวน
ได้นำมะม่วงกระเทยสุกขึ้นไปถวาย พระเจ้าพาราณสีเสวยแล้วก็ตรัสถามพนักงานเฝ้าอุทยานว่า
ได้มะม่วงมาจากไหน รสหวานอร่อยดีจริง

เมื่อพระเจ้าพาราณสีทรงทราบเรื่องทั้งหมดแล้ว ก็รับสั่งให้หนุ่มนักศึกษาเข้าเฝ้าแล้ว
ทรงแต่งตั้งให้หนุ่มนักศึกษารับราชการ หนุ่มนักศึกษาได้เสกมนต์ทำให้มะม่วงในอุทยานออกดอก

ออกผลสุกนอกฤดูกาลเป็นที่โปรดปรานของพระเจ้าพาราณสีมาก ได้พระราชทานรางวัลให้เป็นจำนวนมาก

พระเจ้าพาราณสี “ถามจริง ๆ เอะไอ้หนุ่ม เจ้าได้วิชาความรู้มาจากไหน”

หนุ่มนักศึกษาท่าทางอึกอักอยู่ครู่หนึ่ง จึงกราบทูลเท็จว่า “เรียนมาจากสำนัก
ทิสปาโมกข์ เมื่อตักศิลา พระพุทธเจ้าข้า”

เหตุที่หนุ่มนักศึกษากราบทูลเช่นนั้น เพราะละอายใจที่จะกราบทูลตามความเป็นจริงว่า
เรียนมาจากจัณฑาลคนชั้นต่ำ

วันหนึ่ง พระเจ้าพาราณสีรับสั่งให้หนุ่มนักศึกษาไปเสกมะม่วงให้ออกลูกสุกนำมาให้
เสวย เพราะวันนั้นอยากเสวยมะม่วงสุก หนุ่มนักศึกษาจึงไปที่อุทยานซึ่งมีต้นมะม่วง เขายืนอยู่
ห่างจากต้นมะม่วง 7 ก้าวอย่างที่เล่าเรียนมา เหน้ใส่ฝ่ามือและจะรำยมนต์ พลันก็นึกไม่ออก
เขาจำไม่ได้เสียแล้วว่ามนต์บทนั้นขึ้นต้นว่าอย่างไร เขาลืมสนิทเลย

นักศึกษาเสกมะม่วงให้เกิดลูกไม่สำเร็จ ถูกพระเจ้าพาราณสีตรัสถามก็กราบทูลว่า
“วันนี้ฤกษ์ไม่ดีพระพุทธเจ้าข้า”

พระเจ้าพาราณสี “ก่อนนี้เจ้าไม่เคยหาฤกษ์ เสกเมื่อไรก็ได้เมื่อนั้นวันนี้เป็นอย่างไรหรือ”

หนุ่มนักศึกษาเหงื่อแตกท่วมตัว ศีรษะของเขาเหมือนจะระเบิดออกเป็นเสียง ๆ เขาจึง
ลนลานหมอบถวายบังคมละล่ำละลักกราบทูลความจริงทั้งหมดให้พระเจ้าพาราณสีทรงทราบ

พระเจ้าพาราณสี “ไอ้สารเลว มึงเลวมาก ไม่รู้คุณของอาจารย์ กูจะบอกให้รู้
อันรวงผึ้งนั้นนะ ถึงใครจะได้มาจากต้นระหุ่ง หรือจากต้นสะเดา หรือจากต้นแคฝอย ต้นไม้
ต้นนั้นก็ต้นไม้ที่มีคุณสำหรับคนที่ได้พบรวงผึ้งนั้นทั้งนั้น มึงมันเลวมาก จงกลับไปหาอาจารย์
ขอเรียนมนต์จากอาจารย์จัณฑาลนั้นอีก”

หนุ่มนักศึกษาจึงกลับไปที่บ้านชายจัณฑาลอาจารย์ผู้ถ่ายทอดวิชาเสกมะม่วงให้ และ
ยื่นร้องให้อยู่ข้างหน้าอาจารย์ พลางรำพันว่า

“อาจารย์ขอรับ เวลานี้กระผมเหมือนคนตาบอด ธรรมดาคนตาบอดย่อมเดินพลาด
ตกหลุมได้ เดินเหยียบบงูก็ได้ เหยียบไฟก็ได้ ผมพลาดแล้วขอรับ” แล้วรำพันถึงสาเหตุที่มนต์เสื่อม
พร้อมทั้งขอร้องให้อาจารย์สอนมนต์ให้อีก

อาจารย์ตอบว่า “ใช่สิ เจ้าตาบอด ข้าเตือนเจ้าแล้วไงว่า ถ้าใครถามว่าเรียนมนต์
มาจากไหน ให้เจ้าตอบตามตรง ถ้าเจ้าโกหกมนต์เจ้าจะเสื่อมทันทีแต่เจ้าก็ไม่เชื่อฟังคำของข้า”

อาจารย์จัณฑาลได้กล่าวปฏิเสธที่จะสอนมนต์ให้อดีตลูกศิษย์ คำตอบปฏิเสธนั้น ท่าน
ผู้แต่งชาดกได้ร้อยกรองเป็นคำฉันท์บาลี ว่า “พาลสุส มุพฺพสุส มุพฺพสุส ออกตณฺณโน ฯลฯ

กูโต มนุโต คจจ มยหิ รุจจสิ” เป็นต้น

แปลถอดความเป็นกลอนสุภาพได้ว่า

คนอย่างเจ้าสันดานโง่ไปปิด

ข้าของดสอนเจ้าตามคำขาน

เจ้าลบลูไม่รู้คุณอาจารย์

ออกจากบ้านข้าเที่ยวเดี๋ยวนี้เอ๋ย

หนุ่มนักศึกษาผู้นั้นได้ฟังเช่นนั้นก็เสียใจและละอายใจยิ่งนัก จึงออกจากบ้านของ
อาจารย์จันทาล บ่ายหน้าเข้าป่า ภายหน้ามีผู้พบศพเขาอยู่ในป่านั้น

พระพุทธเจ้าตรัสชาดกเรื่องนี้จบลงแล้วทรงแสดงธรรมย้าว่า ผู้ไม่รู้คุณครูบาอาจารย์
ยอมเป็นคนเสื่อม ทำการงานก็เสื่อม ส่วนคนกตัญญูรู้คุณคนอื่นยอมเป็นคนเจริญในทุกสถาน
ในกาลทุกเมื่อ

พระพุทธเจ้าทรงกลับชาติบุคคลในเรื่องชาดกว่า หนุ่มนักศึกษาคนนั้นคือ **พระเทวทัต**
ในบัดนี้

พระเจ้าพาราณสีครั้งนั้นคือ **พระอานนท์** ในบัดนี้

ส่วนชายจันทาลในครั้งนั้นคือ **พระพุทธเจ้า** ในบัดนี้

จบชาดกเรื่อง **มนต์เสกมะม่วง** ด้วยประการฉะนี้

7. โจรป่าใจอารี

ชาดกเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ใน **สตปิตตชาดก หมวดตักนิบาต**
แห่งพระสุตตันตปิฎก

เหตุเกิดของชาดกเรื่องนี้ มีดังต่อไปนี้

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในวัดพระเชตวัน เมืองสาวัตถี เมืองหลวงของ
แคว้นโกศล ทรงปรารภความประพฤติของพระภิกษุฉัพคดีย

คำว่า “ฉัพคดีย” หมายถึงพระภิกษุกลุ่ม 6 เพราะมีอยู่ 6 รูปด้วยกัน ได้รวมกลุ่ม
ผู้มีความคิดเห็นและความประพฤติเหมือนกัน พระภิกษุกลุ่มนี้เทียบกับกลุ่มการเมืองปัจจุบัน
ก็เท่ากับกลุ่มฝ่ายค้าน แต่มิได้ค้านด้วยความปรารถนาดี เพราะชอบค้านนอกกรรมนอกวินัยของ
พระพุทธเจ้า

พระภิกษุกลุ่ม 6 หรือกลุ่มฉัพคดียชอบเที่ยวปลุกระดมก่อวุ่น และโฆษณาชวนเชื่อ
แสดงความไม่เห็นด้วยกับการกระทำด้วยชอบธรรมวินัยของคณะสงฆ์ เรื่องบางเรื่องก็คณะสงฆ์ได้
แก้ไขให้สงบแล้ว พระภิกษุกลุ่มนี้ก็เที่ยวยุยงส่งเสริมหรือฟุ้งขึ้นมาอ้าง

พระพุทธเจ้าจึงรับสั่งให้พระภิกษุกลุ่มนี้เข้าเฝ้า ทรงสอบถามความจริง แล้วพระพุทธเจ้าทรงตำหนิว่า การกระทำของพระภิกษุกลุ่มนี้เป็นการขี้นาคคนอื่นในทางไม่ดีก่อให้เกิดความเสียหายเหมือนการกระทำของนกสตัดตะในอดีต

นกสตัดตะแปลกันว่านกกะไร มีรูปร่างขนาดนกกาเขน จะงอยปากยาวและแข็ง ชอบปีนจะงอยปากเจาะไม้กินตัวหนอนตามต้นไม้ ชาวไทยบางท้องถิ่น เช่น ภาคอีสาน เรียกว่า นกไล่

พระสงฆ์ทั้งปวงใคร่ทราบเรื่องราวในอดีตนั้น ได้กราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดง
พระพุทธเจ้าจึงตรัสชาดกเรื่อง **โจรป่าใจอารี**

เรื่องมีดังต่อไปนี้

โจรป่าใจอารี

ในเมืองแห่งหนึ่ง สองสามีภรรยาคนหนึ่งมีลูกชายด้วยกันหนึ่งคน ผู้เป็นสามีได้ให้เพื่อนต่างเมืองคนหนึ่งยืมเงินจำนวนหนึ่ง เพื่อนยังไม่ได้ใช้เงินคืนให้ ชายผู้เป็นสามีก็ตายกะทันหัน ต่อมาภรรยาป่วยและรู้ตัวเองว่าจะตายจึงเรียกลูกมาสั่งความถึงเรื่องเพื่อนของพ่อที่ยืมเงินไป ยังไม่ได้ใช้คืน จึงให้ลูกเดินทางไปทวงเงินคืน

ลูกชายก็เดินทางไปทวงหนี้ ขากลับขณะที่เดินทางมาถึงกลางป่าแห่งหนึ่ง ก็พบสองสัตว์ป่าคือสุนัขจิ้งจอกตัวเมียและนกกะไรแสดงกิริยาให้เห็น

นางสุนัขจิ้งจอกออกมาจากป่าข้างทางยื่นขวานหน้าเด็กหนุ่มพร้อมกับส่งเสียงเห่าและหอน แสดงกิริยากระชกโฮกฮากและใช้ขาทั้ง 4 ตะกุยดินกระจุยกระจายเหมือนจะขุดขวางมิให้เด็กหนุ่มเดินทางไป เด็กหนุ่มจึงคว่ำก้นหนีขว้างปาใส่นางสุนัขจิ้งจอก

นางสุนัขจิ้งจอกก็วิ่งหนีเตลิดเข้าป่าไป

ฉับพลันทันใด นกกะไรก็บินหวีดหวิวมาร้องทักอยู่ข้างหน้า บินและร้องนำเหมือนหมายให้เด็กหนุ่มเดินตามคล้ายในภาษามนุษย์ว่าเดินมาทางนี้ ๆ เด็กหนุ่มชอบใจกิริยาของนกกะไร เข้าใจว่าเป็นนกให้ลาภ เป็นนกกมจจึงยกมือไหว้นกและร้องบอกว่า “เจ้าร้องดี ร้องนำทางเราไปเถอะ”

นกกะไรบินหายวับไปข้างหน้า สักพักหนึ่งก็บินกลับมาร้องบอกเด็กหนุ่มในเชิงชี้ชวนให้ติดตาม

ขณะนั้นโจรป่าคนหนึ่งชุกอยู่ข้างหน้า คอยดักปล้นทรัพย์ผู้เดินทางผ่านไปมา ได้เห็นกิริยาของเด็กหนุ่มที่สนองตอบการกระทำของนางสุนัขจิ้งจอกและนกกะไร หัวหน้าโจรก็ออกจากที่ซ่อน

หัวหน้าโจร “เจ้าไปไหนมา”

เด็กหนุ่ม “ไปธุระที่เมืองโน้น”

หัวหน้าโจร “ไปทำไม”

เด็กหนุ่ม “ไปทวงหนี้ให้แม่”

หัวหน้าโจร “ได้ไหมล่ะ”

เด็กหนุ่ม “ได้ขอรับ ขอได้โปรดอย่าทำอะไรผมเลย ถ้าอยากได้เงินกระผมก็ยินดีให้
ขอได้โปรดให้ชีวิตผมก็แล้วกันขอรับ”

หัวหน้าโจร “ได้มาเท่าไร”

เด็กหนุ่ม “หนึ่งพันเหรียญขอรับ”

หัวหน้าโจร “พูดตรงดีนี่ ตอนเจ้าไปทวงหนี้นั่น แม่เจ้าทำอะไรอยู่ล่ะ”

เด็กหนุ่ม “ไม่ได้ทำอะไร แม่ป่วยหนักขอรับ”

หัวหน้าโจร “เจ้าคงยังไม่รู้ข่าวแม่ของเจ้าซินะ”

เด็กหนุ่ม “ไม่รู้เลยขอรับ เพราะผมออกจากบ้านมาหลายวันแล้ว”

หัวหน้าโจร “เจ้าฟังเสียงนางสุนัขจิ้งจอกเห่ากรรโชก และเสียงนกกระไนร้องไม่เข้าใจ
และดูกิริยาของมันก็ไม่ออกซินะ”

เด็กหนุ่ม “ขอรับ”

หัวหน้าโจร “เจ้าเด็กโง่ หลังจากเจ้าออกจากบ้านไปทวงหนี้ไม่นานแม่เจ้าก็ตาย ตาย
แล้วเกิดเป็นผีในร่างของนางสุนัขจิ้งจอก เพราะความหวังเจ้าจะถูกโจรป่าคือพวกข้าปล้นชิงทรัพย์
จึงได้มาดักหน้าเจ้า เห่าหอนและตะโกยุดินห้ามเจ้าไว้ไม่ให้เดินทางผ่านดงนี้ แต่เจ้าโง่ฟังเสียงแม่
ไม่ออก นกกระไนเป็นนกกาฬ เจ้าก็ฟังเสียงร้องมันไม่ออกใช่ไหมล่ะ”

เด็กหนุ่ม “จริงขอรับ”

หัวหน้าโจร “มันร้องบอกเจ้าว่ามาทางนี้ ๆ แล้วบินไปบอกพวกข้าว่า มีเด็กหนุ่ม
คนหนึ่งพกเงินติดตัวกำลังเข้ามาดงมา ขอให้รีบไปปล้นฆ่าชิงทรัพย์”

หัวหน้าโจรชี้แจงให้เด็กหนุ่มฟังแล้วก็เผยความในใจให้ฟังว่า “อันที่จริงเจ้าคือเหยื่อของ
พวกข้า เวลานี้เจ้าเหมือนลูกนกในกำมือข้า แต่ข้าไม่ทำอะไรเจ้าหรอก เพราะอะไรรู้ไหม”

เด็กหนุ่ม “ไม่ทราบขอรับ ขอขอบคุณท่านมากขอรับ”

หัวหน้าโจร “เพราะข้าใจอ่อน เห็นใจผู้หญิงอย่างแม่เจ้า หวังลูกรักลูกตายแล้วยังไม่
ยอมไปผูกไปเกิดที่อื่น แต่มาเกิดเป็นผีในร่างของสุนัขจิ้งจอกเพื่อบอกลูก เจ้ารีบเดินทางต่อไป
เถอะ ข้าไม่ทำอะไรเจ้าหรอก”

พระพุทธเจ้าตรัสชาดกเรื่องนี้แล้วทรงย้ำในที่ประชุมสงฆ์ว่า คนบางพวกในโลกนี้โง่เขลา ปัญญาสั้น มักเห็นผิดเป็นชอบ เห็นชอบเป็นผิด กล่าวคือเห็นคำห้ามที่เป็นประโยชน์ว่าเป็นทางแห่งความหายนะ และเห็นคำชี้ชวนในทางเสื่อมเสียว่าเป็นคำชักนำให้เจริญรุ่งเรือง เหมือนเด็กหนุ่มไม่เข้าใจคำห้ามของนางสุนัขจิงจอกและเสียงร้องชี้ชวนของนกกระในขณะนั้น

พระพุทธเจ้าทรงกลับชาติชาดกไว้เพียงว่า ขุนโจรป่าใจอารีครั้งนั้นคือ **พระพุทธองค์** ในบัดนี้

ชาดกเรื่องนี้ก็มีผู้แสดงความคิดเห็นกันดังจะสรุปต่อไปนี้

นักศึกษาศาสนาพุทธรุ่นหลังแสดงความคิดเห็นกันว่า เหตุที่พระพุทธเจ้าในสมัยยังไม่ได้ตรัสรู้ คือสมัยทรงบำเพ็ญความดีในอดีตชาติที่ทรงเกิดเป็นนั่นเป็นนี่ เช่น เป็นคน เป็นสัตว์ และเป็นเทพหรือเทวดา แล้วเกิดเป็นมนุษย์กลายเป็นโจรนั้น เพราะความสับสนของวิภูษสงสาร อันได้แก่ความเวียนว่ายตายเกิด ทำให้ทรงถือกำเนิดผิดที่ผิดทาง ทั้งเกิดในภพชั่วดาวโจรด้วย

นักแสดงความคิดเห็นสมัยต่อมาแสดงความคิดเห็นเป็นว่า ธรรมชาติของมนุษย์ผู้ยังมีกิเลส นั้นย่อมมีทางทำผิดได้ด้วยกันทั้งนั้น เส้นทางชีวิตของคนยังมีกิเลสย่อมมีทั้งบาปและบุญระคนปนกัน ผลของบุญส่งผลให้อยู่ดีมีสุข ผลของบาปส่งผลให้เดือดร้อนระทมขมขื่น และร้องไห้ ผิดหวัง เสียใจ ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาของโลก

จบชาดกเรื่อง **โจรป่าใจอารี** ลงด้วยประการฉะนี้

8. คนแจวเรือจ้าง

ชาดกเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ใน **อวาริยชาดก หมวดฉักกนิบาต แห่งพระสุตตันตปิฎก**

เหตุเกิดของชาดกเรื่องนี้ มีดังต่อไปนี้

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในวัดพระเชตวัน เมืองสาวัตถี เมืองหลวงของแคว้นโกศล ทรงปรารภถึงคนแจวเรือจ้างเจ้าอารมณ์ร้ายให้เป็นเหตุ

เรื่องมีอยู่ว่า พระภิกษุรูปหนึ่งเดินทางมาเฝ้าพระพุทธเจ้ามาถึงฝั่งแม่น้ำอจิรวดีเป็นเวลาเย็นได้ขอเรือให้คนแจวเรือจ้างพาข้ามฟากไปส่งยังท่าที่ไปวัดพระเชตวัน คนแจวเรือจ้างตอบว่าย็นแล้ว พักเสียที่นี้สักคืน รุ่งเช้าค่อยข้ามไป พระภิกษุอ่อนวอนว่า มีความจำเป็นต้องไปเฝ้าพระพุทธเจ้าให้ได้ในวันนี้ คนแจวเรือจ้างขุนเคื่องยั้งนัก เพราะเป็นคนอารมณ์ร้ายอยู่แล้ว ได้แจวเรือพาพระภิกษุข้ามฟากแต่ในระหว่างแจวเรือนั้น คนแจวเรือจ้างแกลังโคลงเรือให้ท่ากระฉอกเข้าเรือ ทำให้บาตรและจีวรพระภิกษุเปียกหมด เมื่อพระภิกษุรูปนั้นข้ามฟากเข้าไปในวัดพระเชตวันได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าทรงเห็นบาตรและจีวรของท่านเปี้ยกน้ำก็ตรัสถาม เมื่อทรงทราบเรื่องราวแล้วจึงตรัสว่า คนแจวเรือคนนี้จะทำได้แบบนี้ในบัดนี้เท่านั้นก็หาไม่แม้ในอดีตชาติก็เคยทำอย่างนี้มาแล้ว

พระสงฆ์ทั้งปวงซึ่งอยู่ในที่นั้นด้วยใคร่ทราบเรื่องราวในอดีตได้กราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดงพระพุทธเจ้าจึงตรัสขาดกเรื่อง **คนแจวเรือจ้าง**

เรื่องมีดังต่อไปนี้

คนแจวเรือจ้าง

เมื่อพระดาบสลงจากเขาหิมพานต์ ได้ไปพักอยู่ที่อุทยานของท่านเจ้าเมือง ท่านเจ้าเมืองได้ทราบข่าวก็ไปหาพระดาบสนั้น เมื่อได้ฟังธรรมและเห็นอาการสำรวมของพระดาบสก็เลื่อมใส จึงนิมนต์ให้พระดาบสอยู่ที่นั่นเป็นประจำตลอดไป แล้วได้บำรุงด้วยปัจจัยและฟังธรรมเสมอมาด้วยความเลื่อมใส ท่านเจ้าเมืองได้ยกหมู่บ้านช่วยคือหมู่บ้านภาชีรายได้ให้พระดาบสเพื่อบูชาธรรม แต่พระดาบสไม่ยอมรับ เพราะเห็นว่าไม่จำเป็นสำหรับชีวิตนักบวช

ภายหลังพระดาบสได้บอกลาท่านเจ้าเมืองเพื่อจาริกออกชนบท ได้ไปถึงแม่น้ำแห่งหนึ่ง ที่นั้นมีบุรุษแจวเรือจ้างคอยรับจ้างคนโดยสารข้ามฟากโดยคิดค่าจ้างเมื่อภายหลังพาคคนโดยสารข้ามแม่น้ำไปถึงฝั่งตรงกันข้ามแล้ว ที่ทำเช่นนั้นเพราะจะได้ถือโอกาสขูดรีดค่าเรือโดยสารจากคนโดยสารตามใจชอบดีกว่าตกลงราคาค่าจ้างกันก่อน เพราะการกระทำเช่นนั้นย่อมจะต้องมีการต่อรองราคากันได้

แต่การกระทำเช่นนั้นก็เป็นเหตุให้มีการทะเลาะวิวาทถึงขั้นชกต่อยตบตีกันระหว่างคนแจวเรือจ้างกับผู้โดยสารซึ่งว่าจ้างตลอดมา แต่คนแจวเรือจ้างก็ยังไม่เลิกความประพฤตินั้น

พระดาบส “อุบาสก ช่วยส่งอาตมาข้ามฟากหน่อย”

คนแจวเรือจ้าง “ท่านจะให้ค่าโดยสารผมมีเปล่านั้น”

พระดาบส “อาตมาจะบอกทางเสียเงินและทางได้เงินให้ทราบ”

คนแจวเรือจ้างรำพึงว่า หลวงพ่อนี้คงให้ของดีเราสักอย่างเป็นแน่ จึงปลดเรือออกจากหลักผูก แล้วแจวส่งพระดาบสข้ามฟาก จนถึงฝั่งตรงกันข้ามแล้วทวงค่าจ้างจากพระดาบส

พระดาบส “อุบาสก ท่านจงเปลี่ยนวิธีเก็บค่าโดยสารจากคนโดยสารใหม่ เป็นว่าให้ตกลงราคาค่าจ้างกันก่อนแล้วค่อยแจวเรือส่งผู้โดยสารข้ามฟาก เพราะอะไรรู้ไหมอุบาสก เพราะว่าใจของคนเรานั้น เมื่อข้ามฟากไปถึงฝั่งแล้วย่อมเปลี่ยนแปรเป็นอื่นได้”

คนแจวเรือจ้างรำพึงว่าหลวงพ่อนี้คงเทศน์สอนเราก่อนแล้วจึงจะจ่ายค่าเรือให้เรา
 พระดาบส “อุบาสก อาตมาจะเตือนท่าน ไม่ว่าจะอยู่ในบ้าน ในป่า ในทางน้ำหรือ
 ในทางบก อุบาสกอย่าได้เป็นคนขี้เกิโรทขี้โมโหเป็นอันขาด อันนี้จะเป็นความเจริญสำหรับท่าน”
 คนแจวเรือจ้าง “อ้อ เทศน์กัณฑ์นี้หรือครับท่านคือค่าจ้างที่หลวงพ่อกำลังจะให้ผม”
 พระดาบส “เจริญพร ใช่แล้ว นี่แหละคือค่าจ้างสำหรับอุบาสกละ”
 คนแจวเรือจ้าง “ไม่ต้องการวิงวอน ให้ของมีค่าอย่างอื่นซี”
 พระดาบส “อุบาสก ค่าจ้างอย่างอื่นของอาตมาที่จะให้อุบาสกนั้นไม่มี มีอยู่อย่างเดียว
 คือเทศน์เรื่องไม่ให้อุบาสกขี้โมโหนี่แหละ”

คนแจวเรือจ้างสุดที่จะฟังต่อไปได้ ก็ถลันพรวดพราดไปที่ร่างพระดาบสผลักหน้าออก
 พระดาบสล้มลงแล้วขึ้นทับอกพระดาบสไว้ ใช้มือฟาดปากพระดาบสให้ขาด ๆ
 พระพุทธรูปเจ้าทรงแทรกเรื่องขยายความตอนนี้อ่า พระดาบสนั้นเป็นที่เคารพนับถือของ
 ท่านเจ้าเมือง ขนาดท่านเจ้าเมืองยกบ้านส่วยให้เพื่อบูชาธรรม แต่ท่านได้รับโทษเพราะเทศน์สอน
 คนที่ไม่ควรรับการฟังเทศน์

ตรัสแล้วทรงเล่าเรื่องราวต่อไปว่า ขณะที่บรูษแจวเรือจ้างกำลังหวดพายพายขวาดด้วย
 ฝ่ามือเข้าที่ปากของพระดาบสอยู่ที่ริมหาดทรายชายฝั่งแม่น้ำนั้นเมียของคนแจวเรือจ้างซึ่งกำลัง
 ท้องแก่ใกล้คลอดนำสำรับกับข้าวมาส่งผัว เห็นผัวกำลังทำร้ายพระดาบสก็ร้องหวีดห้ามผัว
 ด้วยความตกใจ บอกผัวของหล่อนว่าหลวงพ่อก็คือเป็นพระของท่านเจ้าเมือง

คนแจวเรือจ้างหน้ามืดเสียแล้ว วางมือจากพระดาบสก็รีบเข้าตบเมียเป็นเหตุให้คลอด
 ลูกออกมาที่ริมฝั่งแม่น้ำนั้น ทันใดนั้น คนโดยสารถีกำลังรอลงเรือข้ามฟากอยู่ได้กู่เกี้ยวเข้าจับ
 คนแจวเรือจ้าง รุมประชาทัณฑ์ แล้วมัดมือโพล่หลังนำส่งท่านเจ้าเมือง ท่านเจ้าเมืองได้สอบสวน
 เมื่อทราบความจริงแล้ว จึงลงโทษคนแจวเรือจ้างนั้น

พระพุทธรูปเจ้าตรัสว่า คนแจวเรือจ้างนั้นได้ทำสำรับกับข้าวแตก ได้ตบตีภรรยาให้ล้มลง
 และทำให้ลูกในท้องทะลักออกมา เขาไม่อาจยังประโยชน์ให้เกิดได้ เหมือนกับสัตว์ซึ่งไม่อาจใช้
 เงินทองให้เป็นประโยชน์แก่ตนได้

พระพุทธรูปเจ้าทรงกลับชาติบุคคลในชาติครั้งนี้ว่า คนแจวเรือจ้างใจร้ายครั้งนั้นก็คือ
 คนแจวเรือจ้างที่ทำให้บาตรและจีวรของพระภิกษุเปื่อยในบัดนี้ ท่านเจ้าเมืองครั้งนั้นคือ
พระอานนท์ ในบัดนี้ ส่วนพระดาบสในครั้งนั้นคือ **พระพุทธรูปองค์** ในบัดนี้
 จบชาติเรื่อง **คนแจวเรือจ้าง** ลงด้วยประการฉะนี้

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ-ชื่อสกุล	นายอนุชิต จิตนุกูล
วันเดือนปีเกิด	7 มิถุนายน 2502
สถานที่เกิด	อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	51 ถนนราชดำเนินนอก ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา 90000
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	ครู
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนธรรมศาสตร์-จุฬา 1
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2522	ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง สาขาวิชาภาษาไทย วิทยาลัยครูสงขลา
พ.ศ.2525	การศึกษามัธยมศึกษา สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา
พ.ศ.2550	การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยทักษิณ

